

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
DİLBİLİM DOKTORA PROGRAMI

KIBRIS TÜRKÇESİNDE SÜRERLİK GÖRÜNÜŞÜ VE –İYOR BİÇİMBİRİMİ:
ÇOCUK DİLİ ÖRNEKLEMİ

Doktora Tezi
Nesibe AKINTUĞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seda GÖKMEN

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
DİLBİLİM DOKTORA PROGRAMI

KIBRIS TÜRKÇESİNDE SÜRERLİK GÖRÜNÜŞÜ VE –İYOR BİÇİMBİRİMİ:
ÇOCUK DİLİ ÖRNEKLEMİ

Doktora Tezi
Nesibe AKINTUĞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seda GÖKMEN

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
DİLBİLİM DOKTORA PROGRAMI

**KIBRIS TÜRKÇESİNDE SÜRERLİK GÖRÜNÜŞÜ VE -İYOR BİÇİMBİRİMİ:
ÇOCUK DİLİ ÖRNEKLEMİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Seda Gökmen

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İlknur Keçik

_____

Prof. Dr. Leyla Uzun

_____

Prof. Dr. İclal Ergenç

_____

Prof. Dr. Seda Gökmen

_____

Doç. Dr. Emine Yarar

_____

Tez Sınavı Tarihi: _____

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğim ayrıca beyan ederim (...../...../20.....).

Öğrencinin

Tezi Hazırlayan

Adı ve Soyadı

İmzası

---

1. Giriş	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Tezin Amacı.....	2
1.3. Tezin Önemi	3
1.4. Araştırma Soruları.....	5
1.5. Araştırma Evreni ve Örneklem.....	6
1.6. Veri Toplama ve Çözümleme Aşamalarına Yönelik İşlemler	6
2. Görünüş Çalışmaları	10
2.1. Aristocu Yaklaşımlar.....	11
2.1.1. Ryle.....	12
2.1.2. Kenny.....	13
2.1.3. Comrie	14
2.1.4. Türkçede Aristocu Yaklaşımlar	16
2.1.4.1. Johanson (1971,1994, 2000)	16
2.1.4.2. Dilaçar (1971).....	18
2.1.4.3. Aksan (1998).....	18
2.2. Modern Yaklaşımlar	19
2.2.1. Vendler	19
2.2.2. Verkuyl.....	21
2.2.3. Dowty.....	22
2.3. Günümüz Yaklaşımları.....	25
2.3.1. Smith (1981, 1997) İki Bileşenli Görünüş Kuramı	26
2.3.2. Shirai ve Andersen (1995)	28
2.3.3. Xiao & McEnery (2004) Bütüncü Temelli İki Aşamalı Hâl Görünüşü	
30	
2.3.3.1. Sözcüksel Düzey.....	31
2.3.3.2 Tümcüsel Düzeyde Üç Aşamalı Etkileşim Kuralları.....	33
2.3.3.2.1. Xiao & McEnery (2004): Çekirdek Düzlem	33
2.3.3.2.2. Xiao & McEnery (2004): Merkez Düzlem	35
2.3.3.2.3 Xiao & McEnery (2004): Tümcecik Düzey	39
2.3.3.2.4 Tümcüsel Düzey: Hâl Türleri.....	43
2.3.4. Radden ve Dirven (2007).....	46
2.3.4.1. Kavramsal Merkez (Conceptual core)	47
2.3.4.2. Zaman Şemaları	49
2.3.4.3 Zeminlilik	55

2.3.4.4 Ortam: Ortam Öğeleri.....	57
2.3.5. Günümüz Yaklaşımları-Sonuç	59
2.4. Hâl Türleri.....	61
2.4.1. <i>Durum</i>	61
2.4.1.1. Kalıcılığı Belirsiz Durum	62
2.4.1.2. Alışlagelmiş Durum	63
2.4.1.3. Değişmeyen Durum.....	63
2.4.1.4. Geçici Durum.....	64
2.4.1.5. Durum Eylemlerini Belirlemek İçin Kullanılan Testler	65
2.4.2. <i>Tamamlama</i>	69
2.4.2.1 Tamamlama Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler	71
2.4.3. <i>Edimsellik</i>	73
2.4.3.1. Tamamlanmakta Olan Edimsellik.....	74
2.4.3.2. Son noktaya Erişmekte Olan Edimsellik.....	75
2.4.3.3. Yinelemeli Edimsellik.....	75
2.4.3.4 -Sınırlı Edimsellik.....	76
2.4.3.5. Edimsellik Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler.....	77
2.4.4 Bitirme.....	77
2.4.4.1. Bitirme Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler	78
2.4.5. <i>Anlıkgerçekleşim</i>	79
2.4.5.1 Anlıkgerçekleşim Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler	82
2.5. Hâl Türlerinin İkili Karşılaştırmaları	82
2.5.1. <i>Edimsellik</i> ve <i>Anlıkgerçekleşim</i> Hâl Türü karşılaştırılması:	83
2.5.2. <i>Tamamlama</i> ve <i>Bitirme</i> Hâl Türü Karşılaştırılması:	84
2.5.3. <i>TDD</i> (Kalıcı Durum) ve <i>ÇDD</i> (Geçici Durum) Hâl Türü Karşılaştırılması:	84
2.5.4. <i>Tamamlama</i> ve <i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Karşılaştırılması	85
2.5.4.1. Tamamlanmakta Olan Edimsellik.....	87
2.5.5. <i>Sınırlı Edimsellik</i> ve <i>-Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Karşılaştırılması	90
2.5.6. <i>Bitirme</i> ve <i>Son noktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Karşılaştırılması	94
2.5.6.1. Son noktaya Erişmekte Olan Edimsellik.....	95
2.5.7 <i>Anlıkgerçekleşim</i> ve <i>Yinelemeli Edimsellik /Türemiş Anlıkgerçekleşim</i>	95
2.5.8. <i>Kalıcılığı belirsiz durum</i> ve <i>Alışlagelmiş Kalıcı Durum</i> Hâl Türü Karşılaştırılması.....	97

2.5.9. <i>Geçici Alışlagelmiş Durum ve Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Karşılaştırması</i>	97
2.6. Görünüşsel Özellikler	97
2.6.1 [± devingen]	98
2.6.2 [±süerlik]	98
2.6.3. [±sonnokta]	99
2.6.4. [±sonuç]	100
2.6.5. [±sınırlı]	101
2.6.6. [E±lyor]	103
3. Uygulama.....	104
3.1. 2,0-4,5 Yaş Aralığında Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Dil Kullanımlarında Yer Verilen Eylemler.....	105
3.2. 2,0-2,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri ...	107
3.3. 2,5-3,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri ...	108
3.4. 3,0-3,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri ...	109
3.5. 3,5-4,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri ...	110
3.6. 4,0-4,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri ...	111
3.7. Ortak Eylemler ve Yaş Aralığına Özel Eylemler	113
4. Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Kullandıkları Eylemlerin Hâl Türleri 116	
4.1. Eylemlerin Hâl Türlerine Göre Dağılımları	116
4.2. Eylemlerin Niteliksel ve Niceliksel Görünümleri	119
4.3. Durum Eylemleri	121
4.3.1. Kalıcı Durum Eylemleri.....	121
4.3.1.1. Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemleri	122
4.3.1.1.1. <i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler.....	122
4.3.1.1.2. Sadece <i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	123
4.3.1.1.3. <i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	124
4.3.1.2. Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler.....	127
4.3.1.3. Zaman Biçimbirimlerinin Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	128
4.3.2. <i>Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Eylemleri	129
4.3.2.1. Alışlagelmiş Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler.....	130

4.3.2.1.1. Sadece <i>Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	131
4.3.2.1.2. <i>Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	132
4.3.2.2. <i>Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	145
4.3.2.2.1. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	146
4.3.3. <i>Değişmeyen Durum</i> Hâl Türü Eylemleri	147
4.3.3.1. <i>Değişmeyen Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	147
4.3.3.1.1. Sadece <i>Değişmeyen Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	148
4.3.3.1.2. <i>Değişmeyen Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	148
4.3.3.2. <i>Değişmeyen Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	148
4.3.3.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Değişmeyen durum</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	149
4.3.4. <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Eylemleri	150
4.3.4.1. <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	150
4.3.4.1.1. Sadece <i>Geçici Durum</i> Eylemleri Ulamında Bulunan Eylemler	151
4.3.4.1.2. <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	151
4.3.4.2. <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	151
4.3.4.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	152
4.3.5. <i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i> Eylemleri	153
4.3.5.1. <i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i> Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	153
4.3.5.1.1. Sadece <i>Geçici Durum</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	154
4.3.5.1.2. <i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i> Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	154
4.3.5.2. <i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	154
4.3.5.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	155

4.4.	<i>Olay</i> Eylemleri	156
4.4.1.	<i>Sınırlı Olay</i> Eylemleri.....	156
4.4.1.1.	Tamamlama Hâl Türü Eylemleri	156
4.4.1.1.1.	<i>Tamamlama</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	157
4.4.1.1.1.1.	Sadece Tamamlama Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	159
4.4.1.1.1.2.	Tamamlama Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	160
4.4.1.1.2.	Tamamlama Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler.....	161
4.4.1.1.3.	Zaman Biçimbirimlerinin Tamamlama Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	162
4.4.1.2.	<i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri.....	163
4.4.1.2.1.	<i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	164
4.4.1.2.1.1.	Sadece <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	165
4.4.1.2.1.2.	<i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	165
4.4.1.2.2.	<i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	174
4.4.1.2.3.	Zaman Biçimbirimlerinin <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	175
4.4.1.3.	<i>Bitirme</i> Hâl Türü Eylemleri	176
4.4.1.3.1.	<i>Bitirme</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	176
4.4.1.3.1.1.	Sadece <i>Bitirme</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	178
4.4.1.3.1.2.	<i>Bitirme</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	178
4.4.1.3.2.	<i>Bitirme</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	183
4.4.1.3.3.	Zaman Biçimbirimlerinin <i>Bitirme</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	183
4.4.1.4.	<i>Anlıkgerçekleşim</i> Hâl Türü Eylemleri	184
4.4.1.4.1.	<i>Anlıkgerçekleşim</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	186

4.4.1.4.1.1. Sadece Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	187
4.4.1.4.1.2. Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	187
4.4.1.4.2. <i>Anlıkgerçekleşim</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	188
4.4.1.4.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Anlıkgerçekleşim</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	189
4.4.2. - <i>Sınırlı Olay</i> Eylemleri	190
4.4.2.1. Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri	190
4.4.2.1.1. <i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i> Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	191
4.4.2.1.1.1. Sadece Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	192
4.4.2.1.1.2. Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	192
4.4.2.1.2. Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	193
4.4.2.1.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	194
4.4.2.2. - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri	195
4.4.2.2.1. - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	195
4.4.2.2.1.1. Sadece - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	197
4.4.2.2.1.2. - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	197
4.4.2.2.2. - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	198
4.4.2.2.3. Zaman Biçimbirimlerinin - <i>Sınırlı Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	199
4.4.2.3. Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri	199
4.4.2.3.1. <i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i> Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	200
4.4.2.3.1.1. Sadece Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	201
4.4.2.3.1.2. Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	201

4.4.2.3.2. <i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler.....	202
4.4.2.3.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları.....	203
4.4.2.4. Yinelemeli Edimsellik (Sınırlı Yinelemeli Edimsellik) Hâl Türü Eylemleri	204
4.4.2.4.1. <i>Yinelemeli Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler	204
4.4.2.4.1.1. Sadece Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler	205
4.4.2.4.1.2. Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler	206
4.4.2.4.2. <i>Sınırlı Yinelemeli Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler	206
4.4.2.4.3. Zaman Biçimbirimlerinin <i>Sınırlı Yinelemeli Edimsellik</i> Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları	207
4.5. Zaman Belirteçleri.....	208
4.5.1. Smith (1997).....	209
4.5.2. Kiefer (2009)	211
4.5.3. Türkçede Belirteç-Hâl Türü İlişkisi Çalışmaları	212
4.5.4. Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Kullandıkları Belirteçler ve Belirteç-Hâl Türü İlişkisi	217
5. Sonuç ve Öneriler	221
5.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular	221
5.1.1. Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular.....	221
5.1.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular	224
5.1.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular	226
5.1.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular.....	229
5.1.5. Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular.....	231
5.2. Sonuç	235
5.2.1. KT'ne İlişkin Sonuçlar.....	235
5.2.2. Radden ve Dirven (2007)'nin Yaklaşımına İlişkin Sonuçlar	238
5.2.2.1. Alışlagelmiş Durum ve Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuç	238
5.2.2.2. Geçici Alışlagelmiş Durum, –Sınırlı Edimsellik ve Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuçlar.....	240
5.2.2.3. Tamamlanmakta Olan Edimsellik ve <i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i> Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuçlar	242

5.3. Öneriler.....	244
5.3.1. Veri Toplama Yöntemine İlişkin Öneriler	244
5.3.2. Radden ve Dirven (2007) Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Öneriler	246
5.3.3. KT Hâl Türü Çalışmalarına Yönelik Öneriler	246
KAYNAKÇA	248
ÖZET	260
ABSTRACT.....	261

1. Giriş

Eylemlerin görünüşsel özellikleri bağlamında hâl türü ulamlarına göre konu alan çalışmalar Aristo'ya kadar dayanmaktadır. Tamamlanmamış eylemler *sürerlik* veya *bitmemişlik*; tamamlanmış olanlar ise *bitmişlik* özellik taşımasına göre belirlenmektedir. Eylemlerinin *bitmişlik* veya *bitmemişlik* özelliği taşımasına ilişkin tartışmalarla başlayan eylemleri görünüşsel özelliklerine göre ulamlara ayırma girişimleri günümüzde de devam etmektedir.

Türkçede hâl türü çalışmalarının başlangıcı Johanson (1971) olarak kabul edilmektedir. Günümüzde Türkçe için yapılan hâl türü çalışmalarının Vendler (1967) ve Smith (1991)'in çalışmalarında belirlenen eylem ulamları temel alınarak yapıldığı bilinmektedir. Kıbrıs Türkçesine ilişkin bu çalışma, Radden ve Dirven (2007)'in kuramındaki *büyükçül bakışaçısı (maximal viewing frame)* ve *kısıtlı bakışaçısı çerçevesinde (restricted viewing frame)* KT çocuk dili verisinde yer alan eylemlerin hâl türlerine göre dağılımların ele alınmaktadır. Radden ve Dirven (2007)'in yaklaşımına göre eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları eylemlerin hangi biçimbirim ile kullanıldıklarını da ortaya koymaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, Kıbrıs Türkü çocuklarının (beş grup 2,0-2,5; 2,5-3,0; 3,0-3,5; 3,5-4,0; 4,0-4,5 yaş) –lyor biçimbirimini kullanım bağlamlarının

betimlenmesi ve eylemlerin görünüş özelliklerinin Radden ve Dirven 2007'ye göre sınıflanmasıdır.

Diğer bir deyişle, Demir (2002) ve Demir (2008)'in –lyor biçimbiriminin KT'de kullanılmadığına ilişkin sonucunun ve bu çalışma için yapılan pilot çalışmanın –lyor biçimbiriminin KT'de kullanıldığına ilişkin sonucun çocuk dili verisinde sınılanması ve –lyor biçimbiriminin KT'de kullanımlarını belirleyebilmek için çocuk dili verisinde ulaşılan eylemlerin hâl türü ulamları ve kullandıkları biçimbirimlerin Radden ve Dirven (2007)'in görünüş yaklaşımına göre betimlenmesidir.

1.2. Tezin Amacı

Bu tezin amacı Radden ve Dirven (2007)'in görünüş yaklaşımı çerçevesinde, 2,0-4,5 yaş aralığında Kıbrıs Türkçesi edinen çocukların dil kullarımlarında ulaşılan eylemlerin hâl türlerine göre ulamlamasını yapmak ve –lyor biçimbiriminin sürerlik (progressive) görünüşünün tanılanması belirleyici olup olmadığını araştırmaktır. KT'de eylemlerin çocuk dili verisine göre hangi biçimbirimleri ile işaretlendiklerinin belirlenmesi ve bu biçimbirimlerin KT'deki işlevlerinin saptanmasıdır. Ayrıca zaman belirteçlerinin KT'de hangi hâl türü ulamındaki eylemlerle kullanıldığı ve eylemin hâl türünü belirlemede etkisinin araştırılmasıdır. Bu çalışma ile Radden ve Dirven (2007)'in görünüş yaklaşımı kullanılarak KT çocuk dili verisi ile sınırlı olmak üzere, KT'de hâl türü-biçimbirim ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.3. Tezin Önemi

Çalışmanın başlangıç noktasını, Demir (2002) ve Demir (2008)'in KT'ye ilişkin gözleme dayalı derlemelerini yorumladığı çalışmalarında KT'de –lyor biçimbiriminin var olmadığı veya gelişemediği sonuçlarına varması oluşturmaktadır. Ayrıca –lyor biçimbirimi yerine –lr biçimbiriminin kullanıldığı vurgulanmaktadır. Bu öngörülerden yola çıkılarak yapılan pilot çalışmada, KT ile yazılmış üç gazete makalesi taranarak oluşturulmuş veri tabanında yer alan eylemlerin hangi biçimbirimler ile işaretlendikleri incelenmiştir. Bu biçimbirimlerin birlikte kullanıldığı eylemler Smith (1991)'in *iki bileşenli görünüş kuramı* (two components aspect theory) temel alınarak, elde edilen veride kullanılan eylemlerin içsel görünüşleri *durum*, *tamamlama*, *edimsellik*, *bitirme*, ve *anlıkgerçekleşim* hâl türleri bağlamında ulamlanmıştır. KT'deki eylemler ve bu eylemlerin hâl türlerine ilişkin olarak, yetişkin dili verisi üzerinden gerçekleştirilen pilot çalışmanın sonuçlarına göre -lyor biçimbiriminin *edimsellik* eylemleri ile kullanım oranının %6,67; -lr biçimbiriminin *edimsellik* eylemleri ile kullanım oranının ise %12,99 olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre -lr biçimbiriminin *edimsellik* eylemleri ile kullanım oranı -lyor biçimbirimi ile kullanım oranında iki kat fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

Pilot çalışmanın sonuçları Demir (2002) ve Demir (2008)'in çalışmalarındaki KT'de –lyor biçimbiriminin bulunmadığı yorumlarını desteklememektedir. Bunun yerine KT yetişkin dilinde –lyor biçimbiriminin kısıtlı kullanımını ortaya koymaktadır. KT yetişkin dilinde –lyor biçimbiriminin kısıtlı kullanımı, biçimbirime dayalı, kullanımbilimsel bir yaklaşım kullanarak yapılacak ileri bir

çalışmaya gereksinim duyulduğunu ortaya çıkarmaktadır. Böylesi bir çalışma için Radden ve Dirven (2007)'nin *büyükçül bakışaçısı (maximal viewing frame)* ve *kısıtlı bakışaçısı çerçevesinde (restricted viewing frame)*, eylemlerin [E±lyor] özelliği taşımaya bağlı olarak hâl türlerine dağılımlarını sağlayan kullanımbilimsel bir yaklaşımın en uygun olduğu düşünülerek, bu çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir.

Pilot çalışmada kullanılan yazılı yetişkin dili verisinin yerine çocuk dili doğal ortam etkileşimlerinin kullanımbilimsel bir yaklaşım için daha uygun ve yansız veri sağlayacağına inanıldığından verinin KT edinen 2,0-4,5 yaş aralığındaki çocukların doğal ortam etkileşimlerinden sağlanmasına karar verilmiştir.

Ayrıca KT için çocuk dilinde *sürerlik görünüşünü* konu alan, çocuk dilinde ortaya çıkan *sürerlik görünüşünün* yetişkin dili için bir ön-biçimleme oluşturup oluşturmadığının belirlenme ihtiyacının ortaya çıkması da ön-biçimleme çalışmaları için ayrıca bir önem ortaya koymaktadır.

Yapılan alanyazın çalışması çerçevesinde, Radden ve Dirven (2007)'in görünüş yaklaşımının TT veya KT'sine uygulanmasını konu alan ve *sürerlik görünüşünü* inceleyen bir çalışmaya rastlanmaması, bu çalışmanın alanyazına söz konusu yaklaşımla ilgili uygulama ve örnek sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca –lyor biçimbiriminin KT'de *sürerlik görünüşünün* tanılanmasında belirleyici olup olmadığının saptanmasının da bir diğer katkı olacağı düşünülmektedir.

Tezin öneminin oluşturulmasına katkıda bulunan bir diğer unsur da KT üzerine yapılan çalışmaların sözvarlığı ve sesbilim çalışmaları ile kısıtlı olmasıdır (Eren 1964,1971; Hakeri 1982, 2003, Saraçoğlu 1996, 2005,2009,

Öztürk 2000, Pehlivan 2000, 2003; Karabacak 2005, Akıntuğ 2007, Gökçeoğlu 2009 ve Kabataş 2005, 2009). Bunların dışında sözvarlığı ve sesbilimsel özellikleri konu eden bilimsel konferans ve kongrelerde sunulan bildiriler, gazete makalesi olarak yayınlanan amatör çalışmalar, lisans ve yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Özetle bu çalışma KT adına ortaya çıkan *sürerlik görünüşü* ve –lyor biçimbiriminin araştırılması gereksinimi karşılayacak ilk bilimsel çalışma olma özelliği taşımaktadır.

1.4.Araştırma Soruları

Yukarıda söz edilen amaçlar doğrultusunda aşağıdaki soruların Radden ve Dirven (2007)'in görünüş yaklaşımı doğrultusunda yanıtlanması amaçlanmaktadır.

- 1- KT'sini edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerin hâl türlerine göre dağılımı nasıldır?
- 2- KT'sini edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerin yaş aralıklarına göre dağılımları nasıldır?
- 3- TT'de –lyor biçimbirimi ile kodlanan sürerliğin gerçekleşme biçimleri KT edinen çocukların dil kullanımlarında nasıl ortaya çıkmaktadır.
- 4- KT'de eylemlerle kullanılan biçimbirimler, hangi hâl türleri ile ne sıklıkta kullanılmaktadır?
- 5- KT edinen çocuklar hâl türleri ile hangi belirteçleri, ne sıklıkta kullanmaktadır?

1.5. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırma evreni Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde (KKTC) anne-babası Kıbrıslı 2,0-4,5 yaşları arasındaki KT'si edinen çocukların tümünü içermektedir. Örneklemi ise KKTC'nin Güzelyurt ilçesinde tüm çalışanları Kıbrıslı olan "Sevgi Çiçeği" adlı kreşe devam eden anne-babası Kıbrıslı 2,0-4,5 yaşları arasındaki çocuklar oluşturmaktadır. Örneklemde beş yaş aralığı bulunmaktadır. Bunlar 2,0-2,5; 2,5-3,0; 3,0-3,5; 3,5-4,0; 4,0-4,5 yaş aralıklarıdır. Her yaş aralığı için çocuk sayısı 15'tir.

Araştırma 2011-2012 eğitim öğretim yılında KKTC'nin Güzelyurt ilçesinde tüm çalışanları Kıbrıslı olan "Sevgi Çiçeği" adlı kreşe devam eden anne-babası Kıbrıslı 2,0-4,5 yaşları arasındaki çocuklarla sınırlıdır.

1.6. Veri Toplama ve Çözümleme Aşamalarına Yönelik İşlemler

İzleyen bölümlerde bu çalışmada kullanılan verinin toplama aşamasına yönelik işlemler, verinin çözümlenmesi ve aşamaları hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

Veri kreş ortamındaki çocukların dil kullanımlarının saptanması amacıyla doğrudan gözlem yöntemiyle toplanmıştır. Çocuklarla bireysel görüşülmeden, soru sorulmadan elde edilmiştir. Verinin doğrudan gözlem yöntemiyle toplanmasının nedenleri şunlardır: Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış çalışmaların çocuğun doğal dil kullanımlarını sınırlayacağı düşünüldüğünden, doğal ortamda veri toplama süreci yeğlenmektedir (Stroms-Word 1996). Bar-Shalom (2002) çocukların kendi aralarında ve bakıcıları (caretakers) ile

etkileşimlerinde kullandıkları dilin, doğal konuşmadaki zamansal ve görünüşsel özellikleri gözlemlemeye olanak sağladığını vurgulamaktadır. Ayrıca boylamsal konuşma verisinin katılımcıların gelişimsel açıdan gözlemlenmesine ve eylemlerle birlikte kullanılan biçimbirimlerin kullanımlarının karşılaştırılmasına da olanak verdiğini saptamıştır.

Verinin toplanması aşamasında kreş ortamında beş ayrı yaş aralığındaki çocuklar kreşin eğitim öğretim programını bozmadan, olağan eğitim öğretim programı akışı çerçevesinde kamera ile kaydedilerek veri toplanmıştır. Çocuklarla bireysel görüşülmemiş, soru sorulmamıştır. Kayıt işlemi 6 ay boyunca, ayda bir kez her yaş aralığı için ayrı ayrı yapılmıştır. Çocukları daha iyi tanımak ve çocukların araştırmacının yanında rahat davranmalarını sağlayabilmek için veri toplamaya başlamadan bir ay önce ve veri toplama sürecinde ilgili kreşe gönüllü yardımcı olarak haftada birkaç kez gidilmiştir.

KT'si edinen beş ayrı yaş aralığında bulunan 75 çocuğun dil kullanımlarından elde edilen veri niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki ayrı şekilde çözümlenmiştir.

Verinin çözümlenmesi aşamasına gelindiğinde, öncelikle video kamera ile toplanan verilerin çevriyazımı yapılmıştır. Elde edilen veri tabanından, deneklerin kullanmış oldukları eylemler, biçimbirimler ve belirteçler tek tek listelenmiştir. Bir sonraki aşamada ise, veri tabanında yer alan eylemler görünüş kuramı çerçevesinde hâl türlerine göre kümelenirilmiş ve niteliksel ve niceliksel çözümlenmeler için gerekli hazırlık süreci tamamlanmıştır.

Eylemler, Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımı temel alınarak temel görünüşsel ulamlar çerçevesinde hâl türlerine göre ulamlara ayrılmıştır. Temel görünüşsel ulamlar zamanda ilerlemeyen (non-progressive) ve zamanda ilerleyen (progressive) olmak üzere iki temel ulamdan oluşmaktadır.

Zamanda ilerlemeyen görünüş basit eylem oluşumu ile zamanda ilerleyen görünüş ise [E+lyor] yapısı ile ifade edilmektedir. Büyükçül bakış çerçevesi (maximal viewing frame) [E-lyor] ve [+sınırlı] görünüş özellikleri ile; kısıtlı bakış çerçevesi (restricted viewing frame) ise [E+lyor], [-sınırlı] görünüş özellikleri ile ayırt edilebilmektedir. Bu özelliklere göre eylemler sınırlı görünüş çerçevesinde *tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme*, *anlıkgerçekleşim*, *kalicılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen durum* ulamlarına dağılımları yapılmıştır. Aynı şekilde veri tabanındaki eylemler, -sınırlı görünüş çerçevesinde *tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*, *yinelemeli edimsellik*, *geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* ulamlarına yerleştirilmiştir.

Eylemler yukarıda sözü geçen hâl türü ulamlarına dört ikili değer: [$\pm$ sınırlı], [$\pm$ sonnokta], [$\pm$ sürer], [E $\pm$ lyor], özellikleri ve zaman şemaları kullanılarak ayrılmıştır. Ancak *alışlagelmiş durum* ve *kalicılığı belirsiz durum* hâl türü aynı görünüşsel özellikler ([-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor]) ile tanımlanmaktadır. Ayrıca *geçici alışlagelmiş durum*, *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* hâl türü de aynı görünüşsel özellikler ([-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor]) ile tanımlanmaktadır. Bunun nedeni

yaklaşımın zaman şemalarını temel almasıdır ama eylemlerin farklı anlamsal özellik taşımalarının hâl tür ulamlarını belirlemede ayrıca bir kolaylık sağlaması açısından, bu çalışma çerçevesinde hâl tür özelliklerine [$\pm$ vazgeçilebilir], [$\pm$ yinelenmeli] ve [+sonuç odaklı] özellikleri de eklenerek kullanılmıştır.

Ayrıca bölüm 2.4.1.5, 2.4.2.1, 2.4.3.5, 2.4.4.1 ve 2.4.5.1'de yer alan hâl türlerini birbirinden ayırmayı kolaylaştıran testlere de gerektiğinde başvurularak hâl türü ulamlama çalışmaları tamamlanmıştır.

Kullanılan veri, sayısal değerler elde edebilmek amacıyla IBM SPSS 20 programına yüklenmiştir. Veriyi oluşturan her bir eylem, hangi yaş aralığı tarafından hangi ayda, hangi hâl türü ulamında, hangi biçimbirim ve belirteç ile kullanıldığı bilgisi ile değerlendirilmede yer almıştır.

Verinin niceliksel çözümlenmesi aşamasında kullanılmak üzere, veri tabanında kullanıldığı saptanan 277 farklı eylemin, yinelenme sayıları ve yaş aralıklarına göre dağılımları saptanmıştır. Örnekleme oluşturan beş farklı yaş aralığındaki çocukların toplamda hangi eylemleri kullandıkları ve bu eylemlerin yaş aralıklarına göre dağılımları, hangi biçimbirim ve belirteçlerle kullandıklarının sıklık değerleri göz önünde bulundurularak, KT için bir ilk örnek oluşturmak amacıyla belirlenmiştir.

2. Görünüş Çalışmaları

Tarihten günümüze kadar önemini yitirmeyen eylemleri görünüşsel özelliklerine göre ulamlara ayırma çalışmalarının Aristo'ya kadar dayanmakta olduğu bilinmektedir. Eylemleri görünüşsel özelliklerine göre ulamlara ayırma modelleri Aristo'nun ortaya koymuş olduğu ikili ayırımın geliştirilmiş açıklamalarıyla Ryle 1949; Kenny 1963 ve Comrie 1976'da takip edilebilmektedir. Ryle (1949) sonuçsal eylemler için *bitirme (achievement)* ve sonuçsal olmayanlar için ise *edimsellik (activities)* terimlerini ilk kez ortaya koymaktadır. Kenny (1963) *kısmi sıralama (partial ordering)* olarak bilinen görünüşsel özelliklerine göre eylemleri ulamlama modeli ile öne çıkmaktadır. Comrie (1976) sürerli (continuous) ve ilerlemeli (progressive) terimlerini ayrı ayrı ele almasıyla öne çıkmaktadır. Aristocu yaklaşımların gelişmesiyle ortaya çıkan modern yaklaşımların ilki olarak bilinen Vendler (1967), eylemlerin dilbilgisel zaman (tense) anlamlarını temel alan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Vendler (1967)'nin yaklaşımı Ryle (1949) ve Kenny (1963)'ün yaklaşımlarını içine alarak, eylemleri dört gruba ayıran çalışmaların da ilki olarak kabul edilmektedir. Verkuyl (1972) görünüşün tümcesel yapıya taşınması yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Dowty (1979)'un yaklaşımı, Vendler (1957,1967)'nin dört ulamlı yaklaşımına üç tane ikili görünüş özelliği çifti ile açıklama getirmesi açısından, modern çalışmalar ve iki bileşenli yaklaşımlar arasında köprü görevi gördüğü gözlemlenebilmektedir. Smith (1993, 1997) iki bileşenli kuramı ile beş hâl türü ulamına, Xiao ve McEnery (2004) bütünce temelli iki aşamalı kuramı ile altı temel beş türemiş hâl türü

ulamına, Radden ve Dirven (2007) ile 5 üst ve dokuz alt hâl türü ulamı ayırımına kadar detaylanmaktadır.

2.1. Aristocu Yaklaşımlar

Aristo eylemlerin anlamlarının değişiklik gösterebileceğini gözlemleyen ilk bilim insanı olarak kabul görmektedir. Aristo'nun özgün görünüşsellik ayırımı tartışması, gerçek dünyada *eylemsellik (energeia)* ve *hareket/değişim (kinesis)* arasındaki ilişkiyi konu almaktadır (Metaphysics 1048b). Aristo eylemlerin içsel zamansal özelliklerine dayalı bir ulamlama ortaya koymaktadır. Kendi içinde tamamlanmış eylemleri ve içsel olarak tamamlanmamış ama sonlanmaya eğilimi olanları karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda sonnoktası olmayanlar *bitmemiş (atelic)* olarak, sonnoktası olanlar ise *bitmiş (telic)* olarak ulamlamaktadır (TABLO 1). Aşağıda TABLO 1'de *bitmemiş* olarak ulamlanan eylemlere örnek olarak günümüzde *durum veya edimsellik* olarak adlandırılan eylemler, *bitmiş* ulamında ise *tamamlama* olarak adlandırılan eylemler yer almaktadır. Bu tartışmanın dilbilimsel anlatımdan çok eylem türlerini karakterize etmeyi vurguladığı savunulmaktadır (Rothstein 2004).

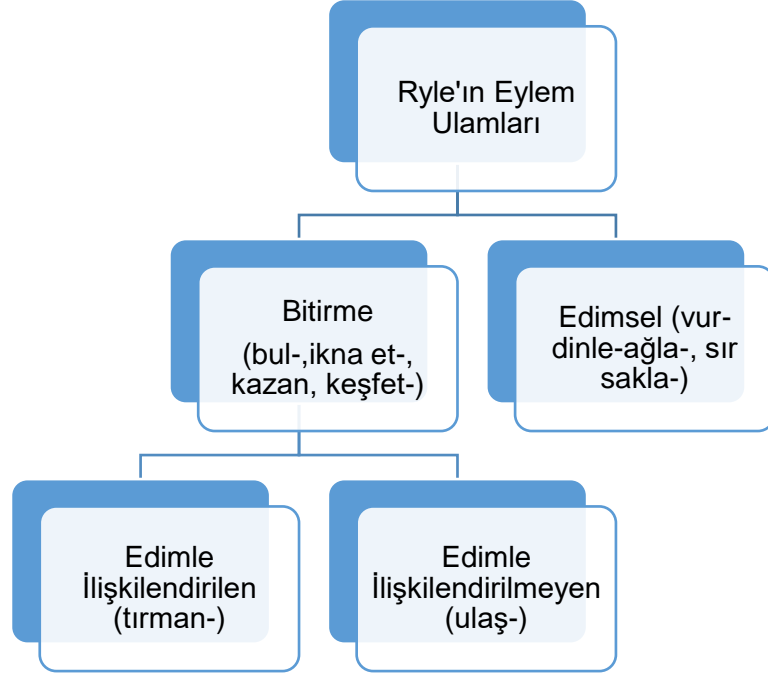
Aristo'nun Eylem Ulamları	
Bitmişlik	ev inşa et, bir şiir öğren-
Bitmemişlik	gör-, düşün-, mutlu ol-

TABLO 1: Aristo'nun Eylem Ulamlar

2.1.1. Ryle

Ryle (1949) Aristo'nun ayrımlarını temel alarak eylemleri iki ana ulama ayırmaktadır. Ryle sonuçsal eylemler için *bitirme* (*achievement*) ve sonuçsal olmayanlar için ise *edimsellik* (*activities*) terimlerini ilk kez ortaya koyması ile önem kazanmaktadır (Ryle 1949: 149). Aslında *bitirme* eylemlerine bir de alt grup ortaya koymaktadır. Bu alt grup bir edimle ilişkilendirilmeyen durum değişimi içermektedir ve "dikkatlice" gibi belirteçlerle kullanılmamaktadır. Ayrıca bir edimle ilişkilendirilmemektedir. Bu tür edimle ilişkilendirilmeyen sonuçsal eylemler, günümüz *bitirme* eylemlerine denk gelmektedir. Ryle'in bir *edimle ilişkilendirilebilen bitirme* eylemleri, *tamamlama* olarak tanımladığımız eylemler olmaktadır. Ryle'in iki ulamı sonuçsallık ve edimselliğin farkına odaklanmaktadır. *Tamamlama* eylemleri bir edimle ilişkilendirilen durum değişimi içermektedirler. *Bitirme* eylemleri ise bir edimle ilişkilendirilmeyen durum değişimi içermektedirler (Şekil 1).

Şekil 1: Ryle'in Eylem Ulamları

2.1.2. Kenny

Kenny (1963), Ryle'in *edimle ilişkilendirilen bitirme (tamamlama)* ve *edimle ilişkilendirilmeyen bitirme* ayrımlarına önem vermeyerek, *edim* ve *durum* arasındaki farka yoğunlaşmaktadır. Üç bölümden oluşan, *kısmi sıralama (partial ordering)* olarak bilinen eylem ulamlama modelinde, eylemleri üç farklı ulamda incelemektedir. Bunlar *edim eylemleri (actions)*, *etkinlik eylemleri (performans)* ve *durum (state)* olmaktadır. Bu yaklaşımda *etkinlik eylemleri* doğal sonnokta içermesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Kenny *tamamlama* ve *bitime* eylemlerini *etkinlik eylemleri* olarak tek ulama yerleştirmiştir (TABLO 2).

Kenny'nin Eylem Ulamları		
Hâl Türleri	[E±lyor]	Örnek
Edim	+	yürü-, koş-
Etkinlik	+	pişir-, kazan-
Durum	-	iste-, sev-

TABLO 2: Kenny'nin Eylem Ulamları

İngilizcedeki eylemleri şimdiki zamanda –ing ekiyle kullanılabilenler ve kullanılamayanlar olarak ikiye ayırarak yukarıdaki TABLO 2’de görülen üç ulamı elde etmiştir. –ing ekiyle kullanılabilenler *etkinlik* ve *edim* eylemleri, kullanılamayanlar ise *durum* eylemi olarak TABLO 2’de yer almaktadır.

Kenny’e göre edim ve etkinlik eylemleri geniş zaman kullanımı ile alışkanlık ve sıklık anlamı taşımaktadırlar (1a). *Durum* eylemleri ise geniş zaman kullanımı ile alışkanlık ve sıklık anlamı taşımamaktadırlar (1b).

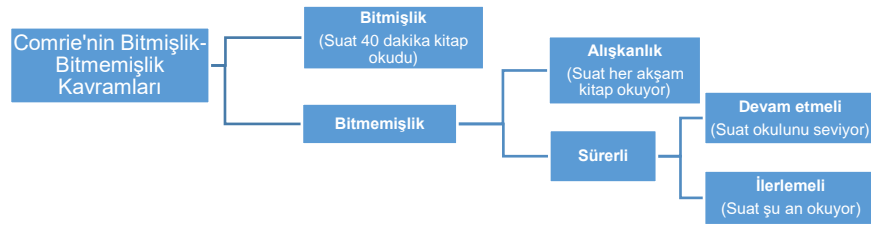
(1a) Tecelli Hasan’ı dinler.

(1b) Asya cevabı bilir.

2.1.3. Comrie

Comrie (1976) *görünüş* sınıflamalarını olayların geçici olan içsel durumlarının *bitmişlik* ve *bitmemişlik* kavramları ile yorumlamak olarak açıklamaktadır (s:25). Comrie *bitmişlik* kavramı ile eylem görünüşünü tek bir bütün olarak, bu hâli oluşturan çeşitli ayrı aşamaların ayrımını ele almadan açıklamaktadır. *Bitmemişlik* kavramının açıklamasında ise hâlin içsel yapısının önemini vurgulamaktadır. Comrie *bitmemişlik* kavramını açıklayabilmek için *alışkanlık*

ve *sürerli* kavramlarını; *sürerli* kavramını açıklayabilmek için ise *sürerli* ve *ilerlemeli* kavramlarını kullanmaktadır. *Alışkanlık* kavramı da bir çeşit *sürerli* (*continousness*) olarak kabul edilebilmektedir. Bunun nedeni olarak da *alışkanlığın* bir zaman aralığında tekrarlanmakta olan olay olarak açıklanması gösterilmektedir. *İlerlemeli* (*progressive*) ise bir zaman noktasında *sürerlikten* bahsetmektedir. Comrie *sürerli* kavramını, hem *bitmemişlikle* aynı hem de *bitmemişliğin* alt kümesi olarak ele almaktadır. Bu görünüş *bitmemiş* ve *sürmekte* olan hâlleri göstermektedir. Ayrıca *sürer* olma durumu sadece *ilerlemeli* (*progressive*) olayları göstermeyebilmektedir. *İlerlemeli* olma özelliği $\pm$ anlıksallık ve $\pm$ durağanlık özellikleriyle belirlenebilmektedir. Aşağıdaki şekilde (Şekil 2) Comrie (1976)'nın *bitmişlik* ve *bitmemişlik* kavramlarının basitleştirilmiş açıklanışı ve örnekleri görülmektedir.

Şekil 2: Comrie'nin *bitmişlik* ve *bitmemişlik* kavramları

2.1.4. Türkçede Aristocu Yaklaşımlar

Türkçede hâl türü çalışmalarının başlangıcı olarak Johanson (1971) kabul edilmektedir. Dilaçar (1974) görünüşü kılınış olarak inceleyen ilk dilbilimci olarak bilinmektedir. Aksan (1998, 2000), Johanson (2000)'nin eylem ulamların basit eylemlerden oluştuğunu ve aşama yapılarının değiştirilebileceğini vurgulayarak, Türkçede çalışmaların modern yaklaşımlara geçişini simgelemektedir.

2.1.4.1. Johanson (1971,1994, 2000)

Bu çalışmanın kapsamında, Türkçede eylem sınıflamaları konusunda ulaşılabilen en eski çalışma Johanson (1971)'in çalışmasıdır. Johanson (1994) tarihli çalışmasında eylem zamanı ile görünüşü birleştirerek *Aspektotempora* diye adlandırmaktadır. Eylemleri ulamlara ayırırken bir çeşit ikilem testi kullanmaktadır: “[E±DI] (bitmişlik) ve hâlâ [E±lyor] (bitmemişlik)” testi. Bu teste göre bir eylem (öl-) için öldü ve hâlâ ölüyor denemez. Çalışmada eylemler üç ulama ayrılmaktadır: *ön sınırı vurgulayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* ve *sınır vurgulamayanlar* (Johanson 2000).

Ön Sınırı Vurgulayan Eylemler

Eylemi oluşturan birbirine bağlı iki devinim içermektedir. *Ön sınır* aşılmıca devinim gerçekleşmiş sayılmaktadır. Yani sürerlik *ön sınırın* aşılmasıyla gelmektedir (otur, yat, uyu). Ayrıca git- gibi *ön sınırın* süresi çok az olan eylemler de bu ulamdadır ve bu gibi eylemlerin belirlenmesi çok zor olmaktadır. *Ön sınır vurgulama* özelliği aşağıdaki gibi test edilmektedir:

Saat 1'de [E+DI] ve on dakika sonra hâlâ [E+lyorDI] veya [E+DI],

[uyudu]

[uyuyordu]

demek ki şimdi [E+lyor] gibi bir ifadede E ön sınırı vurgulayan bir eylem olabilmektedir.

[uyuyor]

Son Sınırı Vurgulayan Eylemler

Bu ulamda öl-, bul-, ulaş gibi ancak en son sınırına ulaşılmış oluşmuş sayılan eylemler bulunmaktadır. Bu ulamdaki bazı eylemlerin son sınırı anlaktır (patla-). *Son sınırı vurgulayanlar* aşağıdaki gibi test edilmektedir: Bu testte tümcecik

[E+DI] mı? Evet, [E+DI] ve hâlâ [E+lyor]

Öldü öldü ölüyor gibi eylemler kullanılamazlar

(Öldü mü? Sorusunun cevabı evet ise bu sorunun odağı olan eylem son sınıra vardığı için [E+lyor] sürerli görünüşü ile kullanılamaz)

Sınır Vurgulamayan Eylemler

Sınır Vurgulamayan Eylemler ulamında ön ve son sınırdan bağımsız eylemler bulunmaktadır (ye-, iç-, yaz-). Bu tür eylemler,

[E+DI] mı? Evet, [E+DI] ve hâlâ [E+lyor] testinde kullanılabilir

Yedi yedi ve yiyor

(Yedi mi? Sorusunun cevabı evet olsa da eylemin son sınırı olmadığı için [E+lyor] sürerli görünüşü ile kullanılabilir)

Schaaik (2001), Johanson (1994)'ün sınıflamasının basit eylem zamanı oluşumları ile kullanılabileceğini, fakat dolaylı anlatım biçimleri ile kullanılamayacağını görüşünü öne sürmektedir.

2.1.4.2. Dilaçar (1971)

Dilaçar (1971), Türkçede aşama görünüşü konusunu *kılınış* adı ile ilk inceleyen dilbilimci olarak bilinmektedir (Benzer 2008). *Kılınış*, eylem ve eylem adının bildirdiği ana anlama bağlı doğal bir süreç türü olarak tanımlanmaktadır (Dilaçar 1974:162). Bu süreç türü başlama, süre, bitirme ve yinelemeden oluşmaktadır.

2.1.4.3. Aksan (1998)

Aksan (1998: 103), kılınışın görünüş kavramı ile karıştırıldığını, kılınışın, eylemlerin anlattıkları devinme, oluş, iş ve oluşumun yansıttıkları zaman açısından farklılıkları olarak tanımlamaktadır. Örneğin başlamak, tutuşmak, parlamak, dirilmek, canlanmak gibi eylemlerin kendiliğinden başlamayı dile getirdiğini, öbürlerinin ise süreklilik, bitme, sona erme anlamı taşıyabileceğini belirtmektedir. Aksan (2003: 68-79) Johanson (2000)'in üç ulamını, odağın eylemlerin iç yapılarında oluşundan dolayı, devinim öbekleri olarak nitelendirmektedir. Johanson (2000)'deki ulamların basit eylemlerden oluştuğunu ve aşama yapılarının değiştirilebileceğini vurgulamaktadır. Aksan (2003: 68) görünüşü, konuşma anına bağlı kalmadan eylemin sunduğu durum veya olayın konuşan tarafından farklı biçimlerde görüntülenmesi olarak tanımlamaktadır. Bitmişlik görünüşünü -mlıştl ve -DI(y)DI biçimi ile

bitmemişlik görünüşünü ise –(I)yor(du) biçimi ile kullanılabilen eylemleri tanımlamak için kullanmaktadır.

2.2. Modern Yaklaşımlar

Aristocu yaklaşımlar görünüş ve görünüşsel ulamların varlığına açıklama getiren çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalar görünüşsel ulamların elde edilmesi için bileşimsel işlemlerin gerektiğinin ortaya çıkmasına katkı koymaktadır. Bileşimsel işlemlerin gerekliliğinin ortaya çıkması, görünüşün sadece eylemi ele alarak değil, eylem öbeği ve tümcenin de bu işlemlere dâhil olması gerektiğini ortaya koyarak modern ve günümüz çalışmalarına ışık tutmaktadır (Krifka 1986, Dowty 1991).

2.2.1. Vendler

Vendler (1967)'in yaklaşımı hem Ryle (1949) hem de Kenny (1963)'ün yaklaşımlarını içine almaktadır. Eylemleri dört gruba ayırma çalışması yapan ilk yaklaşım olarak kabul edilmekte (Dowty 1991) ve eylemleri ulamlara ayırma çalışmalarında, modern yaklaşımların başladığı nokta olarak kabul edilmektedir (Carlson 1981; Mourelatos 1981; Moens 1987; Verkuyl 1989; Smith 1997). Vendler (1957,1967) eylemleri ulamlara ayırırken dilbilgisel zaman anlamlarını temel almaktır. Dilbilgisel zaman anlamlarını temel alışının nedeni olarak da eylemlerin göstergesel zaman kavramından farklı, örtük sözcüksel görünüş anlamına sahip olmalarını göstermektedir.

Vendler'in sözcüksel görünüş sınıflaması dört ulamdan oluşmaktadır. Bunlar *durum (state)*, *edimsellik (activity)*, *bitirme (achivement)*, ve *tamamlama*

(*accomplishment*) olarak görülmektedir. Bu ulamlar üç tane ikili özellik çifti ile ayırmsanmaktadırlar. Bunlar: $\pm$ devingen, $\pm$ sürerli (temporal duration) ve $\pm$ bitmiş olarak ele alınmaktadır (TABLO 3). Vendler, eylemleri görünüşsel özelliklerine göre farklılıklarını ortaya koyabilmek için Dowty (1979) tanı testlerinden yararlanmaktadır. “Sürerlik / [E $\pm$ lyor]” testi ve “İçinde /boyunca (in/for)” tanılayıcı testlerini kullanmaktadır. Sürerlik / [E $\pm$ lyor] testi İngilizcede –ing ekinin zamanda genişlemeyi kodladığı göz önünde bulundurularak, *durum* eylemlerinin bu ekle kullanılmayacağını kabul etmektedir. Bu test eylemlerin [E $\pm$ lyor] ile kullanılabilme özelliğine göre *durum* ve *bitirme* eylemlerini bir çatı altına, *edimsellik* ve *tamamlama* eylemlerini ise başka bir çatı altına toplamaktadır. Sürerlik / [E $\pm$ lyor] testine göre *durum* ve *bitirme* eylemleri [E+lyor] ile kullanılamamakta, *edimsellik* ve *tamamlama* eylemleri ise kullanılabilirlerdir.

İçinde/boyunca testi ise gerçekleştirilmesi, yerine getirilmesi, diğer eylemlere oranlara daha uzun/kısa zamana gereksinim duyan eylemleri birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Vendler *durum* ve *edimsellik* eylemlerinin “içinde” (bir saat içinde) belirteci ile kullanılamayacağını, *bitirme* ve *tamamlama* eylemlerinin ise kullanılabileceğini öne sürerek, bu testi uygulamaktadır.

Dowty (1977) ve Mourelatos (1978: 193) her iki testin görünüşsel özelliklerine göre eylemleri ulamlara ayırma çalışmalarında kullanımının riskli olacağını söylemektedir. Buna neden olarak da Vendler’in *bitirme* (2a 2b) olarak tanımladığı hâl türü eylemlerinin hem boyunca belirteci ile hem de [E+lyor] ile kullanılabileceğini örneklerle ortaya koymaktadır:

(2a) Bir saat boyunca kazandı.

(2b) Zirveye ulaşıyor.

Vendler'in Eylem Uamları					
	±devingen	±sürer	±bitmiş	E±lyor	Örnekler
Hâl Türleri					
Durum	-	+	-	-	sev-,iste, inan-, sahip ol-
Tamamlama	+	+	+	+	okula yürü-, bir resim çiz-
Edimsellik	+	+	-	+	koş-, yürü-, yüz-
Bitirme	+	-	+	-	zirveye ulaş-

TABLO 3: Vendler'in Eylem Uamları Tablosu

Vendler'in yaklaşımı sadece eylemi değil tümce veya tümceciği içerse de, temel olarak sözcüksel düzeyde kabul edilmektedir (Verkuyl,1993:33).

Yukarıdaki TABLO 3'de da gösterildiği gibi yürü- eylemi hem *edimsellik* hem de *tamamlama* uamlarında görülebilmektedir. Bu gibi durumlar da aynı eylem için sözlükte çift girişe neden olmaktadır. Vendler'in eylem temelli yaklaşımı tek bir eylem hakkında konuşulduğu gerçeğini karartmakla kalmayıp, görünüşsel anlamın hem üye hem de üye olmayanlardan oluştuğu açıklamasına göre eksik kabul edilmektedir (ör: oku - bir kitap oku).

2.2.2. Verkuyl

Verkuyl'in görünüşün doğasının bileşimsel olduğunu söyleyen ilk çalışması 1971 yılında ortaya çıkmaktadır. Verkuyl sözdizimsel bir yaklaşımla bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki zıtlıkların yalnızca eylem düzeyine dayanarak

açıklanabilecek bir durum olmadığını ortaya koymaktadır. Bitmişlik ve bitmemişlik arasındaki zıtlıkların açıklanmasında eylem öbeği önemli olmakta; eylem ve nesnelere zıtlıkların açıklanmasında etkin rol oynamaktadırlar (1989: 40).

Eylemin belirli anlam unsurlarının (eylem ve eylemin üyelerinin) görünüşün bileşiminde bulunması gerektiğini, ancak sadece bu özelliklerin görünüş olarak kabul edilmemesi gerektiğini ve görünüşün daha kapsamlı bir özellik olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Verkuyl'in yaklaşımında eylemlerin sözlüksel anlamları ele alınmaktadır.

Verkuyl eylemleri $\pm$ sürerlik ve $\pm$ belirlilik özelliklerine göre ayırmaktadır (1989: 43-44). Bu ayırımı göre eylemler *durum*, *tamamlama*, *edimsellik* ve *bitirme* olarak dörde ayrılmaktadır (TABLO 4).

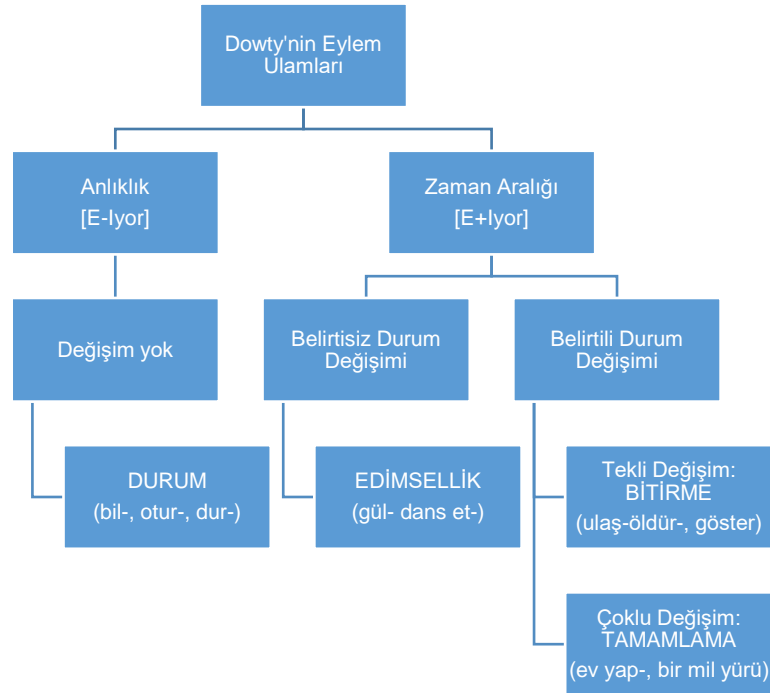
Verkuyl'in Eylem Ulamları		
	-sürerli	+sürerli
-belirli	<i>Durum</i>	<i>Edimsellik</i>
+belirli	<i>Bitirme</i>	<i>Tamamlama</i>

TABLO 4: Verkuyl'in Eylem Ulamları

2.2.3. Dowty

Dowty (1979), Vendler (1957,1967)'nin eylemleri, mantıksal gereklilikleri, zamansal değiştiriciler ile etkileşimleri ve dilbilgisel zaman ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak dört ulama ayırmasının gerekçelerini açıklayıp

geliştirilmiştir. Bu ulamlar: *Durum*, *edimsellik*, *bitirme* ve *tamamlama* olarak görülmektedir. Bu hâl türleri üç tane ikili özellik çifti ile belirlenmektedir. Bunlar: $\pm$ devingen, $\pm$ sürerli ve $\pm$ bitmiş olarak ele alınmaktadır. Dowty'nin sunduğu hâl türleri anlık (momentary) ve aralıksallık (interval) ikili ayırımına dayanmaktadır. Bu da [E $\pm$ lyor] ile kullanımlarına bağlı olarak yapılmaktadır. [E+lyor] anlık eylemler ile kullanılamamakta, aralıksallık eylemleri ile kullanılabilir. Aralıksallık bireylerin değişebilir özelliklerini anlatmaktadır, bundan dolayı *durum* olmayanlar iki ana ulama ayrılmaktadır: *Belirtisiz değişim* (indefinite change) ve *belirtili değişim* (definite change). *Belirtili değişim* de iki alt ulama ayrılmaktadır: *Tekli belirtili değişim* (Single definite changes of state); *bitirme* ve *çoklu belirtili değişim* (Complex definite changes of state); *tamamlama* (Şekil 3).

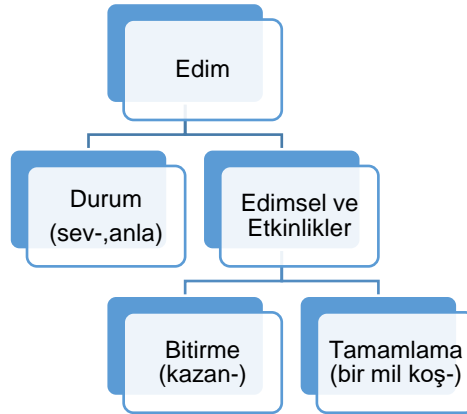
Şekil 3: Dowty'nin Eylem Ulamları

Dowty (1979), Vendler (1957)'nin eylemleri Aristocu yaklaşımlarla hâl türlerine ayırma çalışmalarının yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Bu yanlışlığın da bağlamın çok belirleyici olmasında dolayı oluştuğuna değinmektedir. Aristocu yaklaşımların eylemlerin hâl türlerini tam olarak belirleyemediğine dikkat çekmektedir.

Verkuyl (1972) gibi araştırmacıların eylemin görünüşsel özelliklerine göre hâl türlerine ayırma çerçevesini ele alan Dowty, bu çerçeveyi eylemden EÖ (eylem öbeği) ve tümceye kadar genişletmektedir. Bu genişlemeye neden olarak da dışsal özne üyelerinin dâhil edilmesi olarak göstermektedir. Dowty, Aristocu ulamlarının deneysel alanını genişletmekte daha da ileri giderek şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu, eylemleri veya tümceleri ulamlara ayırmak değil, aksine anlatılan hâlin doğası hakkında konuşan ve dinleyenin geçmişteki belirli tahminlerinin, sözcelerle iletilmiş önermeleri olmaktadır". Aristocu yaklaşımların hâl türlerini fazla genellediği savunulmakta ve iki ana problemden söz edilmektedir: 1) eylemler sözdizimsel ve biçimbirimsel yapı ile etkileşimlerinde dilbilgisel olarak belirli olmaktadır; 2) bağlama dayalı olarak bir eylem, EÖ veya tümcenin görünüşsel ulamı değiştiğinde, bu değişim sistematik bir örüntü izlemektedir. Örneğin, bil- ve anla- gibi eylemler baskın *durum* algısından, zaman belirteçleri (aniden, bir kez) kullanılan bir bağlamda *bitirme* eylemine dönüşebilmektedir (Ansızın bildi). Ayrıca, herhangi bir *edimsellik* eylemi uygun bir dilsel bağlamda *tamamlama* eylemine dönüşebilmektedir (bir elma yedi).

Graham (1980)

Aristo'nun *durağan* ve *devingen* ayrımından yola çıkarak, *görünüş*'ü modern bir yaklaşımla, eylemin içsel anlam özelliğinin tümcedeki üyeler nedeni ile girdiği değişim süreci olarak açıklamaktadır. Bu açıklama eylemleri ulamlara ayırırken, bir eylemin tek başına görünüş ve zaman özellikleri ile değil, bu özelliklerin etkileştiği tümce üyelerinin de dâhil olduğu bir yöntemle incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. *Edimler* (actions) “*durum* (states)” ve “*edimsellik* (activity) ve *etkinlikler* (performans)” olarak iki ana başlık altında toplamaktadır (Şekil 4).

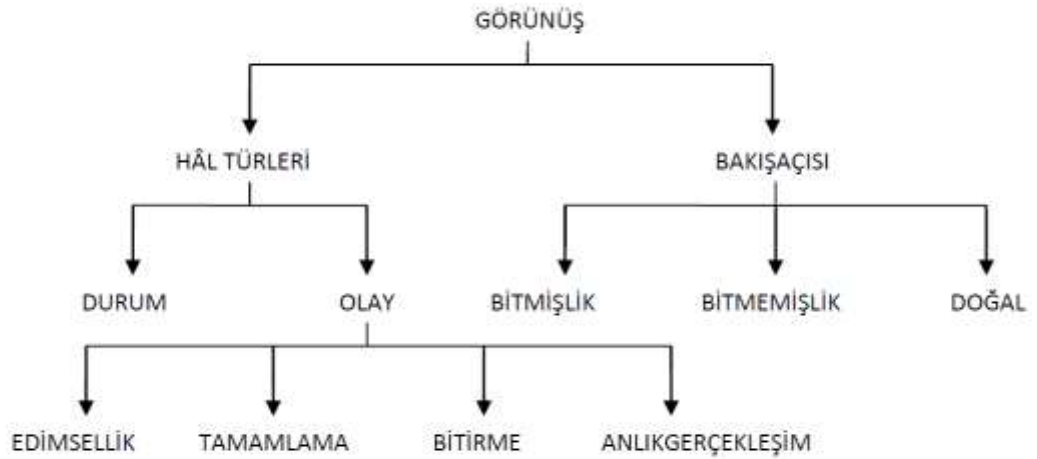
Şekil 4: Graham'ın Eylem Sınıflamaları

2.3. Günümüz Yaklaşımları

Günümüz yaklaşımları bölümü Smith (1981, 1997) iki bileşenli kuramı, Shirai ve Andersen (1995), Xiao ve McEnery (2004)'nin bütüncü temelli iki-aşamalı modeli ve olaylara kavramsal dilbilgisi açısından yaklaşan Radden ve Dirven (2007)'nin modern Aristocu yaklaşımından oluşmaktadır.

2.3.1. Smith (1981, 1997) İki Bileşenli Görünüş Kuramı

Smith (1981, 1997) Evrensel bir görünüş kuramı önermektedir. Bu kuram yalnızca eylem sınıflandırması içermemekte, dilbilgisel görünüşü de içermektedir. *Görünüş*'ün tüm tümceyi açısı altına aldığı, *görünüş*'ün içerdiği üç tür bilgi ile açıklamaktadır: Bunlar eylemin sözlük anlamı, dilbilgisel çekimlenişi ve eylemin üyelerine ilişkin bilgi olarak açıklanmaktadır. Bu da görünüşün salt eylemler ya da eylem öbeklerini değil, tüm tümceyi açısı altına aldığı anlamına gelmektedir. Smith (1991) *görünüş*'ün, diller arasında farklı anlamlandırılan bir parametre olduğunu, bu yüzden, dünya dillerinin görünüşsel sistemlerindeki benzerlikleri ve farklılıklarına uygun bir görünüş kuramı ile açıklama getirilmesi gerektiğini, bunun da iki bileşenli kuramla yapılabileceğini vurgulamaktadır. Bu iki bileşen *hâl türü* ve *bakışaçısı* olmaktadır. Hâl türü sözcüksel görünüşe, bakışaçısı ise dilbilgisel görünüşe işaret etmektedir. Bunlar iki bileşenli görünüş kuramının bağımsız ama etkileşen bileşenleridir. Bu bileşenler, başlangıç, son ve sürerlik gibi hâlin zamansal öğeleri hakkında bilgi taşımaktadırlar. Hâl türü bileşenleri bir *durum* (*non-dynamic*) ve dört olay (*dynamic states*); *edimsellik*, *tamamlama*, *bitirme*, *anlıkgerçekleşim* içermektedir. Bakışaçısı görünüşü ise *bitmişlik*, *bitmemişlik* ve *doğal* olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5: İki Bileşenli Görünüş Kuramı

Bu kuramda eylemleri hâl türlerine ayırabilmek için zamansal/görünüsel özelliklerin üç ikili değeri kullanılmaktadır. Bunlar [$\pm$ devinim], [$\pm$ sürerlik] ve [$\pm$ sonnokta] özellikleridir (TABLO 5). Smith (1997) eylemleri bu özelliklerine göre ulamlara ayırırken iç ve dış üye yapısının anlamı belirlemedeki rolünün göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir.

	Smith (1997) Hâl Türü Özellikleri			
ULAMLAR	$\pm$ devinim	$\pm$ sürerlik	$\pm$ sonnokta	örnek
Durum	-	+	-	mutlu ol-
Tamamlama	+	+	+	üç mil yürü-
Edimsel	+	+	-	yüz-
Bitirme	+	-	+	zirveye ulaş-
Anlıkgerçekleşim	+	-	-	kapı çal-

TABLO 5: Smith (1997) Hâl Türleri ve Özellikleri Tablosu

Smith (1997: 22) yukarıdaki özelliklerin hâl türü ilkörneğini bir takım özellikler kullanılarak eksik belirttiğine dikkat çekmektedir. Bu özelliklerin, hâl

türü ilkörneklelerini belirlemede başlangıç seviyesinde (basic) ve evrensel olduklarını söylemekte, bunun nedeni olarak belirlediği hâl türlerinin insanın algısı ve bilişsel kapasitesine dayanmakta olduğunu göstermektedir.

Smith (1997) *İki Bileşenli Görünüş Kuramı* Türkçe için yapılan görünüş çalışmalarında gerek eylem ulamlamaları gerekse belirteçlerin sözcüksel görünüşünü belirlemedeki etkilerini araştıran çalışmalarda yaygın kullanımı dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların içinden Gökmen (2000, 2003, 2004), İbe Akcan (2005), Benzer (2008), Esmer (2008, 2011), Demirgüneş (2008), Güven (2012) ve Ortaköylüoğlu (2015) sayılabilmektedir.

2.3.2. Shirai ve Andersen (1995)

Shirai ve Andersen (1995) eylemleri ulamlara ayırırken eylemlerin $\pm$ devingen olma, $\pm$ anlık olma ve $\pm$ sonnoktası olma özelliklerinden yararlanmaktadır. Bu anlamsal özellikleri kullanarak eylemleri dört farklı ulamda incelemektedir. Bu ulamlar *durum*, *tamamlama*, *edimsellik* ve *bitirme* eylemlerini içermektedir (TABLO 6).

Shirai ve Andersen'in Eylem Ulamları				
Hâl Türleri	Anlamsal Özellikler			
	Anlık	Sonnokta	Devingen	Örnekler
<i>Durum</i>	...	-	-	sev-, iste
<i>Tamamlama</i>	-	+	+	sandalye yap-
<i>Edimsellik</i>	-	-	+	koş-, yürü
<i>Bitirme</i>	+	+	+	zirveye ulaş-

TABLO 6: Shirai ve Andersen'in Eylem Ulamları Tablosu

Shirai ve Andersen (1995)'in görüşü çalışmalarındaki önemi anadili edinimi sürecinde olan çocuklarla ilgili yaklaşımıdır. Bu yaklaşım anadili edinimi sürecinde olan çocukların dil kullanımlarında biçimbirim hâl türü ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu ilişki şöyle açıklanmaktadır: Geçmiş ve bitmişlik yapıları doğru bir şekilde *bitirme* ve *tamamlama* eylemleriyle birlikte kullanılmaktadır; Sürerli yapılar *durum* eylemleri ile yanlış olarak kullanılmaktadır. Ayrıca önce edimseller ile kullanılan sürerli yapılar, sonradan *bitirme* ve *tamamlama* eylemleri ile de kullanılmaktadırlar (1995:744). Ancak Shirai ve Andersen, ortaya konan bu ilişkinin doğal dil çalışmaları sonuçlarıyla doğrudan uyum içinde olmadığını da belirtmektedir (1995:745).

Türkçe çalışmalarda da Gökmen (2000) ve Demirgüneş (2010) Shirai ve Andersen (1995)'in yaklaşımını esas alan çalışmalara örnek gösterilebilmektedir.

2.3.3. Xiao & McEnery (2004) Bütünce Temelli İki Aşamalı Hâl Görünüşü

Xiao ve McEnery (2004), Çince ve İngilizceden elde edilen bütünce verisini esas alarak iki aşamalı yeni bir hâl görünüşü modeli ortaya koymaktadır. Smith (1997) ve Shirai (1991)'nin kullandıkları hâl görünüşü (situation aspect) modeli buradaki ile aynı olmakla birlikte, ne Smith ne de Shirai hâl görünüşünün sözcüksel ve tümcesel düzeyi arasındaki ayrımı yapmamaktadırlar. Hâl türü ve bakış açısının farkının açıklanmasının önemi hâl türünün dilden bağımsız, bakış açısı görünüşünün ise dile bağımlı olduğunda yatmakta olduğudur. Buna göre iki-aşamalı hâl görünüşü modeli doğal dili anlamaya da katkıda bulunmaktadır.

Xiao & McEnery (2004), Smith (1997)'nin iki bileşenli görünüş kuramını, yeni bir iki aşamalı bakış açısı görünüşü modeli geliştirebilmek için genişletmiştir. Bu modelde hâl görünüşü, sözcüksel düzeyde *eylem ulamları* ve tümcecik düzeyinde *hâl türleri* olmak üzere modellenmektedir. Hâl türü, eylem ulamları, tümleçler (complements), üyeler (arguments) ve belirteçlerin (peripheral adjunct) kural temelli etkileşimi ile çekirdek (nucleus), merkez (core) ve tümcecik (clause) düzeylerdeki bakış açısı görünüşünün kural temelli etkileşiminin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Smith (1997) tümcenin görünüşsel anlamını hâl türleri ve bakış açısı görünüşünün yapay sonucu olarak açıklamaktadır: Hâl türlerinin idealize edilmiş hâllerin içsel görünüşsel özelliklerinden oluştuğunu; bakış açısı görünüşün ise konuşucunun hâlin sunuluş açısını seçmesinden oluştuğundan bahsetmektedir. Bunlar iki bileşenli görünüş kuramının

bağımsız ama etkileşen bileşenleridir. Bütünce temelli iki aşamalı hâl görünüşü modelinde, Smith (1997)'nin iki bileşenli görünüş kuramı genişletilmiştir. Bu yeni modelde *hâl görünüşü*, sözcüksel düzeyde eylem ulamları olarak, tümcesel düzeyde ise hâl türleri olarak modellenmektedir.

2.3.3.1. Sözcüksel Düzey

Xiao & McEnery (2004) iki aşamalı hâl türü modelinde eylemler doğal ortamlarında ulamlara ayrılmaktadırlar. Bu modeldeki doğal bağlam kavramı Moens (1987:131)'deki *temel önerme* ve Lys & Mommer (1986:218)'deki *çerçeve* ile benzetilmektedir. Eylemin görünüşsel özelliğini değiştirecek herşey çıkarıldıktan sonra bağlam doğal sayılmaktadır. Bu da sadece eylemin içsel yapılarının dikkate alınacağı anlamına gelmektedir. İngilizcede doğal bağlam aşağıdaki özellikleri içeren basit bir tümcedir:

1 eylem geçmiş zamandadır (ör: yürüdü);

2 nesne tümcesel ve anlamsal olarak tekil sayılabilen bir addır ve sadece gerekliyse bulunmaktadır (zorunlu geçişli eylem ile-ör eve götürdü);

3 bakışaçısı görünüşü basit olmalıdır (ör: Can yürüdü) (Lys & Mommer 1986:218).

Yukarıda sayılan özelliklerden dolayı “Can yürüdü” tümcesi doğal olarak kabul edilirken, “Can beni eve götürdü” doğal kabul edilmemektedir. Xiao & McEnery (2004)'de yer alan doğal kavramı da dış eylemlerin üyelerine gerek duymamaktadır.

Xiao ve McEnery (2004)'ün modelinde bahsedilen sözcüksel düzeyde yer alan altı hâl türü: *Tekli düzey durum (individual-level states)*, *çoklu düzey*

durum (stage- level states), edimsellik tamamlama, bitirme ve anlıkgerçekleşim eylemleri olmaktadır. *Hâl görünüşünü* altı farklı eylem ulamına ayırabilmek için, sözcüksel düzeyde, beş yönlü anlamsal özellik sistemi kullanılmaktadır. Bunlar $[\pm\text{devingenlik}]$, $[\pm\text{sürerlik}]$, $[\pm\text{sınırlılık}]$, $[\pm\text{sonnokta}]$ ve $[\pm\text{sonuçsallık}]$ 'dır. Sözcüksel düzeyde eylemler tek başlarına dikkate alınmaktadırlar. *Doğal ortam* (eylemin sözcüksel doğal ortamı) eylemlerin tek başlarına dikkate alınabilmesine olanak sağlamaktadır. Xiao & McEnery (2004), eylemleri *hâl türlerine* göre ayırırken, sadece Comrie (1976) ve Smith (1997) tarafından belirlenmiş üç değişkenin ($[\pm\text{devingen}]$, $[\pm\text{sürerli}]$, $[\pm\text{sonnokta}]$) yeterli olamayacağını savunmaktadır. Kullanılan özelliklerin *hâl görünüşü* ve *bakışaçısı görünüşü* arasındaki etkileşimin açıklanmasını da kolaylaştırması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bundan dolayı Xiao & McEnery (2004), Comrie ve Smith'in ortaya koyduğu üç özelliğe, iki yeni özellik $[\pm\text{sonuç}]$ ($\pm\text{result}$) ve $[\pm\text{sınırlı}]$ ($\pm\text{bounded}$) özelliklerini de ekleyerek ulamlama sistemlerini tamamlamaktadırlar.

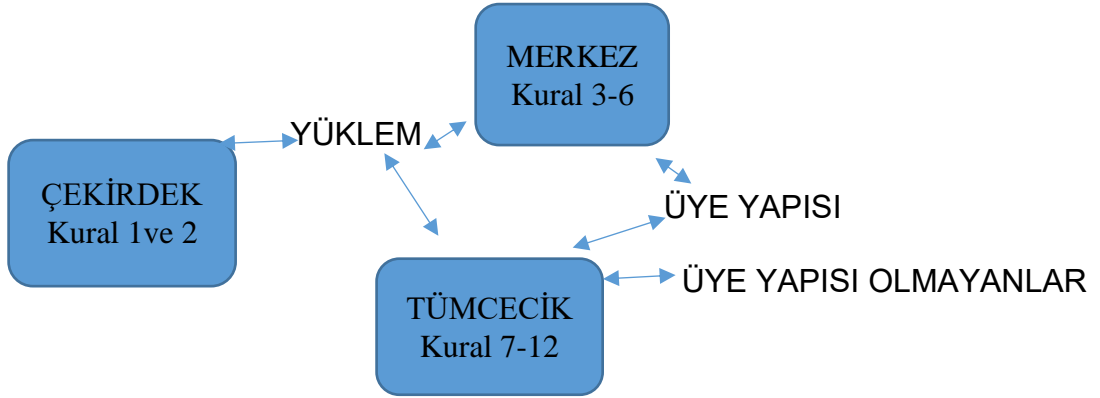
Xiao & McEnery (2004)'ün altı temel eylem ulamını oluşturan *edimsellik, anlıkgerçekleşim, tamamlama, bitirme, tekli düzey durum (TDD)* ve *çoklu düzey durum (ÇDD)* ulamları ve anlamsal özellikleri TABLO 7'de görülmektedir.

HÂL GÖRÜNÜŞÜ					
ULAMLAR	$\pm\text{devinim}$	$\pm\text{sürerlik}$	$\pm\text{sınırlılık}$	$\pm\text{sonnokta}$	$\pm\text{sonuç}$
<i>Edimsellik</i>	+	+	-	-	-
<i>Anlıkgerçekleşim</i>	+	-	$\pm$	-	-
<i>Tamamlama</i>	+	+	+	+	-
<i>Bitirme</i>	+	-	+	+	+
TDD	-	+	-	-	-
ÇDD	$\pm$	+	-	-	-

TABLO 7: Xiao & McEnery (2004) Eylem Ulamları Tablosu

2.3.3.2 Tümcesel Düzeyde Üç Aşamalı Etkileşim Kuralları

Xiao & McEnery (2004)'ün eylem ulamlama modelinin üç sözdizimsel birimden oluşan tümcesel düzeyinde oniki kural bulunmaktadır. Tümcesel düzeyi oluşturan üç sözdizimsel birim: Çekirdek (nucleus), merkez (core) ve tümcecik (clause) olmaktadır. Çekirdek düzeyde kural bir ve iki, merkez düzlemde kural üç, dört, beş ve altı, tümcecik düzeyde ise kural yedi, sekiz, dokuz, on ve onbir uygulanmaktadır. Çekirdek yüklem ile; merkez, yüklem ve üye yapısı ile; tümcecik ise yüklem, üye yapısı ve üye yapısı dışındakilerle ilgilidir (Şekil 6).

Şekil 6: Tümcesel Düzeyde Üç Aşamalı Etkileşim

2.3.3.2.1. Xiao & McEnery (2004): Çekirdek Düzlem

Çekirdek düzlemindeki etkileşimler *sonuçsal eylem bileşeni: SEB (resultative verb component)* ve eylem ikilemelerini/tekrarlamalarını sınamak için çekirdek düzlemdeki etkileşimlere uygulanmak üzere iki kural önerilmektedir (Xiao & McEnery 2004:342) :

Kural 1: Eylem_[-bitmişlik/±sınırlılık]+SEB ⇒ Türemiş Yüklem_[+sonuç/+bitmişlik]

Kural 2: Eylem_[-bitmişlik/±sınırlılık]+ikileme ⇒ Türemiş Yüklem_[+sınırlı]

Kural 1

SEB hâlin sonuçsal durum veya sonuçsal aşama içeren olay bileşeninden bahsetmektedir. Bu özellik önceki eylemlerin sonuçsal bileşeninde ifade edilmekte ve doğasında sınır taşımayan eylemlere kullanılmaktadır.

Üç çeşit SEB bulunmaktadır: Tamamlayıcı (completive) ör: yaz, sonuç-aşama (result-state) ör: öldür; ve yönsel (directional) ör: kalk. Bu tümleçler [-bitmiş], hatta [-sınırlı] eylemlere eklendiğinde türemiş yüklem [+bitmiş] ve [+sonuç] özellikleri ile ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni uzamsal sonnokta veya sonuç gösteren tümleçlerin eylemlere eklenmesi olarak gösterilmektedir. [+bitmiş] ve [+sonuç] özellikleri de eylemin *bitirme* eylemi olduğunu göstermektedir (3).

(3) Eylem_[-bitmişlik/±sınırlılık]+SEB ⇒ Türemiş Yüklem_[+sonuç/+bitmişlik]

Döv_[-bitmişlik/±sınırlılık]+öldürene kadar ⇒ Öldürene kadar

döv_[+sonuç/+bitmişlik]

İngilizcede tamamlayıcı SEB bulunmadığını belirten Xiao & McEnery (2004: 343), sonuç-aşama SEB'lerin de, ya sıfat, ya da sonuçsal ek (arabayı yukarıya çek) olarak bulunduğunu belirtmektedir. İngilizcede kural 1'in geçerliliğini test etmek için belirteçimsi sonuç-aşama SEB'ler kullanılmıştır. Kural 1 ilgeç öbeği-içinde testi ve zıtlık testini ile kullanılan tüm veride

geçerlilik göstermektedir. SEB'ler *edimsellik* ve *anlıkgerçekleşim* eylemlerini *bitirme* eylemlerine dönüştürme görevi görmektedir. Bu yüzden “boyunca” belirteçimsi ile kullanımları uygun olmamaktadır. Aynı şekilde türemiş eylemler sonuç kodladığı için ikilem/zıtlık testini geçememektedirler.

Kural 2: Bu kural [+devingen] ve [-sonuç] özellik taşıyan eylemlerin tekrarlanmasının eyleme kısıtlayıcı anlam yüklemesine dayanmaktadır. Bu kural Çince için geçerli olmaktadır. Çince de genellikle *edimsellik* eylemlerinin tekrarlanması “wang wang-bak bak” şöyle bir bak anlamına gelmekte yani [+sınır] getirdiği gözlemlenmiştir.

Kural 2: Eylem_[-bitmişlik/±sınırlılık]+ikileme ⇒ Türemiş Yüklem_[+sınırlı]

Bak_[-bitmişlik/±sınırlılık]+ bak ⇒ Bak bak_[+sınırlı]

Eylem_[-bitmişlik/±sınırlılık]+ikileme ⇒ Türemiş Yüklem_[+sınırlı]

Bak_[-bitmişlik/±sınırlılık]+ bak ⇒ Bak bak_[+sınırlı] uçurtma uçtu.

2.3.3.2.2. Xiao & McEnery (2004): **Merkez Düzlem**

Dolaysız nesne ve yönsel tümleç gibi içsel üyelerin hâl türlerini etkilediği genellikle kabul görmektedir. Diğer yandan dışsal üyelerin de hâl türlerine etkisi olup olmadığı tartışılmaktadır. Dowty (1979), Brinton (1988), Verkuyl (1989,1993), and Salaberry & Shirai (2002) dışsal üyelerin de içsel üyeler gibi hâl türlerini etkilediğini iddia etmektedirler. Tenny (1994) ve diğerleri ise dışsal üyelerin hâl türleri üzerinde bir etkisi olmadığını tartışmaktadır. Bu

modelde eylemler ve AÖ-üeleri arasındaki etkileşim dört kural yardımıyla tanımlanmıştır:

Kural 3: AÖ+Eylem_[+/-bitmiş] ⇒ MERKEZ_[+/-bitmiş]

Kural 4: AÖ+Eylem_[-bitmiş]+AÖ ⇒MERKEZ_[-bitmiş]

Kural 5: AÖ+Eylem_[+bitmiş]+AÖ ⇒ MERKEZ_[+/-bitmiş]

Kural 6: AÖ+Eylem_[-bitmiş]+İÖ_[hedef] ⇒ MERKEZ_[+bitmiş]

Yukarıdaki kurallar AÖ-üelerinin hâl türlerinin belirlenmesindeki katkılarını yansıttığı kabul edilmektedir. Belirtisiz AÖ'ler [+sayılabilen] veya [-sayılabilen] değer taşıyabilmektedirler.

Kural 3 eylemlerin, içsel üelerin isteğe bağlı olarak kullanılmaması durumunda, yegane hâl türü belirleyeni olduğunu göstermektedir.

Kural 3: AÖ+Eylem_[+/-bitmiş] ⇒ MERKEZ_[+/-bitmiş]

Alev + Sön_[+bitmiş] ⇒ Alevler söndü_[+bitmiş]

Kural 4 ve 5 [-bitmiş] eylemler ile kullanıldığında AÖ-üelerinin hâl türü üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. [+bitmiş] eylemler ile (çekirdek seviyesinde türetilmiş bileşik eylemler dahil), merkez düzeydeki eylemlerin bitmişlik değeri içsel üenin nominal (ad kökenli) özelliği ile belirlenmektedir.

Ayrıca kural 5'in sadece *tamamlama* eylemleri ile ilgili olabileceği, çünkü *bitirme* eylemlerinin sonuç kodlamasının üyelerden etkilenmeyeceği de belirtilmektedir.

Kural 4: AÖ+Eylem_[-bitmiş]+AÖ ⇒MERKEZ_[-bitmiş]

Eliz + Ara_[-bitmiş] + Dome Hotel ⇒ Eliz Dome Hoteli aradı

Kural 5: AÖ+Eylem_[+bitmiş]+AÖ ⇒ MERKEZ_[+/-bitmiş]

Eşim ve oğlum + yap_[+bitmiş] + sallanan sandalye ⇒ Eşim ve oğlum
sallanan sandalye yaptılar_[+bitmiş]

Fatma + yap_[+bitmiş] + nakış ⇒ Fatma iş yaptı_[-bitmiş]

Kural 6 Aşağıdaki örneklere içinde/boyunca testi uygulanarak kural 6'nın geçerliliği sınanmıştır.

Kural 6: AÖ+Eylem_[-bitmiş]+İÖ_[hedef] ⇒ MERKEZ_[+bitmiş]

Örnekler : (4a) Kalktı ve kapıya yürüdü (10 dakika içinde/*boyunca)

(4b) Duvar boyunca yanyana yürüdük (10 dakika *içinde/boyunca)

(4c) Çabucak yukarıdaki sokağa doğru yürüdü (10 dakika
*içinde/boyunca)

İçinde/boyunca belirteçimsi testleri (4a)'nın bitmiş, (4b) ve (4c)'nin bitmemiş olduğunu göstermektedir. Bu örneklerin tümünde [-bitmiş] değeri taşıyan yürü- eylemi yer almaktadır. Bu örneklerdeki tek farklılık İÖ-üyelerinde bulunmaktadır. İÖ_[hedef] açık bir şekilde [+bitmiş] değerine katkıda bulunmaktadır (a). Vendler (1967) ve Smith (1997) gibi dilbilimciler İÖ_[hedef]'i (y)A-İÖ (to-PP) olarak sıklıkla kabul etmektedirler. Kural 6'nın geçerliliğini sınamak için hareket eylemlerinin (y)A-İÖ (to-İÖ) ile kullanımlarını incelenmiştir. Çekirdek düzlemde eylemin [+bitmiş] (ör: mutfağa doğru gözden kayboldu) veya [-bitmiş] (ör: kapıya doğru gezindi) olmasına bakılmaksızın merkez düzlemde isabetli bir biçimde içinde-İÖ aldıkları

bulgulanmıştır. Bu da bu bitmişlik ve sınırlılık kuralının İngilizce'de geçerli olduğunu kanıtlamaktadır. Yönel sınıflar da ilginç bir şekilde İÖ_[hedef] üzerinde aynı şekilde bitmişlik değerini değiştirmektedir.

Dışsal Üye Tartışması

Xiao & McEnery (2004)'ün kullandığı veriye göre dışsal üyelerin hâl türünü belirlemede bir katkısı bulunmamaktadır. Tenny (1994:62) de dışsal üyelerin olayı ölçüp ayıramayacağını vurgulamaktadır. Ancak bu görüşün savunulması da aşağıdaki örneklerle mümkün olmamaktadır. Bu örnekler (Jim Miller'in örnekleri) alışılmış olmamakla birlikte geçerli örneklerdir:

(5a) **Brandy** evaporated from these barrels for 50 years.

Konyak 50 yıl boyunca bu varillerden buharlaştı.

(5b) **A gallon of brandy** evaporated from these barrels in 50 years.

Bir galon konyak 50 yıl içinde bu varillerden buharlaştı.

Boyunca-İÖ'nin farklı yorumlanmasıyla örnek (5a) ve (5b) arasında kafa karıştırıcı bir çelişki ortaya çıkmaktadır. İngilizcede bu yöntem süreç (duration), scope (konu) ve niyet (intention) ile ifade edilmede kullanılmaktadır. Tenny (1994:6) *Bir saat boyunca* anlatımının, bitmişlik değeri testi için kullanıldığında ortaya çıkan ilgili yorumunu şöyle açıklamaktadır: olay bir saat süresince devam etmektedir, ama bir saat sonra durmak zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu da sürecin (duration) boyunca-İÖ testi anlamının uygun olduğu anlamına gelmektedir.

(5a) 50 yıl boyunca ifadesi süreç değil, kapsam anlamı işaret etmektedir.

Bundan dolayı bitmişlik testi için ilişkili olmamaktadır.

Özne AÖ'nün nominal özelliklerinin hâl türlerine etkisi olsa bile, (5a) içinde-İÖ ile uyum göstermektedir. Bunun nedeni özne AÖ kitle adı olmasına rağmen [+sayılabilen] değeri taşıması (bir galon konyak) ve buharlaş- eyleminin bir *bitirme* eylemi olmasıdır. Aynı nedenle konyak örneğinde kitle adı zorunlu varouşsal okuma alamamaktadır. Bu varillerden buharlaşan konyağa gönderimde bulunmaktadır, yani [+sayılabilen] değer taşımaktadır.

2.3.3.2.3 Xiao & McEnery (2004): Tümcecik Düzey

Merkez düzlemdeki hâllerin bitmişlik ve sınırlılık değerleri üye olmayanlar (non-arguments) tarafından da değiştirilebilmektedir. Bunlar tümcecik düzeyde çevresel tamamlayanlar (belirteçimsi) ve *bakışaçısı görünüşü* olarak sayılabilmektedir. Bunlar kural 7, 8, 9 ve 10 ile aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

Kural 7: Merkez_[-sınırlı]+boyunca-İÖ/-den...(y)a ⇒ Tümcecik_[+sınırlı]

Kural 8: Merkez_[+bitmiş]+boyunca-İÖ/-den...(y)a ⇒ Tümcecik_[-bitmiş]

Kural 9: Merkez_[±sınırlı]+zamansal niceleyici ⇒ Tümcecik_[+sınırlı]

Kural 10: Merkez_[-bitmiş]+**[E+lyor]** ⇒ Tümcecik_[-bitmiş]

Kural 7 ve 8

Boyunca-İÖ ve /-den...(y)a gibi zamansal belirteçimsilerin (adverbials) zamansal sonnoktayı belirlemede çifte rol oynadığını belirtmektedir:

- i) [-sınırlı] özelliği için zamansal sonnokta belirlemek;

- ii) Sonnokta belirli zaman çerçevesinin ötesine düşerse, final uzamsal sonnoktasını [+bitmiş] özelliği ile sınırlamaktadır.

Bu iki kural iki bütünce için de sınanmıştır. Kullanılan bütün *boyunca-İÖ ve /-den...(y)a* belli bir zaman çerçevesi sağlamak için işlev görmektedir. Buna göre ana-düzeydeki tüm [-sınırlı] ve [-bitmiş] temel hâl türleri tümcecik düzeyinde zamansal sınırlı hâl türlerine dönüşmektedir.

Kural 7: Merkez_[-sınırlı]+boyunca-İÖ/-den...(y)a $\Rightarrow$ Tümcecik_[+sınırlı]

Mahmut Bey başkandı + 2000'den 2004'e kadar $\Rightarrow$ Mahmut Bey

2000 yılından 2004 yılına kadar başkandı. (TDD $\Rightarrow$ ÇDD)

Diğer yandan kural 8 göstermektedir ki bir *tamamlama* -den...(y)a alınca, sonnokta belirtilmiş zaman çerçevesinin ötesine düşerse, sonnokta sökülmetedir (Ör:)

Kural 8: Merkez_[+bitmiş]+boyunca-İÖ/-den...(y)a $\Rightarrow$ Tümcecik_[-bitmiş]

Saat 9:00'dan 12:00'ye kadar yazdılar_[+bitmiş] ve 2:00'den 19:00'a kadar yine yazdılar_[-bitmiş].

Yukarıdaki örnekte söylem yazma olayının *tamamlama* olduğunu belirtmektedir, ama -den...(y)a ifadesi bitmişlik hâlini final uzamsal sonnoktasına ulaşılmadan önce sınırlamaktadır. Yani yazma olayı, belirtilen zaman içerisinde *tamamlama* değildir. Bundan dolayı tümcecik düzeyinde *sınırlı edimsellik* eylemine dönüşmektedir. Oysa ki kural 8 sadece bazı *tamamlama eylemleri* ile uygulanmaktadır: Sonnoktası belirli zaman

çerçevesi içine düşen, -den...(y)a'nın final uzamsal sonnoktasını kaldırmadığı ama yinelemli okuma veren tekrarlanabilir *tamamlama* eylemleri ile geçerli olmaktadır.

Boyunca-İÖ tümcecik düzeyinde *tamamlama* hâl türünü *edimsellik* hâl türüne dönüştürmek için tetikleyici rol oynamaktadır varsayımı, bazı merkez-düzye *tamamlama* eylemlerinin hem içinde-İÖ hem de boyunca-İÖ isabetli birlikteliğini açıklamaktadır (Dowty 1979:61). Ör: Saçlarını beş dakika içinde/boyunca taradı.

Kural 9

Kural 9'a göre bir kez, iki kez gibi niceleyiciler, den...(y)a gibi sınırlandırma etkisi göstermektedirler. Zamansal niceleyicilerin sıklığı bu bütüncede; *tamamlama* ve *bitirme* eylemlerinin [$\pm$ sınırlı] değeri, belli bir sayıda tekrarlandıkları zaman değişmemektedir.

Kural 9: Merkez_[$\pm$ sınırlı] + niceleyici $\Rightarrow$ Tümcecik_[+sınırlı]

Oku_[$\pm$ sınırlı] + iki kere $\Rightarrow$ İki kere okudu_[+sınırlı]

Kural 10 göstermektedir ki; tümcecik düzeyinde hâl türü bileşenine *bakışaçısı* görünüşü de katılmaktadır. [E+lyor] eki [+bitmiş] değerini artıdaneksiye değiştirebilmektedir. Buna göre [E+lyor], hâl türü değişimi tetikleyicisi olarak görev yapmaktadır ve [+bitmiş] özelliğini tümcecik düzeyinde *türemiş edimsellik* eylemine dönüşmeye zorlamaktadır.

Kural 10: Merkez_[-bitmiş]+ [E+lyor] $\Rightarrow$ Tümcecik_[-bitmiş]

Bir aşk romanı yazıyorum ve bu romanda kötü karakter ölecek.

Yukarıdaki örnekte romanı yazma bitince olay tamamlanacaktır. Ancak bu olay [E+lyor] ile anılmakta ise [-bitmişlik] değeri almaktadır, çünkü final uzamsal son noktaları tüceciğin (clause) dışında bırakılmaktadır.

Kural 11 ve 12

Xiao & McEnery (2004), Çince de sınırlama sonuçsal-*de* yapısı ve *ba/bei* yapısı ile eyleme sınırlama getirilerek [+sonuç] almasını tartışarak kural 11 ve kural 12'yi üretmiştir. -*de* yapısı (eylem+*de*+tümleç), eyleme sonuç (*da de toupaxueliu* 'kanayana kadar vur') veya tutum (*chang de buhao* 'iyi şarkı söylememe') anlamı katmaktadır. [Eylem + *de* yapısı + tümleç] ya sonuçsallık ya da tutum (manner) göstermektedir. Kural 11 sadece sonuçsal -*de* yapısı ile alakalıdır. Sonuçsal-*de* yapısı ile ilişkili tüm eylemler [+devingen] ve [-sonuç] özellikleri taşımaktadır. [-sonuç] eylemleri sonuçsal-*de* yapısı ile tümcecik düzeyinde sonuç eklenmiş hâl üretmektedirler. Bu nedenle içinde/boyunca testi ile sınındıklarında içinde-İÖ'leri ile isabetli bir şekilde ve çelişmemektedirler.

Bitirme eylemleri -*de* yapısı ile birlikte bulunamazlar, çünkü *bitirme* eylemleri zaten sonuç kodlamaktadır.

-*ba* yapısı dolaysız nesnelere eylem önüne taşıyan bir nesne niteleyici, -*bei* yapısı ise edilgen yapıları temsil etmektedir. *ba/bei* yapısı taşıyan tümceler, her zaman sonuca ulaşıldığını göstermektedir.

Kural 11: Ana_[-sonuç]+ *de* yapısı ⇒ Tümcecik_[+sonuç]

Dou de Gorn zhongyu kaihuaidaxiao (*keshi mei dou-cheng)

Amuse **de** Gorn at last laugh-hearitley but not amuse-succeed

(O) Gorn'u o kadar eğlendirdi ki sonunda kahkalara boğuldu (*ama o başaramadı)

Kural 12: Ana_[-sonuç]+ *ba/bei* yapısı $\Rightarrow$ Tümcecik_[+sonuç]

*Gorn yisheng **bei** sha hou (*meiyou si)*

Gorn doctor **bei** kill after not die

Dr Gorn öldürüldükten sonra (*ölmedi).

Xiao & McEnery (2004), tümcecik düzeydeki tartışmaların sözcüksel düzey eylem ulamları içinde buldukları tümcecikteki olası hâl türlerinin çeşitliliğini belirtmekte ve tümceciğin belirli hâl türleri eylem ulamları ve bileşenlerin (çekirdek düzey), üyeler (merkez düzey) ve üye olmayanlar (ör: çevresel tamamlayanlar-belirteçimsi),ve *bakışaçısı görünüşü* etkileşiminin sonucundan ortaya çıkmakta olduklarını vurgulamaktadır.

2.3.3.2.4 Tümcesel Düzey: Hâl Türleri

Xiao & McEnery (2004), Çince ve İngilizce veri kullanarak yaptıkları çalışmanın sonucunda tümcesel düzeyde 6 temel beş de türemiş hâl türü çeşidine ulaşmışlardır. Bunlar *Tekli düzey durum (TDD)*, *türemiş TDD*, *Çoklu Düzey Durum (ÇDD)*, *Türemiş ÇDD*, *tamamlama*, *edimsellik*, *türemiş edimsellik*, *bitirme*, *türemiş bitirme*, *anlıkgerçekleşim* ve *türemiş anlıkgerçekleşim*. *Tamamlama* dışında diğer tüm hâl türlerinin türemiş hâl türleri bulunmaktadır. Bu türemiş hâl türleri, temel hâl türlerinin sürerlik ve

sınırlılık değerlerine göre çeşitlenmektedir. Hâl türlerinin bu belirgin özellikleri aşağıdaki TABLO 8’de görülmektedir.

Xiao & McEnery (2004) Tümcinsel Düzeyde Hâl Görünüşü						
Hâl Türleri		±devinge	±sürer	±sınırlı	±sonnok	±sonuç
TDD	Temel	-	+	-	-	-
	Türemiş	-	+	+	-	-
ÇDD	Temel	±	+	-	-	-
	Türemiş	±	+	+	-	-
<i>Tamamlama</i>		+	+	+	+	-
<i>Edimsellik</i>	Temel	+	+	-	-	-
	Türemiş	+	+	±	-	-
<i>Anlıkgerçekleşim</i>	Temel	+	-	±	-	-
	Türemiş	+	+	±	-	-
<i>Bitirme</i>	Temel	+	-	+	+	+
	Türemiş	+	+	+	+	+

TABLO 8: Xiao & McEnery (2004) Tümcinsel Düzeyde Hâl Türleri Tablosu

Tümcinsel düzeyde tartışılan hâl türleri tümcecik seviyesindeki bileşimin final sonucudur. Temel *durum* (6a, 7a) ve temel *edimsellik* (8a) eylemleri zamansal olarak limitleme mekanizmaları tarafından sınırlandırılmaktadırlar ve sonuç olarak sınırlı *durum* (6b,7b) ve sınırlı *edimsellik* (8b) eylemleri ortaya çıkmaktadır. *Türemiş edimsellik* eylemleri *temel tamamlama* eylemlerinin boyunca/ den...(y)a-İÖ limitlenmesi ve sürerlik ile elde edilebilmektedir (8c). *Türemiş Tamamlama* eylemi bulunmamaktadır. *Temel anlıkgerçekleşim* eylemlerinin (9a) tek olay okumaları bulunmaktadır; zamansal nicelecyilerle veya sürerlik zamansal belirteçimsilere bulduklarında veya [E+lyor] veya sürerli görünüş değeri aldıklarında, *türemiş yinelemeli anlıkgerçekleşim* (9b) olmaktadır. *Bitirme* eylemleri (11a) çoğul [+sayılabilen] AÖ’leri veya

zamansal niceleyiciler aldıklarında *yinelemeli bitirme* eylemleri (11b) ortaya çıkmaktadır. Örnekler:

(6a) *Temel TDD*: Armağan Derya'yı sevdi

(6b) *Türemiş TDD* (temel TDD $\Rightarrow$ türemiş TDD): Armağan Derya'yı üç yıl boyunca sevdi.

(7a) *Temel ÇDD*: Öğretmen sinirliydi.

(7b) *Türemiş ÇDD*: (temel ÇDD $\Rightarrow$ türemiş ÇDD): Öğretmen bir saat boyunca sinirliydi.

(8a) *Temel edimsellik*: El arabasını itti.

(8b) Temel edimsellik $\Rightarrow$ Türemiş edimsellik: El arabasını bir saat boyunca itti.

(8c) *Tamamlama* $\Rightarrow$ *Türemiş Edimsellik*:

Bir saat boyunca tezini yazdı $\Rightarrow$ Tezini yazıyordu.

(9a) *Temel anlıkgerçekleşim*: Fener bir kez yanıp söndü.

(9b) *Temel AG* $\Rightarrow$ *Türemiş AG*

Bebek beş dakika boyunca/ üç kez öksürdü $\Rightarrow$ Bebek öksürüyordu

(10) *Tamamlama*: Bir mektup yazdı.

(11a) *Temel bitirme*: Komşu bardağı kırdı.

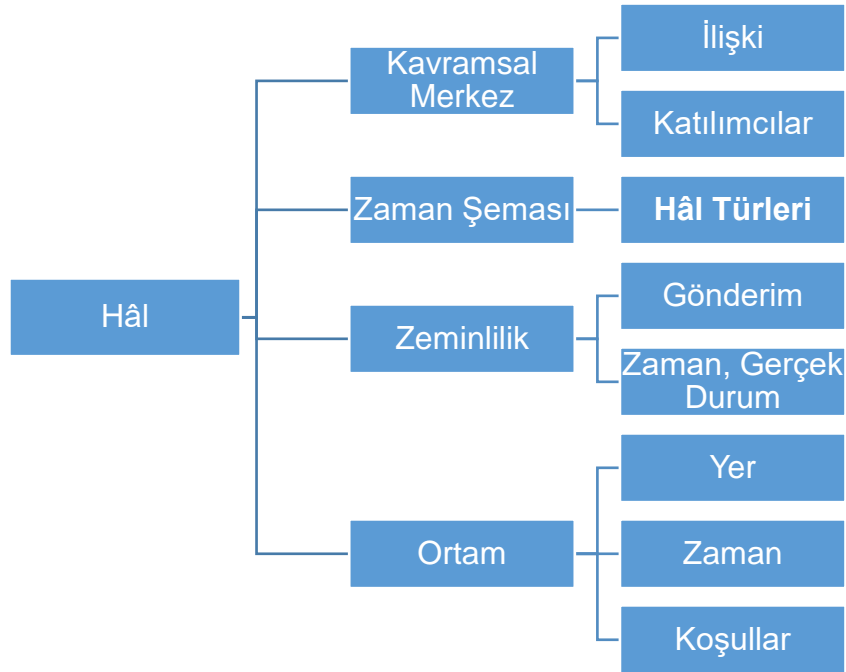
(11b) *Türemiş bitirme*: Kâğıtta üç hata farketti.

Türkçede Xiao & McEnery (2004) Bütünce temelli iki aşamalı modelinin Türkçe'ye eylem ulamlam amacı ile uygulayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak (Zhao 2008) çalışmasında Xiao & McEnery (2004)'ün bileşimli modelini farklı bir açıdan ele alarak, Türkçede anlamsal

görünüŖü incelemek amacıyla kullanımıŖtır. Xiao & McEnery, dilsel yapıların olay türünün anlamsal özelliklerini ve dolayısıyla hâl türünü nasıl deęiŖtirdiğini ortaya koymaktadır. Zhao (2008) ise hâl türünün anlamsal özelliklerinin etkileŖim mekanizmalarını incelemektedir. Yani belirli bir anlamsal özelliği etkileyecek dilsel yapıları inceleyerek sözkonusu anlamsal özellikle etkileŖim içinde olan diğer anlamsal özelliklerin deęiŖimi sonucu yeni bir hâl türünün türeme sürecini incelemektedir.

2.3.4. Radden ve Dirven (2007)

Radden ve Dirven (2007) hâli kavramsal bir bütünlük olarak tanımlamaktadır. Bu kavramsal bütünlük; kavramsal merkez (conceptual core), zaman Ŗeması, zeminlilik öğeleri (grounding elements), ve ortamdan oluşmaktadır (Ŗekil 7).

Ŗekil 7: Hâlin Kavramsal Bütünlüğü

2.3.4.1. Kavramsal Merkez (Conceptual core)

Radden ve Dirven (2007:176) kavramsal merkezi dilbilgisel merkez olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamayı da aşağıdaki örneklerle anlatmaktadır:

(12) **Nişanlım evlilik yüzüklerini satın aldı**

Yukarıdaki tümcenin kavramsal merkezi 'satın alma' ve iki kavramsal birimi 'nişanlı' ve 'evlilik yüzükleri' yer almaktadır (örnekte kalın yazı stili ile gösterilmektedir) Tümce kavramsal merkez ve iki kavramsal birimin ilişkisini ifade etmektedir. Kavramsal birimler kavramsal merkezi oluşturan katılımcılardır (participants). Kavramsal merkezdeki 'nişanlı' ve 'evlilik yüzükleri' bu ilişkide belirli rol oynamaktadır:

'nişanlı' satın alıcı olarak kılıcı (agent) rolünü;

'evlilik yüzükleri' satın alınan eşyalar olarak nesne (object) rolünü oynamaktadır.

Bu tümcenin dilbilgisel yapısı birkaç sözdizimsel birimden oluşmaktadır:

Ad öbeği veya Adıl: (nişanlım ve evlilik yüzükleri): bir şeyin örneği veya bir hâlde başka şey gösteren dilbilgisel birim olarak açıklanmaktadır.

Yüklem (predicate): (satın al-) Bir hâlde bir ilişki ve özne bileşeni hakkında birşey belirten bir tümcenin dilbilgisel birimi (bir eylem veya sıfatlı koşaç - copula).

Özne (subject): (nişanlım) Bakışaçasından hâlin incelendiği başlıca bileşen veya figür gösteren tümcedeki ad öbeği.

Nesne (object): (evlilik yüzükleri) Bir hâlde ikincil bileşen veya odak gösteren bir eylem öbeğindeki ad öbeği.

Tümleç (complement): Yüklem dışında, özne, nesne ve bir tümcede yer alması zorunlu olan dilbilgisel birimler.

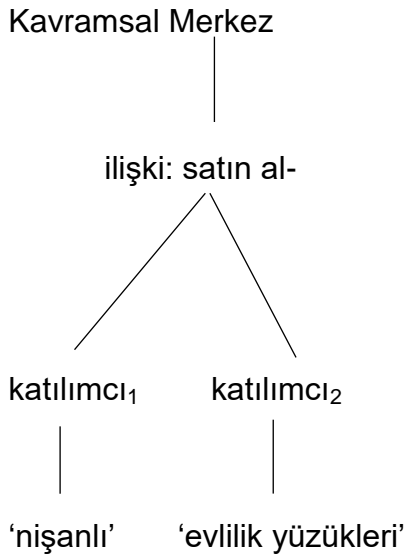
Eylem Öbeği: (evlilik yüzükleri satın al-) Bir tümcede yüklem ve tümleçi içeren bölüm.

Eklenti (adjunct) : (Tiffany'den) Bir tümcenin yapısında isteğe bağlı dilbilgisel birim.

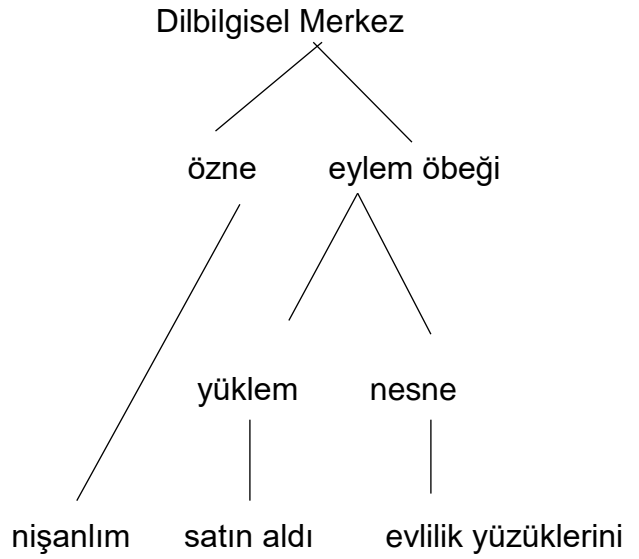
Dilbilgisel merkez (nişanlım- satın aldı- evlilik yüzüklerini) özne, yüklem ve varsa tümleci birleştiren iskeletsel yapı olarak açıklanmaktadır.

Kavramsal merkez ve dilbilgisel merkez karşılaştırması aşağıdaki gibi görselleştirilmektedir (Radden ve Dirven 2007: 48).

a) Kavramsal Düzey

b) Dilbilgisel Düzey

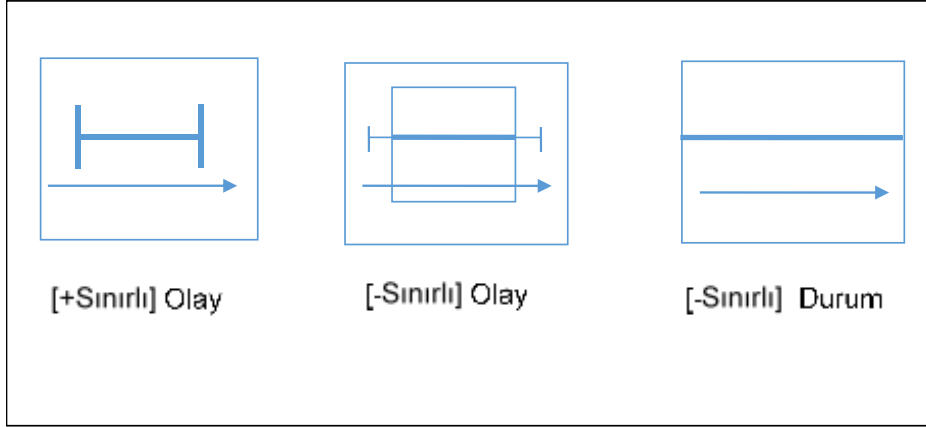
Şekil 8: a) Kavramsal Merkez ve b)Dilbilgisel Merkez

Şekil 8(a) Bir kavramsal merkezin olası yapılanmasını görselleştirmektedir. Burada gösterilen ilişki 'satın al'ın en az bir satın alan ve satın alınan bir şey olmak üzere birçok katılımcısı olabilmektedir. Dilbilgisel olarak, bu iki katılımcı yüklem 'satın al'a farklı doğrusal sıralamalarla bağlanabilmektedir, çünkü dillerin farklı sözdizimleri olabilmektedir. Örneğin İngilizce ÖYN (SVO), Türkçe, Japonca ve Latince (SOV) ÖNY, Gal dili ve Arapça EÖN (VSO) olarak görülmektedir. Diller arası farklılıklar olsa da çoğu dilde özne nesneden önce gelmektedir.

2.3.4.2. Zaman Şemaları

Temel görünüşsel ulamlar, dilde görünüşsel ayırt edici özelliklerle ilgili olan zaman şemalarıdır. Temel görünüşsel ulamlar zamanda ilerlemeyen (non-progressive) ve zamanda ilerleyen (progressive) olmak üzere iki temel ulamdan oluşmaktadır.

Görünüş hâlin konuşucu tarafından kavranan belli bir bakış açısının dilbilgisel oluşumu olarak tanımlanmaktadır. Zamanda ilerlemeyen görünüş basit eylem oluşumu ile, zamanda ilerleyen görünüş ise [E+lyor] yapısı ile ifade edilmektedir. *Büyükçül bakış çerçevesi (maximal viewing frame)* [E-lyor] ve [+sınırlı] görünüş özellikleri ile; *kısıtlı bakış çerçevesi (restricted viewing frame)* ise [E+lyor], [-sınırlı] görünüş özellikleri ile ayırt edilebilmektedir. Olaylar ve durumlara uygulanan bu iki bakış açısı çerçevesi üç temel görünüşsel ulamı ortaya çıkarmaktadır: [+sınırlı] olaylar, [-sınırlı] olaylar ve [-sınırlı] durumlar.

TABLO 9: Raddenve Dirven (2007) Bakışaçısı Çerçevesine Göre Üç Temel Görünüşsel Ulamın Zaman Şemaları

Sınırlı görünüş, *tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme*, *anlıkgerçekleşim*, *kalicılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen durum* ulamlarından oluşmaktadır. Sınırlı olmayan görünüş ise *tamamlanmakta olan edimsellik*, *sınırı olmayan edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*, *yinelemeli edimsellik*, *geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* ulamları olarak karşımıza çıkmaktadır (TABLO 10) .

Radden ve Dirven (2007) Hâl Türleri Tipolojisi	
Büyükçül Bakış Çerçevesi [E-lyor] Sınırlı Olaylar	Kısıtlı Bakış Çerçevesi [E+lyor] -Sınırlı Olaylar
Tamamlama: Annesi bebeğin bezini değiştirdi.	Tamamlanmakta Olan Edimsellik : Annesi bebeğin bezini değiştiriyordu.
Sınırlı Edimsellik: Annesi bebeği kucakladı.	-Sınırlı Edimsellik: Annesi bebeği kucaklıyordu.
Bitirme: Bebek uyuyakaldı.	Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik: Bebek uyuyakalıyordu.
Anlıkgerçekleşim: Bebek hıçkırdı.	Yinelemeli Edimsellik: Bebek hıçkırıyordu.
Kalıcı Durumlar	Geçici Durumlar
Kalicılığı Belirsiz Durum: Yeni işin nasıl gider?	Geçici Durum: Yeni işin nasıl gidiyor?
Alışlagelmiş Durum: Bir barda çalışır.	Geçici Alışlagelmiş Durum: Bir barda çalışıyor
Değişmeyen Durum: Kıbrıs Akdenizdedir.	-

TABLO 10: Radden ve Dirven (2007) *Büyükçül Bakış* ve *Kısıtlı Bakış* Çerçevesinde Hâl Türleri

Sınırlı olaylar, dışsal olarak kendi bütünlükleri içerisinde, *büyükçül bakış çerçevesinde* incelenmektedirler. Konuşucun odağı olayın sınırlarında, özellikle de sonlanmasında olmaktadır. Sınırı olmayan olaylar ise içsel olarak olayın ilerlemesinin yakından incelenmesi olmaktadır. *Kalıcı durum* eylemleri başlangıcı veya sonu olmayan olarak kabul edilmektedirler. *Geçici durum* eylemleri ise içsel olarak sınırlı olmakta, sınırlı bakış çerçevesi ile izlenmektedirler.

Bu yaklaşımda eylemler dört ikili değer: [$\pm$ sınırlı], [$\pm$ sonnokta], [$\pm$ sürer] ve [$E\pm$ iyor] özellikleri kullanılarak ulamalara ayrılmaktadırlar (TABLO 11).

Hâl Türleri	Görünüsel Özellikler				Örnekler
	$\pm$ sınırlı	$\pm$ sonnokta	$\pm$ sürer	$E\pm$ iyor	
Tamamlama	+	+	+	-	Annesi bebeğin bezini değiştirdi
Tamamlanmakta Olan Edimsellik	-	+	+	+	Annesi bebeğin bezi değiştiriyordu
Sınırlı Edimsellik	+	-	+	-	Annesi bebeği kucakladı
-Sınırlı Edimsellik	-	-	+	+	Annesi bebeği kucaklıyordu
Bitirme	+	+	-	-	Bebek uyuyakaldı
Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik	-	+	+	+	Bebek uyuyakalıyordu
Anlıkgerçekleşim	+	-	-	-	Bebek hıçkırdı
Yinelemeli Edimsellik	-	-	+	+	Bebek hıçkırıyordu
Kalıcılığı Belirsiz Durum	+	-	+	-	Öğretmen olmayı düşünürüm
Geçici Durum	-	-	+	+	Öğretmen olacağımı düşünüyorum
Alışlagelmiş Durum	-	-	+	-	Durmaksızın başını belaya sokarsın
Geçici Alışlagelmiş Durum	-	-	+	+	Durmaksızın başını belaya sokuyorsun
Değişmeyen Durum	-	-	+	...	Antalya Türkiye'nin güneyindedir

TABLO 11: Radden ve Dirven (2007) Hâl Türleri ve Görünüsel Özellikleri

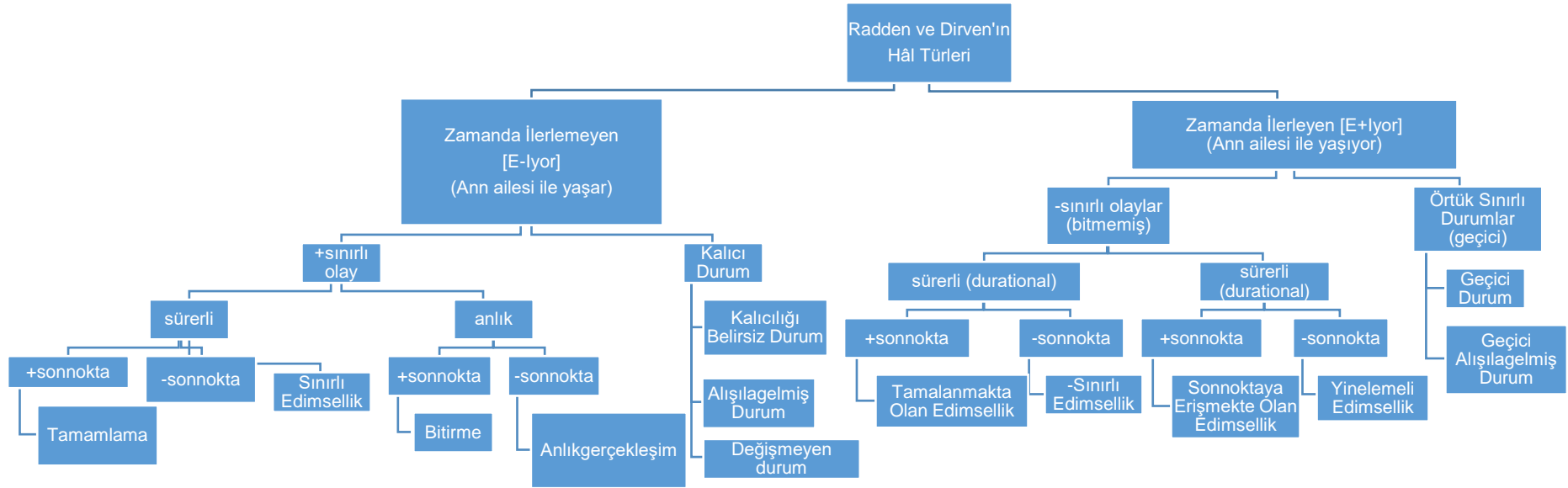
Aşağıdaki şekil 9'de de görülebileceği gibi Radden ve Dirven (2007)'in temel görünüsel ulamları zamanda ilerlemeyen (non-progressive) ve zamanda ilerleyen (progressive) olmak üzere iki temel ulamdan oluşmaktadır.

Zamanda ilerlemeyen ulamı *sınırlı olay* ve *kalıcı durum* alt ulamlarına ayrılmaktadır. *Sınırlı olay* ulamı sürerli ve anlık ikili zıtlığına ayrılmaktadır.

Sürerlik ulamı [+sonnokta] özelliğine göre *tamamlama* ulamını, [-sonnokta] özelliğine göre de *edimsellik* ulamını oluşturmaktadır. Anlık olma özelliği ise [+sonnokta] taşımasına göre *bitirme*, taşımasına göre de *anlıkgerçekleşim* ulamını oluşturmaktadır. *Kalıcı durum* eylemleri ulamında ise *değişmeyen durum* ulamı zamanda ilerleme durumundan bağımsız olmaktadır ve zamanda ilerleme özelliği [...] ile gösterilmektedir. Diğer iki kalıcı *durum*: *Kalıcılığı belirsiz durum* ve *alışkanlığa bağlı durum* ulamları ise [E-lyor] özellik taşımaktadırlar.

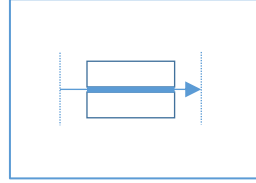
[E+lyor] ulamı *-sınırlı olaylar* ve *örtük sınırlı* (geçici) *durum* ulamlarından oluşmaktadır. *-Sınırlı olaylar* [$\pm$ sonnokta] özelliği taşıyan iki sürer ulama ayrılmaktadır. [+sonnokta] taşıyan ve [E+lyor] ile kullanılan olaylar ikiye ayrılmaktadır: *Tamamlanmakta olan edimsellik* ve *sonoktaya ulaşmakta olan edimsellik*. [-sonnokta] taşıyan ve [E+lyor] ile kullanılan olaylar ikiye ayrılmaktadır: *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* (Şekil 9).

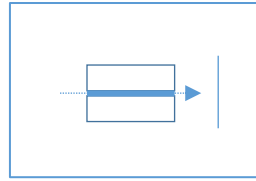
Şekil 9: Radden ve Dirven (2007) Hâl Türleri ve Özellikleri İlişkisi

Yukarıda şekil 9'de Zamanda ilerleyen ulamında –sınırlı olaylar aynı özellikleri (+sonnokta) taşıdıkları halde *tamamlanmakta olan edimsellik* ve *sonnoktaya ulaşmakta olan edimsellik* olarak ulamlanmaktadırlar. Bunun nedeni farklı zamansal şemalara sahip olmalarıdır (Şema 1, Şema 2)

Şema 1: *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Hâl Türünün Zamansal Şeması

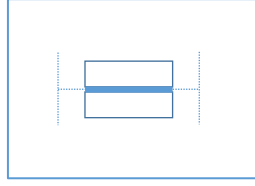
(ör: Annesi bebeğin bezini değiştiriyor)

Şema 2: *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

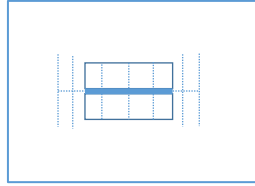
(ör: Bebek uykuya dalıyor)

Aynı şekilde –sonnokta taşıyan sürerli olayların iki ayrı ulamı oluşturduğu da gözlemlenebilmektedir. Örneğin, *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik*. Bunun nedeni de farklı zamansal şemalara sahip olmaları olarak gösterilmektedir (Şema 3, Şema 4). *-Sınırlı Edimsellik* hâl türünün zamansal şeması aşağıda şema 3'de *yinelemeli edimsellik* hâl türünün zamansal şeması ise şema 4'de görülmektedir.

Şema 3: –*Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

(ör: Annesini kucaklıyordu)

Şema 4: *Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

(ör: Bebek öksürüyordu).

2.3.4.3 Zeminlilik

Zeminlilik konuşucu ve dinleyici tarafından paylaşılan konuşma hâlindeki bir hâl ve onun katılımcılarının, konuşucu tarafından sabitlenmesi olarak açıklanmaktadır (Radden ve Dirven 2007:47). Bahsedilen hâl ve katılımcılar rol oynayan (figure) olarak ve konuşma hali de egemen zemin olarak görülebilmektedir. Konuşucu hakkında konuştuğu şey veya kişi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca konuşma anı ile ilişkilendirilen halin gerçekleştiği zaman ve hâlin gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında da bilgi vermektedir.

Aşağıdaki tümcede zeminlilik öğeleri kalın yazı stili ile gösterilmektedir:

(13)**Benim** nişanlım evlilik yüzüklerimizi **satın aldı** ve **bir** de kolye **alabilir**.

AÖ'deki odaklama öğeleri: **benim** ve **bizim** iyelik zamiri kullanılarak konuşucu dinleyicinin nişanlı'yı ve evlilik yüzüklerini tanımlamasını sağlamaktadır. İletişimsel

hâlde konuşucu hazır bulunduğundan dolayı, kendi söz edilen bağlamda zemin olan nişanlı'ya iyi bir gönderim noktası olmaktadır. Diğer yandan kolye ile 'bir' kullanılarak, ne konuşucu kendi ne de dinleyicinin kolyeyi henüz tanılamadığını ortaya koymaktadır. Hakkında konuşulan şeyin, söz edilen bağlamda tanılanabilir olup olmadığını ifade eden bütün bu zeminlilik öğeleri belirteçlerdir. Bu ve her gibi belirteçler, söz edilen bağlamda adlarla ifade edilen şeyleri odaklamaktadırlar. Görevleri hakkında konuşulan şeyleri, göndergeler olarak konuşucu için erişilebilir kılmaktadırlar.

Geçmiş zaman (**satın aldı**) kullanarak, konuşucu hâli şimdiki konuşma anından daha önceye yani geçmiş zamana yerleştirmektedir. Kipsel eylem (**alabilir**) kullanarak konuşucu, dinleyici ile iletişimde olayın gerçekleşme olasılığını vurgulamaktadır. Diğer yandan, kipsel eylem kullanılmıyorsa, dinleyici sözü edilen hâli, kesin bir hâl olarak değerlendirmeyecekti. Zeminlilik öğeleri olarak dilbilgisel zaman ve kipsel eylem hâlin kesinliği hakkında bilgi sağlamaktadırlar.

Dilbilgisel zaman, eylem zamanı vasıtasıyla hâllerin zamanda zeminliliği ile ilgili olmaktadır. Zamandaki tek nokta, hem konuşucu hem de dinleyici için konuşma anındaki zaman, yani konuşma zamanıdır (speech time). Dilbilgisel zaman hâlin zamanını konuşma zamanı ile ilişkilendirmektedir. Dilbilgisel zaman, hâlin kavramsal içeriğini etkilememektedir: *Babam dizi seyrediyor* ve *babam dizi seyrediyordu* aynı hâl türü özelliğini anlatmaktadır.

Zeminlilik öğelerini dilbilgisel merkeze bağlayan iki önemli özellik bulunmaktadır. Bunlar öznellik ve çekirdek konumudur. Zeminlilik öğelerinin özelliği olan öznellik, konuşucunun bakış açısından dolayı ortaya çıkmaktadır. Konuşucu anlatılan hâlin kesin veya olası olup olmadığını, dinleyicinin hakkında konuşulan katılımcıları

tanılayıp tanılanamayacağını değerlendirmektedir. Örneğin, yukarıdaki örnekte konuşucu dinleyicinin nişanlısının bir kolye alacağını bilmediğini öngörmektedir.

Zeminlilik öğelerinin çekirdek konumu özelliği bulunmaktadır: Bu özellik, tümcede ad ve eyleme bağlanan zorunlu bir dilbilgisel formdur. Bundan dolayı da tümcenin dilbilgisel merkezi ile de sıkı sıkıya bağlı olmaktadır. Bundan dolayı da çekirdek terimi dilbilgisel merkez ve zeminlilik öğelerini kapsayan bir örtü terim olarak kullanılmaktadır (Radden ve Dirven 2007:49).

2.3.4.4 Ortam: Ortam Öğeleri

Ortam kavramı, hâlin belirlendiği zemine gönderimde bulunmaktadır. Ortam öğeleri olayın nerede, ne zaman, niçin, hangi koşullar altında meydana geldiğine ve bunun gibi bilgiler sağlamaktadır. Bu tür bilgiler sağlamak için konuşucu sözcüksel kaynakları kullanmaktadır. Bu kaynaklar bir hâli çevreleyen öğeleri daha detaylı belirtmektedir. Ortam öğeleri zorunlu dilbilgisel oluşumlar olmadıkları için, zeminlilik öğeleri gibi konuşucunun kişisel hâl değerlendirmesini vermez. Örnek 1: ortam öğeleri parantez içerisinde gösterilmektedir:

(14)(On yıllık nişanlılıktan sonra) nişanlım evlilik yüzüklerini (Tiffany'den) (geçen akşam) aldı.

Bir tümcede ortam öğeleri eklentiler olarak ifade edilmektedirler:

(On yıllık nişanlılıktan sonra) eklentisi zamansal ve koşulsal ortamı ifade etmektedir;

(Tiffany'den) eklentisi uzamsal ortamı ifade etmektedir;

(geçen akşam) eklentisi zamansal ortam (konuşma zamanına göre eylemin gerçekleştiği zaman) hakkında belirli bilgi sağlamaktadır. Çok genel düzeyde olayın oluşma zamanı, zeminlilik öğesi olan geçmiş zaman ile belirlenmektedir. Olayın

ortamı geçerli bağlamda bir kez belirlendiğinde, her tümcede tekrarlanmasına gerek olmamaktadır. Konuşucu ve dinleyici değişene kadar bu ortamı akıllarında tutmaktadırlar. Bundan dolayı yukarıdaki örnek 1'deki olayın anlatımı şu şekilde devam etmiş olsaydı:

(15) Adlarımızı da üzerine yazdırdı.

Bu tümceden de anlayacağımız, olayın aynı ortamda gerçekleştiğidir (geçen akşam, Tiffany'de)

2.3.5. Günümüz Yaklaşımları-Sonuç

Sonuç olarak, Xiao ve McEnery (2004)'nin bütünce temelli iki-aşamalı model daha incelikli görünüşsel ulamlar sağlamak ve bakışaçısı görünüşünün bileşimsel doğasına önceki modellerden daha sistematik bir açıklama getirmektedir. Buradaki sistem çekirdek düzeyde eylemin taşıdığı hâl türüne belli başlı kuralların uygulanmasıyla, üye yapısı ve üye yapısı olmayanlar ve bakışaçısı görünüşünün etkileşimiyle elde edilen türemiş yüklem taşıdığı özellikler sonucunda hâl türleri tanımlanmaktadır. Vendler (1967) sözcüksel düzeyde sınırlı kalırken, Verkuyl (1993) sadece merkez düzeyde çalışmaktadır. Smith (1997) ve Shirai (1991)'in kullandıkları ulamlama sistemi, Xiao ve McEnery (2004)'ün kullandığı sistem ile aynı olmakla birlikte eylemlerin hâl türlerini açıklarken sözcüksel ve tümcesel düzeyler arasındaki ayrımı yapmamaktadırlar. Xiao ve McEnery (2004) iki aşamalı yaklaşımında hâl türleri daha yapılandırılmış bir şekilde modellenmektedir. Yapılandırılmış model de bileşimsel hâl türü ulamlarına daha geniş bir açıklama getirmektedir. Bu modelde, hâllerin iki parçalı incelenmesi, diğer modellerde eksik kalan, bazı hâllerin [E+lyor] ile isabetli birlikteliğine bütünleştirilmiş açıklama getirmektedir (ör: *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanımları). Xiao ve McEnery'nin modeli bütünce verisine dayalı ve bütünce verisi ile doğrulanan bir modeldir. Bütünce-temelli yaklaşım ve teori-çıkışlı yaklaşımı birleştiren yenilikçi bir girişim olarak kabul edilebilmektedir.

Radden ve Driven (2007), Comrie (1976) gibi sürerlik (alışkanlığın bir zaman aralığında tekrarlanması) ve zamanda ilerleme (belli bir zaman noktasında sürme) kavramlarını ayrı ayrı ele almaktadır. İngilizcede yaygın olan [be verb+ing] yapısı ile kullanımlarına göre eylemleri temel iki ulama ayırmaktadır (Kenny 1963; Dowty 1979 vb.). Klasik Aristocu yaklaşımlarda bir eylemin birden çok eylem ulamında

görülmeye rastlanmaktadır. Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımında aynı zamansal şemanın farklı eylem ulamlarını temsil etmesi (ör: *-sınırlı edimsellik* ve *geçici durum*) olağandır. Ayrıca aynı hâl türü özelliklerinin birden fazla ulamda görülmesine de rastlanmaktadır (*tamamlanmakta olan edimsellik* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*; *sınırlı edimsellik* ve *geçici durum*; *-sınırlı edimsellik*, *yinelemeli edimsellik* ve *geçici alışlagelmiş durum*; *kalıcılığı belirsiz durum* ve *alışlagelmiş durum*). Bunun nedeni yaklaşımın hâlleri zaman şemalarıyla karakterize etmesi ve görünüşün bir dilbilgisel oluşum olarak kabul edilmesi olarak gösterilmektedir. Ayrıca tüm [-sınırlı] olayların [+sürer] değeri de taşıdığına da dikkat çekerek, [$\pm$ sürerli] özelliğini, [+sınırlı] ve [-sınırlı] olayların paralelliğini göstermede kullanılmaktadır. Anlamsal özellikler eylemlerin belirlenmesinde kullanılsa da esas ayırıcı özellik zaman şemaları ile ortaya konulmaktadır. Bu yaklaşım, görünüşü zamanda yayılan ve yayılmayan olarak ikiye ayırmakta ve ayrımı konuşucunun büyükçül *bakış* veya *kısıtlı bakış çerçevesi* kullanmasına bağlamaktadır. *Kısıtlı bakış çerçevesi* uygulanarak eyleme zamanda yayılma görünüşü eklenmektedir. Bakış çerçevesinin eklediği bu ek bilgi, tetiklediği olayların görüntüsü kapsamında, eylemin anlamını buna bağlı olarak da ulamını değiştirmektedir.

2.4. Hâl Türleri

Önceki bölümde belli başlı dilbilimcilerin eylemleri hâl türlerine göre ulamlara ayırma çalışmaları ele alındı. Buna göre Aristo ile *bitmişlik* ve *bitmemişlik* olarak iki hâl türü ile başlayan görünüş çalışmalarında Radden ve Dirven (2007) ile dört *sınırlı*, dört – *sınırlı olay*, üç *kalıcı durum* ve iki *geçici durum* hâl türüne ulaşılmıştır. Dört *sınırlı olay* hâl türü: *Tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme* ve *anlıkgerçekleşim*; Dört – *sınırlı olay* hâl türü: *tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*, ve *yinelemeli edimsellik*. Üç *kalıcı durum* hâl türü: *kalıcılığı belirsiz durum*, *alışıl gelmiş durum*, *değişmeyen durum*; Üç *geçici durum* hâl türü: *geçici durum* ve *geçici alışıl gelmiş durum* olarak ortaya çıkmaktadır. İlerleyen bölümlerde hâl türlerinin tanımlanması anlamsal ve kullanımsal özelliklerine yer verilmektedir.

2.4.1. Durum

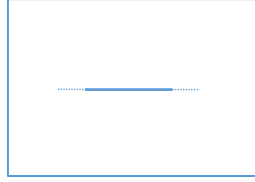
Durağanlık ve gerçekleşmesi için enerjiye ihtiyaç duymama özelliği gösteren eylemleri içeren bir ulam olarak kabul edilen *durum* hâl türü eylemleri Aristo tarafından günümüzde *edimsellik* eylemi olarak bilinen eylemlerle birlikte kabaca içsel olarak tamamlanmamış, [-sonnokta] özelliği taşıyan eylemler olarak *bitmemiş* hâl türü ulamında yer almaktadır. Kenny (1963) de Aristo gibi durum eylemlerini [-sonnokta] özelliği ile belirlemektedir. Vendler (1957,1967), Dowty (1979), Verkuyl (1972) ve Smith (1997) *durum* eylemlerini [-devingen], [+sürer], [-bitmiş] özellikleri ile tanımlamaktadırlar. Xiao ve McEnery (2004) *durum* eylemlerini değişim ve sınır içerebileceğini belirterek, *durum* eylemlerini Carlson (1977)'un ayırdığı gibi *TDD* ve *ÇDD* olarak ikiye ayırmaktadır. Ancak Xiao ve McEnery (2004) *TDD* ve *ÇDD* eylemlerini *türemiş TDD* ve *türemiş ÇDD* olarak iki alt ulama ayırmaktadır. *TDD'nin* daha önce tanımlanan *durum* eylemlerinden bir farkı bulunmamaktadır. Ancak *ÇDD* eylemleri durum değişimi içerebilmeleri açısından hem [+devingen] hem de [-

devingen] değer taşıyabilmektedir. *Türemiş TDD* ve *türemiş ÇDD*, temel *TDD* ve *ÇDD*'den farklı olarak [+sınırlı] değer taşımaktadırlar. Radden ve Dirven (2007) ise *durum* eylemlerini üç *kalıcı durum* ve iki *geçici durum* olarak ele almaktadır. *Kalıcı durum* eylemleri: *kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen kalıcı durum*dur. *Geçici durum* eylemleri: *geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum*dur. *Durum* eylemlerinin kalıcı özelliği *büyükçül bakış çerçevesine* göre [-sürer] ve [+sınırlı] değer almasıyla belirlenmektedir. Geçici olma özelliği ise *kısıtlı bakış çerçevesine* göre [+sürer] ve [-sınırlı] değer alması ile açıklanmaktadır. Geçici ve kalıcı özelliği belirleyebilmek için de İngilizcedeki eylemleri [E±lyor] ile kullanılabilenler ve kullanılamayanlar olarak sınıyıp, kullanılabilenleri *geçici durum* eylemi olarak ayırsamıştır. Vendler (1957,1967), Dowty (1979) ve Frawley (1992) de aynı testi *durum* ve *olayları* belirleyebilmek için kullanmışlardır. *Durum* eylemlerini *olay* eylemlerinden ayırmak için kullanılan tanı testleri bölüm 2.4.1.5'de anlatılmaktadır.

Radden ve Dirven (2007) *durum* hâl türü zaman şemaları *kalıcı durum*, *kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş kalıcı durum*, *hep kalıcı durum*, *geçici durum* ve *alışlagelmiş geçici durum* zaman şemaları olmak üzere aşağıda yer almaktadır.

2.4.1.1. Kalıcılığı Belirsiz Durum

Radden ve Dirven (2007:191) *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türünü [-sınırlı], [-sonokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bu hâl türü belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan ama er geç kalıcılığı sonlanacak olan durum olarak açıklanmaktadır. *Kalıcılığı belirsiz durum* eylemleri geniş, geçmiş ve gelecek zamanda yer alabilmektedirler. Belirsiz olması iki ucu da noktalı çizgi ile vurgulanan sınırsız yatay ince çizgi ile gösterilmektedir. Yatay çizginin ince olması [E-lyor] özelliğini görselleştirmektedir (ör: Pembe yakında nişanlısını görmeyi umar).

Şema 5: Radden ve Dirven (2007) *Kalıcılığı belirsiz durum* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.1.2. *Alışlagelmiş Durum*

Radden ve Dirven (2007) *alışlagelmiş durum* hâl türünü [-sınırlı], [-sonokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü de aynı özelliklere sahip olmakla birlikte, zaman şemaları farklıdır. *Alışlagelmiş durum* eylemleri aslında belirsizce tekrarlanan eşdeğer hâllerin birbirini izlemesi olarak açıklanmaktadır. Aşağıda şema 2’de de görüleceği gibi bu gibi hâller tekrarlanan düzenli davranışlar olarak görülmektedir, bu da zaman şemasında kesik çizgilerle gösterilmektedir. Kesik çizgilerin ince olması [E-lyor] özelliğini, dikey çizgilerin yokluğu da [-sınırlı] ve [-sonokta] özelliklerine işaret etmektedir (ör: Her zaman bebeğini emzirir).

Şema 6: Radden ve Dirven (2007) *Alışlagelmiş Kalıcı Durum* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.1.3. *Değişmeyen Durum*

Radden ve Dirven (2007) *değişmeyen durum* hâl türünü [-sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] özeliği taşıyan ve [E±lyor] özelliğinden bağımsız ve zamana kapalı bir hâl

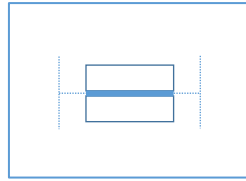
türü olarak tanımlamaktadır (ör: Aristo bir yunan filozofudur). Sadece geniş zaman ile gösterilmektedirler (Şema 7).

Şema 7: Radden ve Dirven (2007) *Değişmeyen Durum Hâl Türü*
Zaman Şeması

2.4.1.4. Geçici Durum

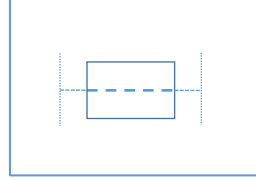
Radden ve Dirven (2007) *Geçici Durum Hâl Türünü* [$\pm$ sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bazı *durum* eylemlerinin şimdiki zamanla ve geniş zamanla kullanımlarına göre anlamı farklılaşmakta ve ulam değiştirebilmektedirler. Şimdiki zaman yani [E+lyor] ile kullanılan *durum* eylemleri, *geçici durum* olmaktadır (ör: Hasta hissediyorum). Aşağıdaki şema 8'deki yatay kalın çizgi [E+lyor] ile kullanılma özelliğini göstermektedir (Şema 8).

Şema 8: Radden ve Dirven (2007) *Geçici Durum Hâl Türü Zaman Şeması*

Radden ve Dirven (2007) *Geçici Alışlagelmiş Durum Hâl Türünü* [-sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bu tanım *yinelemeli edimsellik* eylemleri için de geçerli olmakta, ancak *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin

farklı bir zaman şeması bulunmaktadır (BKNZ bölüm 2.4.3.3). *Geçici Alışlagelmiş Durum* eylemleri alışkanlığa bağlı olan *durumların* [E+lyor] ile kullanımları olarak açıklanmaktadır. Durumun çok kısa zaman önce oluştuğu anlamını da içermektedir (ör: Annem maliyede çalışıyor/çalışır).

Şema 9: Radden ve Dirven (2007) *Geçici Alışlagelmiş Durum* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.1.5. *Durum* Eylemlerini Belirlemek İçin Kullanılan Testler

Sürerlik [E±lyor] testi *durum* ve *olayları* belirleyebilmek için kullanılan testlerden sadece bir tanesidir. *Durum* eylemlerini *olay* eylemlerinden ayırmak için kullanılan Dowty tanı testleri (Dowty 1979) ve bu testlerin nasıl çalıştığı Frawley (1992)'de aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

i- "Sürerlik (E±lyor)" Testi: Yukarıda da anlatıldığı gibi bu test İngilizcede –ing ekinin zamanda genişlemeyi kodladığı göz önünde bulundurularak, durumların bu ekle kullanılmayacağını kabul etmektedir. Ancak bazı özel durumlarda kullanılabildiği görülebilmektedir. Örnek:

(16) İyi hissetmiyorum.

ii- "Sözde ayırık tümce (Pseudo-Cleft)" Testi: Ayırık tümceler olaya odaklanmakta ve olayı vurgulamaktadırlar. Ayrıca zaman aralığına duyarlılıklarıyla olayı bütünleştirmektedirler. Durumların bütünleştirilemediğinden yola çıkarak, bu test *olay*

ve durumları birbirinden ayırmak amacıyla kullanılmaktadır. X'in yaptığı Y dir şeklinde uygulanmaktadır:

(17) "Yaptığım resme bakmaktı" tümcesinde bak- eylemi olaydır. Aynı test gör- eylemi ile uygulandığında; *"Yaptığım görmektı" tümcesi geçersiz olarak sayılmaktadır, çünkü görmek bir algıdır ve istemsiz oluşmakta, kasten yerine getirilmemektedir. Böylece durum hâl türü içerisinde yer almaktadır.

iii-"Ne oldu?" Testi: "Ne oldu?" sorusuna sadece olayların cevap verebileceği kabul edilerek uygulanmaktadır.

(18) "Ne oldu?"

(19)"Ahmet 100 TL çaldı"

iv- "Emir Kipi" Testi: Emir kipinin normalde olaylarla kullanılabildiği, durumlarla kullanılamadığı göz önüne alınarak uygulanmaktadır.

(20) "100 TL çal"

(21) *"100 TL et"

Örnek (20)'de çalma eylemi kontrol edilebilmektedir ve yerine getirilmesi istenebilmektedir. Ancak örnek (21)'de fiyatlanma fiyatlanan şeyin kontrolünde olmamaktadır.

v- "Dikkatlice/Kasten" ve emir kipi testi: Durumların kapsamında yapma, yerine getirme olmadığı göz önünde bulundurularak uygulanmaktadır. Dikkatlice/Kasten ve emir kipi ile kullanılabilenler olay, kullanılamayanlar durum olarak sınıflandırılmaktadır.

(22) "100 TL'yi dikkatlice çal"

(23) *"Dikkatlice uzun boylu ol"

Örnek (22)'de çal- eylemi, yapma, yerine getirme gerektirdiği için olay, (23)'de ol- eylemi yapma, yerine getirme gerektirmediği için durum olarak sınıflandırılmaktadır.

vı- Belirteçlerle uyumluluk testi: *Durum* eylemlerinin aşama içermeme ve anlık olma özellikleri göz önünde bulundurularak, *durum* eylemlerinin 'yavaş yavaş', 'daha da fazla', 'zamanla' gibi aşamalı süreç anlamı taşıyan belirteçlerle uyum gösteremeyeceğinden yola çıkılarak uygulanmaktadır. Aşamalı süreç anlamı taşıyan belirteçlerle kullanılabilenler *olay*, kullanılamayanlar ise *durum* olarak belirlenmektedir.

(24a) *Sınav **zamanla/daha da fazla/ yavaş yavaş** bütün konuları kapsadı.

(24b) Fırındaki et **zamanla/daha da fazla/ yavaş yavaş** pişti.

Aksan, Kayadelen ve Yücel (2010) *durum* eylemlerini *olay* eylemlerinden ayırmak için kullanılan testlerden *emir kipi* testi, *sözde ayırık tümce* testi, *ne oldu?* testi, *belirteç* testi ve *sürerlik* testlerinin kullanarak Türkçe için *durum* eylemlerini üç temel, dört alt ulama ayırmışlardır. Üst ulamlar: *Tek düzey durum* eylemleri; Kılıcsız ilişkisel durum eylemleri (kapsa-, içer-), *anlara yayılan aşamalı düzey durum* eylemleri (evde ol-); Kılıcı ilişkisel durum eylemleri (sahip ol-) ve *aralıksal* durum eylemleri (dur-, otur-); Duygu-duyuşsal durum eylemleri (sev-, hoşlan-) ve bilşsel durum eylemleri (bil-, tanı-).

Aksan, Kayadelen ve Yücel (2010)'un yaptıkları çalışma Türkçede sadece ilişkisel durum eylemlerinin *emir kipi*, *sözde ayırık tümce* testi ve *ne oldu?* testi ile uyum göstermediğini ortaya koymaktadırlar. Belirteçlerle uyumluluk testi *durum* eylemlerine, aşamalı süreç anlamı taşıyan belirteçler (yavaş yavaş, zaman içinde, daha da fazla) eklenerek yapılmaktadır. Bu test Türkçede uygulandığında *durum* ve *olay* eylemlerini ayırıştırmaya tam olarak elverişli olmadığı sonucuna varılmaktadır. Belirteçlerle uyumluluk testi sadece *ilişkisel durum* eylemleri ile kullanımında geçerli sonuç vermektedir.

Türkçede uygulanan *emir kipi testi*, *sözde ayırık tümce testi*, *ne oldu? testi*, ve *belirteç testleri* sonucunda *duyuşsal-durum*, *bilişsel durum*, ve *yer-duruş* eylemlerinin birlikte kullanıldıkları biçimbirimin anlamsal özelliklerine göre sadece *durum* değil *olay* da anlatabilecekleri anlaşılmaktadır. Örneğin –DI biçimbirimi ile kullanımlarında olay anlatabilmektedirler (Derviş konuyu anladı). *İlişkisel durum* eylemlerinde (yakış-, kapa-) ise biçimbirimlerin çeşitlenmesiyle olay anlatımı söz konusu olmamaktadır (Çözüm problemin tüm aşamalarını kapsadı).

[E±lyor] *sürerlik* testi, Aksan, Kayadelen ve Yücel (2010)'un çalışmasında Türkçedeki eylemlere –lyor ve –DI biçimbirimlerin eklenmesinin karşılaştırması ile yapılmaktadır. Çalışma –lyor ile tüm *durum* eylemlerinin ontolojik olarak kullanılabilmesine dikkat çekmektedir. Türkçede bir eylemin *durum/olay* ayrımı, eylemin hangi görünüş/zaman/kiplik ekiyle kullanıldığı ile belirlenmekte olduğu ve bu ekin anlamsal özellikleriyle betimlendiği tartışılmaktadır. Ör:

(25a) Otobüs durakta durdu [bitirme]

(25b) Otobüs durakta duruyor [durum]

Yukarıdaki örneklere göre Türkçede *durum* eylemleri –DI biçimbirimi (*bitmişlik*) ile kullanıldıklarında bir olayı tanımlamaktadırlar. Tanımlanan bu olay konuşma anını kapsayan zaman aralığında gerçekleşmiş bir durum değişikliğini tanımlamaktadır. Bu tür eylemlerin *durum* eylem ulamında bulunabilmesi için sürerlik anlatan –lyor ile birlikte kullanılmasına gerekessim duyulmaktadır (Yavaş 1980, Erguvanlı Taylan 1997, Kerlake 2001, Sezer 2001, Güven 2006). Ancak ilişkisel *durum* eylemleri –DI biçimbirimi (*bitmişlik*) ile kullanıldıklarında geçmişte var olan bir *duruma* gönderme yapmaktadırlar. Ör:

(26a) Sınav dönem başından beri işlenen tüm konuları kapsıyor [konuşma anı]

(26b) Sınav dönem başından beri işlenen tüm konuları kapsadı [konuşma anından önce]

İlişkisel *durum* eylemleri –iyor (*sürerlik*) ile konuşma anında var olan bir durumu anlatırken, –DI biçimbirimi (*bitmişlik*) ile konuşma anından önce var olan bir durumu anlatmaktadır. Duyuşsal/bilişsel durum ve yer/duruş eylemlerinin –DI biçimbirimi (*bitmişlik*) ile kullanımında ise konuşma anından önce var olan bir *durum* değil, konuşma anını kapsayan bir zaman aralığında gerçekleşen bir durum değişikliği anlatılmaktadır.

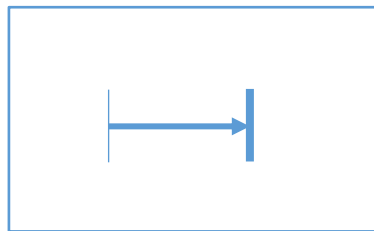
Yukarıdaki örnekler ve betimlere dayanarak Türkçede yalnızca *durum* anlatan eylemlerin sadece ilişkisel eylemler (içer-, kapsa-, oluş) olduğunu; *duyuşsal/bilişsel durum* ve *yer/duruş* eylemlerinin aldıkları görünüşsel biçimbirimlere bağlı olarak hem *durum* hem de *olay* okuması alabileceği öne sürülmektedir.

Durum eylemlerinin –iyor biçimbirimiyle kullanımını Uzun ve Emeksiz (2002) şöyle açıklamaktadır: –iyor biçimbirimi içyapısı gereği noktasal olan durumları aralıksal durumlara dönüştürmektedir. *Durum* eylemleri zamanın her anında içsel yapıları gereği doğrudur. Ancak –iyor biçimbirimi ile kullanımı *durum* eylemlerinin daha geçiçi bir durum tanımlamasına neden olmaktadır. Bunu nedeni –iyor biçimbiriminden dolayı yalnızca belirli bir zaman aralığında doğru olma değeri almalarına bağlanmaktadır (BKNZ S 50, TABLO 10).

2.4.2. *Tamamlama*

Devingenilk, sürerlik ve doğal sonnokta özelliği gösteren eylemleri içeren bir ulam olarak kabul edilen *tamamlama* hâl türü eylemleri Aristo tarafından içsel olarak tamamlamış, +sonnokta özelliği ile tanımlanarak +*bitmiş* hâl türü ulamında yer almaktadır. Ryle (1949) eylemleri önce sonuç (günümüz [$\pm$ sonnokta] değeri) içerip

içermemelerine göre ikiye ayırmış (Ryle'in *bitirme* ve *edimsellik* eylemleri), sonuç (sonnokta) içerenleri de edimle ilişkilendirilme durumlarına göre *tamamlama* ve *bitirme* olarak tanımlamıştır. Bu ayırimda edimle ilişkilendirilebilenler *tamamlama*, ilişkilendirilemeyenler ise *bitirme* olarak ortaya çıkmaktadır. Ryle (1949) *tamamlama/bitirme* ayırımını *dikkatlice* testini uygulayarak yapmaktadır. Vendler *tamamlama* eylemlerini uyguladığı *sürelilik* testi ve *Boyunca/içinde (For/in)* testi sonuçlarına göre anlamsal özelliklerine göre [+devinim], [+sürer] ve [+bitmiş] olarak tanımlamaktadır. Ancak bu testlerin bir eylemi birden fazla ulama yerleştirmeyi önlemediği bilinmektedir (Dowty 1977, Mourelatos 1978: 193). Verkuyl (1989) *tamamlama* eylemlerini [+belirli] ve [+sürerli] özellikleri ile tanımlamaktadır. Dowty'nin *tamamlama* eylemleri gerçekleşmesi için zaman aralığına gereksinim duyan, çoklu belirtili değişim içeren eylemler olmaktadır. Smith (1997) *tamamlama* eylemlerini Vendler gibi [+devinim], [+sürer] ve [+bitmiş] özellikleri ile tanımlamaktadır. Radden ve Dirven (2007) ise bu özelliklere [+sınırlı] ve [E-lyor] özelliklerini de ekleyerek açıklama getirmektedir. *Tamamlama* eylemlerinin, tamamlanmaları için belirli bir zaman aralığına ve olayı tamamlanmaya götüren bir itici enerji kaynağına gereksinim duyduklarını belirtmekte ve bu özellikleri aşağıdaki zaman şeması ile göstermektedir. Zaman şemasındaki kalın yatay çizgi olayın sonnoktasına gidişini, dikey çizgiler [+sınırlı] özelliğini göstermektedir (Şema 10).

Şema 10: Radden ve Dirven (2007) *Tamamlama* Hâl Türü Zaman Şeması

Xiao ve McEnery (2004), görüşsel ulamları tanımlamada kullanılan klasikleşmiş [$\pm$ devinim], [$\pm$ sürer] ve [$\pm$ bitmiş] özelliklere [$\pm$ sonuç] ve [$\pm$ sınırlılık] özelliklerini de eklemiştir. *Tamamlama* eylemlerinde odağın sonuca götüren işlemlerde bulunduğunu vurgulanmaktadır. Bu işlemler [$\pm$ sürerli] değerini doğal olarak birlikte getirmektedirler. Ancak sonuç değeri *tamamlama* eylemlerinde doğal/içsel olarak kodlanmamaktadır. Bu durumda *tamamlama* eylemlerinin özellikleri şöyle sıralanmaktadır: [+devinim], [+sürer], [+bitmiş], [+sınırlı], [-sonuç].

2.4.2.1 *Tamamlama* Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler

Tamamlama eylemlerinin [+sonnokta] özelliğini belirlemede Garey (1957:195) gereklilik testi ve Vendler (1967:101) bağdaşıklık testinin kullanımını önerilmektedir (Vendler 1967: Comrie 1976). Ryle (1949)'un dikkatlice testi *tamamlama* eylemlerinin [$\pm$ sürerli] özelliğini belirlemede kullanılmaktadır.

Gereklilik testi

Gereklilik testi şu soruyu sorarak uygulanmaktadır:

“Bir eylem sürerken durdurulursa o eylem yerine getirilmiş olur mu?”

Örneğin:

(27) Soru 1: “Cevdet yüzüyor iken durdurulursa yüzmüş olur mu?”

Cevap 1.a: “Evet” [-sonnokta]

Cevap 1.b: * “Hayır”

Soru 1'in cevabı zorunlu olarak “evet” (cevap 1.a) olmaktadır. Bu durumda eylemin sonnoktası yoktur. Aşağıdaki örnekte ise sorulan sorunun zorunlu cevabı hayır ise eylemin sonnoktası vardır. Örnek:

(28) Soru 2: “Daire çizerken durdurulursam, daire çizmiş olur muyum?”

Cevap 2a: * “Evet”

Cevap 2b: “Hayır” [+sonnokta]

Soru 2'nin cevabı zorunlu olarak “hayır” (cevap 2b) olmaktadır. Bu durumda eylemin sonnoktası vardır.

Bağdaşıklık testi

Bağdaşıklık testi boyunca ve içinde (for/in) belirteçlerini kullanarak ±sonnokta ayırımına varmaktadır. –sonnokta özelliği, boyunca (for) belirteçi ile uyumludur (ör:29a). +sonnokta hâli ise içinde (in) belirteçi ile uyum göstermektedir (ör:29b)

(29a) Bir saat boyunca elma yedi [-sonnokta]

(29b) Bir saat *içinde* bir elma yedi [+sonnokta]

Dikkatlice Testi

Ryle (1949) *edimle ilişkilendirilebilen bitirme* olarak tanımladığı günümüz *tamamlama* eylemlerini *edimle ilişkilendirilemeyen bitirme (bitirme)* eylemlerinde ayırabilmek için *dikkatlice* testini önermektedir. *Dikkatlice* ile kullanılabilen [+sonnokta] değeri taşıyan eylemler *tamamlama* olarak belirlenmekte, kullanılamayanlar ise *bitirme* olarak belirlenmektedir. Ör:

(30a) Bulaşıkları **dikkatlice** yıka. [*Tamamlama*]

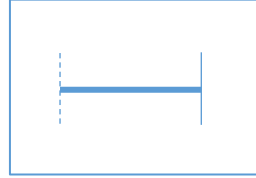
(30b) *Bulaşıkları **dikkatlice** kır. [*Bitirme*]

Tamamlama eylemlerini belirlemede kullanılacak tek bir test bilinmemektedir. *Tamamlama* eylemlerini belirlemek için bir sonnokta testi ve bir de sürerlik testine gereksinim duyulmaktadır.

2.4.3. Edimsellik

Edimsellik eylemleri fiziksel ya da bilişsel süreç içermek ve sonnoktası olmama özellikleri ile tanımlanmaktadır. Bilinen ilk eylem ulamlama modeli olan Aristo'nun modelinde [-bitmiş] ulamında yer bulmaktadır. Ryle (1949) edimsellik terimini ilk kez kullanarak, *edimsellik* eylemlerini [-sonuçsallık] (bugünkü sonnokta) özelliği ile tanımlamaktadır. Kenny (1963) *edimsellik* eylemlerinin [-bitmiş] özelliğini doğal sonnokta içermemesi ile açıklamaktadır. Ayrıca *edimsellik* eylemlerinin geniş zaman ile kullanımlarının alışkanlık anlamı taşıyabileceğini öne sürmektedir. Comrie (1976) alışkanlık kavramını bir çeşit sürerlik olarak kabul etmektedir. -Ir biçimbirimi ile olayın bir zaman aralığında tekrarlanmakta olduğu, -Iyor biçimbirimi ile eyleme eklenen özelliğin ise bir zaman noktasında sürerlikten bahsettiğini ele alarak, bu işlemlerin edimselliğin [+sürerlik] ve [+devingenlik] özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Vendler (1957, 1967) *tamamlama* eylemlerini belirlemek için uyguladığı *sürerlik* testi veya *boyunca/içinde* testini *edimsellik* eylemleri için de kullanarak [+sürerlik] ve [+devingenlik] özelliklerini belirlemektedir. Verkuyl (1989) ise *edimsellik* eylemlerini [+sürerli] ve [-belirli] özellikleri ile tanımlamaktadır. Dowty'nin *edimsellik* eylemleri, gerçekleşmesi için zaman aralığına gereksinim duyan, belirtisiz değişim içeren eylemler olmaktadır. Smith (1997) yukarıda bahsedilen özelliklerden [$\pm$ sonuçsallık] ve [$\pm$ belirlilik] özellikleri hariç tümünü kullanarak *edimsellik* eylemlerinin anlamsal özelliklerini [+devingen], [+sürerli] ve [-bitmiş] olarak belirlemektedir. Xiao ve McEnery (2004) Smith'in kullandığı bu özelliklere [-sonuçsallık] ve [-sınırlılık] özelliklerini de eklemektedir. Ayrıca [+devingen], [+sürerli], [-bitmiş] [-sonuçsallık] ve [$\pm$ sınırlılık] özelliklerini taşıyan *türemiş edimsellik* hâl türünü de ortaya çıkarmaktadır. Radden ve Dirven (2007) ise *sınırlı edimsellik* eylemlerini [+sürerlik], [+sınırlılık], [-bitmişlik] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Edimsellik hâl türünün zamansal

şemasındaki koyu yatay çizgi [+sürerlik] özelliğine, çizginin ucunda ok olmaması sonlanmaya gitmediğini, noktalardan oluşan ince dikey çizgi ise [-sınırlı] olduğunu göstermektedir.

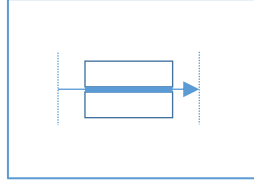

Şema 11: Radden ve Dirven (2007) *Edimsellik* Hâl Türü Şeması

Ayrıca dört alt *edimsellik* hâl türü ulamından bahsetmektedir: Bunlar *tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* olmaktadır. Yukarıdaki alt ulamların görünüşsel özelliklerine bakıldığında hem *tamamlanmakta olan edimsellik* hem de *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemlerinin [+sürerlik], [-sınırlılık], [+bitmişlik] ve [E+lyor] ile işaretlendikleri ama farklı zamansal şemaya sahip oldukları görülmektedir.

2.4.3.1. *Tamamlanmakta Olan Edimsellik*

Tamamlanmakta olan edimsellik eyleminde de diğer edimsellik eylemlerinde olduğu gibi öne çıkan [+sürerlik] koyu yatay çizgi ile gösterilmektedir. [-sınırlılık] noktalardan oluşan ince dikey çizgi ile, tamamlanmakta olduğu ok ile gösterilmektedir. Okun gösterdiği ince dikey çizginin noktalı olması da sonnoktaların oluşmasının gerçekte beklenmediğini göstermektedir (Şema 12). Bu hâl türü bir alt tür tamamlama olduğu için sonnoktaları olduğu kabul edilmekte ama olayın sonnoktaya varışı beklenilmemektedir.

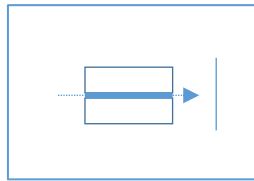

Şema 12: Radden ve Dirven (2007) *Tamamlanmakta olan edimsellik* Hâl Türü

Zaman Şeması

2.4.3.2. *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik*

Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik eylemlerini Radden ve Dirven (2007) kısaca *bitirme* eylemlerinin [-sınırlı] karşıtı olarak tanımlamaktadır. *Bitirme* eylemleri anlık olaylar oldukları için zamanda yayılamazlar ve odak sonnoktaya varıştaki sonuçta bulunmaktadır. *Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemlerinde ise odak sonucun oluşumuna giden bir önceki aşamada (yatay kalın çizgi) olmaktadır (Şema 13): Ancak sonnoktanın oluşmasına, *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemlerinde olduğu gibi gereksinim duyulmamaktadır.

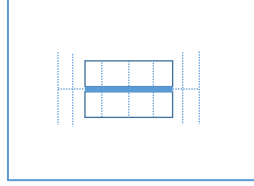
Şema 13: Radden ve Dirven (2007) *Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* Hâl Türü

Zaman Şeması

2.4.3.3. *Yinelemeli Edimsellik*

Radden ve Dirven (2007)'de hem *yinelemeli edimsellik* hem de *-sınırlı edimsellik* eylemlerinin aynı özelliklerle işaretlendikleri görülmektedir: [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik] ve [E+lyor]. Ancak aynı anlamsal özelliklere sahip bu iki hâl türünün zaman

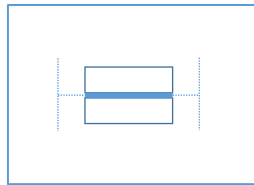
şemaları farklıdır. *Yinelemeli edimsellik* hâl türünün zaman şeması aşağıdaki gibidir (Şema 14). Bu şemada [E+lyor] özelliği kalın yatay çizgiyle, tekrarlanan anlık olaylar, kalın yatay çizgiye dik, noktalı çizgilerle gösterilmektedir. Bu gösterim anlık olayların hızlıca gerçekleşiminin, tekli sürer bir olay oluşturmasını görselleştirmektedir (Ör: Bebek hıçkırıyor).

Şema 14: Radden ve Dirven (2007) *Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.3.4 -*Sınırlı Edimsellik*

-*Sınırlı Edimsellik* hâl türü şemasında [+sürerlik] ve [E+lyor] özellikleri yatay kalın çizgiyle vurgulanmaktadır. Bu çizginin ucunda son noktaya işaret eden okun bulunmaması olayın tamamlanmadığına ve tamamlanmaya eğilimi olmadığını göstermektedir. [-sınırlılık] ve [-bitmişlik] özellikleri de dikey noktalı çizgilerle gösterilmektedir (Şema 15).

Şema 15: Radden ve Dirven (2007) -*Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.3.5. Edimsellik Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler

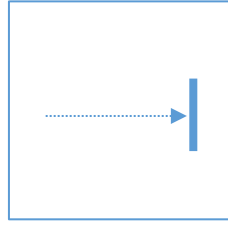
Edimsellik eylemlerini belirlemek için bir sonnokta testine ve bir de sürerlik belirleyici teste gereksinim duyulmaktadır. *Tamamlama* eylemlerinin [+sonnokta] özelliğini belirlemede Garey (1957:195) gereklilik testi ve Vendler (1967:101) bağdaşıklık testi kullanılmaktadır (Vendler 1967: Comrie 1976). Aynı testler *edimsellik* eylemlerinin [-sonnokta] özelliğini belirlemede kullanılabilir. Frawley (1992) gerçekleştirmesi, yerine getirilmesi, diğer eylemlere oranlara daha uzun/kısa zamana gereksinim duyan eylemleri birbirinden ayırmak için boyunca/içinde (For/in) testini önermektedir. Daha uzun zamana gereksinim duyan eylemler (31) “boyunca” belirteci ile kullanılabileceğini belirten Frawley (1992: 184); anlık eylemlerin ne “boyunca” ne de “içinde” belirteçleri ile kullanılamayacağını belirtmektedir.

(31) Bir saat boyunca ders çalıştı (+sürer).

2.4.4 Bitirme

Aristo'nun iki eylem ulamından biri olan *bitmemişlik* ulamında yer alan *bitirme* eylemleri içsel olarak sonuç içeren tek hâl türü olarak öne çıkmaktadır (Moens 1987:140, Xiao ve McEnery 2004:335). Ryle (1949) sonuçsal eylemleri *bitirme* olarak tanımlamaktadır. Ancak Ryle'in bahsettiği sonuçsallık Moens (1987) ve Xiao ve McEnery (2004)'deki sonuçsallıkla aynı değildir. Ryle'in bahsettiği sonuçsallık [±bitmişlik] değerinden bahsetmektedir. *Bitirme* olarak adlandırılan hâl türü de [+bitmişlik] değeri taşıyan eylemleri içermektedir. Ryle (1949)'un *edimle ilişkilendirilemeyen bitirme* eylemleri günümüzü *bitirme* eylemlerine denk olmaktadır. Vendler (1957,1967) Verkuyl (1972) ve Smith (1981,1997) *bitirme* eylemlerini [+devingen], [-sürer] ve [+bitmiş] değerleri ile tanımlamaktadır. Dowty (1979)'da *tekli*

belirtili değişim eylemleri olarak adlandırılan eylemler, günümüz *bitirme* eylemleridir. Ancak *tekli belirtili değişim* eylemlerinin gerçekleşmek için zaman aralığına gereksinimi olmaktadır, *bitirme* eylemleri ise [-sürer] değeri taşımaktadır. Xiao ve McEnery (2004) *bitirme* eylemlerini [+devingen], [-sürer], [+sınırlı], [+sonnokta] ve [+sonuç] görünüş özellikleri ile eşleştirmektedir. Radden ve Dirven (2007)'de *bitirme* eylemleri ile ilişkilendirilen özellikler şöyledir: [+sınırlı], [+sonnokta], [-sürer], [E-lyor]. Radden ve Dirven (2007), *bitirme* hâl türü zaman şemasında, bu hâl türünün olayın aşamalarına değil, sonucuna odaklı olması noktalı okla görselleştirilmektedir. Sonnokta dikey koyu çizgi ile gösterilmektedir (Şema 16).

Şema 16: Radden ve Dirven (2007) *Bitirme* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.4.1. *Bitirme* Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler

Bitirme eylemlerinin [+sonnokta] özelliğini belirlemede *tamamlama* eylemlerinin [+sonnokta] özelliğini belirlemede kullanılan gereklilik testi Garey (1957:195) ve bağdaşıklık testi Vendler (1967:101, Xiao ve McEnery 2004) kullanılmaktadır.

Xiao ve McEnery (2004) *içinde/boyunca* testini kullanarak içinde belirteci ile kullanılabilen eylemleri belirlemektedir. Ayrıca *bitirme* eylemlerinin bu belirteçin veya başka bir üye yapısının varlığına gereksinim duymadan içsel olarak sonuç içeren eylemler olduğunu da eklemektedir. [$\pm$ sonuç] değerini belirlemek için ikilem (contradiction) testini önermektedir. Bu testte eylem ikinci bağlı tümcecikle

çelişmemektedir. İlk tümcedeki eylemin iptal edilişi, bağlı tümcecikte başarılmadığını söyleyerek ikilem yaratılamamaktadır.

Örneğin:

(32a) Oyunu iptal ettiler ama *başaramadılar. [*bitirme*]

(32b) Uyuya kaldı ama *başaramadı [*bitirme*]

(32c) Annem rosto pişirdi ama başaramadı [*tamamlama*]

Bitirme eylemlerini belirlemek için kullanılan diğer bir test de *dikkatlice/kasten* testidir. Bu test *bitirme* eylemlerinin olayın aşamalarına değil sonucuna odaklı olması özelliğine dayanarak uygulanmaktadır. Bu testte [+sonnokta] değeri taşıyan eylem (*tamamlama/bitirme*) içeren tümcelere *dikkatlice* belirteci eklenerek yapılmaktadır. Bu teste göre *bitirme* eylemleri *dikkatlice* belirteci ile kullanılamamaktadır.

(33a) Bir bardak çayı dikkatlice içti

(33b) *Çayı dikkatlice bitirdi.

2.4.5. Anlıkgerçekleşim

Anlıkgerçekleşim eylemleri Smith (1981) ile birlikte aktif olarak hâl türleri arasında yerini almaya başlamıştır. Smith (1991)'e göre *anlıkgerçekleşim* hâl türü ulamı *bitmemişlik* gösteren ve anlık olarak gerçekleşen, bir defalık, doğal sonnoktası bulunmayan eylemleri içermektedir (Smith1991:55). Smith (1991), bu anlık olma durumunun, *bitmemişlik* bakış açısı, sürerlik belirteçleri ve herhangi bir süre ifadesi ile bir tümcede bulunmasını imkânsızlaştırdığını belirtmektedir (s.30). Diğer yandan, *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanılabileceğine de dikkat çekmektedir. Bu tür tümcelerin farklı bir yorumlanması bulunmaktadır. Bu da tek ve anlık olayların tekrarlandığının kabul edilmesidir (Ör: Emin öksürüyordu).

Frawley (1992:310) *anlıkgerçekleşim* eylemlerini süreç içermeme özelliği ile belirginleşen, başlangıç ve sonuç aşamaları görülmeyen, bitmişlik değeri taşımayan ve anlık olarak gerçekleşen eylemler olarak tanımlamaktadır. Ayrıca *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin tekli veya çoklu olay içerebilmesine dikkat çekmektedir. Tekli veya çoklu olay içerebilme özelliği zaman sınırlarını iptal edebilmektedir.

İngilizcede *anlıkgerçekleşim* eylemleri anlamsal açıdan *bedensel*, *doğal/içsel*, *hareket içeren*, *algısal* ve *sonraki aşmaya işaret eden anlıkgerçekleşim* eylemleri olarak beşe ayrılmaktadır (Katalin 2011):

1. *Bedensel anlıkgerçekleşim* eylemleri (Bodily events): Göz kırp-/kırpış, öksür-, geğir, aksır-, göz parla-, göz at-, hopla-, atla-, silk-.(omuz).

2. *Doğal/içsel anlıkgerçekleşim* eylemleri (Internal events): Titre- (ışık), parla- (ışık), çınla-, fışkır-, püskür-, kus-.

3. *Hareket içeren anlıkgerçekleşim* eylemleri (Punctual actions involving movement) : Tıklad-, gagala-, çiz-, tırnakla-tırmala-, tekmele-, tekle-, çekiçle vur (bir kez), yumrukla- (bir kez), ateş et-(bir kez), çarp-, tokat at-, şaklat-, el çırp-, sars-, kapı çal, kanat çırp-.

4. *Algısal anlıkgerçekleşim* eylemleri (Punctual verbs of perception): Çığlık at-, haykır-, çağır-.

5. *Sonraki aşmaya işaret eden anlıkgerçekleşim* eylemleri (Punctual verbs implying a subsequent state): infilak et-, bul-, kır-, sözünü kes-, göçert-, çökert-, yarıl-, çatla, çatırda-, çatlat-, kütürdet-, yar-, böl-, kop-, ez-, yum-.

Bu çalışmada *anlıkgerçekleşim* eylemleri yukarıda anlatılan beş ulam açısından ele alınmayacaktır. Sadece *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin inceleneceği ileri bir çalışmada ele alınması uygun görülmektedir.

Xiao ve McEnery (2004:339), *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin yinelemeli olma özelliğinin, doğal sonnoktası olabildiğini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Siewierska (1991:51)'nin *anlıkgerçekleşim* eylemlerinde başlangıç ve final sonnoktalarının örtüşmesi ifadesinin de buna işaret ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Jespersen (1924: 272-4) ve Bauer (1970: 192) *anlıkgerçekleşim* eylemlerinde başlangıç ve final sonnoktalarının aynı nokta olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda *anlıkgerçekleşim* hâl türü eylemlerinin [$\pm$ zamansal sınır] değeri taşıması söz konusu olabilmektedir. Buna göre *anlıkgerçekleşim* eylemleri [+devinim], [-sürer], [$\pm$ zamansal sınır], [-uzamsal sonnokta] ve [-sonuç] değeri taşımaktadır.

Radden ve Dirven (2007), yukarıdaki tartışmaların aksine *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin sonnoktası olmadığını savunmaktadır. Ayrıca Smith (1991)'in *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanılabileceği yargısına da karşı çıkmaktadır. Herhangi bir *anlıkgerçekleşim* eylemi [E+lyor] özelliği ile kullanılırsa, bu özelliğin taşıdığı [+sürerlik] baskısının *anlıkgerçekleşim* eylemini yeni bir tür *edimsellik* eylemine dönüştüreceğini vurgulamaktadır. Bu yeni hâl türünü de *yinelemeli edimsellik* olarak adlandırmaktadır.

Radden ve Dirven (2007) *anlıkgerçekleşim* hâl türü şemasında, bu eylemlerin anlık olma özelliği tek bir dikey kalın çizgi ile gösterilmektedir. [+sonnokta] özelliği olan hâl türlerinin zamansal şemalarında aynı kalın çizgi sonnoktayı temsilen kullanılmaktadır. Bu da istemeden de olsa Radden ve Dirven (2007)'in *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin sonnoktası olan eylemler olarak görselleştirdiğini yorumunu doğrulamaktadır. Süreci temsilen gösterilen yatay çizginin kullanılması [-sürer] özelliğine işaret etmektedir (Şema 17). Ayrıca olayın kalın dikey çizgide oluştuğuna, bu durumun Siewierska (1991)'in savunduğu gibi başlangıç ve sonnoktalarının örtüşmesine işaret etmekte olduğu anlaşılabilir.

Şema 17: Radden ve Dirven (2007) *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Zaman Şeması

2.4.5.1 *Anlıkgerçekleşim* Eylemleri İçin Kullanılan Tanılayıcı Testler

Anlıkgerçekleşim eylemlerinin sonnoktası olup olmadığı hakkındaki tartışmaların varlığına rağmen (BKNZ Bölüm 2.4.5), bu çalışmanın kapsamında incelenen çalışmaların tümünde [-sonnokta] değeri ile tanımlanmaktadır. Bu durumda *anlıkgerçekleşim* eylemlerin [-sonnokta] özelliğinin belirlenmesi için de gereklilik testi kullanılması uygun olmaktadır. *Anlıkgerçekleşim* eylemlerinin en fazla öne çıkan özelliği anlık olmasıdır. Dowty (1967) eylemlerin [E+lyor] ile kullanılma özelliğine göre anlık olma veya süre içermeye özelliklerinin belirlenebileceğini önermektedir. Bu durumda [E-lyor] ile kullanılabilen eylemler anlık olarak belirlenebilmektedir. [E+lyor] ile kullanılabilen *anlıkgerçekleşim* eylemleri *yinelemeli edimsellik* olarak adlandırılmaktadır (Radden ve Dirven 2007) ör:

(34a) Bebek hıçkırıldı. [Anlıkgerçekleşim]

(34b) Dedem öksürüyor. [Yinelemeli edimsellik]

2.5. Hâl Türlerinin İkili Karşılaştırmaları

Hâl Türlerin ulamlama çalışmalarında kullanılan testler ve görünüşsel özelliklerin sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağına inanıldığından benzer hâl türlerinin ikili karşılaştırılması izleyen bölümde yer almaktadır.

2.5.1. Edimsellik ve Anlıkgerçekleşim Hâl Türü karşılaştırılması:

Xiao ve McEnery (2004)'ün modelindeki *edimsellik* eylemlerinin Smith (1997) ile farkları bulunmamaktadır. Doğasında devingenlik ve sürerlik bulunan, doğal zamansal veya uzamsal sonnoktası olmayan ve sonuç kodlamayan özellikler taşımaktadırlar (bekle-, koş- ara-). [-Sınırlılık] değeri sürerlik belirteci ile kullanılabilme özelliğini (ör: Yıllarca orduda çalıştım) belirtmektedir. [-Sınırlılık] değerinin işaret ettiği diğer bir özellik de [E+lyor] özelliği ile kullanılabilmedir (ör: her zaman ağlıyordu). Bu iki özellik sadece süren tekli olay okuması üretebilmektedir.

Hem *edimseller* hem de *anlıkgerçekleşim* eylemleri uzamsal sonnoktası olmayan ve sonuç kodlamayan devingen eylemleri içermektedirler. *Anlıkgerçekleşim* eylemleri [$\pm$ sınırlılık] özelliği taşımaktadırlar, çünkü tekli ve çoklu olay okuması arasında gidip gelmeye eğilimlidirler (Comrie 1976:42). Ayrıca final zamansal sonnoktaları iptal edilebilmektedir, bu da [$\pm$ sınırlılık] özelliğini beraberinde getirmektedir. *Anlıkgerçekleşim* eylemleri, *edimsellik* eylemlerin aksine doğal bir final sonnokta içermektedirler. Bundan dolayı, *anlıkgerçekleşim* eylemleri yinelemeli çoklu olay okuması önermektedirler (ör: Dedem öksürdü). Bir *anlıkgerçekleşim* eylemi zamansal uzunluk belirten belirteçlerle (Seni kaç gün dövdüler?), nicelik belirteçleri ile (Bıçağı karpuzla birçok kez sapladı), [E+lyor] özelliği ile (Güzide elini çırpıyor: türemiş *anlıkgerçekleşim*) veya zaman anlamı taşıyan zarf-fiil (Başını sallarken gülümsedi) ile kullanılırlarsa, her zaman yinelenen okuma üretmektedirler. Bu örnekler *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin *edimsellik* eylemlerin farklarını göstermektedir: *anlıkgerçekleşim* eylemleri yinelemeli çoklu olay okuması alırken, *edimsellik* eylemleri zamanda ilerleyen tekli olay okuması almaktadır.

2.5.2. *Tamamlama ve Bitirme Hâl Türü Karşılaştırması:*

Geleneksel olarak *tamamlama* eylemleri ve *bitirme* eylemleri [$\pm$ sürerlik] özelliği ile birbirinde ayrılabilir (Smith 1997). Ancak Xiao ve McEnery (2004)'ün modelinde bu iki ulamı birbirinde ayırabilmek için [$\pm$ sonuç] özelliği kullanılmaktadır. *Tamamlama* eylemlerinde odak sonuca götüren işlemlerde bulunmaktadır, yani sonuç edimle ilişkilendirilmektedir (Ryle 1949). Bu işlemler [$+$ sürerlik] değerini doğal olarak birlikte getirmektedirler. Diğer yandan *bitirme* eylemlerinde doğal olarak kodlanan sonuç da anlaksallığı içsel olarak beraberinde getirmektedir. Bu da işlemler olsa da olmasa da içsel olarak kodlanan sonuca yol açmaktadır (ör: bul-, var-, kazan-).

2.5.3. *TDD (Kalıcı Durum) ve ÇDD (Geçici Durum) Hâl Türü Karşılatırılması:*

TDD ve *ÇDD* ayırımı ilk olarak Carlson (1977: 448)'de sunulmaktadır: *ÇDD*, bireyin geçicilik veya aşamalar içeren özelliklerini belirtmektedir (sarhoş ol-). Bu özellikler zamanla veya yere göre başkalaşmaktadır. Buna karşın *TDD*, bireyin içsel ve kalıcı doğasına işaret etmektedir. (ör: uzun boylu ol-, zeki ol-). Bu özellikler zamanla veya yere göre başkalaşmamaktadır. *TDD* ve *ÇDD*'nin varlığı *bakışaçısı görünüşü* ile etkileşimlerinde de farklılık sergilemektedir. *ÇDD*, görünüşsel olarak işaretlenebilmek için belli bir kapalı okumaya gereksinim duymaktadır; *TDD*'nin böyle bir gereksinimi olmamaktadır. *TDD* ve *ÇDD* şöyle tanımlanmaktadır: *TDD* eylemleri final zamansal veya uzamsal sonnoktası olmayan, durağan, zamanda yayılan, bireyin kalıcı doğasını ifade etmesi bakımından sonuç kodlamayan özellikler taşımaktadır (ör: benze-, güzel ol-). *ÇDD* eylemleri ise sürerli ve genellikle durağan (Carlson 1981:39;Chierchia 1995: 176-223), final zamansal veya uzamsal sonnoktası

olmayan, bireyin durumunun daha az kalıcı aşamalarını ifade etmesi bakımından sonuç kodlamayan özellikler taşımaktadır (hasta ol-, meşgul ol-).

Alanyazında durumlar normalde [E+lyor] özelliği ile uyumlu olmamaktadır, çünkü bireyin daha kalıcı özelliklerini (Carlson 1997:446) anlatmaktadırlar. Ancak, Leech (1971:16), Comrie (1976:36), Lyons (1997:717); Smith (1983:483) durumların bireyin doğasındaki geçici veya olası aşamaları ifade ettiğini vurgulamaktadır.

Aşağıdaki örnek tümcelerle *TDD* ve *ÇDD*'nin farkı daha iyi anlatılabilmektedir.

(35a) Derviş aptaldır. [TDD]

(35b) Derviş aptallık yapıyor. [ÇDD]

Örnek (35a)'da Derviş'in aptallığı onun içsel eğilimidir, bu eğilim olmadan Derviş, Derviş olamamaktadır. Örnek (35b)'de ise aptallık Derviş'in zorunlu bir özelliği değildir, belli bir durumda kendini aptal yerine koymaktadır.

2.5.4. *Tamamlama ve Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Karşılaştırılması*

Tamamlamalar sonnoktası olan olaylardır; sonnoktaya yaklaştıran ve sonuçta sonnoktaya ulaştıran aşamalardan veya alt olaylardan oluşmaktadır. Örneğin bebek bezi değiştirmek birbirini izleyen artırımlı alt olaylar içermektedir: Bunlar, eski bezi açmak, eski bezi atmak, bebeği temizlemek, yeni bir bez almak, bebeğe takmak, yeni bezi bağlamak gibi alt olaylardır. Sadece tüm aşamalar sırasıyla tamamlandığı zaman sonnoktaya ulaşılmaktadır. Tamamlamayı oluşturan bu birbirini izleyen artırımlı alt olaylar bir bütünü sonlanmaya götüren parçalar olarak anlaşılmaktadır. Sonlanması gerekli olduğu için, bir tamamlama sonlandığında bitmiş olmaktadır (örnek 36a). Bir olay yarı yolda durdurulsa tamamlama olamaz. Bir tamamlama durdurulamaz, durdurulsa *tamamlanmakta olan bir edimseli* anlatmaktadır (36b).

(36a) Annesi bebeğin bezini değiştirmeyi tamamladı. [Tamamlama]

(36b) Annesi bebeğin bezini değişmeyi bıraktı. [Tamamlanmakta olan Edimsellik]

Bir olayla durdurma değil, bitirme kullanma olasılığı *tamamlama* eylemleri için tanılayıcı olmaktadır.

Tamamlama eylemleri insan ve insan olmayan varlıklar tarafından meydana getirilmektedir. İnsanlar bir amaç doğrultusunda hareket ederek olayları tamamlamaktadırlar. Bu amaçlar, bir makale yazmak, bir bilgisayar programı indirmek, bir banka hesabı açmak, bir çukur kazmak veya bunlar gibi birçok olay olabilmektedir. İnsanlar istemeden de tamamlamaları yerine getirmektedirler. Örneğin, yanlışlıkla evde yangın çıkarınca da bir tamamlama yerine getirmiş olmaktadır. Aslında tüm insan tamamlamaları teorik olarak bu iki yorum arasında muğlakta kalmaktadır. Bir tamamlamanın amaç doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğinin netleştirilmeye ihtiyacı vardır (Radden ve Dirven 2007).

Amaç doğrultusunda hareket etmeyen insanlar gibi, insan olmayan varlıklar da tamamlamaları meydana getirmektedirler (Art arda sigara içmek sağlığını bozdu) (Grevden dolayı yol kapandı). Tamamlamalar bir insan veya nesnenin içsel eğilimlerinden dolayı da meydana çıkabilmektedirler. Dilbilimsel olarak bir çocuk büyüdüğünde, hastalıktan iyileştirilmesinde, sisin kalkmasında tamamlamalardan söz edilmektedir. Tüm bu örnekler *tamamlama* hâl türü için yapılan dilbilimsel testleri geçmektedir.

Bir *tamamlamanın* ulaştığı sonnokta farklı dilbilgisel biçimler alabilmektedir: bir dolaysız nesne (37a), bir sonuçsal eklenti (37b), bir yönsel ilgeç öbeği (37c), bir belirteçsel parçaçak (37d), hatta (37e) sıfır-form

(37a) Murat bir küçük şişe rakı içti

(37b) Kapıyı vurdu kapadı

(37c) Hasan konyak şişesini dondurucuya koydu.

(37d) Öğretmenimizin siniri oturdu.

(37e) Yoldaki sis kalktı

Bütün bu yapılar bir olayın sonlanmasına işaret eden sonnoktaı göstermektedir: Sınırlı nicelik (bir şişe), bir olayın sonlanan aşaması (vur), iletme amacının yerine getirilmesi (buzdolabında), eğretilmeli devinim otur- ve kalk- (bu iki eylem 'aşağı' ve 'yukarı' devinimlerini içermektedir). Tamamlanma veya sonlanma *tamamlama* eylemlerinin içsel bir özelliği olduğundan dolayı sadece sınırı olan öğeler *tamamlama* eylemleri ile uyumludur. [-Sınırlı] öğeler, tamamlama eylemleri gibi kesin sonnokta oluşturamazlar. Bundan dolayı kitle adı 'rakı' bir nicelik anlatımı kullanılmadan *tamamlama* değil *edimsellik* hâl türü *eylemi* olmaktadır (Murat gece boyunca rakı içti). Genel olarak bu görüş, hâl türlerinin önemli bir özelliğini ortaya koymaktadır: Hâl türlerini belirlemek, sıklıkla sanıldığı gibi sadece bir görünüş ve eylem anlamı veya eylem tümleşii meselesi olmamaktadır. Bütün olarak hâlin doğası adların [$\pm$ sınırlı] durumunu da içermektedir.

2.5.4.1. *Tamamlanmakta Olan Edimsellik*

[E+lyor] özelliğinin yüklediği içsel bakış, bir *tamamlama* eylemini *edimsellik* eylemine dönüştürebilmektedir. Bu hâl türü *tamamlanmakta olan edimsellik* olarak açıklanmaktadır. Diğer *edimsellik* hâl türü eylemleri gibi, *tamamlanmakta olan edimseller* de, zamanda yayılma ifade eden eklentiler (saatlerce, gün boyu) ile belirlenebilmektedir.

(38a) Selda saatlerce bebek bezi değiştiriyordu.

(39a) Bütün gün masaları hazırladım

Tamamlanmakta olan edimsellik eylemleri, tamamlamaların birlikte kullanılabilirdiği zaman süreci (time span) ifadeleri ile uyum göstermemektedir.

(38b) *Selda yarım saat içinde bir bez değiştiriyordu.

(39b) *Beş dakika içinde masayı hazırlıyordum.

Edimsellik eylemleri ile sınırlı zaman süreci bildiren belirteç kullanılması olası olmamaktadır, çünkü [E+lyor] ile kullanım, bir olayın [-sınırlı] özeliğini ortaya koymaktadır.

Tamamlama ve *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemleri farklı anlamlar taşımaktadırlar: 'Çetin bir daire çizdi' gibi sınırlı bir tümce bir sonlanmaya işaret etmektedir: Bir yuvarlak çizilmiştir. Diğer yandan –sınırlı bir tümce için böyle bir gereklilik yoktur (Çetin bir daire çiziyor). [-Sınırlı] veya bitmemiş tümcelerin bu davranışı bitmemişlik çelişkisi (imperfective paradox) olarak açıklanmaktadır. Aslında bu çelişki *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemlerinin zaman şemalarını (BKNZ. Bölüm 2.4.3.1) göz önüne alınca kolayca çözülmektedir. *Kısıtlı bakış çerçevesinin* sağladığı bakış, sadece *tamamlama* eylemlerinin birikimsel aşama (cumulative) bakışı olmaktadır, yani eylemin tamamlanışı bakış açısının dışına düşmektedir. *Tamamlama* eylemlerinin aksine *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemleri her hangi bir noktada durdurulabilirler. Bu yüzden olayın tamamlanışı hiçbir zaman gerçekleşmeyebilmektedir. Ör:

(40a) Bir çiçek çizdim.

(40b) Bir çiçek çiziyorum.

Örnek (40a)'da bitmiş bir eylem bulunmaktadır. Ayrıca çiçek çizmenin tamamlanacağı sezdirimi bulunmaktadır. Bu sezdirimden dolayı örnek (40b)'deki

tümce karşısında, çizim tamamlanmazsa kendimizi kandırılmıştır hissedebilmekteyiz.

Bir sezdirim olarak olayın tamamlanması beklentisi iptal olabilmektedir. Örnek:

(41a) Bebek bakıcısı bebeğin bezini değiştiriyordu **öte yandan** erkek arkadaşı aradı ve bez değiştirmeyi bıraktı.

(41b) Yatakları yapıyordum **ama sonra** misafir geldi ve kahve içtik.

Yukarıdaki örnekte sezdirim iptal edilirken konuşucu genellikle karşı beklenti uyandıran araçlar (öte yandan, ama sonra) kullanmaktadır. Bu bağlam işaretleyiciler konuşucuyu olayın beklenen akışının değiştiği hakkında bilgilendirmektedirler.

Tamamlanmakta olan edimsellik eylemlerinin tamamlanacağına yönelik güçlü beklentiler başka bir maske ile de karşımıza çıkmaktadır. *Tamamlama* eylemleri genellikle geçmiş zaman ile anlatılmaktadır. Geçmiş zaman sonlanma ile ilgili sezdirim uyandırmaktadır.

(42a) Hasan araba kullanmayı öğrendi. [*Tamamlama*]

(42b) Güzide araba kullanmayı öğreniyor. [*Tamamlanmakta olan edimsellik*]

Tamamlama tümcesi (42a) Hasan'ın sürüş derslerini bitirdiğini söylemektedir. Geçmiş zaman kullanımı da Hasan'ın araba kullanmayı bildiği ve yasal olarak yaptığı sezdirimini uyandırmaktadır. *Tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemi içeren tümce (42b) başka sezdirimler uyandırmaktadır: Güzide'nin sürüş derslerini bitirmediğini; bundan dolayı araba kullanmayı bilmediği; sürüş sınavına henüz girmediği veya sınavı geçmediği gibi sezdirimler olası olmaktadır. Bu tümcenin yorumu belirginlik ilkesi ile yönetilmektedir. Konuşucu Güzide'nin araba kullanabileceğini iletmek istiyorsa, bir *tamamlama* tümcesi kullanacaktır; eğer *tamamlama* eyleminin sonlanmasına değil, birikimli aşamasına odaklanırsa Güzide'nin sürüş derslerini bitirmediğini, bundan dolayı araba kullanamayacağını belirtmektedir.

2.5.5. Sınırlı Edimsellik ve -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Karşılaştırılması

Sınırlı edimsellik hâl türü [+sürerli] özellikleri ile karakterize edilmektedir. *Edimsellik* eylemleri amaçlı hareket eden insan ve insan dışı dünyayı kapsayabilmektedir. İnsanlar tarafından yapılmış *edimsellik* eylemlerine örnek olarak koş-, gül-, bira iç-, kart oyna-, mektup yaz-, gürültü yap- gösterilebilmektedir. İnsan dışı dünyada ise yağmur yağ-, rüzgar es-, güneş ış-, su kayna- gibi işlemler örnek olarak gösterilebilmektedir.

Edimsellik eylemleri için kullanılan tanılayıcı testler, *edimsellik* özelliklerinden yola çıkmaktadırlar:

Edimsellik eylemlerinin sonnoktası olmadığından dolayı durdurulabilmektedirler (gürültü yapmayı kes!); süreç içerdiklerinden dolayı ‘ne kadar süre?’ (how long) soruları sorulabilmektedir (ne kadar süredir kart oynuyorsunuz?); zamanda yayılma belirten süreç eklentileri (yarım saat, sabahtan akşama kadar) alabilirler (yarım saat boyunca güneş ışığı) (Sabahtan akşama kadar yağmur yağdı).

Edimsellik eylemlerinin doğal sonnoktası olmaması, aldıkları dolaysız nesnenin türünü etkilemektedir. Örneğin:

(43a) Eda tatil boyunca **şiiir** yazdı [edimsellik]

Yukarıdaki örnekte (43a) zamanda yayılma belirten eklenti görülmektedir ve hem yukarıdaki (43a) hem de aşağıdaki tümcelerde (43b) *edimsellik* anlatmaktadır. ‘Ne kadar süre?’ sorusu da kullanılarak bu tümcelerin kapsadığı süreç de sorgulanabilmektedir. *Edimsellik* olarak yorumlanmaları dolaysız nesnelere [-sınırlı] doğalarından dolayı ortaya çıkmaktadır. Kitle adı ‘şiiir’ ve belirsiz çoğul adların ortak özellikleri bulunmaktadır. Hâl türleri konusunda da benzer davranışlar göstermektedirler. [-sınırlı] oldukları için sonnoktası olan olaylara kullanılamamaktadırlar. Bir [+sınırlı] ad (üç şiiir) bir eylemin kesin sonnoktası olarak

görev yapmaktadır. Bu tümce bir tamamlama anlatmaktadır. Bu 'bir akşamda' zaman eklentisi ve 'Ne kadar süre?' sorusu ile ortaya çıkmaktadır. Eğer bu örnekteki *tamamlama* zamanda genişleme eklentisi ile kullanılırsa, elde edilen tümce dilbilgisi dışı olmaktadır (*Eda tatil boyunca üç şiir yazdı).

(43b) Eda tatil boyunca **şiiirler** yazdı [edimsellik]

(43c) Eda tatilde üç şiir yazdı [tamamlama]

Sınırlı edimsellik ve *-sınırlı edimsellik* eylemleri arasındaki fark çok fazla değildir. İkisinin de süreye gereksinimi olmakta ve son noktaları bulunmamaktadır. Ancak, farklı bakış çerçeveleri ikisini birbirinden ayıran farklı dilbilgisel davranışlar ve farklı anlamlar ortaya çıkarmaktadır.

Zamansal sınırların *+sınırlı edimsellik* eylemleri için önemi aşağıdaki örneklerde gösterilmektedir. *+sınırlı edimsellik* eylemleri belirli bir bağlam olmadan tuhaf gelirken, bir tümce ile anlatılan devam etmeye odaklı *-sınırlı edimsellik* eylemleri tamamen kabul edilebilirdirler.

Sınırlı Edimsellik	-Sınırlı Edimsellik
? Oynadılar	Oynuyorlardı
? İçtiler	İçiyorlardı
? Çalıştılar	Çalışıyorlardı

Zamansal süre gösteren ifadeler eklenince *+sınırlı edimsellik* eylemleri tamamen kabul edilebilir olmaktadır (bütün gün/sabahtan akşama kadar oynadılar). Zamansal sınırlardan başka sınırlar da söz konusu olmaktadır. Aşağıdaki örnekler farklı anlamsal alanlarla sınırlanan ve bunun sonucunda daha detaylı bağlama gereksinim duymayan *+sınırlı edimsellik* eylemleri göstermektedir:

(44a) Pirilli (bilye) oynadılar.

(44b) Viski içtiler

(44c) Makaleleri üzerinde çalıştılar.

(44a)'da anlatılan *edimsellik* eylemi oyunun alanının etkisi ile, (44b)'de içeceklerin, (44c)'de ise işin kavramsal alanının etkisi ile sınırlamaktadır. Aynı *edimsellik* eylemi başka alanlarla da sınırlanabilmektedir. Örneğin (44c) *bahçede çalışıyordu* tümcesindeki gibi bir mekan; *taksii şoförü olarak çalışıyordu* tümcesinde üyelik; veya arkadaşlık (meslektaşları ile çalıştı).

+sınırlı edimsellik ve *-sınırlı edimsellik* eylemleri sıklıkla zamansal kavramların ötesinde ince anlam farklılıkları taşımaktadırlar. Aşağıdaki tümceler kullanılan görünüş tipinin sezdiriminin etkisi ile farklılıklar göstermektedir.

[E-lyor] ile kullanılan tümceler, gerçeklik veya kararlılık sezdirimi taşımaktadırlar. [E+lyor] ile kullanılan tümceler ise olayın ilerlemesindeki odaklı dolaylı farklı yorumlara yol açabilmektedir.

(45a) Sekreter müdürle konuştu.

(45b) Sekreter müdürle konuşuyordu.

(45a): Sekreter aklındaki bir amaçla müdürle ile konuşma başlattığını ve bu konuşmanın bazı sonuçları olabileceğini önermektedir.

(45b): Sekreter müdür ile rastgele karşılaştı ve havadan sudan konuştular.

Buna bağlı olarak 'iş konuşuyorduk' 'iş konuştuk' tümcesine göre daha az kabul edilebilmektedir. Aynı şekilde 'saçma konuştu' tümcesi de 'saçma konuşuyordu' tümcesine göre daha az kabul edilebilir olmaktadır.

(46a): Ofisinde ne yaptığı konusunda tamamen gerçek bilgi sokmaktadır.

(46b): meraktan veya açıklama isteği ile soru sorulmakta. Bazı durumlarda sesi davetsiz misafirin niyeti konusunda şüphe taşıyabilmektedir.

(46a) Ofisimde ne yaptın?

(46b) Ofisimde ne yapıyordun?

(47a) : gerçek bilgi sorarken, (47b): kibarlık olsun diye sorulmaktadır.

(47a) Buraya gelmeden önce ne yaptın?

(47b) Buraya gelmeden önce ne yapıyordun?

(48a): Xio ve McEnergynin iddiası nerdeyse sonsuz/ebedi olarak gösterilmesi, Xio ve McEnergynin iddiasının kalıcı olduğunu, (48b): ise Xio ve McEnergynin iddiasının okunan makale için geçerli olduğunu, ileride ya onaylanarak geliştirilebileceği ya da çürütülebileceği anlamı taşımaktadır.

(48a) Xio ve McEnergy sadece *bitirme* eylemlerinin [+sonuç] değeri taşıdığını iddia ederler.

(48b) Xio ve McEnergy sadece *bitirme* eylemlerinin [+sonuç] değeri taşıdığını iddia ediyorlar.

2.5.6. *Bitirme ve Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Karşılaştırılması*

Bitirme eylemleri süreci olmayan, anlık olaylardır. Sonnoktası olan eylemlerle kullanılmaktadır. Örneğin: Atlet bitirme çizgisine ulaştı. En son noktaya erişme başlatılırken, sonuç tanımlanmaktadır. Bu da *bitirme* eylemlerinin süreç gösteren eklentilerle bir arada kullanılamayacağı gerçeğinde görülebilmektedir. Bebek bir saat boyunca uykuya daldı' diyememekteyiz. Sonnoktaya erişmekte olan aşama bebeğin ağlamayı durdurduğunu, sakinlediğini, yavaş yavaş gözlerinin kapandığını içermektedir. Sonnoktaya erişmekte olan aşamanın devreye girmesi bir bitirmenin çerçevesine bağlı olmaktadır. Ör: Bir hastanede uykuya dalmak bir iğne olunması veya tablet alınması sonucunda gerçekleşmektedir. Ancak iş yeri çerçevesinde yorgunluğa karşı direnememekten dolayı gerçekleşmektedir.

Bitirme eylemleri şöyle oluşmaktadır; Bir niyet doğrultusunda ortaya çıkmaları gerekmemektedir. Önceki sonnoktaya erişmekte olan aşama, niyet sonucunda ortaya çıkabilmektedir (evlendiğimde, balık yakaladığımda bir şeyleri "başarmış" olmuştum). Sonnoktaya erişmekte olan aşama niyet olmasa da ortaya çıkabilmektedirler (uykuya dalmak, bir şey fark etmek, bir şey kaybetmek veya bulmak, hasta olmak, doğmak ve ölmek de birer niyet içermeyen başarımlardır). Sonuç olarak *bitirme* eylemlerinin sonnoktaya erişmekte olan aşaması insan dışı varlıklar içerebilmektedir. Dilbilimsel olarak yağmur durduğunda, ev ateş aldığında, bir ağaç düştüğünde veya vazo kırıldığında da *bitirme* hâl türü oluşmaktadır.

Bitirme bir insanın kontrolü dışında olduğundan dolayı insanların bir bitirme yerine getirmesini isteyemeyiz. 'uykuya dal', 'zirveye ulaş', 'otobüse yetiş' gibi istekler garip istekler olmaktadır.

Ama bazı zamanlar istek/rica ifade etmek için bitirme kullanabilmektedir. Ör: Bir ananın kızına iyi niyetli bir tavsiye verirken kullanması "En erken zamanda evlen" bir

turisti uyarırken “Sınırı gündüz geçin” veya gazetede bir reklamın verdiği sözde: “5 yıldızlı hotelde 2 haftalık tatil kazanın” bu tür kullanımlar bitirme değil tamamlama göstermektedir. Demek istenilen “Elinden gelen her şeyi yaparsan evlenebilirsin”. İstek/rica odak sonnoktaya erişmekte olan aşamadır. Elinden gelen her şey, burada sonuçsal hedefin meydana çıkmasında aktif rol oynamaktadır. Bu sonuçsal hedef bitirmenin sonlanma noktası olmaktadır (evlenme). Bu iki hal türü (*tamamlama ve bitirme*) arasındaki ilişki metonimik olmaktadır ve sonuca yol açan olarak tanımlanmaktadır (Radden ve Dirven 2007:188).

2.5.6.1. *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik*

Anlık bir olay zamanda yayılamamaktadır. Bununla birlikte *bitirme* eylemleri [E+lyor] ile kullanabilmektedir. Bu da olay üzerindeki içsel bakışı sunmaktadır. *Kısıtlı bakış çerçevesi* hem bitirme, hem de önceki sonnoktaya erişmekte olan aşamaya uygulanabilmektedir. Böylesi sınırlı olayları *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemleri olarak adlandırmaktayız (Radden ve Dirven 2007:181).

Sonnoktaya kısıtlı bakış çerçevesi uygulama örnekleri aşağıda görülmektedir; bir bitirme eylemi olan “varmak” [E+lyor] ile kullanılmaktadır.

(49a) Otobüs tam da durağa varırken, kaza yaptı

(49b) Son dakika gol atmasalardı biz kazanıyorduk

2.5.7 *Anlıkgerçekleşim ve Yinelemeli Edimsellik /Türemiş Anlıkgerçekleşim*

Bitirme eylemleri gibi *anlıkgerçekleşim* eylemleri de anlık olaylardır. *Bitirme* eylemlerinin *anlıkgerçekleşim* eylemlerinden farkı, *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin sonnoktası olmamasıdır. Bundan dolayı sonnoktaya erişmekte olan aşama

başlatamamaktadırlar. *Anlıkgerçekleşim* eylemlerinde olay o kadar çabuk ortaya çıkmaktadır ki, neredeyse hiç süre içermediği düşünülmektedir (Birine vurulduğunda, kapı çalındığında, bardak düşürüldüğünde, top sektiğinde, ışık parladığında).

Bitirme eylemleri gibi *anlıkgerçekleşim* eylemleri de içsel olarak incelenemezler ve bundan dolayı ister istemez, sınırlı olmaktadır. Ancak buna rağmen *anlıkgerçekleşim* eylemleri [+ing] ile de kullanılabilirler. Ör:

50a)Sergen arkadaşını tekmeledi (1/daha çok tekme)

50b)Sergen arkadaşını 3 kez tekmeledi (tekmenin tekrarlanması)

50c)*Sergen arkadaşını 3 kez tekmiyordu (tekmelemenin yinelemeli tümcesi)

50a)'daki T'de belirsizlik bulunmaktadır: bir *anlıkgerçekleşim* ve birçok *anlıkgerçekleşim* "tekmeleme" eylemi anlatabilmektedir,

50b) tekmeleme eyleminin tekrarlanmasından oluşmaktadır. Her bir tekme ayrı bir olay meydana getirmektedir ve her tekme ayrı zamanlarda oluşabilmektedir. Ör: 1 tekme sabah, bir tekme öğleden sonra ve 3. tekme akşam olabilmektedir.

50c) [E+lyor] ile kullanım olayı zamanda genişlemiş olarak görmeye zorlamaktadır. *Anlıkgerçekleşim* eylemleri zamanda genişleyemediğinden dolayı, olay tekmeleme eyleminin hızlıca bitirilmesi olarak yorumlanmaktadır. Yani bu yineleme içeren *edimsellik* veya *yinelemeli edimsellik* olmaktadır. Birbirinden ayrı anlık olaylar, süre içeren tekli bir olay oluşturmaktadırlar. Anlık olayların oluşturduğu bu tekli olay içsel olarak çoklu olmaktadır. (Ör: Arkadaşım ip atlıyor).

Yukarıdaki tümcede de görülebileceği gibi tekli yinelemeli bir olay oluşmasından dolayı [E+lyor] kullanılmaktadır.

Yinelemeli kavramının tekrarlama kavramıyla karşılaştırılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. *‘‘Sergen 3 kez arkadaşını tekmeliyor.’’ Dilbilgisel olarak yanlıştır, çünkü iki çelişen kavram içermektedir. [E+lyor] kullanımı yinelemeli tekli olay anlamını gerektirmektedir. ‘‘3 kez’’ ifadesi ise 3 olayın 3 kez ayrı ayrı tekrarlanması anlamını ortaya çıkarmaktadır.

2.5.8. Kalıcılığı belirsiz durum ve Alışlagelmiş Kalıcı Durum Hâl Türü Karşılaştırması

Radden ve Dirven (2007) hem *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türünü hem de *alışlagelmiş kalıcı durum* [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bu iki hâl türünün farkı şöyle açıklanmaktadır: *Kalıcılığı belirsiz durum* eylemlerinin kalıcılığı belirsizdir (zaman şemasında ince düz çizgi) ve er geç sonlanacaktır (Otobüsle gitmeyi umar). *Alışlagelmiş kalıcı durum* eylemleri ise tekrarlanan eşdeğer olayların birbirini izlemesi (zaman şemasında ‘‘...’’ şeklinde gösterilmektedir) olarak açıklanmaktadır (Ör: İşe erken gider).

2.5.9. Geçici Alışlagelmiş Durum ve Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Karşılaştırması

Geçici alışlagelmiş durum ve *yinelemeli edimsellik* hâl türleri [-sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. *Geçici alışlagelmiş durum* eylemleri *durumun* çok kısa zaman önce gerçekleştiğini yansıtmaktadır. *Yinelemeli edimsellik eylemlerinin* ise anlık olayların hızlıca tekrarlanışını yansıtmaktadır.

2.6. Görünüşsel Özellikler

Bu çalışma çerçevesinde yapıla alanyazın taramasında hâl türlerini tanımlayan altı ikili görünüşsel özellik değerine ulaşılmıştır. Bu özellikler aşağıdaki bölümde karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

2.6.1 [$\pm$ devingen]

-devingen olma özelliği iç aşamalar ve değişiklik içermeme olarak tanımlanmaktadır (ör: aptal ol-).

+devingen olma özelliği mutlaka zaman süresince değişiklik içermektedir. Bu değişiklik ya ayrışık (heterogenous) içsel yapısıyla (ör: dans et-) ya da değişiyor olan sonnoktası ile ilişkili olmaktadır (ör: öl-).

Vendler (1967) [$E\pm$ lyor] testi devingenliği belirleyen tümcesel bir test olarak çokça kabul görmektedir. Bu testi Moens (1987:136) şöyle açıklamaktadır: 'Durağan eylemler, aynı bağlamdaki, diğer eylemler [$E+$ lyor] alırken, [$E+$ lyor] alamayan eylemlerdir. Bu yorum bütüncü temelli iki aşamalı hâl görünüşü modelinde de kabul görmektedir. Radden ve Dirven (2007: 178) bu özelliği doğrudan [$E+$ lyor] ile *kısıtlı bakış çerçevesinde* sınır olmayan olayları tanımlamak için kullanmaktadır.

2.6.2 [$\pm$ sürerlik]

Bu özellik [$+$ sürerli] ve [$-$ sürerli] olma hâli arasındaki zıtlığa dayanmaktadır.

[$+$ sürerlik]: belli bir zaman aralığında devam eden hâl olarak açıklanmaktadır.

[$-$ sürerlik]: zamanda devam etmeyen hâl olarak tanımlanmaktadır (Comrie 1976: 41).

Sürerlik zihinsel bir kavramdır. Bundan dolayı sürerlik hâli belirli zamansal uzunlukla ilişkili olmaktadır. Örneğin, 'Ali uyudu ' sürer iken 'Ali öksürdü' anlık tanımlanmaktadır. Bu örneklerde aslında Ali'nin ne kadar uyuduğu veya öksürdüğu dikkate alınmamaktadır. Bunun nedeni öksürmenin çok kısa sürmesinden dolayı konuşucunun içsel yapıya odaklanmaması olarak yorumlanmaktadır. Anlık gönderimi olan zamanda, sürerlik hâli ya başlamalı (inceptive) (ör: telefon 10:00'da çaldı) ya da kabul edilemez (* Zehra saat 10:00 da uzun boyluydu) okuma almaktadır.

Radden ve Dirven (2007:181) tüm [$-$ sınırlı] olayların [$+$ sürer] değeri taşıdığına dikkat çekerek, [$\pm$ sürerli] özelliğinin hâl türlerini ulamlama çalışmalarında ayırıcı bir rolü

kalmadığını vurgulamaktadır. [$\pm$ sürerli] özelliğini kullanmaya devam edilmesinin nedeni olarak da [+sınırlı] ve [-sınırlı] olayların paralelliğini göstermeyi kolaylaştırdığını öne sürmektedir. Örnek olarak da iki [-sınırlı] sonnoktası olan olayın (*tamamlanmakta olan edimsellik ve sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*) zaman şemalarının aynı olmasını ve ayrıca iki [-sınırlı] sonnoktası olmayan olayın (*-Sınırlı edimsellik ve yinelemeli edimsellik*) zaman şemalarının da benzer olmalarını göstermektedir.

2.6.3. [$\pm$ sonnokta]

Alanyazında sonnokta/bitmişlik özelliği için birbiriyle aynı olmayan açıklamalar bulunmaktadır. Garey (1957:106) bitmişlik görünüşünde olayın 'bir amaca eğilimi' (towards a goal) olması olarak açıklamaktadır. Comrie (1976:45-7)'nin tanımında sonnokta/bitmişlik özelliği, iyi tanımlanmış nihai noktaya götüren işlemi içeren olay olarak yer almaktadır. Smith (1997:19) sonnokta/bitmişlik özelliğini final sonnoktanın doğasıyla ilişkilendirmektedir: Bitmiş olayların doğal sonnoktası varken, bitmemiş olanların keyfi (arbitrary nedensiz) sonnoktası bulunmaktadır. Xiao & McEnery (2004)'ün modelinde sonnokta/bitmişlik özelliği yukarıdaki tanımlardan daha farklı yorumlanmaktadır: [$\pm$ sonnokta] uzamsal final sonnoktanın varlığı veya yokluğu ile ilişkilendirilmektedir. Uzamsal final sonnoktanın varlığı veya yokluğu [$\pm$ sınırlılık] özelliği açıklanırken değinilecektir (bölüm 2.6.5). [$\pm$ sonnokta] özelliğini belirlemede Garey (1957:195) gereklilik testi ve Vendler (1967:101) bağdaşıklık testinin kullanımını önerilmektedir (Vendler 1967: Comrie 1976).

Radden ve Dirven (2007:179) sonnokta özelliğini taşıyan her eylemin bitmiş olarak yorumlanmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Sonnokta özelliğinin olayın içsel özelliği olduğunu ve olayın kavramsal yapısıyla belirlendiğini vurgulamaktadır.

Örneğin sandalye yap- olayının içsel olarak sonnoktası vardır ancak sonnoktanın tamamlanıp tamamlanmaması eylemin sonnokta özelliğini değiştirmemektedir. A“Sandalye yapıyordu” veya B“sandalye yaptı” örneklerinde eylemin sonnoktası vardır. A’da sonnokta gerçekleşmemiştir, B’de gerçekleşmiştir.

Türkçe için yapılan görünüş çalışmalarında [$\pm$ sonnokta] özelliğine farklı adlandırılışına rastlanmaktadır. Bunlar, Gökmen (2003: 82-89) son noktalılık; Aksan son noktalı (2003: 68-79) ve hedefte-bitişli (2006: 18); Güven (2007: 3) ise uç noktalılık adını kullanmaktadır.

2.6.4. [$\pm$ sonuç]

Xiao & McEnery (2004)’ün modelinde bir eylem [$+$ sonuç] değerini şu koşullarda almaktadır: Eylemin anlamı final uzamsal (spatial) sonnoktada ifade edilen eylemin değişim noktasına gönderim içeriyor ise; final uzamsal sonnokta eylemin sabitlenmeye başlamasını belirtmesiyle oluşuyorsa, eylemin değeri [$+$ sonuç] olarak belirlenmektedir. Sonnoktası olan her eylem [$+$ sonuç] değeri taşımamaktadır. [$+$ sonuç] değeri taşıyan eylemler üye yapısında final uzamsal sonnokta belirtilsin veya belirtilmesin her zaman $+$ sonnokta okuması alırlar. İkilem testi (contradiction) [$\pm$ sonuç] değerini tanılamada kullanılabilir. Bu testte eylem ikinci bağlı tümcecikle çelişmemektedir. Örneğin:

(51a) Oyunu iptal ettiler ama **başaramadılar*.

Yukarıdaki örnekte ilk tümcedeki oyunun iptal edilişi, bağlı tümcecikte başarılmadığını söyleyerek ikilem yaratılamamaktadır.

Bahsedilen [$\pm$ sonuç] değeri Smith (1997:31)’deki ve Shirai & Andersen (1995:756) sonuç yorumları ile aynı olmamaktadır. Smith (1997), tüm $+$ sonnokta özellikleri sonuca götüren doğal final sonnoktaya sahiptirler, bu da sonucun sonnoktaya

tanılanması anlamına gelmektedir. Xiao & McEnery (2004)'deki [+sonuç] eylemi veya sadece içsel olarak sonuç kodlamakla tanımlanabilmektedir. Bu özellik de sadece bitirme eylemlerinde görülmektedir.

Shirai & Andersen (1995) [+sonuç] özelliğini tanımlarken 'Çocuk için belirgin gözlenebilir ürün' e gönderimde bulunmaktadır. Xiao & McEnery (2004)'deki +sonuç, bitirme eylemleri ile ilişkilendirilir ve gözlenebilir olmasına gereksinim duyulmamaktadır. Aksine eylemde içsel olarak kodlandığı için soyut olarak yorumlanabilmektedir.

2.6.5. [±sınırlı]

Smith (1997) anlık olayları *anlıkgerçekleşim* ulamında [-sonnokta] ile göstermektedir. Smith'e göre [+sonnokta] özelliği doğal sonnoktadan bahsetmektedir, bundan dolayı anlık olayların doğal sonnoktası olmamaktadır. Buradaki sorun *anlıkgerçekleşim* eylemleri doğal sonnokta içermiyorsa, nasıl yinelemeli okuma alabildiğidir. Anlık bir olay içsel sürerlik içermemektedir. (Comrie 1976: 42). Bundan dolayı başlangıç ve bitiş noktaları örtüşmektedir (Siewierska 1991:51). Jespersen (1924: 272-274) ve Bauer (1970: 192) başlangıç ve bitiş noktalarının aynı olduğunu vurgulamaktadır. Xiao & McEnery (2004), anlaksallık özelliğinden dolayı anlık bir olayın sonnoktasının, başlangıç noktası gibi içsel ve iyi tanımlanmış olduklarını belirtmektedir. Anlık olaylardaki sonnoktanın *tamamlama* ve *bitirme* eylemlerindeki sonnoktadan farklı olduğunu vurgulamaktadır.

Anlıkgerçekleşimin bitmişlik değeri ile ilgili çelişki doğal sonnoktanın yanlış anlaşılmasında doğmaktadır. Geleneksel olarak, sonnokta zamansal bir kavram olarak anlaşılmalıdır (Bennet & Partee 1978). Başlangıç ve final sonnoktalar zaman ekseninde sırasıyla hâlin başlangıç ve sonunu gösteren iki nokta olarak anlaşılmalıdır. Daha sonraki çalışmalarda sonnoktalar uzam açısından

yorumlanmaktadır. Bir hâl sadece sonlanan nesnesi varsa [+bitmiş] değeri alabilmektedir (Van Voorst 1988: 27). Bir başka deyişle, nesne saptanabilir bir durum değişimi içeriyorsa [+bitmiş] değeri taşımaktadır. Örneğin:

(52a) Tom bir mektup yazdı.

(52b) Tom yürüdü.

Örnek (52a)'da 'bir mektup' sonlanan nesne yorumu olarak, [+bitmiş] değeri ortaya koymaktadır. Örnek (52b)'de sonlanan nesne bulunmamakta ama başlangıç nesnesi 'Tom' bulunmaktadır. Burdan tüm geçişli eylemlerin [+sonnokta], geçişli olmayan yapıların da [-sonnokta] değeri taşıdığı sonucu çıkarılmamalıdır. Örneğin:

(52c) Tom mektuplar yazdı. [-sonnokta]

(52d) Cam kırıldı. [+sonnokta]

Örnek (52c) kitle adları ve yalın çoğullukların uzamla sınırlamamakta olması, onların sonlanan nesne olamayacağı göstermektedir. Bundan dolayı tümce [-sonnokta] değeri taşımaktadır. Örnek (52d) [+sonnokta] değerini sonlanan nesnenin saptanabilir bir durum değişimi içermesinden dolayı taşımaktadır.

Tenny (1994:26) [$\pm$ sonnokta] ve [$\pm$ sınırlılık] özellikleri final sonnokta taşımaları açısından aynıdır ama farklı iki alanda bulunmaktadır.

Lyons (1997:718), bir final zamansal sonnoktanın, bir final uzamsal sonnoktadan farklı olduğunu savunmaktadır. Zamansal anlatımların dilbilgisel ve anlamsal olarak, zamansal olmayan çeşitli anlatımlarda daha temel (basic) olduğunu vurgulamaktadır. Uzamsal sınırlılığın, her zaman zamansal sınırlılığa işaret ettiğini, ama tersinin doğru

olmayacağını savunmaktadır. Örneğin “okula yürü-“ ifadesi uzamsal sınırlıdır (belirli bir uzaklık içerir). Belirli bir uzaklığı geçebilmek için belirli bir zamana gereksinim duyulmaktadır. Ancak “20 dakika yürü-” ifadesindeki zamansal sınır herhangi bir uzamsal sınırı beraberinde getirmemektedir. Sonuç olarak uzamsal ve zamansal sınırın ayrı ayrı ele alınması eylemlerin ulamlara ayrılmasında belirleyici bir etken olmaktadır. Bundan dolayı Xiao & McEnery (2004)’nin modelinde [$\pm$ sınırlılık] final zamansal sonnoktanın bulunup bulunmamasına bağlı olmaktadır. $\pm$ sonnokta doğal uzamsal sonnokta ile ilgili olmaktadır. Xiao & McEnery (2004) [+sonuç] değerinin her zaman [+sonnokta]ya işaret ettiğini, [+sonnokta] özelliğinin de her zaman [+sınırlı] özelliği beraberinde getirdiğine dikkat çekmektedir. Diğer bir anlatımla [-sonuç], [$\pm$ sonnokta]; [-sonnokta] da [$\pm$ sınırlılık] özelliğine işaret etmektedir.

[+sınırlı] özelliği Radden ve Dirven (2007:178)’de *büyükçül bakış çerçevesinde* olayın dışsal bakış ile bir bütün olarak incelenmekte ve başlangıcı ve sonu olan olay olarak kabul edilmektedir (Annesi bebeği kucakladı). [-sınırlı] özelliği ise *kısıtlı bakışaçısı çerçevesi* ile olayın sadece içsel bakış ile incelenmesine yani ilerlemesinin görülmesine izin vermektedir. [-sınırlı] olayların zamansal sınırları vardır ama bakışaçısının dışında kalmaktadır.

2.6.6. [E $\pm$ lyor]

Bu çalışmada [E $\pm$ lyor] özelliği [$\pm$ sınırlı] özelliğinden ayrı ele alınmaktadır. Bunun nedenleri aşağıda açıklanmaktadır. [-sınırlı] olaylar [E+lyor] ile kullanılmaktadır. Ancak, TABLO 10’dan (S.61) da izlenebileceği gibi [E+lyor], hem [-sınırlı] hem de [+sınırlı] özellik ile kullanılabilir. Bunun nedeni *geçici durum* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanılabilir oldukları halde hem [-sınırlı] hem de [+sınırlı] özellik ile işaretlenebilmeleridir.

3. Uygulama

Yukarıdaki bölümlerde yer alan anlambilimsel ve kullanımbilimsel açıdan eylemleri görünüşsel özelliklerine göre hâl türlerine ayırma çalışmaları yer almaktadır. Yukarıdaki çalışmalardan Radden ve Dirven (2007)'nin çalışması bilişsel dilbilgisini temel alarak, eylemleri kullanımbilimsel açıdan ulamlara ayırmaktadır. Bilişsel dilbilgisini temel alan Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımı *büyükçül bakış çerçevesi* (maximal viewing frame) [E-lyor] ve *kısıtlı bakış açısı* çerçevesi (restricted viewing frame) [E+lyor] kullanarak eylemleri ulamlara ayırması, KT'nde –lyor biçimbiriminin kısıtlılıklarını belirlemek için uygun bir yaklaşım olduğuna dikkat çekmektedir. Bu nedele KT edinmekte olan Kıbrıs Türkü çocuklardan elde edilen 277 farklı eylem, 4681 kullanım sayısı ile Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımına göre hâl türlerine ayırmak ve araştırmanın sorularına cevap aramak amacıyla hazırlanmıştır.

3.1. 2,0-4,5 Yaş Aralığında Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Dil Kullanımlarında Yer Verilen Eylemler

Bu bölümde, eylemlerin niteliksel ve niceliksel değerlendirilmesine geçmeden önce veri tabanındaki eylemler ve yaş aralıklarına göre dağılımlarına yer verilmektedir. Örnekleme oluşturan beş farklı yaş aralığındaki çocukların toplamda hangi eylemleri kullandıkları ve bu eylemlerin yaş aralıklarına göre dağılımları izleyen bölümde belirlenmiştir. Çalışma çerçevesinde 277 farklı eylem yinelemelerle birlikte 4681 kez kullanılmıştır. Bu eylemler ve sıklık değerleri aşağıda TABLO 12’de görülmektedir.

Veri Tabanında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	655	göster-	15	gidebil-	6	kır-	3	ara-	1	kop-	1
bak-	458	tut-	14	kur-	6	kızır-	3	armağan et-	1	kopar-	1
al-	258	üşü-	14	tak-	6	oku-	3	bağır-	1	koşabil-	1
ver-	236	dağıt-	13	uç-	6	olabil-	3	bahset-	1	Kullanabil-	1
gel-	136	sat-	13	yorul-	6	salla-	3	bastır-	1	mele-	1
ol-	132	uyu-	13	acı-	5	sallan-	3	başar-	1	möle-	1
git-	126	vur-	13	bat-	5	topla-	3	biriktir-	1	okşa-	1
gör-	120	ağla-	12	beğen-	5	uyku gel-	3	biş gel-	1	onart-	1
iste-	116	besle-	12	doğur-	5	uyut-	3	böl-	1	oturt-	1
bitir-	111	elle-	12	döv-	5	üfle-	3	bulabil-	1	oynat-	1
ye-	109	kal-	12	duy-	5	yen-	3	bulaş-	1	öğren-	1
bit-	102	konus-	12	kalk-	5	yetiş-	3	cımcıkla-	1	patla-	1
boya-	85	susa-	12	kapat-	5	yol-	3	cırmala-	1	rahatsız et-	1
yıka-	67	başla-	11	kazan-	5	ak-	2	cımcikle-	1	sağ-	1
koy-	65	bin-	11	kork-	5	akıllı dur-	2	çağır-	1	sal-	1
sür-	61	izle-	11	küs-	5	alın-	2	çak-	1	saldır-	1
çık-	58	sok-	11	teşekkür et-	5	alkışla-	2	çal-	1	sayabil-	1
bil-	57	as-	10	yak-	5	bozul-	2	dayan-	1	seyret-	1
at-	56	büyü-	10	yardım et-	5	dene-	2	devam et-	1	sık-	1
de-	53	giy-	10	yet-	5	dol-	2	devril-	1	sırala-	1
çek-	51	öğret-	10	açıl-	4	doy-	2	dikkat et-	1	sor-	1
geç-	46	paylaş-	10	anla-	4	düşün-	2	diz-	1	sök-	1
yapıştır-	46	sıkıl-	10	atla-	4	ez-	2	dizil-	1	söyleyebil-	1
söyle-	42	yakala-	10	bas-	4	gıcıkla-	2	durdur-	1	sustur-	1
otur-	40	yapış-	10	dağıtabil-	4	gül-	2	düzeltil-	1	süpür-	1
anlaş-	36	yaşa-	10	dokun-	4	hatırla-	2	mızırlık et-	1	şaşıır-	1
dur-	35	bırak-	9	dök-	4	hopla-	2	faydalan-	1	terlet-	1
çiz-	33	kariştir-	9	dökül-	4	işle-	2	getirebil-	1	teslim et-	1
düş-	31	öl-	9	in-	4	karala-	2	geyebil-	1	tırman-	1
iç-	30	say-	9	kaldır-	4	kaybol-	2	gıcıklan-	1	tütte-	1
kaç-	29	yat-	9	kus-	4	kırıl-	2	gıcıklat-	1	ulaşabil-	1
pişir-	29	doldur-	8	öp-	4	kıstır-	2	gıdıklan-	1	uyukla-	1
kes-	28	ısıır-	8	sığ-	4	küçült-	2	gıvrıl-	1	yağ-	1
oyna-	25	koş-	8	sus-	4	oturabil-	2	görebil-	1	yakalan-	1
getir-	24	sil-	8	yan-	4	paylaşabil-	2	hasta et-	1	yala-	1
yatır-	24	unut-	8	yürü-	4	seç-	2	hayal et-	1	yara-	1
bekle-	23	yırt-	8	zıpla-	4	sıkış-	2	ıslan-	1	yaralanabil-	1
bağla-	22	çıkart-	7	benze-	3	sürebil-	2	it-	1	yararlan-	1
bul-	22	dön-	7	boz-	3	sürün-	2	ittir-	1	yarıştir-	1
sev-	22	götür-	7	çalış-	3	şey et-	2	kaçır-	1	yatabil-	1
aç-	19	kız-	7	çarp-	3	tutukla-	2	karış-	1	yok et-	1
çıkır-	19	kullan-	7	çekil-	3	tükür-	2	Katlan-	1	zorlan-	1
çiş gel-	19	yapabil-	7	doğ-	3	uyan-	2	kaz-	1		
yaz-	18	acık-	6	düşür-	3	yolla-	2	kazı-	1		
dinle-	17	ağrı-	6	gir-	3	yüz-	2	kesebil-	1		
giydir-	16	çevir-	6	guru-	3	zarar görebil-	2	kesil-	1		
kap-	16	gerek-	6	işen-	3	alabil-	1	kıstırıl-	1		

TABLO 12: Veri Tabanında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

TABLO 12'den izlenebileceği gibi, veri tabanında kullanılan tüm eylemler içerisinde en çok yap- eylemi kullanılmıştır. En çok kullanımı alan yap- eyleminden sonra ilk beş sıralaması çoktan aza doğru şöyledir: bak-, al-, ver-, gel- ve git-eylemleri.

İzleyen bölümde TABLO 12'de listelenen 277 eylemin beş ayrı yaş aralığına göre dağılımları incelenecektir.

3.2. 2,0-2,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

Çalışmanın birinci yaş aralığını oluşturan 2,0-2,5 yaş aralığındaki 15 çocuğun, altı ay boyunca ayda bir kez doğal kreş ortamında izlenerek elde edilen veriye göre toplam 130 farklı eylem 1427 kez kullandığı gözlemlenmiştir (TABLO 13).

2,0 - 2,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	239	as-	9	ısır-	5	büyü-	2	böl-	1	kus-	1
bak-	232	otur-	8	vur-	5	çalış-	2	çal-	1	küs-	1
ver-	90	oyna-	8	bin-	4	çek-	2	çekil-	1	oku-	1
al-	88	sıkıl-	8	çık-	4	de-	2	doğur-	1	olabil-	1
bitir-	47	yapıştır-	8	göster-	4	ez-	2	dokun-	1	öp-	1
ye-	47	aç-	7	kur-	4	kal-	2	doldur-	1	sallan-	1
bit-	45	çiş gel-	7	paylaş-	4	Kork-	2	doy-	1	sığ-	1
iste-	40	dur-	7	yardım et-	4	küçült-	2	dön-	1	sok-	1
boya-	38	uyu-	7	yatır-	4	sat-	2	düşür-	1	sök-	1
gel-	34	anlaş-	6	bırak-	3	say-	2	gerek-	1	sustur-	1
git-	32	geç-	6	kız-	3	şey et-	2	gıvrıl-	1	topla-	1
koy-	28	giy-	6	söyle-	3	tak-	2	gir-	1	tütle-	1
sür-	26	götür-	6	tut-	3	uyan-	2	gül-	1	uç-	1
ol-	25	iç-	6	üfle-	3	yapabil-	2	işen-	1	unut-	1
kes-	24	izle-	6	yen-	3	yapış-	2	işle-	1	uyku gel-	1
yıka-	22	kaç-	6	yol-	3	yırt-	2	kaldır-	1	uyut-	1
dinle-	16	kap-	6	acık-	2	yolla-	2	kalk-	1	üşü-	1
çiz-	13	sil-	6	açıl-	2	yürü-	2	kapat-	1	yak-	1
düş-	12	bil-	5	ağrı-	2	yüz-	2	karala-	1	yarıştır-	1
at-	11	çıkart-	5	alın-	2	acı-	1	kazan-	1	yaz-	1
gör-	11	getir-	5	bağla-	2	bağır-	1	konuş-	1		
ağla-	10	giydir-	5	bul-	2	benze-	1	kop-	1		

TABLO 13: 2,0-2,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

Söz konusu yaş aralığında en çok kullanılan eylem, *Veri Tabanında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri* Tablosunda (TABLO 13) olduğu gibi yap- eylemi olarak izlenebilmektedir. Yap- eylemiyle birlikte ilk beş sıradaki sık kullanılan eylemler ise şöyledir: bak-, ver-, al-, bitir ve ye- eylemleri.

3.3. 2,5-3,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

2,5-3,0 yaş aralığında 106 farklı eylem 794 kez kullanılmıştır. Kullanılan eylemler aşağıdaki TABLO 14'de izlenebilmektedir.

2,5 - 3,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	107	de-	10	öğret-	5	boz-	2	bekle-	1	oku-	1
bak-	81	iç-	10	bağla-	4	çık-	2	benze-	1	olabil-	1
al-	53	sat-	10	düş-	4	dökül-	2	biriktir-	1	öp-	1
ver-	44	boya-	9	kız-	4	gidebil-	2	çıkart-	1	say-	1
ye-	32	geç-	9	sev-	4	kal-	2	çiş gel-	1	sığ-	1
git-	28	koy-	8	tak-	4	kapat-	2	dayan-	1	sıkıl-	1
bitir-	26	at-	7	aç-	3	kazan-	2	devril-	1	sor-	1
iste-	24	getir-	7	bırak-	3	konuş-	2	doldur-	1	sus-	1
bit-	22	anlaş-	6	bul-	3	sil-	2	doy-	1	susa-	1
yıka-	21	bağla-	6	dağıt-	3	yırt-	2	gerek-	1	tutukla-	1
gör-	18	çek-	6	kaç-	3	yorul-	2	giydir-	1	unut-	1
ol-	18	dur-	6	tut-	3	ağla-	1	hatırla-	1	vur-	1
çiz-	14	göster-	6	uç-	3	ak-	1	kazı-	1	yak-	1
gel-	14	otur-	6	yakala-	3	alkışla-	1	kes-	1	yaşa-	1
sür-	12	bin-	5	yapış-	3	anla-	1	kırıl-	1	yat-	1
söyle-	11	çıkart-	5	yaz-	3	as-	1	kullan-	1	yürü-	1
yapıştır-	11	izle-	5	ağrı-	2	bas-	1	kur-	1		
bil-	10	oyna-	5	akıllı dur-	2	bat-	1	okşa-	1		

TABLO 14: 2,5-3,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

2,5-3,0 yaş aralığında da en çok kullanılan eylem, tüm yaş aralıklarının toplamında ve birinci yaş aralığında da olduğu gibi yap- eylemi olmuştur. Yap- eylemini azalan sıraya göre bak-, al-, ver- ve ye- eylemleri izlemektedir.

3.4. 3,0-3,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

129 farklı eylemi 723 kez kullanan 3,0-3,5 yaş aralığındaki çocukların da en çok yap-eylemini kullandıkları TABLO 15'de görülmektedir. Bunu bak-, ver-, gör- ve al-eylemleri izlemektedir.

3,0 - 3,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	77	koy-	8	uyu-	4	koş-	2	gir-	1	sırala-	1
bak-	54	yıka-	8	üşü-	4	kullan-	2	giy-	1	susa-	1
ver-	38	bağla-	7	çıkart-	3	sallan-	2	görebil-	1	süpür-	1
gör-	34	bekle-	7	kes-	3	sığ-	2	guru-	1	sürebil-	1
al-	33	dur-	7	konuş-	3	unut-	2	ıslan-	1	teşekkür et-	1
ol-	29	yapıştır-	7	küs-	3	yakala-	2	it-	1	tırman-	1
gel-	26	çiş gel-	6	öl-	3	yaşa-	2	karala-	1	tutukla-	1
ye-	20	söyle-	6	tut-	3	yat-	2	karıştır-	1	uç-	1
git-	18	boya-	5	vur-	3	ağla-	1	kaz-	1	ulaşabil-	1
at-	15	büyü-	5	anla-	2	başla-	1	kesil-	1	uyukla-	1
otur-	15	düş-	5	atla-	2	bin-	1	kır-	1	yağ-	1
bit-	13	sev-	5	bat-	2	bulaş-	1	kızart-	1	yak-	1
bitir-	12	sür-	5	beğen-	2	cımcıkla-	1	kork-	1	yan-	1
çek-	12	yaz-	5	bul-	2	cımcikle-	1	oku-	1	yara-	1
çık-	12	acı-	4	çiz-	2	çağır-	1	olabil-	1	yardım et-	1
geç-	12	aç-	4	dokun-	2	çekil-	1	onart-	1	yaz- ceza	1
bil-	11	çıkart-	4	dol-	2	dağıt-	1	oturabil-	1	yetiş-	1
iste-	11	göster-	4	getir-	2	doğur-	1	oyna-	1	yırt-	1
anlaş-	10	iç-	4	hopla-	2	dökül-	1	patla-	1	yürü-	1
de-	10	kaç-	4	ısır-	2	döv-	1	saldır-	1		
besle-	9	kal-	4	kap-	2	mızırlık et-	1	seyret-	1		
elle-	8	öğret-	4	kaybol-	2	gerek-	1	sıkış-	1		

TABLO 15: 3,0-3,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

3.5. 3,5-4,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

135 eylemin 949 kez kullanıldığı bu yaş aralığında da ilk sırayı yap- eylemi almaktadır. Ver-, bak-, ol-, ve gör- eylemleri, yap- eyleminden sonra azalan sıraya göre 3,5-4,0 yaş aralığında en sık ilk beş eylemi oluşturmaktadır (TABLO 16).

3,5 - 4,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	139	bit-	10	getir-	4	giy-	2	çekil-	1	kopar-	1
ver-	49	geç-	10	kalk-	4	kal-	2	çıkart-	1	kur-	1
bak-	45	kaç-	10	kap-	4	kıstır-	2	çiz-	1	küs-	1
ol-	40	susa-	10	beğen-	3	kızır-	2	dinle-	1	oturt-	1
gör-	34	iç-	9	besle-	3	oyna-	2	diz-	1	öğret-	1
al-	32	sev-	9	çiş gel-	3	öp-	2	dizil-	1	öl-	1
boya-	29	üşü-	9	doğur-	3	seç-	2	dökül-	1	sağ-	1
çek-	26	dağıt-	8	doldur-	3	tut-	2	düşün-	1	sayabil-	1
gel-	24	giydir-	8	döv-	3	uyku gel-	2	gerek-	1	sık-	1
de-	22	kariştir-	8	kullan-	3	uyu-	2	getirebil-	1	sürebil-	1
at-	21	sok-	8	sus-	3	uyut-	2	geyebil-	1	şaşıır-	1
bil-	21	anlaş-	7	unut-	3	yak-	2	göster-	1	terlet-	1
git-	20	otur-	7	vur-	3	yat-	2	götür-	1	teslim et-	1
iste-	18	yatır-	7	yakala-	3	zarar görebil-	2	guru-	1	topla-	1
çık-	17	çevir-	6	yapabil-	3	ağrı-	1	ısıır-	1	yakalan-	1
bitir-	15	düş-	6	yaşa-	3	alkışla-	1	işen-	1	yala-	1
koy-	14	konuş-	5	yırt-	3	bas-	1	ittir-	1	yan-	1
sür-	14	koş-	5	büyü-	2	başla-	1	kaldır-	1	yapış-	1
söyle-	13	yaz-	5	çarp-	2	bırak-	1	kapat-	1	yaralanabil-	1
yapıştır-	13	ye-	5	çıkart-	2	bin- (at)	1	kariş-	1	yararlan-	1
dur-	11	aç-	4	dön-	2	biş gel-	1	Katlan-	1		
pişir-	11	dök-	4	elle-	2	bul-	1	kır-	1		
yıka-	11	duy-	4	gidebil-	2	çak-(el)	1	kırıl-	1		

TABLO 16: 3,5-4,0 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

3.6. 4,0-4,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

Örneklemdaki en büyük yaş ortalamasına sahip olan bu grupta 156 farklı eylemin 788 kez kullanıldığı saptanmıştır. Bu yaş grubunda da diğer dört yaş aralığında olduğu gibi en çok yap- eyleminin kullanıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla al-, bak-, gel- ve git- eylemleri izlemektedir (TABLO 17)

4,0 - 4,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler (E) ve Sıklık Değerleri (SD)											
E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD	E	SD
yap-	93	kaç-	6	bağla-	3	kork-	2	çıkart-	1	kesebil-	1
al-	52	paylaş-	6	çiz-	3	paylaşabil-	2	dağıt-	1	kır-	1
bak-	46	say-	6	doğ	3	sok-	2	devam et-	1	kısıtıl-	1
gel-	38	çek-	5	doldur-	3	sürün	2	dikkat et-	1	konus-	1
git-	28	öl-	5	kus-	3	tükür-	2	dokun-	1	koş-	1
çık-	23	ye-	5	salla-	3	yakala-	2	döv-	1	koşabil-	1
gör-	23	yet-	5	tut-	3	yan-	2	durdur-	1	kullan-	1
iste-	23	yıka-	5	yaz-	3	yapabil-	2	duy-	1	Kullanabil-	1
ol-	20	acık-	4	açıl-	2	yetiş-	2	düşün-	1	mele-	1
pişir-	18	boya-	4	at-	2	aç-	1	düzeltil-	1	möle-	1
bekle-	15	çıkart-	4	atla-	2	ağrı-	1	faydalan-	1	oturabil-	1
ver-	15	dağıtılabil-	4	bas-	2	ak-	1	gıcıkklan-	1	oynat-	1
bul-	14	dön-	4	bat-	2	alabil-	1	gıcıklat-	1	öğren-	1
yatır-	13	dur-	4	bırak-	2	anla-	1	gıdıklan-	1	rahatsız et-	1
bit-	12	düş-	4	bozul-	2	ara-	1	gir-	1	sal-	1
bitir-	11	in-	4	çiş gel-	2	armağan et-	1	giy-	1	sat-	1
bil-	10	kap-	4	dene-	2	bahset-	1	guru-	1	sıkıl-	1
başla-	9	otur-	4	düşür-	2	bastır-	1	gül-	1	sıkış-	1
de-	9	sev-	4	elle-	2	başar-	1	hasta et-	1	söyleyebil-	1
geç-	9	sür-	4	gerek-	2	benze-	1	hatırla-	1	topla-	1
oyna-	9	teşekkür et-	4	gıcıkla-	2	boz-	1	hayal et-	1	uç-	1
söyle-	9	yapış-	4	gidebil-	2	bulabil-	1	iç-	1	unut-	1
anlaş-	7	yaşa-	4	giydir-	2	büyü-	1	işen-	1	vur-	1
koy-	7	yat-	4	kal-	2	cırmala-	1	işle-	1	yatabil-	1
yapıştır-	7	yorul-	4	kaldır-	2	çalış-	1	kaçır-	1	yok et-	1
getir-	6	zıpla-	4	kazan-	2	çarp-	1	kapat-	1	zorlan-	1

TABLO 17: 4,0-4,5 Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler ve Sıklık Değerleri

İncelenen veri tabanında, tüm yaş aralıklarında kullanım sıklığı açısından ilk üç sırayı alan eylemlerin yap-, bak-, ver- ve al- olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eylemlerin her yaş aralığında izlenen kullanım sıklık sıralamaları aşağıdaki gibidir:

Beş ayrı yaş aralığındaki deneklerin, benzer şekilde en çok kullandıkları eylemin yap-eylemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yap- eylemi en çok 2,0-2,5 yaş aralığında, en az 3,0-3,5 yaş aralığında yinelenmiştir.

İkinci en sık kullanımı bak-, ver- ve al- eylemleri almaktadır. En küçük üç yaş aralığında bak- eylemi, dördüncü yaş aralığında ver- eylemi, beşinci yaş aralığında ise al- eylemi ikinci en sık kullanılan eylem olarak görülmektedir.

En sık kullanımda üçüncü sırayı alan eylemler ver-, al ve bak- eylemleridir. Ver-eylemi birinci ve üçüncü yaş aralığında; al- eylemi yalnızca ikinci yaş aralığında; bak-eylemi ise dördüncü ve beşinci yaş aralıklarında üçüncü sırayı almaktadır.

İncelemelerde dikkat çeken başka bir nokta ise yaşça en küçük çocukları içeren yaş aralığının eylem kullanımlarında, eylemlerin diğer gruplara göre daha fazla yinelenmeleridir (1427 kez). Buna neden olarak aynı konular işlense de yaş aralığı büyüdükçe dersin daha fazla yapılandırıldığı, öğretmen konuşma zamanının arttığı ve çocukların sıra alarak konuşmayı öğrenip uyguladıkları video çekimlerine dayanarak tespit edilmiştir. Küçük yaş aralıklarında ise, konular daha az yapılandırılmış, serbest konuşmaya olanak sağlayacak şekilde işlenmiştir. Yaşları 2,0-2,5 olan çocuklar sıra almadan, konuya bağlı kalmadan hem öğretmenle, hem birbirleriyle, hem de ortaya özgürce konuşmuşlardır. Kreş öğretmenine seslendiklerinde yanıt alana kadar aynı tümceyi tekrarladıkları gözlenmiştir.

3.7. Ortak Eylemler ve Yaş Aralığına Özel Eylemler

Bu bölümde tüm yaş aralıklarında görüldüğü saptanan eylemler ve her bir yaş aralığında sadece o yaş aralığında yer aldığı saptanan eylemler yer almaktadır.

Tüm Yaş Aralıklarında Ortak Olarak Kullanılan Eylemler			
aç-	çık-	git-	söyle-
al-	çıkart-	gör-	sür-
anlaş-	çiş gel-	iç-	tut-
at-	çiz-	iste-	unut-
bak-	de-	kaç-	ver-
bil-	dur-	kal-	vur-
bit-	düş-	konuş-	yap-
bitir-	geç-	koy-	yapıştır-
boya-	gel-	ol-	yaz-
bul-	gerek-	otur-	ye-
çek-	getir-	oyna-	yıka-

TABLO 18: Tüm Yaş Aralıklarında Ortak Olarak Kullanılan Eylemler

Yukarıda TABLO 18'de [2,0-2,5], [2,5-3,0], [3,0-3,5], [3,5-4,0] ve [4,0-4,5] yaş aralıklarındaki çocukların kullanmış oldukları ortak eylemler görülmektedir. Toplam 44 eylemin beş ayrı yaş aralığında da kullanıldığı saptanmıştır.

İzleyen tabloda (TABLO 19) ise her yaş aralığı içinde, sadece o yaş aralığında kullanılan eylemler yer almaktadır. Bu tabloya göre yalnızca 2,5-3,0 yaş aralığı içinde en az sayıda eylem kullanılmıştır. Sadece 4,0-4,5 yaş aralığında kullanılan farklı eylem sayısı ise en fazladır.

Yaş Aralıklarına Özel Eylemler				
2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5
alın-	akıllı dur-	bulaş-	biş gel-	alabil-
bağır-	biriktir-	cımcıkla-	çak-	ara-
böl-	dayan-	cımcikle-	çevir-	armağan et-
çal-	devril-	çağır-	diz-	bahset-
ez-	kazı-	dol-	dizil-	bastır-
gıvrıl-	okşa-	mızırlık et-	dök-	başar-
kop-	sor-	görebil-	getirebil-	bozul-
küçült-		hopla-	geyebil-	bulabil-
sök-		ıslan-	ittir-	cırmala-
sustur-		it-	karış-	dağıtabil-
şey et-		kaybol-	katlan-	dene-
tütle-		kaz-	kıstır-	devam et-
uyan-		kesil-	kopar-	dikkat et-
üfle-		onart-	oturt-	doğ-
yarıştır-		patla-	sağ-	durdur-
yen-		saldır-	sayabil-	düzeltil-
yol-		seyret-	seç-	faydalan-
yolla-		sırala-	sık-	gıcıkla-
yüz-		süpür-	şaşır-	gıcıklan-
		tırman-	terlet-	gıcıklat-
		ulaşabil-	teslim et-	gıdıklan-
		uyukla-	yakalan-	hasta et-
		yağ-	yala-	hayal et-
		yara-	yaralanabil-	in-
			yararlan-	kaçır-
			zarar görebil-	kesebil-
				kıstırıl-
				koşabil-
				kullanabil-
				mele-
				möle-
				oynat-
				öğren-
				paylaşabil-
				rahatsız et-
				sal-
				salla-
				söyleyebil-
				sürün-
				tükür-
				yatabil-
				yet-
				yok et-
				zıpla-
				zorlan-

TABLO 19: Her Yaş Aralığı İçinde Sadece O Yaş Aralığında Kullanılan Eylemler

Beş farklı yaş aralığındaki çocuklara uygulanan eğitim öğretim programının aynı konuları içerdiği gözlemlenmiştir. Yani konular yaş aralıklarına özgü yöntemlerle ve farklı öğretmen/bakıcılar ile işlense de tüm yaş aralıklarında aynı bağlamlar üzerinde konuşulmuştur. Ancak 4,0-4,5 yaş aralığında (en büyük yaş aralığı) kullanılan eylem çeşitlenmesinin arttığı da belirgin şekilde görülmektedir. Örneğin armağan et-, başar-faydalan gibi eylemler, sadece en büyük yaş aralığında (4,0-4,5 yaş aralığı) görülmektedir. Gökmen (2000)'nin çalışmasında da yaş aralıklarına özgü eylem kullanımları incelendiğinde en fazla eylem çeşitlenmesinin araştırmadaki en büyük yaş aralığında olduğu gözlemlenmiştir (3,5-4,0 yaş aralığı).

4. Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Kullandıkları Eylemlerin Hâl Türleri

Kıbrıs Türkçesi (KT) edinmekte olan 2,5-4,5 yaşlar arasındaki Kıbrıs Türkü çocukların hâl türlerini nasıl kullandıkları, eylemlerin çocuk dili verisine göre, hangi görünüş biçimbirimleri ile işaretlendikleri; bu biçimbirimlerin KT'deki işlevleri ve kullanılan belirteçler incelenmiştir. Örneklemede 37'si kız, 38'i erkek olmak üzere, 2,5-4,5 yaş arası toplam 75 denek bulunmaktadır. Bunlar, her bir yaş aralığı için 15 çocuktan oluşmaktadır.

Veri, 15'er kişilik her bir yaş aralığı için, doğal ortam etkileşimleri doğrudan gözlem yöntemiyle, kamera ile kaydedilerek elde edilmiştir. Kayıt işlemi altı ay boyunca, ayda bir kez her yaş aralığı için ayrı ayrı yapılmıştır. Altı ay boyunca her yaş aralığı olağan kreş ortamında ve öğretim programında, çalışmaya veri elde etmek amacıyla fazladan hiçbir görev yüklenmeden, çocukların kendi aralarında ve bakıcıları veya öğretmenleri ile etkileşimleri kamera ile kaydedilmiştir. Kayıtlar altı ay boyunca ayda bir kez gerçekleştirilmiştir.

Altı aylık gözlem sürecinde elde edilen kamera kayıtlarının çevri yazımları yapılmış ve deneklerin kullandıkları eylemler, işaretlendikleri biçimbirimler ve belirteçler listelenmiştir.

4.1. Eylemlerin Hâl Türlerine Göre Dağılımları

Çalışmanın veri tabanında 277 farklı eylem yinelemelerle birlikte 4681 kez kullanılmıştır (Tablo 12). Yinelemelerle birlikte 4681 eylem kullanımı *kalıcılığı belirsiz durum, alışlagelmiş durum, geçici durum, geçici alışlagelmiş durum, tamamlama, sınırlı edimsellik, bitirme, anlıkgerçekleşim, tamamlanmakta olan edimsellik, -sınırlı edimsellik, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik ve yinelemeli anlıkgerçekleşim*

olmak üzere ulamlara ayrılmıştır. Bunun sonucunda eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları aşağıda TABLO 20’de verilmektedir.

Hâl Türleri	Eylem Kullanım Sayısı	Eylem Kullanım Yüzdesi
<i>Bitirme</i>	1904	40,7
<i>Tamamlama</i>	1143	24,4
<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>	747	16,0
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	388	8,3
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	194	4,1
<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>	107	2,3
<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	84	1,8
<i>Anlıkgerçekleşim</i>	37	0,8
<i>Geçici Durum</i>	30	0,6
<i>-Sınırlı Edimsellik</i>	29	0,6
<i>Değişmeyen Durum</i>	10	0,2
<i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i>	4	0,1
<i>Sınırlı Yinelemeli Edimsellik</i>	4	0,1
<i>Yinelemeli Edimsellik</i>	0	0,0
Toplam	4681	100,0

Tablo 20: Eylemlerin Hâl Türlerine Göre Dağılımları ve Eylem Kullanım Sayısına Göre Yüzdesi.

Bitirme hâl türü eylemleri çalışılan veri tabanındaki en büyük ulamı, *yinelemeli anlıkgerçekleşim* hâl türü eylemleri ise en küçük ulamı oluşturmaktadır. En büyük ulam olan *bitirme* hâl türü eylemlerini sırasıyla *tamamlama*, *kalıcılığı belirsiz durum*, *sınırlı edimsellik*, *alışlagelmiş durum*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*, *tamamlanmakta olan edimsellik*, *anlıkgerçekleşim*, *geçici durum*, *-sınırlı edimsellik*, *değişmeyen durum*, *geçici alışlagelmiş durum* ve yinelemeli anlıkgerçekleşim eylemleri izlemektedir.

Çalışılan veri tabanındaki eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları ve eylem kullanım sayısına göre yüzdelerinin önceki çalışmalarla karşılaştırılması amacıyla yapılan

alanyazın taramasında TT veya KT için Radden ve Dirven (2007)'de önerilen hâl türlerini temel alan bir çalışmaya ulaşamamıştır. Aşağıda Smith (1991)'in beş hâl türü ulamına göre eylem dağılımının yapıldığı Gökmen (2000), Akcan (2005)'in çalışmalarındaki ilgili sonuçlarla Tablo 12'deki bulgulardaki en büyük ve en küçük ulam karşılaştırılması yer almaktadır. Ayrıca Vendler (1967)'nin dört hâl türü ulamını çalışmalarında temel alan Ortaköylüoğlu (2015) ve Demirgüneş (2008)'in çalışmalarının bu çalışmanın ilgili sonuçlarıyla karşılaştırılmaları da aşağıda izlenebilmektedir.

Gökmen (2000) 2,5-4,0 yaşlar arasındaki TT edinen çocuklardan elde edilen verinin Smith (1991)'in beş hâl türü ulamına göre dağılımının yapıldığı çalışmada en büyük ulamı tamamlama eylemlerinin (%39) oluşturduğu görülmektedir. Gökmen (2000)'in çalışmasında %15,5 oranı ile üçüncü en büyük ulamı; Akcan (2005)'in ilköğretim ikinci sınıf "Hayat Bilgisi" kitabındaki eylemleri incelediği çalışmasında %31,22 oranı ile ikinci en büyük ulamı oluşturan *bitirme* eylemleri, bu çalışmada %40,7 oranı ile en büyük ulamı oluşturmaktadır. Alanyazında *bitirme* eylemlerinin en büyük ulam olarak ortaya çıktığı çalışmalar, Vendler (1967)'nin dört hâl türü ulamını temel alan Ortaköylüoğlu (2015) ve Demirgüneş (2008)'in çalışmalarıdır. Ortaköylüoğlu (2015)'in hikâye kitaplarında kullanılan eylemleri incelediği çalışmasında *bitirme* hâl türü eylemleri %49,6 oranı ile en büyük ulamı oluşturmaktadır. Demirgüneş (2008)'in Türkçe 1. sınıf ders kitabından elde ettiği veriyi incelediği çalışmanın sonuçlarına göre de %42,86 oranı ile en büyük ulamı *bitirme* hâl türü eylemleri oluşturmaktadır.

KT edinen 2,0-4,5 yaşlar arasındaki beş farklı yaş aralığında bulunan çocukların eylem kullanımlarının Radden ve Dirven (2007)'i temel alarak hâl türlerine göre dağılımlarının incelendiği bu çalışmada *yinelemeli anlıkgerçekleşim* ve *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri en küçük ulamı oluşturmaktadır. Gökmen

(2000)'in saptadığı en küçük ulam olan *anlıkgerçekleşim* hâl türü ulamında %4 oranı ile bulunmaktadır. Bu sonuca koşut olarak Akcan (2005) de *anlıkgerçekleşim* hâl türü ulamını %2,23 kullanım oranı ile en küçük ulam olarak belirlemektedir. Demirgüneş (2008)'in çalışmasında *tamamlama* hâl türü ulamı %12,24 kullanım oranı ile en küçük ulam olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaköylüoğlu (2015)'in çalışmasında *edimsellik* hâl türü eylemleri %11,2 değeri ile en küçük ulamı oluşturmaktadırlar.

Hâl türlerine göre eylemlerin dağılımlarına ilişkin saptamaları içeren bölüme geçmeden önce bir eylemin kullanıldığı ortam, konu, belirteç kullanımı ve bunun gibi nedenlere bağlı olarak farklı hâl türü değeri taşıyabileceğinin hatırlanmasında yarar görülmektedir.

4.2. Eylemlerin Niteliksel ve Niceliksel Görünümleri

Bu bölümde Radden ve Dirven (2007)'de önerilen hâl türlerine göre KT'si edinen çocuklardan oluşan örneklemden elde edilen eylemlerin niteliksel ve niceliksel görünümüleri incelenmiştir. Bu bağlamda beş farklı yaş aralığındaki çocukların hangi eylemleri kullandıkları belirlenmiş ve bu eylemlerin hâl türlerine ilişkin çıkarımlar elde edilmiştir.

Niteliksel değerlendirmelerde, hâl türlerinin çocuk dilinde kullanılan eylemler ve hâl türlerine göre dağılımları ve bu eylemlerin nitelikleri, örnekleme dayalı olarak betimlenmiştir. Eylemler, Radden ve Dirven (2007)'in hâl türü ulamları temel alınarak aşağıdaki hâl türü ulamlarına ayrılmıştır: *tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme*, *anlıkgerçekleşim*, *kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum*, *değişmeyen durum*, *tamamlanmakta olan edimsellik*, *sınırı olmayan edimsellik*, *sonnoktaya*

erişmekte olan edimsellik, yinelemeli edimsellik, geçici durum ve geçici alışlagelmiş durum.

Görünüş'ün hâlin konuşucu tarafından kavranan belli bir bakışaçısının dilbilgisel oluşumu olarak tanımlanmasından yola çıkarak zamanda ilerlemeyen görünüş basit eylem oluşumu ile, zamanda ilerleyen görünüş ise [E+lyor] yapısı ile ifade edilmektedir. *Büyükçül bakış çerçevesi* [E-lyor] ve [+sınırlı] görünüş özellikleri ile; *kısıtlı bakış çerçevesi* ise [E+lyor], [-sınırlı] görünüş özellikleri ile tanımlanmaktadır. Olaylar ve durumlar bu iki bakışaçısı çerçevesine göre üç temel görünüşsel ulamı ortaya çıkarmaktadır: [+sınırlı] olaylar, [-sınırlı] olaylar ve [-sınırlı] durumlar. Sınırlı görünüş, *tamamlama, sınırlı edimsellik, bitirme, anlıkgerçekleşim, kalıcılığı belirsiz durum, alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen durum* ulamlarından oluşmaktadır. Sınırlı olmayan görünüş ise *tamamlanmakta olan edimsellik, -sınırlı edimsellik, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik, yinelemeli edimsellik, geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* ulamları olarak karşımıza çıkmaktadır (S:50, TABLO 10).

Niceliksel çözümlene, eylemler ve hâl türlerinin kullanımına dayalı olarak elde edilecek istatistiksel bulgular içermektedir. Niceliksel değerlendirmede listelenecek olan veri SPSS 15.0 programına yüklenmiştir. SPSS 15.0 programına, deneklerin sayısı, yaş aralıkları ile ilgili kodlamaları, veri tabanını oluşturan eylemlerin hâl türlerine göre girişleri yapılmıştır. Bu çözümlene 2,0-4.5 yaş aralıkları arasındaki çocukların hâl türlerini nasıl kullandıkları ve hangi sıklıkta kullandıklarının sayısal değerlerinin saptanabilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki bölümlerde her bir hâl türü içerisinde kullanılan eylemler ve bu eylemlerin kullanıldığı bazı örneklere yer verilmektedir. Bu örnekler ışığında eylemlerin ulamlara

ayrılırken göz önünde bulundurulan özellikleri kısaca betimlenmekte, her hâl türüne ilişkin niteliksel ve niceliksel gözlemler ayrı ayrı incelenmektedir.

4.3. Durum Eylemleri

Durum hâl türü eylemleri olay eylemlerinden durağanlık içermeye özelliği ile ayrılmaktadır. Gerçekleşmeleri için çaba gerektirmemektedirler. Bu hâl türündeki eylemler sabit özellik taşıdıkları için durum değişikliği gerçekleşmesinde bir dış etkene ihtiyaç duymaktadırlar. Değişim duruma bağlı olarak gerçekleşmemektedir (Smith 1983). Frawley (1992), *durumları olaylara göre daha durağan, zamanda yayılma özelliği ve içsel devingenliği olmayan eylemler* olarak açıklamaktadır. İçsel olarak zamana daha az duyarlı olması, tüm zaman aralıklarında kullanılmasını sağlamaktadır. *Durumlar*, gerçekleştikleri zaman aralığında eşit ve sürekli olarak dağılmaktadırlar (s.147-8). Radden ve Dirven (2007:191) *durum* eylemlerini *kalıcı durumlar* ve *geçici durumlar* olarak iki ayrı ulamda ele almaktadır. *Kalıcı durum* eylemleri, *kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen durum* olarak üçe ayrılmaktadır. *Geçici durum* eylemleri ise *geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

4.3.1. Kalıcı Durum Eylemleri

Kalıcı durum eylemleri, *büyükçül bakış çerçevesi* ile [E-lyor] ve [+sınırlı] görünüş özellikleri ile ayırt edilebilmektedir. *Kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum* ve *değişmeyen durum* olarak üç ayrı *durum* hâl türü ulamından oluşmaktadır.

4.3.1.1. Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemleri

Kalıcılığı belirsiz durum eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır (Radden ve Dirven 2007:191). Belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan ama er geç kalıcılığı sonlanacak olan durum olarak açıklanmaktadır. *Kalıcılığı belirsiz durum* eylemleri geniş, geçmiş ve gelecek zamanda yer alabilmektedirler.

4.3.1.1.1. Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 84 *kalıcılığı belirsiz durum* özelliği taşıyan eylemin 747 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 21).

Kalıcılığı Belirsiz Durum Eylemleri							
acı-	bil-	getirebil-	iste-	kullanabil-	sev-	uyukla-	zarar görebil-
acı-	biş gel-	geyebil-	işen-	küs-	sığ-	üşü-	
ağla-	çık-	gıcıkla-	kal-	mektup al-	sıkıl-	yan-	
ağrı-	çış gel-	gıdıklan-	katlan-	kuzucuk ol-	sor-	yara-	
ak-	dağıtabil-	gidebil-	karış-	(-)ol-	söyleyebil-	yaralanabil-	
akıllı dur-	dayan-(kıy)	gör-	ısın-	olabil-	sus-	yaramazlık yap-	
alabil-	doy-	görebil-	ısıt-	otur-	susa-	yaşa-	
anla-	dön-	güzel çık-	kaybol-	oturabil-	sürebil-	yat-	
anlaş-	dur-	hasta et-	kesebil-	oynat-	şaşır-	yatabil-	
beğen-	duy-	hatırla-	kız-	önde ol-	teşekkür et-	yet-	
benze-	düşün-	hayal et-	kork-	paylaşabil-	unut-	yetiş-	
bırak-	gerek-	ıslan-	koy-	sayabil-	uyku gel-	yorul-	

TABLO 21: *Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemleri*

Kalıcılığı belirsiz durum hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem gör- (118), iste- (116), ol- (109) ve otur- (40) eylemleri olarak görülmektedir.

Veri tabanında *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan örnek tümceler:

53 a. Acımadı

b. Gene ağrımadı

c. Arı oldum bak

d. Balığa benzedi

e. Hamza bırakmaz beni (izin vermez)

Yukarıda örnek (53 a ve 53 b)'de acı- ve ağrı eylemleri belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan ama kalıcılığı son bulacak eylemlerdir. Canını acıtacak bir aktivite ile karşılaşınca canı acıyacaktır. Örnek (53 c)'de arı kostümü giyildiği için arı olunmuştur, kostüm çıkarılınca arı olma durumu da sona erecektir, ancak kostümün ne zaman çıkarılacağı da bilinmemektedir. Örnek (53 d)'de de (53 c)'deki durum söz konusudur, bir yüz boyama sonucunda balığa benzetilmiştir, makyaj çıkınca bu benzeme sonlanacaktır ama makyajın kalıcılık süresi bilinmemektedir. (53 e)'de izin ver- eyleminde değişiklik için bir dış etkene ihtiyaç duyulur, izin verme durumu sadece izin verildiği zaman için geçerlidir.

4.3.1.1.2. Sadece *Kalıcılığı Belirsiz Durum* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

2,5-4,5 yaş aralığındaki KT'si edinen çocukların konuşma verisinden elde edilen veri tabanında sadece *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamında bulunan herhangi bir eyleme ulaşılamamıştır.

4.3.1.1.3. *Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü* Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Taranan veri tabanında sadece *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamında bulunan eyleme rastlanmamıştır. Hem *Kalıcılığı belirsiz durum* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan 18 eylem tespit edilmiştir. Bunlar aşağıda TABLO 22’de görülmektedir.

Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan <i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i> Hâl Türü Eylemleri			
acı-	dur-	oturabil-	yaşa-
bırak-	gerek-	sev-	yetiş-
bil-	kal-	sıcak ol-	
çık-	kork-	sıkıl-	
dön-	koy-	yan-	

TABLO 22: Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan *Kalıcılığı Belirsiz Durum* Hâl Türü Eylemleri

Yukarıda TABLO 22’de görülen *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamındaki eylemler ayrıca *geçici durum*, *alışlagelmiş durum*, *sınırlı edimsellik*, *tamamlama*, *bitirme*, *son noktaya erişmekte olan edimsellik* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında da yer almaktadır.

Bırak- Eylemi

Kullanılan veri tabanında bırak-, eylemi *alışlagelmiş durum*, *kalıcılığı belirsiz durum* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır. Bu eylemlerin üç farklı hâl türü için örnekleri ve ilgili tartışmaları *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde yer almaktadır. (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Kal-, Kork-, Oturabil- ve Sıkıl- Eylemleri

Kal-, kork-, oturabil- ve sıkıl- eylemleri *kalıcılığı belirsiz durum* ve *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır. Bu eylemlerin hem *kalıcılığı belirsiz durum* hem de *alışlagelmiş durum* hâl türü için örnekleri *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde yer almaktadır. (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Çık- Eylemi

Çık- eylemi, *Kalıcılığı belirsiz durum*, *alışlagelmiş durum*, *bitirme*, *tamamlama* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında görülen çık- eylemine ait örnek tümceler *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde yer almaktadır. (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Dur-, Kal-, Kork-, Koy-, Oturabil- ve Sıkıl- Eylemleri

Dur-, kal-, kork-, koy-, oturabil-, ve sıkıl- eylemleri *kalıcılığı belirsiz durum* ve *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamlarında görülmektedir. Bu eylemlerin her iki hâl türü için örnekleri ve ilgili tartışmaları *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde yer almaktadır (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Acı-, Bil, Gerek- ve Sev- Eylemleri

Kullanılan veri tabanında acı-, bil, gerek- ve sev- eylemleri *kalıcılığı belirsiz durum* ve *geçici durum* hâl türü ulamlarında görülmektedir. *Kalıcılığı belirsiz durum* eylemleri belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan ama er geç kalıcılığı sonlanacak olan *durum* eylemleridir. Geniş, geçmiş ve gelecek zamanda yer alabildikleri bilinmektedir. Acı-eyleminin kullanıldığı aşağıdaki şekil 1'deki örneğinde *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türünün geçmiş zaman kullanımında er geç kalıcılığı sonlanacak *durum* eylemi yer

almaktadır. *Geçici durum* hâl türü örneğinde ise *durum* eyleminin [E+lyor] ile kullanımı ve bu değer eyleme kattığı geçicilik anlamı ortaya çıkmaktadır (TABLO 23 a. *acı-*). Aynı oluşum *bil-*, *gerek-* ve *sev-* eylemlerinde de geçerli olmaktadır (TABLO 23).

Eylem	Kalıcılığı Belirsiz Durum	Geçici Durum
acı-	a. Acımadı	b. Elim acıyor
bil-	a. Ben bilirim bu ablayı	b. Melis değil ben biliyorum
gerek-	a. Çünkü temizlenmesi gerek	b. Dik durmak gerekiyor
sev-	a. Öğretmenim ben da filleri severim	b. Ben sevmiyorum

TABLO 23: *Kalıcılığı Belirsiz Durum ve Geçici Durum* Hâl Türü Ulamlarındaki Ortak Eylemler

Acı-, *bil-*, *gerek-* ve *sev-* eylemleri taşıdıkları biçimbirimlerin ortaya çıkardığı anlam değişikliğinden dolayı hem *kalıcılığı belirsiz durum* hem de *geçici durum* hâl türü ulamlarında yer almaktadırlar.

Dön- Eylemi

Kullanılan veri tabanında dön- eylemi *alışlagelmiş durum*, *kalıcılığı belirsiz durum* ve *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamlarında yer almaktadır.

Eylem	Dön-
Alışlagelmiş Durum	a. Böyle başaşağa döner fareler uyaycağında
Kalıcılığı Belirsiz Durum	a. Başını dönecek
Sınırlı Edimsellik	a. Döndürek gibi döner

TABLO 24: Farklı Hâl Türlerinde Dön-Eylemi

Yan- ve Yetiş Eylemleri

Kullanılan veri tabanında yan- ve yetiş eylemleri *kalıcılığı belirsiz durum* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında yer almaktadır.

Yan- a. Ufff yandık sıcaktan *kalıcılığı belirsiz durum*

Yan- b. Çünkü kırmızı ışık yandı *bitirme*

A'daki tümcede yan- eylemi ile sıcak alındığı anlamı iletilmektedir. Bu anlamı ile yan- eylemi [-devingen] değer taşımakta ve *durum* eylemi olarak bulunmaktadır. **B**'de ise [+devingen], [-sürer] ve [+sonnokta] değer taşınması, ayrıca odağın sonuçta olması *bitirme* hâl türü özelliklerindedir.

Yetiş- a. Arif'e yetişmez makarna *kalıcılığı belirsiz durum*

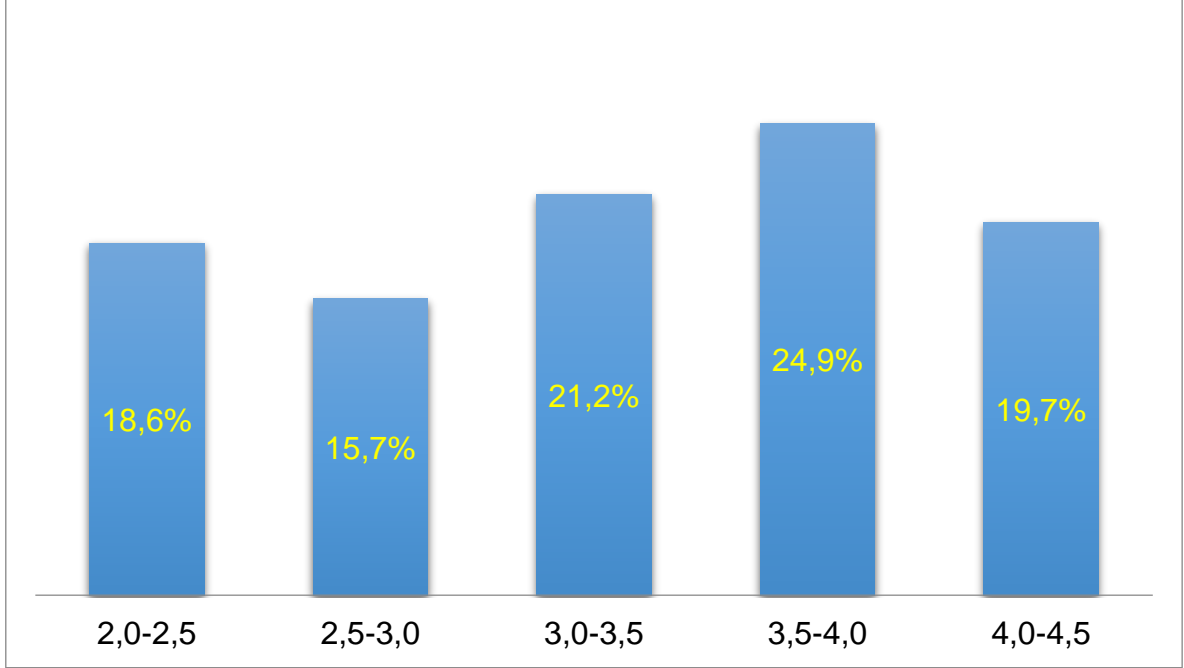
Yetiş- b. Yetişemedim boya tabağına" (ulaşamadım) *bitirme*

Yetiş- eylemi yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek anlamı, bir eylemi yapma yerine getirme içermemesi ve [-devingen] değer taşınmasıyla *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamında yer almaktadır. Örnek (Yetiş- b)'de ulaş- anlamıyla tam bir *bitirme* hâl türü eylemi olarak veri tabanında yer almaktadır. Bu anlamda [-sürer], [+sonnokta] değer taşınması ve sonuç odaklı olması *bitirme* hâl türü özelliklerindedir.

4.3.1.2. *Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Kalıcılığı belirsiz durum hâl türü eylemleri 747 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde üçüncü sıradadır. Bu hâl türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 1'de görülmektedir. Çizelge 1'e göre en sık kullanım %24,9 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında görülmektedir.

İkinci yüksek değer 3,0-3,5 yaş aralığında %21,2 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %19,7 oranı ile 4,0-4,5 yaş aralığında görülebilmektedir. En az kullanım ise %18,6 oranı ile 2,0-2,5 ve %15,7 oranı ile 2,5-3,0 yaş aralıklarında gözlemlenmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1: *Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları*

4.3.1.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları*

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *kalıcılığı belirsiz durum hâl türü* ulamındaki dağılımı yer alacaktır. Kullanım oranları TABLO 25'e göre %1'in altında kalan biçimbirimler izleyen bölümde yer almayacaktır.

Aşağıdaki TABLO 25'de sergilendiği gibi veri tabanında *kalıcılığı belirsiz durum hâl türü* ile en sık kullanılan biçimbirim 332 toplamla –DI olarak saptanmıştır. 289

toplamları –lr biçim birimi kullanımını ikinci sırada yer almaktadır. –AcAk biçim biriminin 45, 0 biçim'in 40 ve -DIDI biçim biriminin 30 kez kullanıldığı görülmektedir.

Biçim birim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-DI	70	38	83	81	60	332	44,4
-lr	55	53	45	71	65	289	38,7
-AcAk	5	13	8	8	11	45	6,0
0 biçim	9	5	12	10	4	40	5,4
-DIDI	0	8	8	11	3	30	4,0
-mişDI	0	0	0	3	2	5	0,7
-miş	0	0	1	1	1	3	0,4
-lrDI	0	0	1	0	1	2	0,3
-lrmiş	0	0	0	1	0	1	0,1
Toplam	139	117	158	186	147	747	100,0

TABLO 25: Zaman Biçim birimlerinin *Kalıcılığı belirsiz durum* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.3.2. Alışlagelmiş Durum Hâl Türü Eylemleri

Alışlagelmiş durum eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlanmaktadır. *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü de aynı özelliklere sahip olmakla birlikte, zaman şemaları farklıdır. *Alışlagelmiş durum* eylemleri aslında durum değil, sonsuz tekrarlanabilen, birbirini düzenli izleyen denk davranışlar olarak açıklanmaktadır. Bundan dolayı geniş zaman ile gösterilmektedirler. Geçmişte gerçekleşen *alışlagelmiş durum* eylemleri *eskiden* (used to) yapısıyla gösterilmektedir (Eskiden topuklu giyerdi). Sıklık gösteren belirteçlerle (her zaman, sürekli, devamlı) kullanımları sıklıkla görülmektedir. (Radden ve Dirven 2007:194).

Alışlagelmiş durum eylemleri ve *kalıcılığı belirsiz durum* eylemlerinin aynı özellikleri taşımamasından dolayı ortaya çıkabilecek karışıklığı önleyebilmek amacı ile *alışlagelmiş durum* eylemlerinin sonsuz tekrarlanabilen özelliği göz önünde

bulundurularak, bu hâl türü özelliklerine [+vazgeçilebilir] özelliği eklenmesi bu çalışma çerçevesinde uygun görülmektedir. Buna göre, bu çalışmada *alışıl gelmiş durum* eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer], [E-lyor] ve [+vazgeçilebilir] özellikleri ile tanımlanacaktır.

4.3.2.1. *Alışıl gelmiş Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler*

Veri tabanında 54 *alışıl gelmiş durum* özelliği taşıyan eylemin 194 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 26).

Alışıl gelmiş Durum Hâl Türü Eylemleri					
al-	çık-	iş yap-	mızırlık yap-	tut-	yaşa-
at-	de-	kal-	oturabil-	uyu-	ye-
atla-	dökül-	kaldır- (el)	oturt-	uyut-	yırt-
bağla-	dur-	karıştır-	rahatsız et-	ver-	yürüyüş yap-
bak- (muayene et)	et- (mızır)	kıştır-	sat-	yağ-	
dön-	faydalan-	kızır-	sıkıl-	yap-	
besle-	geç-	kork-	sok- (dürt)	yapabil-	
bırak-	gel-	koşabil-	spor yap-	yapış-	
bin- (at)	git- (işe, çalışır anlamında)	koy-	sür-	yara ol-	
çarp-	ısır-	mele-	terlet-	yaramazlık yap-	

TABLO 26: *Alışıl gelmiş Durum Hâl Türü Eylemleri*

Alışıl gelmiş durum hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem git- (24), ye-(15), uyu- (13) ve besle- (12) eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Veri tabanında *alışıl gelmiş durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan örnek tümceler:

54 a. Yemiş, babam alır hep

b. Her gün her gün babam bağlar beni arabada annem da

- c. Doktor sırtımıza bakar (muayene) her gittiğimizde
- d. Her gün burda sağa sola ve arkaya iyice bakarız
- e. Benim anneannem da yürüyüş yapar akşamları

Yukarıdaki örnek (54)'deki tüm tümcelerde gerçekleşen olaylar, sonsuz tekrarlanabilen denk davranışlardır. (54 a)'da babanın yemiş (atıştırma) alması, (54 b)'de çocuğun arabada (emniyet kemerinin) bağlanması, (54 c)'de doktorun hastaya bakması (muayene etmesi), (54 d)'de karşıda karşıya geçerken sağa sola bakılması, (54 e)'de yürüyüş yapmanın her akşam tekrarlanması alışılmış durumların tekrarlanmasıdır.

4.3.2.1.1. Sadece Alışılmış Durum Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

2,5-4,5 yaş aralığındaki KT'si edinen çocukların konuşma verisinden elde edilen veri tabanında sadece *alışılmış durum hâl türü* ulamında bulunan 16 eyleme ulaşılmıştır (TABLO 27).

Sadece Alışılmış Durum Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler			
besle-	kıştır-	oturt-	uyu-
et- (mızır)	kızır-	rahatsız et-	yağ-
faydalan-	koşabil-	spor yap-	yapabil-
galdır-(el)	mele-	terlet-	yara ol-

TABLO 27: Sadece Alışılmış Durum Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

4.3.2.1.2. *Alışlagelmiş Durum* Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Veri tabanında hem *alışlagelmiş durum* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan 35 eylem tespit edilmiştir. Bunlar aşağıda TABLO 28’de görülmektedir.

Alışlagelmiş Durum ve Diğer Hâl Türlerinde Bulunan Eylemler					
al-	bin-	dur-	karıştır-	sok-	yapış-
at-	çarp-	geç-	kork-	sür-	yaramazlık yap-
atla-	çık-	gel-	koy-	tut-	yaşa-
bağla-	de-	git-	oturabil-	uyut-	ye-
bak-	dökül-	ısır-	sat-	ver-	yırt-
birak-	dön-	kal-	sıkıl-	yap-	

TABLO 28: *Alışlagelmiş Durum* ve Diğer Hâl Türlerinde Bulunan Eylemler

Yukarıda TABLO 28’de görülen *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamındaki eylemler ayrıca *geçici alışlagelmiş durum*, *kalıcılığı belirsiz durum*, *geçici durum*, *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *tamamlama*, *bitirme*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik*, *tamamlanmakta olan edimsellik* ve anlıkgerçekleşim hâl türü ulamlarında da yer almaktadır.

At-, Atla-, Bin-, De-, Isır-, Sok-, Dürt-, Yapış- ve Yırt- Eylemleri

Kullanılan veri tabanında at-, atla-, bin-, de-, ısır-, sok-, dürt-, yapış- ve yırt- eylemleri *alışlagelmiş durum* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında yer almaktadır. Bu eylemlerin tümü [+sınırlı], [+sonnokta], [-sürer], [E-lyor] değer taşıması ve olayın sonucuna odaklı olması bakımından *bitirme* hâl türü eylemleridir. Ancak birlikte kullanıldıkları *sıklık belirteçlerinin* eyleme kattığı sonsuz tekrarlanabilen, birbirini düzenli izleyen denk davranışlar anlamı bu eylemlerin (al-, atla-, de-, sok-, yırt) *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunmalarına neden olmaktadır. Bazı eylemlerle (at-, bin-, ısır-,

yapış-) belirteç kullanılmadığı halde tümcenin anlamı tekrarlanan olaylara işaret ettiğinden dolayı eylemler *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunmaktadır (TABLO 29).

Eylem	<i>Alışlagelmiş Durum</i>	<i>Bitirme</i>
al-	Yemiş, babam alır hep	Dayım alacak beni okuldan
at-	Evet kötü insanları atallar hapse	Attım gitti arabadan
atla-	Köşeden atlar her gün	Hoop atladı içine
bin-	Atatürk ata binerdi	Arabaya bindim ben, binme sen
de-	Aslanlar harr der her toplantıda	Sanki çat dedi ev
ısır-	Benim köpeğim ısırır yabancıları	Beni da ısırdı bu
sok-	Öğretmenim her ders Kurtuluş sokar (dürter) beni	Sokdu cebine şekeri
yapış-	Yapışganlar yapışır	Hah yapışdı böyle annime
yırt-	Hep yırtar bana kağıdımı	O da baa yırttı

TABLO 29: *Alışlagelmiş Durum ve Bitirme* Hâl Türü Ulamlarındaki Ortak Eylemler

Dökül-, Gel-, Git- ve Sat Eylemleri

Dökül-, gel-, git- ve sat eylemleri *alışlagelmiş durum*, *bitirme* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 30).

Eylem	<i>Alışlagelmiş Durum</i>	<i>Bitirme</i>	<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>
(1) dökül-	a. Her yağmur yağınca yapraklar dökülür	b. Boya döküldü masaya	c. Ya yapma bize dökülüyor da
(2) gel-	a. Bize dayım gelir pazarları	b. Bize başka polis geldi da yazdı bizi	c. Öğretmenin geliyor sınıfa
(3) git-	a. Benim annem işe gider her gün her gün	b. Aha kapı gitti	c. Gidiyor yahu servis
(4) sat-	a. Manav meyva satar	b. Mercedes bozuldu da sattık	c. Bisikletini satıyor

TABLO 30: *Alışlagelmiş Durum, Bitirme ve Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Ulamlarındaki Ortak Eylemler

Yukarıdaki tabloda *alışlagelmiş durum* eylemlerini örnekleyen tümcelerde (1a) ve (3a) kullanılan *sıklık belirteçleri* (her yağmur yağınca, her gün,) olaylarının

yinelenmesine dikkat çekmektedir. Örnek (3a)'da ise *pazarları* ifadesi her pazar anlamına gelmekte ve olayın yinelenmesini vurgulamaktadır. Örnek (5a)'da ise böyle bir ifade veya *sıklık belirteci* kullanılmadığı halde manavın meyve satması mesleği icabı tekrarlanmakta olan bir olay olmasından dolayı *alışılagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunmaktadır.

(1b), (2b), (3b) ve (4b)'de dökül-, gel-, git- ve sat- eylemlerinin kullanıldığı tümcelerdeki olaylar sonuca odaklı olmakla birlikte süreç içermeme, sonnoktalı olma gibi *bitirme* hâl türü özelliklerini taşımaktadırlar. (1c), (2c), (3c) ve (4c)'de ise aynı eylemlerde odak sonuçta değil sonucun oluşumuna giden bir önceki aşamada olmaktadır. Sonnoktanın oluşmasına gereksinim duyulmamaktadır.

Al- Eylemi

Kullanılan veri tabanında al- eylemi *alışılagelmiş durum*, *bitirme*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında görülmektedir (TABLO 31).

Eylem	al-
<i>Alışılagelmiş Durum</i>	a. Her gün dayım alır beni
<i>Bitirme</i>	b. Öğretmeni gocası aldı dün
<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>	c. Bak annem alıyor beni
<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	d. Gışlıkları tek tek daire içine alıyoruz

TABLO 31: Farklı Hâl Türlerinde Al- Eylemi

TABLO 31, örnek (a)'da kullanılan *sıklık belirteci* (her gün), çocuğun dayısı tarafından okuldan alınmasının yinelenmesine odaklanmaktadır, b'de ise odak olayın sonuçlanmasındadır. Örnek (c)'de odak sonuçtan önceki aşamadır. Örnek (d)'de

daire içine alma işlemi kışlık elbiselerin seçilmesi ve her birinin etrafına daire çizilmesi aşamalarını içermesi açısından olayın aşamalarına odaklıdır. Daire çizimleri tamamlanınca olay tamamlanmaktadır. Ancak bu örnekte eylemin [E+lyor] alması olayın tamamlanmasına gereksinim bulunmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca eylem *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü özelliklerden olan [+sonnokta], [+sürerlik] ve [-sınırlılık] değerleri taşımaktadır.

Bak- Eylemi

Kullanılan veri tabanında bak- eylemi *alışlagelmiş durum*, *bitirme*, *tamamlama* ve *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamlarında görülmektedir (TABLO 32).

Eylem	bak-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Çocuk doktoru bakar bize
<i>Bitirme</i>	b. Babamın telefonuna ben baktım
<i>Tamamlama</i>	c. Doktor dişlerime baktı
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	d. Annem bakar İbocuğa

TABLO 32: Farklı Hâl Türlerinde Bak- Eylemi

TABLO 32, örnek (a)'da çocuk doktorunun çocuklara bakması yinelenen bir durumu anlatmaktadır. Bu anlam *alışlagelmiş durum* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (b)'de telefona bakma işlemi için sürece gereksinim duyulmamakla birlikte odak sonuçta bulunmaktadır. Bunlar da *bitirme* hâl türü özelliklerindedir. *Tamamlama* hâl türü için kullanılan örnek (c)'de bak- eylemi muayene etmek anlamında kullanılmıştır. Muayene etmek eylemi aşamalar içermekte, bu aşamaların gerçekleşmesi için sürece gereksinim duymakta ve eylem sonnokta içermektedir. *Sınırlı edimsellik* hâl türü için kullanılan örnek (d)'de ise bak- eylemi ilgilenmek anlamındaki kullanımıyla sonnokta içermemekte ve sürece gereksinim duymaktadır.

Bağla- ve Uyut- Eylemleri

Bağla- ve uyut- eylemleri *alışılagelmiş durum* ve *tamamlama* hâl türü ulamlarında bulunan ortak eylemlerdir (TABLO 33).

Eylem	<i>Alışılagelmiş Durum</i>	<i>Tamamlama</i>
(1) bağla-	a. Her gün her gün babam bağlar beni arabada annem da	b. Anne bağladı beni aha arabada
(2) uyut-	a. Beni hep annem uyudur	b. Babam uyuttu gendini akşam

TABLO 33: Farklı Hâl Türlerinde Bağla- ve Uyut- Eylemleri

Yukarıda TABLO 33'de örnek (1a) ve (2a)'da kullanılan *sıklık belirteçleri* (her, hep) kullanılan eylemlerin birbirini izleyen denk davranışlar olduğuna işaret etmektedir. Örnek (1b) ve (2b)'de ise odak olayların aşamalarındadır. Örnek (1b)'de çocuğun araba koltuğuna bağlanmasının aşamaları şöyledir: Çocuk araba koltuğuna oturtulur; emniyet kemerinin uçları çocuğa göre ayarlanır; çocuğun kolu emniyet kemerinin omuz ve kalça kemeri arasına yerleştirilir; kemer tokasına takılır ve kilitlenir. Uyut- (2b) eylemi ise bebeğin odasına götürülmesi; pijama giydirilmesi; yatağına yatırılması; pışpışlanması; ninni söylenmesi veya masal okunması gibi aşamalar içermektedir.

Kal-, Kork-, Oturabil- ve Sıkıl- Eylemleri

Alışılagelmiş durum ve *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamlarında dört ortak eylem bulunmaktadır. Bunlar kal-, kork-, oturabil- ve sıkıl- eylemleridir (TABLO 34).

Eylem	<i>Alışlagelmiş Durum</i>	<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>
kal-	a. Teneffüslerde hep sınıfta galır Oya	a. Serviste kaldı suluğum
kork-	b. Beş yaşlar gorkmaz hiç	b. İlkokul olunca gorkmaycam
oturabil-	c. Abim her sürdüğünde oturabilirim yanına	c. Oturabileceyik öne arabada
sıkıl-	d. Hiç sıkılmam boyadan	d. Biraççık da sıkıldım

TABLO 34: Farklı Hâl Türlerinde Kal-, Kork-, Oturabil- ve Sıkıl- Eylemleri

Yukarıda TABLO 34’de *alışlagelmiş durum* hâl türü için kullanılan bütün örneklerde *sıklık belirteçleri* (hep, hiç, her,) kullanılmıştır. Kullanılan *sıklık belirteçleri* eylemlerin yinelenen denk davranışlar olduğuna işaret etmektedir. *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü için kullanılan örneklerde ise belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan *durum* eylemleri yer almaktadır. Bu eylemlerin (kal-, kork-, oturabil- sıkıl-) *sıklık belirteçleri* ile kullanımları, eylemin yinelenmesini anlamını katmakta ve *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında da yer almasına neden olmaktadır.

Bırak- Eylemi

Bırak- eylemi *alışlagelmiş durum*, *kalıcılığı belirsiz durum* ve *bitirme* hâl türü ulamlarındaki ortak eylemdir. Aşağıda TABLO 35’deki örneklerden de izleneceği gibi bırak- eylemi, örnek (a)’da olayın tekrarlanması, b’de er geç kalıcılığı sonlanacak olan bir durumu, c’de ise odağın sonuçta olduğu süreç içermeyen bir durumu içermektedir.

Eylem	bırak-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Ben babamın elini hiç bırakmam
<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>	b. Hamza bırakmadı oynayım
<i>Bitirme</i>	c. Benim babam bıraktıydı köpeği çuvalın içine

TABLO 35: Farklı Hâl Türlerinde Bırak- Eylemi

Çık- Eylemi

Alışlagelmiş durum, bitirme, tamamlama, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik ve kalıcılığı belirsiz durum hâl türü ulamlarında görülen çık- eylemine ait örnek tümceler aşağıda TABLO 36'de görülmektedir.

Eylem	çık-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a.Benden da çıkmaz (ses) yemekde
<i>Bitirme</i>	b.Onlar da bitirdiğinde onlar da çıkacak (dışarı)
<i>Tamamlama</i>	c. Ben da çıkacam bu ağaca
<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>	d. Onat çıkıyor küçük kapıdan
<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>	e. Benim kalemim güzel çıkmadı

TABLO 36: Farklı Hâl Türlerinde Çık- Eylemi

Yukarıda TABLO 36, örnek (a)'da her yemekte sessiz olduğu anlatılmaktadır. Yani sessiz olma eylemi birbirini düzenli izleyen denk davranışlar olarak tekrarlanmaktadır. Bu özellikler *alışlagelmiş durum* hâl türü özelliklerindedir. Örnek (b)'de dışarı çıkma- eylemi sürece gereksinim duymamakta, aşama içermemektedir. Ayrıca eylem sonuca odaklanmakla *bitirme* hâl türü özellikleri taşımaktadır. Örnek (c)'de çık- eylemi, tırmanmak anlamında kullanılmıştır. KT'de tırman- eyleminin anlamı bilinmekte ama aktif olarak kullanılmamakta, onun yerine çık- eylemi tercih edilmektedir. Bu anlamda eylemin [+sürer] ve [+sonnokta] değer taşıması tamamlama hâl türü özelliklerini vurgulamaktadır. Örnek (d)'de ise çık- eyleminin *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemi olarak bulunmasının nedeni, bu hâl türünün bitirme eylemlerinden farklı olarak [+sürerlik] + [E+lyor] değerleri taşımakta olması ve odağın sonucun oluşumuna giden bir önceki aşamada olmasıdır. Sonnoktanın oluşmasına, tamamlanmakta olan edimsellik eylemlerinde olduğu gibi, gereksinim duyulmamaktadır. Çık- eylemi sonnoktaya işaret etmekte, süreç içermemektedir. Ancak [E+lyor] ile kullanımı, konuşma anında olayın sürmekte

olduğunu ve odağın sonnoktada olmadığını ve sonnoktanın oluşmasına gereksinim olmadığını göstermektedir. Örnek (e)'de çık- eylemi yapma yerine getirme içermeyen, kalemin güzellik durumu ile ilgili bilgi veren bir konumda bulunmaktadır.

Dur- Eylemi

Dur- eylemi *alışılagelmiş durum, bitirme, sınırlı edimsellik ve kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 37).

Eylem	dur-
<i>Alışılagelmiş Durum</i>	a. Annem kırmızı ışığı görünce durur
<i>Bitirme</i>	b. Dur dedim babam durdu, git dedim gitti babam
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	c. Dur getireyim saa bura
<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>	d. Şimdilik masada durur

TABLO 37: Farklı Hâl Türlerinde Dur- Eylemi

TABLO 37, örnek (a)'da kırmızı görünce durulması dur- eyleminin denk davranışlar olarak yinelenmesini göstermektedir (*alışılagelmiş durum*); örnek (b)'de dur- eylemi *bitirme* hâl türü özelliklerini sergilemektedir (+sonnokta,-sürer, +sonuç); örnek (c)'de dur- eylemi bekle anlamındaki kullanımı ile *sınırlı edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir (-sonnokta, +sürer). Örnek (d)'de ise dur- eylemi yapma yerine getirme içermemektedir. Anlatılan durumun ne kadar süre kalıcı olacağı da bilinmemektedir (*kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü).

Geç- Eylemi

Geç- eylemi *alışılagelmiş durum, bitirme, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik ve tamamlama* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 38).

Eylem	geç-
Alışlagelmiş Durum	a. Sağa sola iyice bakarım da geçerim okula sabahları
Bitirme	b. Masalla danslara geçdik
Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik	c. Ben geçiyom size
Tamamlama	c. Kesinlikle geçti burnu

TABLO 38: Farklı Hâl Türlerinde Geç- Eylemi

Yukarıda TABLO 38’de *alışlagelmiş durum* hâl türü için kullanılan örnek (a)’da her sabah anlamına gelen *sabahları* ifadesinin kullanımı geç- eyleminin her sabah sağa sola bakarak yinelendiğini vurgulamaktadır. Örnek (b)’de dans etmeye başlamanın (geçmenin) sürece gereksinimi yoktur; sonnokta içermektedir; aşamalar içermemektedir ve sonucu odaklıdır. Bütün bunlar da *bitirme* hâl türü özelliklerindedir. Örnek (c)’de *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemi olarak bulunan geç- eyleminde odak sonucun oluşumuna giden bir önceki aşamada bulunmaktadır ve [E+lyor] değer taşımaktadır. *Tamamlama* hâl türü için kullanılan örnekte (örnek d) ise burunun iyileşmesi (geçmesi) aşamalar içeren, sürece gereksinim duyan ve sonnoktası olan bir eylemdir.

Koy- Eylemi

Alışlagelmiş durum, bitirme, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik, tamamlama, tamamlanmakta olan edimsellik ve kalıcılığı belirsiz durum hâl türü ulamlarında bulunan koy- eylemine ait örnekler aşağıda TABLO 39’da görülmektedir.

Eylem	koy-
Alışlagelmiş Durum	a. Babam gomaz hiç dışarda oynaylım
Bitirme	b. Buraya goydum kağıdı
Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik	c. Buraya goyuyom tamam
Tamamlama	d. Goydum kutunun içne hepsini (dirven)
Tamamlanmakta Olan Edimsellik	e. Öğretmenim kırmızıları goyuyom tabağa
Kalıcılığı Belirsiz Durum	f. Öğretmen gomadı gideyim

TABLO 39: Farklı Hâl Türlerinde Koy- Eylemi

Yukarıda TABLO 39 örnek (a)'da koy- eyleminin izin vermek anlamında kullanılması eylemin *durum* hâl türü eylemine dönüştürmektedir. Birlikte kullanıldığı *hiç- sıklık belirteci* eylemin yinelenen denk davranışlar olduğunu vurgulayarak *alışlagelmiş durum* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (b)'de koy- eylemi bırakmak anlamında kullanımıyla [+sonnokta], [-sürerli] değer taşımaktadır. Ayrıca odağın sonuçta olması *bitirme* hâl türü özelliklerindedir. Ayrıca örnek (c)'de eylemin [E+lyor] ile kullanımı, konuşma anında olayın sürmekte olduğunu göstermektedir. Bu da odağın sonnoktada olmadığını ve sonnoktanın oluşmasına gereksinimi olmadığını yani *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (d)'de oyuncakların hepsini kutudaki yerlerine yerleştirmek için sürece gereksinim duyulur, tüm oyuncaklar yerleşince olay tamamlanır. Tüm bunlar da [+sonnokta], [+sürer] değerler ve aşama içermesi ile *tamamlama* hâl türü özelliklerine işaret etmektedir. Örnek (e)'de görülen *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü bir *tamamlama* hâl türü alt ulamıdır. Bundan dolayı sonnoktaları olduğu belirtilmekte ama olayın sonnoktaya varışı beklenmemektedir. Örnek (d)'deki *tamamlama* hâl türünden farkı [E+lyor] özelliği taşımasıdır. Tüm kırmızı boyaların bir bir tabağa konulması için sürece gereksinim duyulur, bütün boyalar tabağa yerleşince olay tamamlanır. [+sonnokta] ve [+sürer] değer taşıması *tamamlama* hâl türü ile benzer özelliklerdir. *Tamamlama* hâl türünden farklı olarak [E+lyor] özelliği taşımaktadır. Bu da örnek (e)'deki koy- eylemini *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemi olarak belirlemektedir. Örnek (f)'de koy- eylemi izin vermek anlamında kullanılması eylemin yapma yerine getirme işlevi taşımadığına yani *durum* eylemi olduğunu göstermektedir. Örnek (a)'dan farkı *sıklık belirteci* taşınamaması ve kalıcılığının ne kadar süreceğinin bilinmemesidir.

Ver- Eylemi

Kullanılan veri tabanında ver- eylemine *alışlagelmiş durum* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında rastlanmaktadır (TABLO 40).

Eylem	ver-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Verir da satar da manav
<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>	b. Kahverengi da veriyoruk

TABLO 40: Farklı Hâl Türlerinde Ver- Eylemi

TABLO 40, örnek (a)'da görülen ver- eylemi manavın mesleği gereği yinelediği denk davranışlara işaret etmekte olduğu için *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunmaktadır. Örnek (b)'de eylemin [E+lyor] ile kullanımı odağın sonnoktada olmadığını ve sonnoktanın oluşmasına gereksinimi olmadığını göstermektedir.

Karıştır- Eylemi

Karıştır- eylemi hem *alışlagelmiş durum* hem de *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 41).

Eylem	karıştır-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Her zaman garışdırır bu boylaları İkim
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	b. Garıştırdım ben

TABLO 41: Farklı Hâl Türlerinde Karıştır- Eylemi

TABLO 41, örnek (a)'da kullanılan *her zaman sıklık belirteci* eylemin yinelenen denk davranışlara, yani *alışlagelmiş durum* hâl türüne işaret ettiğini göstermektedir. Örnek b'de ise karıştır- eyleminin [+devinim] ve [+sürer] değer taşıması, sonuçsal sonnokta taşımaması *sınırlı edimsellik* hâl türü özelliklerindedir. *Sınırlı edimsellik* hâl türü eylemlerinin sınırı durduruldukları noktadır. Bu nokta olayın tamamlandığına değil, durdurulduğuna işaret etmektedir. Yukarıda TABLO 41, örnek (b)'de karıştırma işlemi durdurulmuştur, tamamlanmamıştır.

Sür- Eylemi

Sür- eylemi *alışlagelmiş durum*, *sınırlı edimsellik* ve *-sınırlı edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 42).

Eylem	sür-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Annem geceleri araba sürmez
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	b. Uçak da sürerdi Atatürk
<i>-Sınırlı Edimsellik</i>	c. Ben sürüyom motorcuğu

TABLO 42: Farklı Hâl Türlerinde Sür- Eylemi

Yukarıda TABLO 42, örnek (a)'da sür- eyleminin her gece yinelendiği, bunun da *alışlagelmiş durum* hâl türü özelliği olduğu bilinmektedir. Örnek b'de sürmek işleminin tamamlanmadığı ama durdurulduğu *sınırlı edimsellik* hâl türüne; aynı eylemin [E+lyor] ile kullanımı *-sınırlı edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir.

Yap- ve Ye- Eylemleri

Alışlagelmiş durum, *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik* ve *tamamlama* hâl türü ulamlarındaki ortak eylemler yap- ve ye- eylemleridir (TABLO 43).

Eylem	<i>Alışlagelmiş Durum</i>	<i>Sınırlı Edimsellik</i>	<i>-Sınırlı Edimsellik</i>	<i>Tamamlama</i>
(1) yap-	a. Hep mızınlık yapallar bu güççükler	b. Boyama yapacayık	c. Boya yapıyoruz	d. Baak bak ayıcık yaptım hem da iki dane
(2) ye-	a. Yemiş yerik her gün her gün	b. Yemek yerim	c. Yeyjom skitters	d. Yumurta, bir tane yedim

TABLO 43: Farklı Hâl Türlerinde Yap- ve Ye- Eylemleri

TABLO 43, örnek (1a) ve (2a)'da kullanılan *sıklık belirteçleri* (hep, her) ve [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer], [E-lyor] özellikleri *alışlagelmiş durum* hâl türü özelliklerindedir.

Örnek (1b) ve (2b)'de yap- ve ye- eylemlerini tamamlanmamakta ama durdurulabilmektedir. (1c) ve (2c)'de yap- ve ye- *edimsellik* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanımı *-sınırlı edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (1d) ve (2d) de ise [+sonnokta], [+sürer], [E-lyor] değerleri ve ayı yapımı ve bir yumurta yemenin aşamalar içermesi *tamamlama* hâl türü özelliklerindedir.

Yaşa- Eylemi

Kullanılan veri tabanında yaşa- eylemi *alışlagelmiş durum*, *kalıcılığı belirsiz durum* ve *geçici durum* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 44).

Eylem	yaşa-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Sokak köpekleri sokakta yaşar
<i>Kalıcılığı Belirsiz Durum</i>	b. Seledede yaşadığı ipek böcüsü,
<i>Geçici Durum</i>	c. Bir kutuda yaşıyormuş kaplumbağası

TABLO 44: Farklı Hâl Türlerinde Yaşa Eylemi

Yukarıda TABLO 44, örnek (a)'da sokak köpeklerinin doğası gereği sokakta yaşaması *alışlagelmiş durum* hâl türüne; (b)'de ipek böceğinin seledede yaşadığı sürenin belirsizliği *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türüne; (c)'de [E+lyor] ile kullanımı durumun geçiciliğine işaret etmektedir.

Tut- Eylemi

Tut- eylemi *alışlagelmiş durum*, *geçici alışlagelmiş durum* ve *bitirme* hâl türü ulamlarındaki tek ortak eylemdir (TABLO 45).

Eylem	tut-
<i>Alışlagelmiş Durum</i>	a. Annem çanta dutar
<i>Geçici Alışlagelmiş Durum</i>	b. Ben defteri hep düzgün tutyom
<i>Bitirme</i>	c. Dutdum seni

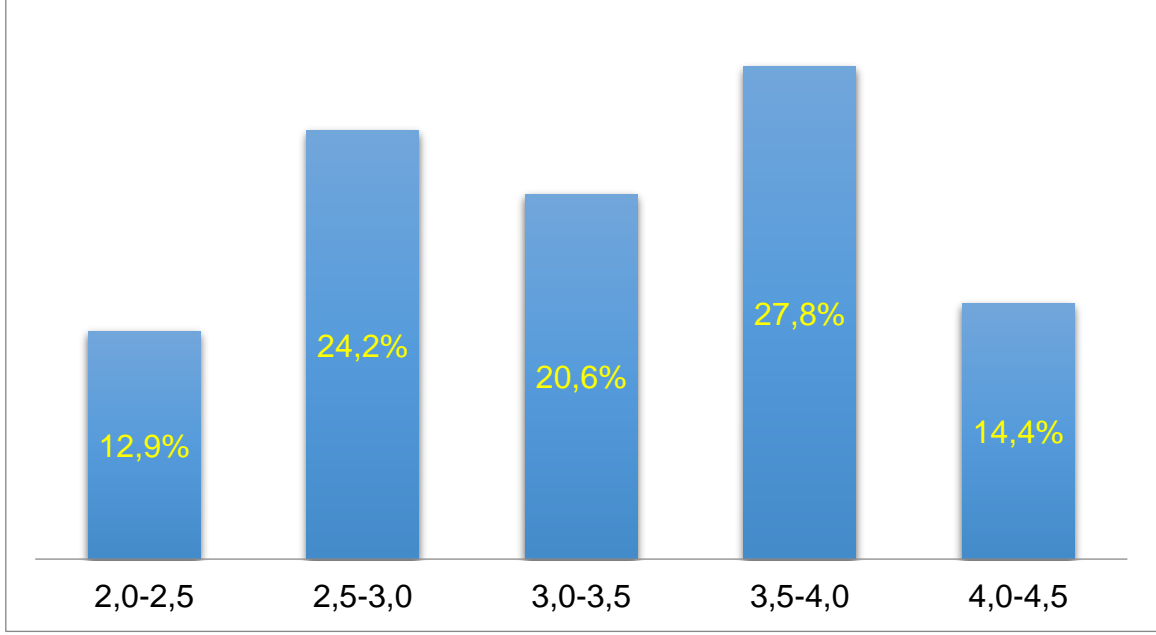
TABLO 45: Farklı Hâl Türlerinde Tut- Eylemi

TABLO 45, örnek a'da annenin çanta tutması yinelenen bir davranış olduğundan dolayı eylem *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunmaktadır. Örnek b'de kullanılan *sıklık belirteci* (hep) *alışlagelmiş duruma* [E+lyor] değeri ise durumun geçiciliğine vurgu yapmaktadır.

4.3.2.2. *Alışlagelmiş Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Alışlagelmiş durum hâl türü eylemleri 193 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde beşinci sırada yer almaktadır.

Alışlagelmiş durum hâl türü eylemlerinin yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 2'de görülmektedir. Çizelge 2'ye göre en sık kullanım %27,8 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında görülmektedir. İkinci en yüksek değer 2,5-3,0 yaş aralığında %24,2 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %20,6 oranı ile 3,0-3,5 yaş aralığında görülmektedir. En az kullanım ise %14,4 oranı ile 4,0-4,5 ve %12,9 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında gözlemlenmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2: *Alışıl gelmiş Durum Hâl Türü Eylemlerinin Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları*

4.3.2.2.1. Zaman Biçimbirimlerinin Alışıl gelmiş Durum Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *alışıl gelmiş durum hâl türü* ulamındaki dağılımı yer alacaktır. Kullanım oranları TABLO 46'ya göre %1'in altında kalan biçimbirimler izleyen bölümde yer almayacaktır.

Aşağıdaki TABLO 46'da sergilendiği gibi veri tabanında *alışıl gelmiş durum hâl türü* ile en sık kullanılan biçimbirim 188 toplamla –Ir olarak saptanmıştır. 3 toplamla 0 biçim ve –IrDI biçimbirimi kullanımı ikinci sırada yer almaktadır. –AcAk biçimbirimi bir kezlik kullanımıyla en az kullanılan biçimbirim olarak ortaya çıkmaktadır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lr	24	47	38	52	27	188	96,9
-lrDI	0	0	0	2	1	3	1,5
0 biçim	1	0	1	0	0	2	1,0
-AcAk	0	0	1	0	0	1	0,5
Toplam	25	47	40	54	28	194	100,0

TABLO 46: Zaman Biçimbirimlerinin *Alışlagelmiş Durum* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.3.3. Değişmeyen Durum Hâl Türü Eylemleri

Değişmeyen durum eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] özeliği taşıyan ve [E±lyor] özelliği ile ilişkisi olmayan eylemler olarak tanımlanmaktadır. Zamandan bağımsız ve değişmesi olanaksız gerçekleri yansıtmaktadırlar (ör: Aristo bir yunan filozofudur. Güneş doğudan doğar). Sadece geniş zaman ile kullanılabilirler.

4.3.3.1. Değişmeyen Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 4 *değişmeyen durum* özeliği taşıyan eylemin 10 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 47).

Değişmeyen Durum Eylemleri	
doğ-	Güneş bu yandan doğar
yüzü ol-	Balıkların yüzü olur
sürün-	Yılan sürünür
yen-	Daş yenmez

TABLO 47: *Değişmeyen Durum Hâl Türü Eylemleri* ve Örnek Tümceler

Değişmeyen durum hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan doğ- ve yen-eylemleri üçer kez, yüzü ol- ve sürün- eylemleri ise ikişer kez kullanılmıştır.

4.3.3.1.1. Sadece *Değişmeyen Durum Hâl Türü* Ulamında Bulunan Eylemler

Değişmeyen durum hâl türü ulamında bulunan eylemler yalnızca bu ulamda görülmektedir (doğ-, yüzü ol-, sürün- ve yen-. Yen: yemek işine konu olmak).

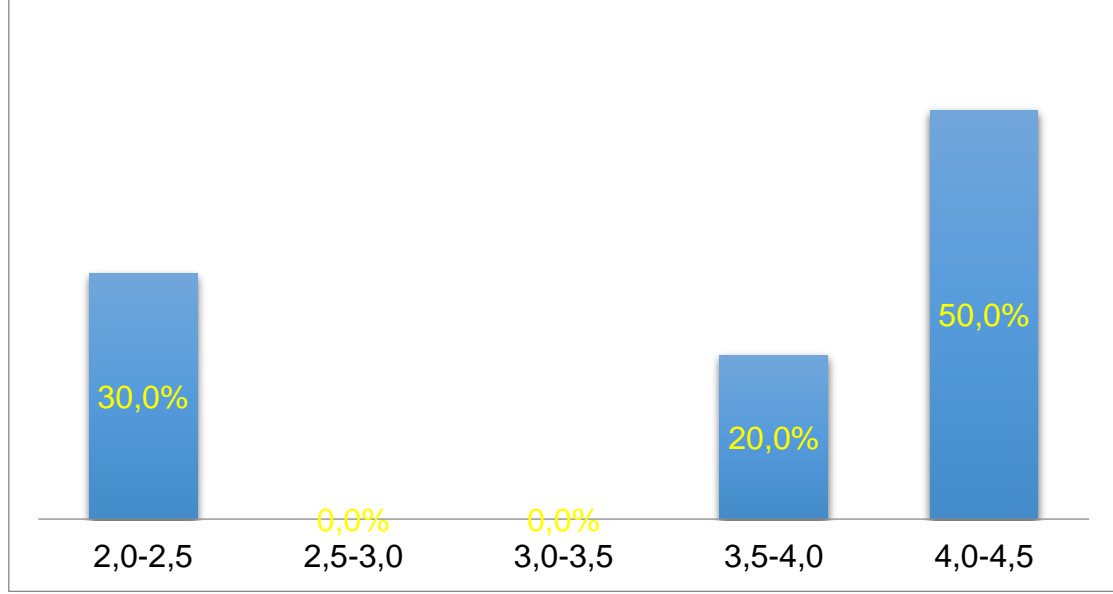
4.3.3.1.2. *Değişmeyen Durum Hâl Türü* Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Değişmeyen durum hâl türü ulamında bulunan ve diğer hâl türleri ile de kullanılan eyleme veri tabanında ulaşılamamıştır.

4.3.3.2. *Değişmeyen Durum Hâl Türü* Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Değişmeyen durum hâl türü eylemleri 10 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde onuncu sıradadır. Bu hâl türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 3’de görülmektedir. Çizelge 3’e göre en sık kullanım %50 oranı ile 4,0-4,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci yüksek değer 2,0-2,5 yaş aralığında %30 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %20 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında görülebilmektedir. 2,5-3,0 ve 3,0-3,5 yaş aralıklarında *değişmeyen durum* hâl türü eylemlerinin kullanımı görülmemektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3: *Değişmeyen Durum Hâl Türü'nün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları*

4.3.3.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Değişmeyen durum Hâl Türü* Eylemleri ile Kullanımları

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *değişmeyen durum hâl türü* ulamındaki dağılımı yer alacaktır.

Aşağıdaki TABLO 47'de sergilendiği gibi veri tabanında *değişmeyen durum hâl türü* ile kullanılan biçimbirim 10 toplamla –lr olarak saptanmıştır. Kullanılan veri tabanında *değişmeyen durum hâl türü* eylemlerinin –lr biçimbiriminden başka biçimbirim ile kullanımına ulaşamamıştır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lr	3	0	0	2	5	10	100.0
Toplam	3	0	0	2	5	10	100.0

TABLO 47: Zaman Biçimbirimlerinin *Değişmeyen Durum Hâl Türü* Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.3.4. Geçici Durum Hâl Türü Eylemleri

Geçici durum eylemleri, *kısıtlı bakış çerçevesi* ile [-sınırlı], [-sonnokta], ve [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Şimdiki zaman yani [E+lyor] ile kullanılan durum eylemleri, *geçici durum* eylemleri olarak adlandırılmaktadırlar (Radden ve Dirven 2007).

4.3.4.1. Geçici Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 7 *geçici durum* özelliği taşıyan eylemin 30 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 48).

Geçici Durum Eylemleri	
acı-	sev-
alın-	yaşa-
bil-	zorlan-
gerek-	

TABLO 48: *Geçici Durum Hâl Türü Eylemleri*

Geçici durum hâl türüne ait eylemler arasında en sık kullanılan bil- eylemli 22 kez, alın- ve sev- eylemleri ikişer kez, geriye kalan acı-, gerek-, yaşa ve zorlan eylemleri ise birer kez kullanılmıştır.

Veri tabanında *geçici durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan örnek tümceler:

- 55 a. elim acıyor
- b. bak alınıyom
- c. ben biliyorum

- d. sevmiyom ben
- e. bir kutuda yaşıyormuş

4.3.4.1.1. Sadece *Geçici Durum* Eylemleri Ulamında Bulunan Eylemler

Kullanılan veri tabanı çerçevesinde alın- ve zorlan- eylemleri sadece *geçici durum* hâl türü ulamında bulunmaktadır.

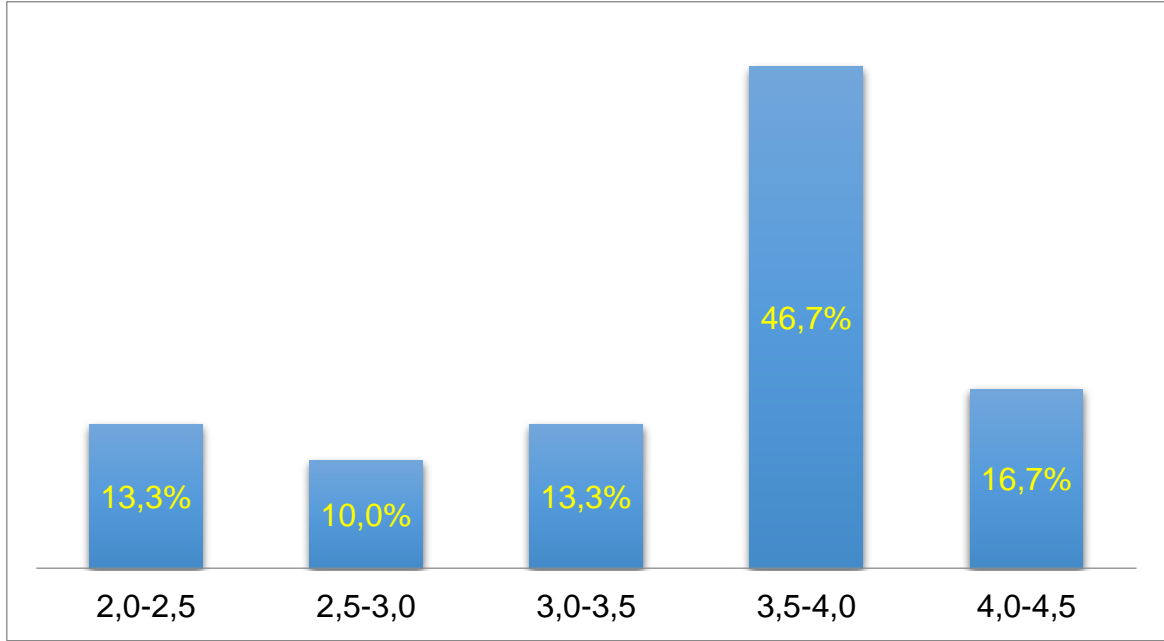
4.3.4.1.2. *Geçici Durum* Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Veri tabanında hem *geçici durum* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan beş eylem tespit edilmiştir. Bunlar acı-, bil, gerek-, sev- ve yaşa- eylemleridir. Acı-, bil, gerek- ve sev- eylemlerin tümü *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamında tartışılmıştır (BKNZ Bölüm 4.3.1.1.3). Yaşa- eylemi ise hem *geçici durum* hem de *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında bulunduğu için *alışlagelmiş durum* hâl türü bölümünde ele alınmıştır (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

4.3.4.2. *Geçici Durum Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Geçici durum hâl türü eylemleri 30 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde dokuzuncu sıradadır. Aynı sıklık değeri ile dokuzuncu sırada yer alan diğer bir hâl türü ise *-sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleridir. *Geçici durum* hâl türü eylemlerinin yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 4'de görülmektedir. Çizelge 4'e göre en sık kullanım %46,7 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında görülmektedir. İkinci yüksek değer 4,0-4,5 yaş aralığında %16,7 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %13,3 oranı ile 2,0-2,5 ve

3,0-3,5 yaş aralıklarında görülmektedir. En az kullanım ise %10 oranı ile 2,5-3,0 yaş aralığında gözlemlenmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4: *Geçici Durum Hâl Türü*nün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.3.4.3. *Zaman Biçimbirimlerinin Geçici Durum Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları*

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *geçici durum* hâl türü ulamındaki dağılımı yer alacaktır.

Aşağıdaki TABLO 48'de sergilendiği gibi veri tabanında *geçici durum* hâl türü ile en sık kullanılan biçimbirim 28 toplamla –iyor olarak saptanmıştır. Birer kez kullanımlarıyla –iyorDI ve –iyormış biçimbirimleri ikinci ve son sırada yer almaktadır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lyor	4	3	3	13	5	28	93.3
-lyorDI	0	0	1	0	0	1	3.3
-lyormış	0	0	0	1	0	1	3.3
Toplam	4	3	4	14	5	30	100.0

TABLO 48: Zaman Biçimbirimlerinin *Geçici Durum* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.3.5. Geçici Alışıl gelmiş Durum Eylemleri

Geçici alışıl gelmiş durum eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlanmaktadır. *Alışıl gelmiş durum* eylemlerinin [E+lyor] özelliği ile kullanılması ile ortaya çıkmaktadır (Radden ve Dirven 2007:191). *Geçici alışıl gelmiş durum* eylemlerinde odak, *alışıl gelmiş durum* eylemlerinde olduğu gibi alışıl gelmiş durumu oluşturmak için, her bir olayın tekrarlanmasında olmaktadır (Her sabah çay içiyoruz).

4.3.5.1. Geçici Alışıl gelmiş Durum Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 4 *geçici alışıl gelmiş durum* özelliği taşıyan eylemin 4 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 49)

Geçici Alışıl gelmiş Durum Eylemleri	
saçmalık yap-	Saçmalık yapıyon gene
sağ-	Çoban sağıyor (koyunları)
tut-	Ben defteri hep düzgün tutuyom
ye-	Yemek yiyoruz hergün sabah kalkınca

TABLO 49: *Geçici Alışıl gelmiş Durum* Hâl Türü Eylemleri

Yukarıda TABLO 49'da görülen örnek tümcelerinin hepsi *geçici alışlagelmiş durum* eylemlerinin bir gereği olan [E+lyor] ile işaretlenmektedir. *Alışlagelmiş durum* eylemleri gibi aslında durum değil, sonsuz tekrarlanabilen, birbirini düzenli izleyen denk davranışları ifade etmektedirler. Bu nedenle, bu çalışmada [+vazgeçilebilir] özelliği ile de tanımlanacaktır.

4.3.5.1.1. Sadece *Geçici Durum Hâl Türü* Ulamında Bulunan Eylemler

Kullanılan veri tabanı çerçevesinde sağ- eylemi sadece *geçici durum hâl türü* ulamında bulunmaktadır.

4.3.5.1.2. *Geçici Alışlagelmiş Durum* Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Veri tabanında hem *geçici alışlagelmiş durum* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan üç eylem tespit edilmiştir. Bunlar, tut-, ye- ve yap eylemleridir.

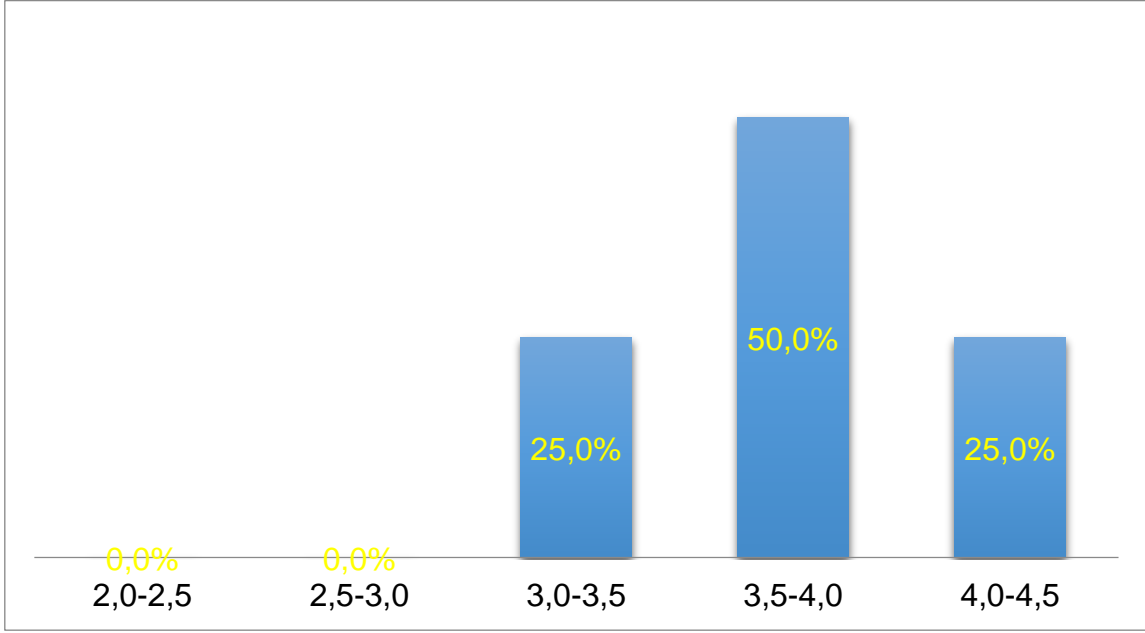
Tut- Yap ve Ye- Eylemleri

Geçici alışlagelmiş durum hâl türü ulamında da bulunan tut-, yap- ve ye- eylemleri ayrıca *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamında da görülmektedir. Örnek ve tartışmalar için (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

4.3.5.2. *Geçici Alışlagelmiş Durum Hâl Türü* Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Geçici alışlagelmiş durum hâl türü eylemleri dört sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde onbirinci sıradadır. Bu hâl

türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda **çizelge 5**'de görülmektedir. Çizelge 5'e göre en sık kullanım %50 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında görülmektedir. İkinci yüksek değer 3,0-3,5 ve 4,0-4,5 yaş aralıklarında %25 oranı ile, görülmektedir. 2,0-2,5 ve 2,5-3,0 yaş aralıklarında *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü eylemlerinin kullanımı gözlemlenmemektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5: *Geçici Alışlagelmiş Durum* Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.3.5.3. *Zaman Biçimbirimlerinin Geçici Alışlagelmiş Durum Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları*

Bu bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü ulamındaki dağılımı yer alacaktır.

Aşağıdaki TABLO 50'de sergilendiği gibi veri tabanında *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü ile kullanılan tek biçimbirim 4 toplamla –lyor olarak gösterilmektedir.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lyor	0	0	1	2	1	4	100.0
Toplam	0	0	1	2	1	4	100.0

TABLO 50: Zaman Biçimbirimlerinin *Geçici Alışılabilir Durum* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4. Olay Eylemleri

Olay eylemleri, *sınırlı olay* eylemleri ve *-sınırlı olay* eylemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. *Sınırlı olay*larda konuşucunun odağı olayın sonlanmasında, *-sınırlı olay*larda ise olayın ilerlemesinde bulunmaktadır. *Sınırlı olay* eylemleri, *tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme* ve *anlıkgerçekleşim* olarak dört ayrı hâl türü ulamında görülmektedir. *-Sınırlı olay eylemleri tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* olarak dört ayrı hâl türü ulamında yer almaktadır.

4.4.1. Sınırlı Olay Eylemleri

Sınırlı olay eylemleri, *büyükçül bakış çerçevesi* ile [E-lyor] ve [+sınırlı] görünüş özellikleri ile ayırt edilebilmektedir. *Tamamlama*, *sınırlı edimsellik*, *bitirme* ve *anlıkgerçekleşim* olarak dört ayrı hâl türü ulamından oluşmaktadır.

4.4.1.1. Tamamlama Hâl Türü Eylemleri

Tek, değişmeyen ve doğal bir sonnokta içermesi özelliği ile bilinen *tamamlama hâl türü* eylemleri, olaydan etkilenmiş, oluşturulmuş ya da tüketilmiş bir nesne ya da amaç içermektedirler. *Tamamlama* hâl türünde başlangıç noktası belirlidir, bulunan tek bir

hedefe ulaşıldığında olay tamamlanmaktadır. *Tamamlama* eylemleri, yolun diğer tarafına veya kitabın sonuna varmak gibi işlemlerdeki sonnokta gibi doğal sonnokta yani sınır içeren eylemlerdir (Croft 2012:35). *Tamamlama* hâl türünün özelliği olayın belirli bir hedef, başlangıç ve bitiş yani tamamlama noktasının bulunmasıdır. Vendler (1967:101) *tamamlama* eylemlerini sürerlik içeren ama sonnoktaya doğru ilerleyen eylemler olarak tanımlamaktadır. Dowty (1991) bu ilerlemeyi aşamalı değişim olarak ele almaktadır. Örneğin “patates pişirmek” olayını incelersek, buradaki amaç patatesin pişirilmesidir. Pişirme işlemi aşamalar ve süreç içermektedir. Patates piştiğinde olay tamamlanmakta, patates tekrar çiğ konumuna döndürülememektedir (Durum değişikliği, etkilenmiş nesne). *Tamamlama* hâl türü eylemlerini *bitirme* eylemlerinden ayıran en önemli ayırıcı özelliği sonucu değil, sonuca götüren aşamaları vurgulamasıdır. *Bitirme hâl türü* eylemleri gibi içsel olarak sonuç içermemektedirler (Xiao ve Mcenery 2004:340). *Tamamlama* eylemlerini, *edimsellik* eylemlerinden ayıran özelliği ise *edimsellik* eylemleri gibi süreç içermesine karşın doğal sonnokta içermesidir (Croft 2012:35)

4.4.1.1.1. *Tamamlama* Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 1143 kullanım sayısı ve 45 farklı eylem ile karşımıza çıkan *tamamlama hâl türü*, olay gösteren dört hâl türü içerisinde en çok kullanılanıdır. 2,5-4,5 yaş arası çocukların kullandıkları *tamamlama* hâl türüne ait eylemler aşağıdaki TABLO 51'deki gibidir.

Tamamlama Eylemleri				
bağla- (emniyet kemerli)	dağıt-	getir-	onart-	tırman-
bak- (muayene et,izle,)	danslık dene-	giy-	öğren-	uyut-
bekle-	devam et-	giydir-	öğret-	yap-
boya-	diz-	iç-	paylaş-	yatır-
büyü-	dizil-	kaldır- (masa)	pişir-	yaz-
çek-	dol-	kalk-	say-	ye-
çık-(tırman)	doldur-	küçült-	sırala-	yıka-
çıkır-	düzeltil-	koy-	sustur-	
çiz-	geç-(iyileş)	kur-	şey et-	

TABLO 51: *Tamamlama* Hâl Türü Eylemleri

Tamamlama hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem yap- (552), koy- (56), çık- (42) ve yıka- (34) eylemleridir. Aşağıda *tamamlama* eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almaktadır. Öncelikle en yüksek kullanım sıklığı gösteren eylem olan yap- eylemi ele alınmıştır. En yüksek kullanım sıklığı ile yap- eylemi *tamamlama* hâl türü ulamının özelliklerini açıkça taşımaktadır. Bu özellikler, ara-aşamalar, başlangıç ve sonnokta ve oluşturulmuş nesne olarak izlenebilmektedir (56 a-e).

(56) a. Baak bak ayı yaptım

b. Kurabiye yaptı

c. Ben güneş yaptım öğretmenim

d. Çocuklara 23 Nisan kıyafetleri yaptı

e. Bak ben da yaptım yuvarlak

Örnek (56 a-e)'da belli aşamalar tamamlanarak ortaya yeni bir nesne (ayı, kurabiye, 23 Nisan kıyafetleri, yuvarlak) çıkmaktadır. Yeni bir nesnenin ortaya çıkması olayın tamamlandığını, yapım sürecinin sona erdiğini göstermektedir.

Aşağıda örnek (57)' de bağla- eylemi bu bağlamda araba koltuğuna oturtulup bağlanma aşamalarını içerdiği ve [+sürer] değer taşıdığından dolayı *tamamlama* ulamında yer almaktadır. Çocuğun araba koltuğuna bağlanması şu aşamaları içermektedir: 1- Çocuk oto koltuğuna veya oto koltuğu yükselticisine oturtulur; 2- emniyet kemerinin omuz ve kalça kemer uçları çocuğa göre ayarlanır; 3- Çocuğun kolu emniyet kemerinin omuz ve kalça kemeri arasına yerleştirilir; 4-Kemer tokasına takılır; 5- Kemer kilitletir.

(57) Babam bağladı beni arabada

Aşağıdaki örnek (58)'de İki elin yıkanması için, ellerin ıslatılması, sabunlanması, durulanması ve kurulanması gibi aşamalar gereklidir. Bu aşamalar tamamlanınca olay sonlanmaktadır (+sürer,+sonnokta ve aşama içermektedir).

(58) Öğretmenim ben ellerimi yıkadım

4.4.1.1.1.1. Sadece Tamamlama Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

Kullanılan veri tabanında yalnızca *tamamlama* hâl türü ulamında bulunan 25 eyleme ulaşılmıştır. Bunlar aşağıda TABLO 52'de görülmektedir.

Sadece <i>Tamamlama</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler				
büyü-	diz-	giy-	onart-	sırala-
çiz- (ev)	dizil-	giydir-	öğren-	sustur-
dağıt-	doldur-	kaldır- (masa)	öğret-	şey et-
dene- (danslık)	düzeltil-	kalk-	paylaş-	tırman-
devam et-	getir-	küçült-	say-	yatır-

TABLO 52: Sadece *Tamamlama* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

4.4.1.1.1.2. *Tamamlama Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler*

Veri tabanında *tamamlama* hâl türü ve diğer hâl türlerinde de bulunabilen 16 eyleme ulaşılmıştır. Bu eylemlerin buldukları hâl türleri *alışlagelmiş durum*, *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *tamamlanmakta olan edimsellik*, *bitirme* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimselliktir*.

<i>Tamamlama</i> ve Diğer Hâl Türlerinde Bulunan Eylemler			
bağla-	çek-	geç- (iyileş)	yap-
bak-	çık-	koy-	yaz-
bekle-	çıkart-	kur-	ye-
boya-	dol-	uyut-	yıka-

TABLO 53: *Tamamlama* ve Diğer Hâl Türlerinde Bulunan Eylemler

Bağla-, Bak-, Çık-, Geç-, Kur-, Uyut-, Yap- ve Ye- Eylemleri

Bağla-, bak-, çık-, geç-, uyut-, yap- ve ye- eylemlerinin farklı hâl türü bulunma nedenleri örneklenerek *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde irdelenmiştir (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Bekle-, Boya- Çek-, Çıkar-, Yaz- ve Yıka- Eylemleri

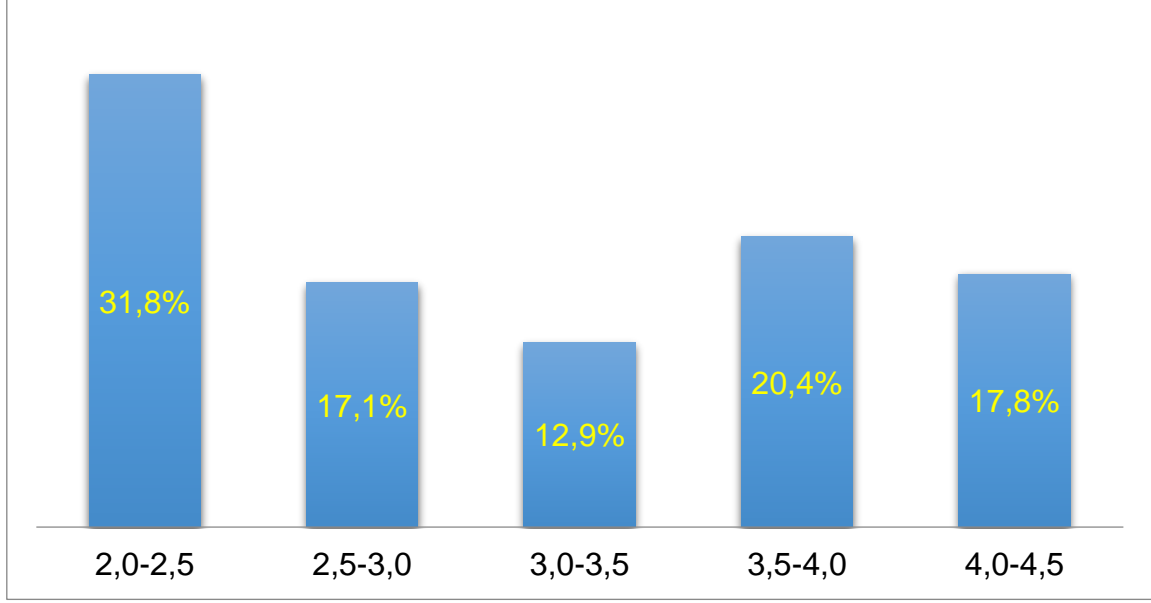
Bekle-, boya- çek-, çıkar-, yaz- ve yıka- eylemlerinin farklı hâl türü ulamlarında bulunma nedenleri örnekler verilerek *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri bölümünde irdelenmiştir (BKNZ Bölüm 4.4.1.2.1.2).

Dol- Eylemi

Dol- Eylemi hem *tamamlama* hem de *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmasının nedenleri örnek kullanılarak *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemleri bölümünde incelenmiştir (BKNZ Bölüm 4.4.2.1.1.2).

4.4.1.1.2. Tamamlama Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Tamamlama hâl türü eylemleri 1143 sıklık değeri ile ikinci en sık kullanılan hâl türü eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değer tüm veriye %24,4 oranı ile yansımaktadır. İncelenen beş ayrı yaş grup içerisinde en sık 2,0-2,5 yaş aralığında %31,8 oranında kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. *Tamamlama* hâl türü 2,5-3,0 yaş aralığında %17,1, 3,0-3,5 yaş aralığında %12,9, 3,5-4,0 yaş aralığında %20,4 ve 4,0-4,5 yaş aralığında %17,8 oranında kullanılmıştır (Çizelge 6).

Çizelge 6: *Tamamlama* Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.1.1.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Tamamlama* Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *tamamlama* hâl türü ulamındaki dağılımı yer alacaktır. Kullanım oranları TABLO 54'e göre %1'in altında kalan biçimbirimler izleyen bölümde yer almayacaktır.

Aşağıdaki TABLO 54'de sergilendiği gibi veri tabanında *tamamlama* hâl türü ile en sık kullanılan biçimbirim 656 toplamla –DI olarak saptanmıştır. 220 toplamla –AcAk ikinci en sık kullanım,139 toplamla 0 biçim üçüncü en sık kullanım alan biçimbirim olarak görülmektedir. Azalan sıraya göre –Ir biçimbirimi 80 kez, ve –AcAkDI biçimbirimi 25 kez kullanımlarıyla ortaya çıkmaktadırlar.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-DI	248	115	69	124	100	656	57,4
-AcAk	46	36	31	43	64	220	19,2
0 biçim	52	22	16	28	21	139	12,2
-lr	11	12	21	26	10	80	7,0
-AcAkDI	1	8	11	2	3	25	2,2
-DIDI	4	0	0	5	2	11	1,0
-mlş	1	3	0	1	0	5	0,4
-mlşDI	0	0	0	3	2	5	0,4
-lrDI	0	0	0	1	1	2	0,2
Toplam	363	196	148	233	203	1143	100,0

TABLO 54: Zaman Biçimbirimlerinin *Tamamlama* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.1.2. *Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri*

Fiziksel veya bilişsel hareket içermesi *edimsellik hâl türü*nün belirgin özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith 1997: 27). Eylemin sonlanması eylemi gerçekleştiren kişiye bağlı olmaktadır. Eylemi gerçekleştiren kişi istediği zaman eylemi sonlandırabilmektedir, çünkü tamamlama amacı taşımama *edimsellik hâl türü* ulamı özellikleri arasında yer almamaktadır. Bu durum *edimsellik hâl türü tamamlama hâl türü*nden ayırmayı kolaylaştıran bir özelliktir. Edimsellik *hâl türü* eylemlerinin *tamamlama hâl türü* eylemleri gibi doğal sonnoktası bulunmamaktadır. Bir *edimsellik hâl türü* eyleminin yapısı ve özellikleri her koşulda aynı olmakta, içerdiği olay bitmemekte, sonlanmamakta ama durdurulmaktadır (Shirai ve Andersen 1995:744). Xiao ve Mc Enery (1994:339) *edimsellik hâl türü* özelliklerini şöyle özetler: [+devinim], [+sürer], [-sınır], [-sonnokta] ve [-sonuç] (BKNZ S:23, TABLO 7). Radden ve Dirven (2007: 187) *sınırlı edimsellik* eylemlerini [$\pm$ sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır.

4.4.1.2.1. Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 63 sınırlı *edimsellik* özelliği taşıyan eylemin 388 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 55).

Sınırlı Edimsellik Eylemleri				
bağır-	dokun-	iç-	oku-	üfle-
bahset-	dön-	işle-	oyna-	yala-
bak- (ilgilen/izle)	döndür-	it-	salla-	yap- (boyama)
bekle-	döv-	ittir-	sallan-	yararlan-
biriktir-	duman çıkar-	izle-	savaş-	yardım et-
boya-	dur- (bekle)	karala-	seyret-	yarıştır-
boya yap-	düş-peşine (izle)	karıştır-	sil-	yaz-
çalış-	gezmeye git-	kaz-	söyle-(şarkı)	ye-
çek- (kameraya)	gıcıkla-	konuş-	su at-	yıka-
çevir-	gıcıklat-	koş-	sür-	yürü-
çiz-	gıvrıl- (ylan)	kullan-	topla-çiçek	yüz-
dikkat et-	gör-izle	möle-	tüttele-	
dinle-	gül-	okşa-	uç-	

TABLO 55: Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri

Sınırlı Edimsellik hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem sür- (56), ye-(38), boya- (28) ve iç- (24) eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda *sınırlı edimsellik* eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almakta

(59) a İçer süt İbocuk

b Dinlerim ortalığı

c Bekledim ben burda

d Yemek yerim, bekle

Yukarıda örnek 59 a, b, c ve d'nin içerdiği olaylar zamansal sınır veya uzamsal sonnokta değeri taşımamaktadırlar. Gerçekleşmek için zamana gereksinim duymakta

ama eylemin ne kadar süreceği ile ilgili bilgi içermemektedirler. Örnek 59 c'de eylemin –dı biçimbirimi taşıması, olayın sonladığını değil, geçmiş zamanda bir zaman aralığında sürmekte olduğunu ifade etmektedir. Bu sayılan özellikler *sınırlı edimsellik* eylemleri özellikleridir.

4.4.1.2.1.1. Sadece *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

Kullanılan veride *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamından başka bir ulamda görülemeyen 37 eyleme ulaşılmıştır (TABLO 56)

Sadece Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler			
bağır-	gül-	kullan-	üfle-
bahset-	iç-	okşa-	yala-
biriktir-	işle-	oku-	yararlan-
çalış-	it-	salla-	yardım et-
çevir- (omuzlan)	ittir-	sallan-	yarıştır-
dinle-	izle-	savaş-	yürü-
döv-	karala-	seyret-	yüz-
gıcıkla-	kaz-	su at-	
gıcıklat-	konuş-	sürül-	
gıvrıl- (yılan)	koş-	tütle-	

TABLO 56: Sadece *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

4.4.1.2.1.2. *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Veri tabanında hem *sınırlı edimsellik* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan 23 eylem tespit edilmiştir. Bunlar aşağıda TABLO 57'de görülmektedir.

Diğer Hâl Türü Ulamlarında da Bulunan Sınırlı Edimsellik Eylemleri			
bak- (ilgilen/izle)	çiz-	karıştır-	uç-
bekle-	dön-	oyna-	yap- (boyama)
boya-	dur- (bekle)	sil-	yaz-
boyat-	düş- peşine (izle)	söyle- (şarkı)	ye-
çek- (kameraya)	gör- (izle)	sür-	yıka-
çıkart- (duman)	git-	topla- (çiçek)	

TABLO 57: *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü ve Diğer Bazı Hâl Türü Ulamlarında Bulunabilen Eylemler

TABLO 57’de görülen *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamındaki eylemler ayrıca *kalıcılığı belirsiz durum, geçici alışlagelmiş durum, alışlagelmiş durum, -sınırlı edimsellik, tamamlama, bitirme, son noktaya erişmekte olan edimsellik ve tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında da yer almaktadır.

Bak-, Dön-, Dur-, Git-, Karıştır-, Sür-, Yap- ve Ye- Eylemleri

Bak-, dön-, dur-, git-, karıştır-, sür-, yap- ve ye- eylemleri *alışlagelmiş durum* bölümünde (BKNZ Bölüm 4.3.4.1.2) ele alındığı için bu bölümde tekrardan ele alınmayacaktır.

Oyna-, Sil- ve Uç Eylemleri

Kullanılan veri tabanında oyna-, sil- ve uç eylemleri hem *sınırlı edimsellik* hem de *-sınırlı edimsellik* hâl türü ulamlarında görülmektedir (TABLO 58).

Eylem	Sınırlı Edimsellik	-Sınırlı Edimsellik
(1) oyna-	a. Sünger Bob'u oynarık	b. Oyuncak oynuyoruk anneminan
(2) sil-	b. Münüfe nene silerdi masaları	b. Siliyorum ben da
(3) uç-	c. Böyle uçar uçar	c. Benimki uçuyor havada

TABLO 58: Farklı Hâl Türlerinde Oyna-, Sil- ve Uç- Eylemleri

Yukarıdaki tüm örneklerde görüldüğü gibi *sınırlı edimsellik* ve *-sınırlı edimsellik* eylemlerinin farkı kısıtlı bakış çerçevesinde [E+lyor] almış olmasıdır. *-Sınırlı edimsellik* eylemleri tamamlanmaya eğilimi olmayan tek bir süren olay içermektedirler.

Boya- ve Çiz Eylemleri

Boya- ve çiz eylemleri *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *tamamlama* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 59).

Eylem	boya-	çiz-
1. <i>Sınırlı Edimsellik</i>	a. Enver boyamaz	b. Ben da cızacam
2. <i>-Sınırlı Edimsellik</i>	a. Çünkü ben boyuyorum da ondan	b. Kalemnan cızıyom
3. <i>Tamamlama</i>	a. Ben iki tane elma boyadıydım	b. Ben da cizdim bir ev iki da pençere
4. <i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	a. Ben iki elmayı boyadıyom	b. Ben da dört göz çiziyom Selin sana

TABLO 59: Farklı Hâl Türlerinde Boya- ve Çiz- Eylemleri

TABLO 59, örnek (1a) ve (1b)'de boya- ve çiz- eylemleri zamansal sınır veya sonnokta içermemekte, gerçekleşmek için zamana gereksinim duymaktadır. Bu sayılan özellikler de *sınırlı edimsellik* hâl türü özelliklerindedir. Örnek (2a) ve (2b)'de ise aynı eylemler kısıtlı bakış çerçevesinde [E+lyor] olarak *-sınırlı edimsellik* hâl türünde bulunmaktadır. Örnek (3a ve b) ve (4a ve b)'de eylemlerin sonnoktası bulunmakta, gerçekleşmek için zamana gereksinim duymaktadırlar. Ancak örnek (4a ve b)'de eylemin tamamlanmaya gereksinim duymaması ([E+lyor] alması) eyleme

tamamlanmakta olan edimsellik hâl türü özellikleri katmaktadır. (3a ve b)'de ise eylemin tamamlanmış olması *tamamlama* hâl türünü işaret etmektedir.

Bekle- Eylemi

Sınırlı edimsellik, *-sınırlı edimsellik* ve *tamamlama* hâl türü ulamlarında ortak eylem sadece bekle- eylemidir (TABLO 60).

Eylem	bekle-
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	a. Beklerim aha
<i>-Sınırlı Edimsellik</i>	b. Bekleyiyom ben
<i>Tamamlama</i>	c. Beni bekledi beş dakkacık

TABLO 60: Farklı Hâl Türlerinde Bekle- Eylemi

Yukarıda TABLO 60, örnek (a)'da *bekle-* eyleminin kullanıldığı tümcenin zamansal sınır veya uzamsal sonnokta içermemesi, ama gerçekleşmek için zamana ihtiyaç duyması *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunmasının nedenlerindedir. Örnek (b)'de ise eylem almış olduğu kısıtlı bakış çerçevesinde ([E+luyor]) *-sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunmaktadır. Örnek (c)'de tümcenin zamansal sınır içermesi (beş dakika), [+sürer] değer taşıması eylemi *tamamlama* eylemi olarak belirlemektedir.

Çek- Eylemi

Çek- eylemi *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *tamamlama* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında kullanılan tek ortak eylemdir (TABLO 61).

Eylem	çek-
Sınırlı Edimsellik	a. Çeken bizi kameraya?
-Sınırlı Edimsellik	b. Sen çekiyon kameraya
Tamamlama	c. Bir film çekecek
Bitirme	d. Bu defa da resim çekti

TABLO 61: Farklı Hâl Türlerinde Bekle- Eylemi

Yukarıda TABLO 61, örnek (a ve b)'de çek- eyleminin sonnokta içermemesi ve gerçekleşmek için zamana gereksinim duyması örnek (a ve b)'yi *edimsellik* eylemi olarak belirlemektedir. Örnek (b)'de eylem almış olduğu biçimbirimin (-lyor) etkisiyle *-sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunmaktadır. Örnek (c)'de eylemin (film çek-) gerçekleşmek için zamana gereksinim duyması, aşamalar ve sonnokta içermesi *tamamlama* hâl türü ulamında bulunmasının nedenlerindedir. Örnek (d)'de ise eylemin (resim çek-) zamana gereksinim duymaması, sonuca odaklı olması *bitirme* hâl türü özelliklerindedir.

Çıkar- Eylemi

Çıkar- eylemi *sınırlı edimsellik*, *tamamlama* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında kullanılan tek ortak eylem olarak ortaya çıkmaktadır (TABLO 62).

Eylem	çıkır-
Sınırlı Edimsellik	a.Bak duman çıkar çorbadan
Tamamlama	b.Çıkardım ceketimi
Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik	c. Şampiyon çıkarıyoruk koş

TABLO 62: Farklı Hâl Türlerinde Çıkar- Eylemi

Yukarıda TABLO 62, örnek (a)'da çıkar- eylemi sonnokta içermemekte ve zamana gerkesinim duymaktadır. Ayrıca sonnokta içermemektedir. Bunlar da *sınırlı edimsellik* hâl türü özelliklerindedir. Örnek (b)'de ceket çıkarma işleminin aşamalardan oluşması, zamana gereksinim duyması ve sonnokta içermesi *tamamlama* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (c)'de şampiyon çıkar- eyleminin kazanmak anlamında kullanılması nedeniyle sonuca odaklı olması, süreç içermemesi ve ulaşmak zorunluluğu olmasa da sonnoktası olması *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü özelliklerindedir.

Düş- Eylemi

Kullanılan veri tabanında düş- eyleminin *sınırlı edimsellik*, *bitirme* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 63).

Eylem	düş-
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	a. Al tüfeği düş peşine
<i>Bitirme</i>	b. Öğretmenim kalem düşdü
<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik</i>	c. Düşüyom

TABLO 63: Farklı Hâl Türlerinde Düş- Eylemi

Yukarıda TABLO 63, örnek (a)'da "... düş peşine..." ifadesi ardından gidilip izlenmesi anlamına gelmektedir. İzle anlamındaki kullanımı ile düş- eylemi sonnokta içermemesi ve sürece gereksinim duymaması nedeniyle *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında yer almaktadır. Örnek (b)'de kalemin kaza ile düşmesi aşama veya süreç içermemekte, kalem yere düşünce olay sonlanmaktadır. Bu özellikler de *bitirme* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (c)'de ise düş- eylemi sürmekte olan (+lyor), ancak

sonnoktaya varma eğilimi olmayan bir olay olarak *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamında yer almaktadır.

Gör- Eylemi

Kullanılan veri tabanında *gör-* eyleminin *sınırlı edimsellik* ve *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 64).

Eylem	gör-
Sınırlı Edimsellik	a. Görürürm kapatma
Kalıcılığı Belirsiz Durum	b. Görmem aç ışığı dedim babama

TABLO 64: Farklı Hâl Türlerinde Gör- Eylemi

Yukarıda TABLO 64, örnek (a)'da *gör-* eylemi izlemek anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda [+sürer] değer taşıması ve sonnokta içermemesi ile de *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında yer almaktadır. Örnek (b)'de ise görme duyusunun yerine getirilememesinden söz edilmektedir. Bu durumun kalıcılık süresi ise belirtilmemektedir.

Söyle- Eylemi

Kullanılan veri tabanında *gör-* eyleminin *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 65).

Eylem	söyle-
Sınırlı Edimsellik	a. Şarkı söylerik
-Sınırlı Edimsellik	b. Söylüyom ben da
Bitirme	c. Babama ben söyledim dursun

TABLO 65: Farklı Hâl Türlerinde Söyle- Eylemi

Yukarıda TABLO 65, örnek (a)'da şarkı söyle- eyleminin sonnokta içermemesi, [+sürer] değer taşıması *sınırlı edimsellik* hâl türü özelliklerindedir. Örnek (b)'de aynı

eylemin [+lyor] ile kullanımı eylemi *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunmasına neden olmaktadır. Örnek (c)'deki söyle eyleminde odağın sonuçta olması, sonnokta içermesi ve gerçekleşmek için zamana gereksinim duymaması *bitirme* hâl türü özelliklerindedir.

Topla- Eylemi

Kullanılan veri tabanında topla- eyleminin *sınırlı edimsellik* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 66).

Eylem	topla-
<i>Sınırlı Edimsellik</i>	a. Anneme çiçek toplayacam
<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	b. Ben toplamıyorum masayı

TABLO 66: Farklı Hâl Türlerinde Topla- Eylemi

Yukarıda TABLO 66, örnek (a)'da çiçek toplamanın tamamlanması için ne kadar çiçek toplanılacağına bilinmemesi (-sonnokta), çiçek toplamak için zamana ihtiyaç duyulması (+sürer) eylemin *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunmasına neden olmaktadır. Örnek (b)'de ise masa toplama işleminin aşamalardan oluşması, zamana ihtiyaç duyması, sonnoktası olması *tamamlama* hâl türü özelliklerindedir. Ancak eylemin [E+lyor] ile kullanımı sonnoktanın gerçekleşmesine gereksinim duyulmadığını belirtmekte, bu da *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir.

Yaz- Eylemi

Kullanılan veri tabanında yaz- eyleminin *sınırlı edimsellik*, *tamamlama* ve *bitirme* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 67).

Eylem	yaz-
Sınırlı Edimsellik	a. Yazallar onlar
Tamamlama	b. Ben üç defa yazdım "A"
Bitirme	c. Öğretmenim ben önde otururum da polis yazdı beni

TABLO 67: Farklı Hâl Türlerinde Yaz- Eylemi

Yukarıda TABLO 67, örnek (a)'da yaz- eylemin sonnoktası olmaması ve gerçekleşmek için sürece gereksinim duyması *sınırlı edimselliğe*; (b)'de "A" harfini yazmak için belirli aşamaların tamamlanması gerekmesi, işlemin sınırı olması ve kaç kere yapıldığı belirtilmesi *tamamlamaya*; (c)'de ise eylemin gerçekleşmek için sürece gereksinim duymaması, sonnoktalarının olması ve sonuç odaklı olması *bitirme* hâl türüne işaret etmektedir.

Yıka- Eylemi

Kullanılan veri tabanında yıka- eyleminin *sınırlı edimsellik*, *tamamlama* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (TABLO 68).

Eylem	yıka-
Sınırlı Edimsellik	a. Yıkardı bulaşık hem da çamaşır
Tamamlama	b. Öğretmenim ben ellerimi yıkadım
Tamamlanmakta Olan Edimsellik	c. Elimi yıkayıyorum ben da

TABLO 68: Farklı Hâl Türlerinde Yıka- Eylemi

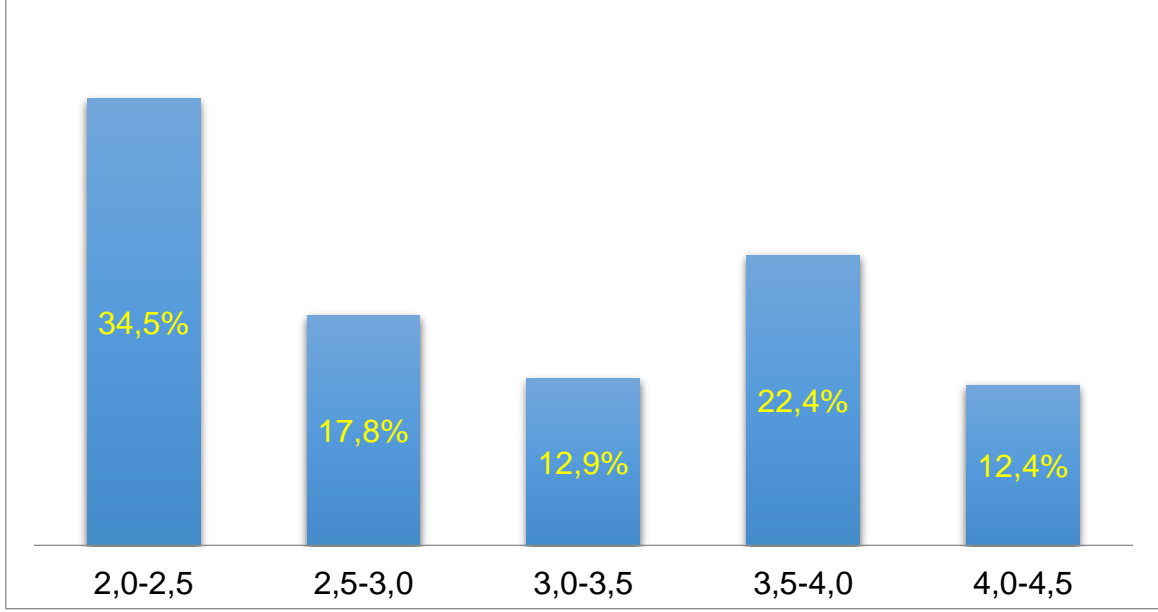
TABLO 68, örnek (a)'da bulaşık ve çamaşır yıkamanın sonnoktası bulunmamaktadır. Ayrıca yıkanan çamaşır ve bulaşığın miktarı belirtilmemektedir. Bulaşık ve çamaşır

yıkamanın sürece gereksinimi olması *sınırlı edimsellik* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (b)'de iki elin yıkanması için, ellerin ıslatılması, sabunlanması, durulanması ve kurulanması gibi aşamalar gereklidir. Bu aşamalar tamamlanınca olay sonlanır: [+sürer], [+sonnokta] ve aşama içermesi *tamamlama* hâl türü ulamında bulunmasının nedenleri olarak sayılabilmektedir. Örnek (c)'de (b)'nin aksine eylemin [E+lyor] değeri taşınması olayın tamamlanmadığını anlatmakta ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamında yer almaktadır.

4.4.1.2.2. *Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Sınırlı edimsellik hâl türü eylemleri 388 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri ile toplam sıklık değeri içinde *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri dördüncü sırada yer almaktadır.

Sınırlı edimsellik hâl türü eylemlerinin yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 7'de görülmektedir. Çizelge 7'ye göre en sık kullanım %34,5 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci en yüksek değer 3,0-3,5 yaş aralığında %22,4 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %17,8 oranı ile 2,5-3,0 yaş aralığında En az kullanım ise %12,9 oranı ile 3,5-4,0 ve %12,4 oranı ile 4,0-4,5 yaş aralığında gözlemlenmektedir (Çizelge 7).

Çizelge 7: *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.1.2.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları*

Aşağıdaki bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve kullanım oranlarının *sınırlı edimsellik* hâl türü ulamındaki dağılımı yer alacaktır. Kullanım oranları TABLO 69'a göre %1'in altında kalan biçimbirimler izleyen bölümde yer almayacaktır.

Aşağıdaki TABLO 69'da sergilendiği gibi veri tabanında *sınırlı edimsellik* hâl türü ile en sık kullanılan biçimbirim 199 toplamla –lr olarak saptanmıştır. 100 toplamla –AcAk ikinci en sık kullanım,78 toplamla 0 biçim üçüncü en sık kullanım alan biçimbirim olarak görülmektedir.–DI biçimbirimi 7 kullanım sıklığı değeri ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lr	60	38	30	51	20	199	51,3
-AcAk	33	20	12	18	17	100	25,8
0 biçim	35	10	7	15	11	78	20,1
-DI	5	1	1	2	0	9	2,3
-DIDI	1	0	0	0	0	1	0,3
-mlş	0	0	0	1	0	1	0,3
Toplam	134	69	50	87	48	388	100,0

TABLO 69: Zaman Biçimbirimlerinin *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.1.3. Bitirme Hâl Türü Eylemleri

Bitirme hâl türü eylemleri *tamamlama* eylemlerine göre daha kısa süreç (tek aşamalı olay) içermektedirler, belirli bir zaman dilimiyle sınırlanabilmekte ve son noktaya işaret edebilmektedirler. Ayrıca anlık durum değişimi içerebilmektedirler. Bu anlık durum değişimi sonuç aşamasında (ör: zirvede olma aşaması) sonlanmaktadır. *Bitirme* hâl türü eylemlerini, *tamamlama* hâl türü eylemlerinden ayıran en açık özelliği içsel olarak anlık sonuç içeriyor olmalarıdır. Sonuç eylemleri, eylemde kodlanmış uzamsal son noktanın başarıyla tamamlanmasını içermektedirler (Xiao ve Mcenery 2004:336).

4.4.1.3.1. Bitirme Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Eylemlerin hâl türlerine göre dağılımlarına göre 1904 kullanım sayısı ile ikinci sırada yer alan bitirme eylemleri veri tabanına 93 farklı eylemle yansımaktadır. Bu eylemler TABLO 70'de görülmektedir.

Bitirme Eylemleri						
aç-	bit-	de-	gel-	kes-	sıkış-	yapış-
açıl-	bitir-	devril-	gir-	kesil-	sok-	yapıştır-
al-	boz-	doğur-	git-	kır-	sök-	yaz- (ceza)
armağan et-	bozul-	dokun-	göster-	kırıl-	söyle	yetiş-
aş-	böl-	dök-	götür-	kop-	şaka yap-	yırt-
at-	bul-	dökül-	kuru-	kopar-	tak-	yok et-
atla-	bulabil-	dön-	hasta ol-	koy-(işaret)	tut- (yakala)	yol-
bak-	bulaş-	dur-	ısır-	kur-	tutukla-	yolla-
bas-	ceza koy-	durdur-	in-	öl-	ulaşabil-	
bastır-	cezaya koy-	düş-	kaç-	öp-	uyan-	
başar-	çağır-	düşür-	kaçır-	sal-	ver-	
başla-	çek- (resim)	elle-	kap-	saldır-	yak-	
bırak-	çekil-	ez-	kapat-	sat-	yakala-	
bin-	çık-	geç-	kazan-	seç-	yan-	

TABLO 70: *Bitirme* Hâl Türü Eylemleri

Bitirme hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem bak- (417), al- (239), ver- (233) ve gel- (120) eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda *bitirme* eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almaktadır.

- 60 a. Öğretmenim kalem düşdü
- b. Abla bak bitirdim
- c. Gözde uğurböceği buldum
- d. Otobüs geldi
- e. Oops döktük meyve suyunu

Yukarıdaki 60 a, b, c, d ve e örneklerinin içerdiği eylemlerde odak olayın aşamalarında değil sonucunda bulunmaktadır. Bu da *bitirme* hâl türü eylemlerinin [-sürer] özelliğini ortaya koymaktadır.

4.4.1.3.1.1. Sadece *Bitirme* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

Kullanılan veri tabanında *bitirme* hâl türü ulamından başka bir ulamda tespit edilmeyen 51 eyleme ulaşılmıştır (TABLO 71).

Sadece <i>Bitirme</i> Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler				
aç-	bulaş-	ez-	kırıl-	uyan-
armağan et-	çağır-	gir-	kop-	yak-
as-	çekil-	kuru-	kopar-	yakala-
bas-	devril-	hasta ol-	öp-	yapıştır-
bastır-	doğur-	ısın-	sal-	yok et-
başar-	dokun-	ısıt-	saldır-	yol-
boz-	dök-	kaçır-	seç-	yolla-
bozul-	durdur-	kap-	sıkış-	
böl-	düşür-	kapat-	sök-	
bul-	elle-	kazan-	tutukla-	
bulabil-	en- (in)	kesil-	ulaşabil-	

TABLO 71: Sadece *Bitirme* Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

4.4.1.3.1.2. *Bitirme* Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Veri tabanında hem *bitirme* hem de diğer bazı hâl türü ulamlarında bulunan 42 eylem tespit edilmiştir. Bunlar aşağıda TABLO 72'de görülmektedir.

Diğer Hâl Türü Ulamlarında da Bulunan Bitirme Eylemleri		
açıl-	dökül-	kur-
al-	dön-	öl-
at-	dur-	sat-
atla-	düş-	sok-
bak-	geç-	söyle-
başla-	gel-	şaka yap-
bırak-	git-	tak-
bin-	göster-	tut- (yakala)
bit-	götür-	ver-
bitir-	ısır-	yan-
çarp-	kaç-	yapış-
çek- (resim)	kes-	yaz- (ceza)
çık-	kır-	yetiş-
de-	koy-	yırt-

TABLO 72: *Bitirme* Hâl Türü ve Diğer Bazı Hâl Türü Ulamlarında Bulunan Eylemler

TABLO 72’de görülen *bitirme* hâl türü ulamındaki eylemler ayrıca *kalıcılığı belirsiz durum, geçici alışlagelmiş durum, geçici durum, alışlagelmiş durum, değişmeyen durum, -sınırlı edimsellik, tamamlama, bitirme, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik ve tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında da yer almaktadır.

Al-, At-, Atla-, Bak-, Bırak-, Bin-, Çarp-, Çık-, De-, Dökül-, Dön-, Dur-, Geç-, Gel-, Git-, Isır-, Koy-, Sat-, Sok-, Tut-, Ver-, Yapış- ve Yırt Eylemleri

Al-, at-, atla-, bak-, bırak-, bin-, çarp-, çık-, de-, dökül-, dön-, dur-, geç-, gel-, git-, ısır-, koy-, sat-, sok-, tut-, ver-, yapış- ve yırt eylemlerinin farklı hâl türü ulamlarında bulunmalarının nedenleri örnekler çerçevesinde *alışlagelmiş durum* bölümünde (Bölüm 4.3.4.1.2) ele alındığı için bu bölümde tekrardan ele alınmayacaktır.

Çek-, Düş-, Yap- ve Yaz- Eylemleri

Çek-, düş-, yap- ve yaz- eylemlerinin farklı hâl türü ulamlarında bulunmalarının nedenleri örnekler çerçevesinde *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri bölümünde (BKNZ Bölüm 4.4.1.2.1.2) tartışılmıştır. Bu bölümde tekrardan ele alınmayacaktır.

Yan- ve Yetiş- Eylemleri

Yan- ve yetiş- eylemlerinin birden fazla hâl türü ulamında bulunmasının nedenleri *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü eylemleri bölümünde (BKNZ Bölüm 4.3.1.1.3). açıklanmıştır. Burada tekrar ele alınmayacaktır.

Açıl-, Başla-, Bit-, Bitir-, Kaç-, Kır-, Öl-, ve Tak- Eylemleri

Açıl-, başla-, bit-, bitir-, kaç-, kır-, öl-, ve tak- eylemleri hem *bitirme* hem de *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü eylemleri ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 73).

Eylem	Bitirme	Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik
açıl-	a. Bak benim sayfam açıldı	b. Açılıyor kapılar
başla-	a. Film başladı	b. Öğretmenin başlıyok
bit-	a. Benim bitmedi	b. Benimki bitiyor
bitir-	a. Abla bak bitirdim	b. Bitiriyorum, onu da yapacam
kaç-	a. Tren geçdi	b. Enver servis geçiyor be
kır-	a. Boyayı girdi bu Masal	b. Gıriyorum ikiye
öl-	a. Benim tavşanım da öldü	b. Ölüyor balıklar bu pis suda
tak-	a. Öğretmenim dakdım guyuğu	b. Dakıyor çengeli süse

TABLO 73: *Bitirme* ve *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Ulamlarında

Bulunan Ortak Eylemler

Yukarıda TABLO 73’de *bitirme* hâl türü için kullanılan tüm örnek (a)larda odak sonuçta bulunmaktadır. Ayrıca [+sonnokta] ve [-sürer] değer taşımaktadırlar. Örnek (b)lerdeki eylemlerde ise aynı eylemler [E+lyor] almaları sonnoktaya ulaşma zorunluluklarını ortadan kaldırmaktadır. Bunun sonucunda *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamında yer almaktadırlar.

Göster- Eylemi

Göster- eylemi hem *bitirme* hem de *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 74)

EYLEM	göster-
<i>Bitirme</i>	a.Hangisiysa göster
<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	b. Yolu ben gösteriyorum

TABLO 74: Farklı Hâl Türlerinde Göster- Eylemi

TABLO 74 örnek (a)’da göster- eylemi parmakla işaret etmek anlamında kullanılması nedeni ile [+sonnokta] ve [-sürerlik] değeri taşıyarak *bitirme* hâl türüne işaret etmektedir. Örnek (b)’de ise aşamalar ve süreç içeren yolu tarif etme anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımda odak aşamalarda olmaktadır.

Götür- ve Kes- Eylemleri

Götür- ve kes- eylemleri hem *bitirme* hem de *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 75).

Eylem	Bitirme	Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik
götür-	a. Ada nerdeymiş, eve götürdü genni öğretmen	b. Götürüyor mutfağa
kes-	a. Kesildi çit	b. Ben da kesiyom

TABLO 75: Farklı Hâl Türlerinde Götür- ve Kes- Eylemleri

Yukarıda TABLO 75’de *götür-(a)* ve *kes- (a) bitirme* hâl türü ulamında gösterilmektedir. Bunun nedeni tümcelerde odağın sonuçta bulunması ve (-sürer) değer taşımasıdır, *götür* ve *kes- (b)*’lerde ise sonnoktaya erişme gereksinimi olmayan eylem sürmektedir ([E+lyor]). Bu da *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamına işaret etmektedir.

Kur- Eylemi

Kur- eylemi *bitirme*, *tamamlanmakta olan edimsellik* ve *tamamlama* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 76)

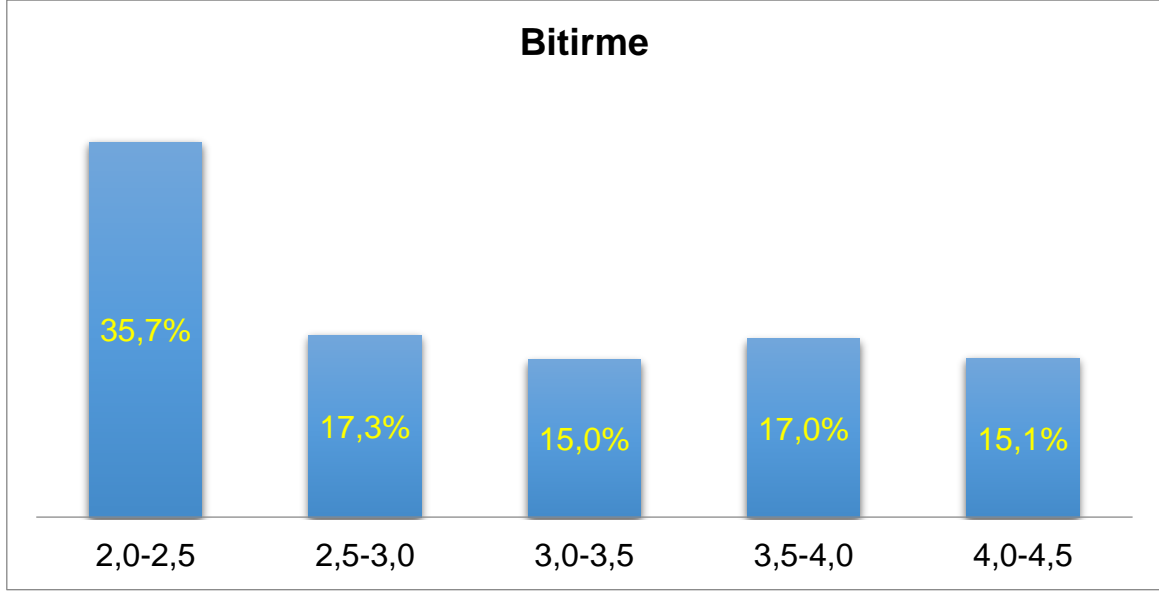
Eylem	kur-
Bitirme	a. Atatürk cumhuriyeti kurdu
Tamamlanmakta Olan Edimsellik	b. Guruyor adamcık
Tamamlama	c. Eda da gurdu adamcığı

TABLO 76: Farklı Hâl Türlerinde Kur- Eylemi

Yukarıda TABLO 76, örnek (a)’da odak sonnoktada bulunduğundan dolayı [-sürelik] değeri taşımaktadır (*bitirme*). Örnek (b)’de aşamalardan oluşan oyuncak adam kurma eylemi devam etmektedir (*tamamlanmakta olan edimsellik*), Örnek (c)’de ise aşamalar tamamlanmış ve oyuncak adam kurulmuştur (*tamamlama*).

4.4.1.3.2. Bitirme Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Veri tabanındaki en büyük hâl türü ulamı olan *bitirme* hâl türü ulamı veri tabanında 1904 kullanım sıklığı ile yer almaktadır. *Bitirme* hâl türü eylemlerinin yaş aralıklarına göre kullanım oranları çizelge 8'de izlenebilmektedir.

Çizelge 8: Bitirme Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

Yukarıda çizelge 8'de görülebileceği gibi, bu hâl türünde de en sık kullanım, %35,7 oranı ile en küçük yaş aralığı olan 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. Diğer dört yaş aralığında birbirine çok yakın kullanım sıklığı görülmektedir. Bunlar 2,5-3,0 yaş aralığında %17,3, 3,5-4,0 yaş aralığında %17, 4,0-4,5 yaş aralığında %15,1 ve 3,0-3,5 yaş aralığında %15 olarak sıralanmaktadır.

4.4.1.3.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Bitirme* Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

İzleyen bölümde her bir biçimbirim için *bitirme* hâl türü ulamındaki kullanım oranları yer almaktadır. Kullanım oranları TABLO 77'ye göre %1'in altında kalan biçimbirimler izleyen bölümde yer almayacaktır.

Aşağıdaki TABLO 77’de sergilendiği gibi veri tabanında *bitirme* hâl türü ile en sık kullanılan biçimbirim 783 toplamla –DI olarak saptanmıştır. 742 toplamla 0 biçim kullanımı ikinci en sık kullanım olarak yer almaktadır. –AcAk biçimbirimi 256, –Ir biçimbiriminin ise 75 kez kullanıldığı görülmektedir.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-DI	239	131	140	140	135	785	41,2
0 biçim	352	115	86	105	84	742	39,0
-AcAk	73	63	38	51	31	256	13,4
-Ir	12	14	13	23	13	75	3,9
-DIDI	2	2	3	1	7	15	0,8
-miş	0	1	3	1	8	13	0,7
-mişDI	0	2	1	1	8	12	0,6
-IrDI	0	0	1	1	2	4	0,2
-AcAkmış	1	1	0	0	0	2	0,1
Toplam	679	329	285	323	288	1904	100,0

TABLO 77: Zaman Biçimbirimlerinin *Bitirme* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.1.4. Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Eylemleri

Anlık eylemler için *anlıkgerçekleşim* (*semelfactive*) ifadesinin kullanımına Smith (1991) ve sonraları Verkuyl (1993)’ün önderliğinde başlanmıştır. Dowty (1979) ve Vendler (1967) anlıkgerçekleşim eylemlerini ayrı bir görünüşsel ulam olarak ayırmamış, edimsellik veya bitirme eylemi olarak ele almışlardır.

Süreç içermeme özelliği ile belirginleşen anlıkgerçekleşim eylemlerinde başlangıç ve sonuç aşamaları görülmemektedir, bitmişlik değeri taşımaz ve anlık olarak gerçekleşirler. Tekli veya çoklu olay içerebilir (Frawley 1992:310), bu da zaman

sınırlarını iptal edebilir (Xiao ve Mc Enery 1994:340). Bitirme hâl türü eylemlerinden uzamsal sonnokta, durum değişimi ve sonuç içermemesi ile ayrılır (Xiao ve Mc Enery 1994:340).

Anlıkgerçekleşim eylemleri, neredeyse gerçekleştirmeleri hiç zaman içermeyen, bir anda oluşan olayları içermektedir. Süre içermedikleri için içsel yapıları olmadığı da kabul edilmektedir (Katalin 2011). *Anlıkgerçekleşim* eylemleri tek aşamalı, bir anda oluşan ve sonuç içermeyen eylemler olarak tanımlanmaktadır. Tek aşamalı oldukları için içsel olarak sınırlı kabul edilmektedirler (Smith 1997:29).

Smith (1991) tüm anlık olayların *anlıkgerçekleşim* eylemi olmadığına da dikkat çekmektedir. Anlık olaylar *edimsellik* veya *bitirme* eylemi olarak da görülebilmektedirler. Birçok *anlıkgerçekleşim* eylemi *edimsellik* eylemi olarak da görülebilmektedir (kapı çal-, öksür). Öksür- eylemi tek bir öksürükten bahsettiği zaman bir *anlıkgerçekleşim* eylemidir. Ancak art arda yinelenen bir olaydan bahsediyorsa *edimsellik* eylemidir. Bahsedilen *edimsellik* eylemleri, Radden ve Dirven (2007)'de [E+lyor] özelliği ile *yinelemeli edimsellik* eylemleri olarak ele alınmaktadırlar.

Anlıkgerçekleşim eylemlerini *bitirme* eylemlerinden ayıran en önemli özellik *anlıkgerçekleşim* eylemlerinin sonuç aşaması ve durum değişimi içermemesidir. Bu da sonuç gösteren sıfatımsı niteleyicilerle kullanımlarını genellikle engellemektedir.

Anlıkgerçekleşim eylemleri anlık olmalarını vurgulayan belirteçlerle (aniden, ansızın, birden, anında) kullanılmaktadırlar. Örneğin:

(a) Birden ışık parladı.

4.4.1.4.1. Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 37 kez kullanılan bu hâl türüne ait 13 eylem aşağıda görülmektedir (TABLO 78).

Anlıkgerçekleşim hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem vur- (13), bat-(5), kus- ve zıpla- (4) olarak ortaya çıkmaktadır.

Anlıkgerçekleşim Eylemleri			
bat-	çak-(el)	kus-	zıpla-
cımcıkla-	çarp-	patla-	
cımcikle-	hopla-	tükür-	
cırmala-	kıstırıl-	vur-	

TABLO 78: *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Eylemleri

Aşağıda örnek 60 a, b, c, d ve e'de ki eylemlerin gerçekleşmesi için zamana gereksinim duyulmamaktadır. Olaylar anlıktır, başlangıç ve son noktaları bulunmamakta ya da örtüşmektedir (Siewierska 1991).

- 60 a. Elime battı o tiken
- b. Çak, çak da ben da bitirdim
- c. Hopladı ve garnına girdi
- d. Evet vurdu
- e. Bir kerecik zıpladım ya ben

Anlıkgerçekleşim eylemlerinin sonuç içermeme özelliğinden yola çıkılarak, yukarıdaki örnek tümcelere “Dikkatlice” testi uygulandığında hiç birinde geçerli sonuç alınamamıştır. Örneğin *dikkatlice batır, *dikkatlice cırmala, *dikkatlice tükür. Ayrıca durum değişimi de içermemektedirler.

4.4.1.4.1.1. Sadece *Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler*

İncelenen veri tabanında ulaşılan 13 *anlıkgerçekleşim* hâl türü eyleminden 12’si sadece *anlıkgerçekleşim* hâl türü ulamında bulunmaktadır (TABLO 79).

Sadece <i>Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemleri</i>		
bat-	hopla-	sık-
cımcıkla-	kıstırıl-	tükür-
cırmala-	kus-	vur-
çak-(el)	patla-	zıpla-

TABLO 79: Sadece *Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler*

4.4.1.4.1.2. *Anlıkgerçekleşim Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler*

İncelenen veri tabanında hem *anlıkgerçekleşim* hâl türü hem de başka bir hâl türü ulamında bulunan tek bir eyleme ulaşılmıştır. Bu eylem çarp- eylemidir.

Çarp- Eylemi

Çarp eylemi, kullanılan veri tabanında hem *anlıkgerçekleşim* hem de *alışlagelmiş durum* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 80).

Eylem	Anlıkgerçekleşim	Alışlagelmiş Durum
çarp-	Çarptı koluma	Bu kapı her gün çarpar rüzgardan

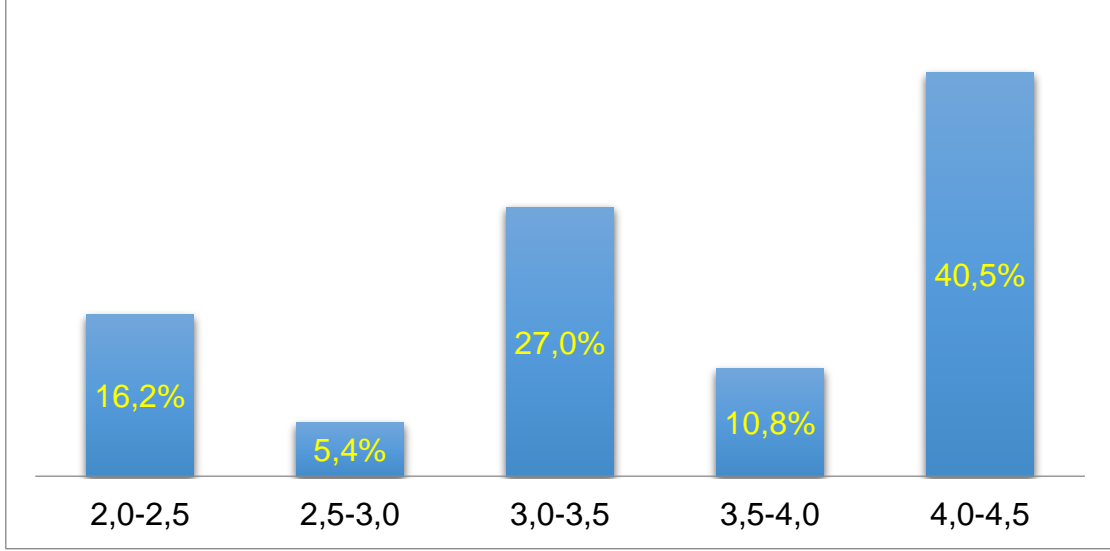
TABLO 80: Farklı Hâl Türlerinde Çarp- Eylemi

Yukarıdaki TABLO 80’de *anlıkgerçekleşim* hâl türü için kullanılan örnekte olay anlık olmasından, *alışlagelmiş durum* hâl türü için kullanılan örnekte ise kullanılan *sıklık belirteci* (her gün) olayın her gün tekrarlanmasından söz edilmektedir.

4.4.1.4.2. *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Anlıkgerçekleşim hâl türü eylemleri 38 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde sekizinci sırada yer almaktadır. Bu hâl türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 9’da görülmektedir. Çizelge 9’a göre en sık kullanım %40,5 oranı ile 4,0-4,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci en yüksek değer 3,0-3,5 yaş aralığında %27 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %16,2 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında görülebilmektedir. Dördüncü sırada %10,8 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığı yer almaktadır. En az kullanım ise 2,5-3,0 yaş aralığında %5,4 oranında gözlemlenmektedir (Çizelge 9).

Çizelge 9: *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.1.4.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

İzleyen bölümde her bir biçimbirim için *anlıkgerçekleşim* hâl türü ulamındaki kullanım oranları yer almaktadır. Aşağıdaki TABLO 81’de sergilendiği gibi veri tabanında *anlıkgerçekleşim* hâl türü ile en sık kullanılan biçimbirim 27 toplamla –DI olarak saptanmıştır. 8 toplamla –lr biçimbirimi kullanımı ikinci en sık kullanım olarak yer almaktadır. 0 biçim biçim ve DIDI- biçimbirimlerin ise birer kez kullanıldığı görülmektedir.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-DI	5	1	8	3	10	27	73.0
-Ir	1	1	2	0	4	8	21.6
0 biçim	0	0	0	1	0	1	2.7
-DIDI	0	0	0	0	1	1	2.7
Toplam	6	2	10	4	15	37	100.0

TABLO 81: Zaman Biçimbirimlerinin *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.2. -Sınırlı Olay Eylemleri

-Sınırlı olay eylemleri, *kısıtlı bakış çerçevesi* ile [E+lyor] ve [-sınırlı] görünüş özellikleri ile ayırt edilebilmektedir. *Tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* olarak dört ayrı hâl türü ulamından oluşmaktadır.

4.4.2.1. Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri

Tamamlanmakta olan edimsellik [+sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık] ve [E+lyor] özellikleri ile belirlenmektedir. Bu hâl türü bir alt tür *tamamlama* hâl türü olduğu için sonnoktaları olduğu belirtilmekte ama olayın sonnoktaya varışının beklenilmediği vurgulanmaktadır. Bu özellik ve [E+lyor] özelliği *tamamlama* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemlerinin birbirinden ayırt edilmesini sağlayan başlıca özelliklerdir.

4.4.2.1.1. *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

Veri tabanında 11 *tamamlanmakta olan edimsellik* özelliği taşıyan eylemin 84 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu hâl türüne ait eylemler aşağıda görülmektedir (TABLO 82).

<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i> Eylemleri		
al-	göster- (tarif et)	ver-
boya-	koy-	yap-
çiz-	kur-	yıka-
dol-	topla-	

TABLO 82: *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri

Tamamlanmakta olan edimsellik hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem yap- (66), göster- (tarif et) (4) ve boya- (3) eylemleri olarak görülmektedir.

Aşağıda *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almaktadır. Örnek 61 a'da yıka- eyleminin içerdiği aşamalar sırasıyla tamamlandığı zaman son noktaya ulaşılmaktadır. Eylemin [E+lyor] değeri taşıması olayın tamamlanmadığını anlatmaktadır, bu da eylemin *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamında yer almasına neden olmaktadır. Örnek 61 b ve c'de de aynı durum söz konusudur.

61 a. elimi yıkayıyorum

b. guruyon adam (oyuncak adam mı kuruyorsun?)

c. öğretmenim ben anneme çiçek yapıyorum

4.4.2.1.1.1. *Sadece Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler*

İncelenen veri tabanında sadece *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamında bulunan herhangi bir eyleme ulaşılamamıştır.

4.4.2.1.1.2. *Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler*

Veri tabanında tespit edilen 11 *tamamlanmakta olan edimsellik* eyleminin tümü farklı hâl türü ulamlarında da görülmektedir. Bu hâl türleri başta *tamamlama* olmak üzere, *bitirme*, *son noktaya erişmekte olan edimsellik*, *sınırlı edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *alışlagelmiş durum* ve *kalıcılığı belirsiz durumdur*.

Al-, Koy-, Ver- ve Yap- Eylemleri

Al-, koy-, ver-, yap- eyleminin bulunduğu hâl türü ulamları, ilgili tartışmalar ve örnekler *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde izlenebilmektedir (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

Boya-, Çiz-, Topla-, ve Yık- Eylemleri

Boya-, çiz-, topla-, ve yık- eyleminin yer aldığı farklı hâl türü ulamları ve örnekleri *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri bölümünde izlenebilmektedir (BKNZ Bölüm 4.4.1.2.1.2).

Göster- ve Kur- Eylemleri

Göster- ve kur- eylemleri buldukları hâl türü ulamlarından bir olan *bitirme* hâl türü eylemleri bölümünde örneklenip tartışılmıştır (BKNZ Bölüm 4.4.1.3.1.2).

Dol- Eylemi

Dol- eylemi hem *tamamlanmakta olan edimsellik* hem de *tamamlama* hâl türü ulamlarında bulunmaktadır (TABLO 83).

Eylem	dol-
<i>Tamamlanmakta Olan Edimsellik</i>	a. İki bardak doluyor aynı anda
<i>Tamamlama</i>	b. Sırayla otobüse dolduk

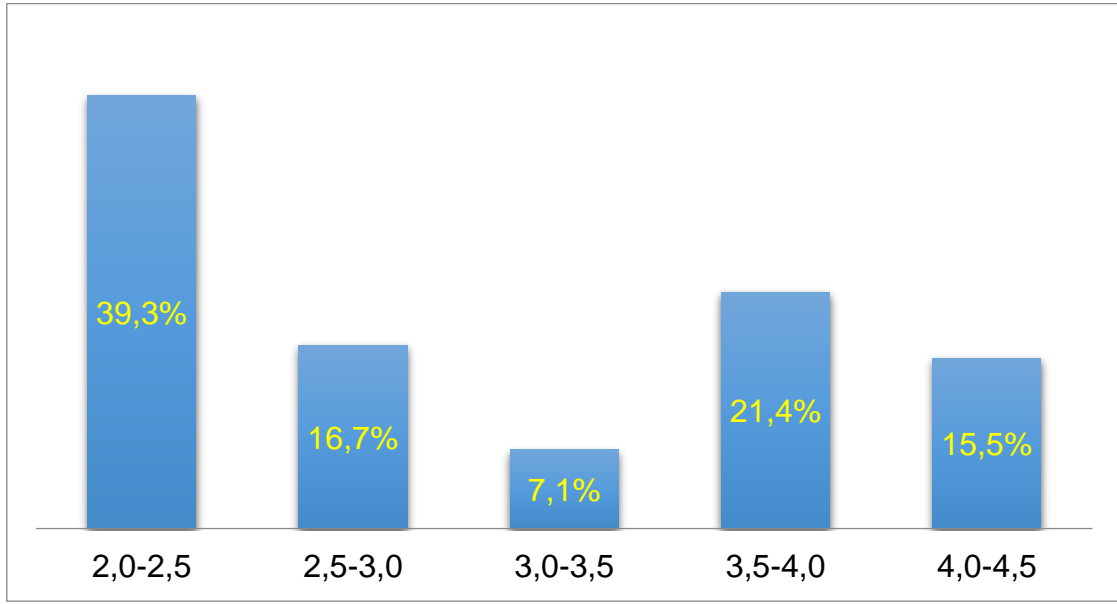
TABLO 83: Farklı Hâl Türlerinde Dol- Eylemi

Yukarıda TABLO 83, örnek a'da iki bardağın dolmasının sürece gereksinim duyması, sonnoktanın tamamlanmasına gereksinim olmasa da sonnoktanın varlığı *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü özelliklerindedir. Örnek b'de ise otobüse yerleştirmek anlamında kullanılan dol- eylemi aşamalar içeren, sürece gereksinim duyan bir *tamamlama* hâl türü eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.2.1.2. Tamamlanmakta Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

Tamamlanmakta olan edimsellik hâl türü eylemleri 84 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde yedinci sıradadır. Bu hâl türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdelikleri aşağıda çizelge 10'da

görülmektedir. Çizelge 10'a göre en sık kullanım %39,3 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci yüksek değer 3,5-4,0 yaş aralığında %21,4 oranı ile yer almaktadır. Üçüncü sırada %16,7 oranı ile 2,5-3,0, dördüncü sırada %15,5 oranı ile 4,0-4,5 yaş aralıkları yer almaktadır. En az kullanım %7,1 oranı ile 3,0-3,5 yaş aralığında görülmektedir. (Çizelge 10).

Çizelge 10: *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.2.1.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

İzleyen bölümde her bir biçimbirim için kullanım sayısı ve oranlarının *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü ulamındaki dağılımları yer almaktadır. Aşağıdaki TABLO 84'de sergilendiği gibi veri tabanında *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemleri 84 toplamla yalnızca –lyor biçimbirimi ile kullanılmaktadır. Bu sonuç

tamamlanmakta olan edimsellik hâl türü eylemlerinin doğası gereği ortaya çıkmaktadır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lyor	33	14	6	18	13	84	100.0
Toplam	33	14	6	18	13	84	100.0

TABLO 84: Zaman Biçimbirimlerinin *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.2.2. -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri

[-sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik] ve [E+lyor] özellikleri ile belirlenen -*sınırlı edimsellik* eylemleri aşağıda TABLO 85’de görülmektedir. -*Sınırlı edimsellik* eylemleri, *edimsellik* eylemlerinin [E+lyor] ile kullanılan bir alt ulamı olmaktadır (Radden ve Dirven 2007). [E+lyor] ile kullanılan diğer bir *edimsellik* alt ulamı olan *yinelemeli edimsellik* eylemlerinden farkı *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin yinelenen anlık olaylardan oluşmasıdır. -Sınırlı edimsellik eylemleri ise tamamlanmaya eğilimi olmayan tek bir süren olay içermektedirler.

4.4.2.2.1. -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler

-*Sınırlı edimsellik* eylemleri veri tabanında 29 kullanım sayısı ve 14 farklı eylem ile karşımıza çıkmaktadır (TABLO 85).

-Sınırlı Edimsellik Eylemleri		
ara-	kazı-	sür-
bekle-	oyna-	uç-
boya-	sil-	yap- (boya)
çek-(kameraya)	söyle-	ye-
çiz-	süpür-	

TABLO 85: -Sınırlı Edimsellik Eylemleri

-Sınırlı edimsellik eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem boya- (7), sil- (4), yap- (boya) (3) ve çek-(kameraya) (2) eylemleridir.

Aşağıda -sınırlı edimsellik eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almaktadır.

- 62 a. Bekleyiyom (bekliyorum)
- b. Evet boya yapıyorduk
- c. Annem arabayı sürüyor

Yukarıda örnek 62a ve c'nin içerdiği eylemlerde (bekle- ve sür-) sonnokta bulunmamaktadır. Bekleme ve araba sürmeye istenildiği zaman son verilebilmektedir. Bir *edimsellik* hâl türü özelliği olan süreç içermeye özelliği de bu eylemlerde görülmektedir. Radden ve Dirven (2007: 187) de belirtildiği gibi bu eylemlerin [E+lyor] değeri taşıması -sınırlı edimsellik eylemine dönüşmelerini sağlamaktadır. -Sınırlı edimsellik hâl türü eylemlerinde odak olayın devamlılığında (progression) olmaktadır. Örnek 62b'nin yukarıda açıklanan örneklerden tek farkı olayın geçmiş zamandaki bir zaman aralığında devamlılığından söz etmesidir.

4.4.2.2.1.1. Sadece -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler

İncelenen veri tabanında sadece -*sınırlı edimsellik* hâl türü ulamında bulunan üç eyleme ulaşılmıştır. Bunlar ara-, kazı- ve süpür eylemleridir.

4.4.2.2.1.2. -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler

Sınırlı Edimsellik Eylemleri hâl türü ulamında yer alan ve bu hâl türü dışındaki ulamlarda da yer alabilen 11 eyleme ulaşılmıştır (TABLO 86).

Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan -Sınırlı Edimsellik Eylemleri			
bekle-	çiz-	söyle-	yap- (boya)
boya-	oyna-	sür-	ye-
çek-(kameraya)	sil-	uç-	

TABLO 86: Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan -*Sınırlı Edimsellik* Eylemleri

Bekle-, Boya-, Çek-, Çiz, Oyna-, Sil-, Söyle ve Uç Eylemleri

Bekle-, boya- çek-, çiz, oyna-, sil-, söyle- ve uç eylemlerinin farklı hâl türü ulamlarında bulunma nedenleri örnekler verilerek *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri bölümünde irdelenmiştir (BKNZ Bölüm 4.4.2.2.1.2).

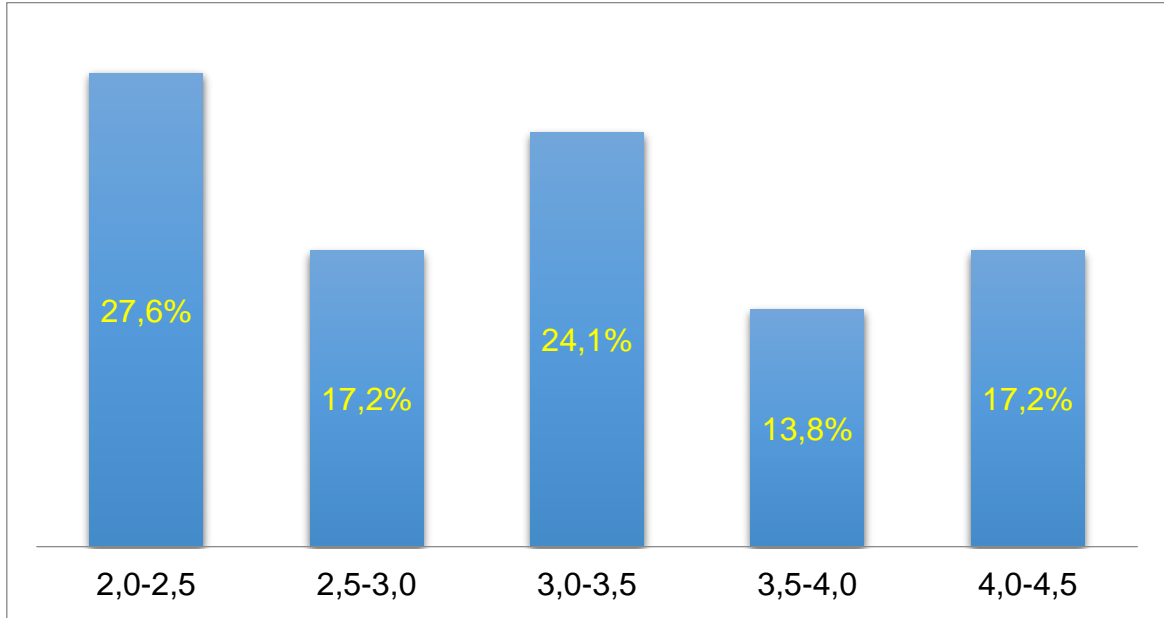
Sür-, Yap- ve Ye- Eylemleri

Sür-, yap- ve ye- eylemlerinin farklı hâl türü ulamlarında bulunma nedenleri örnekler çerçevesinde *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri bölümünde ele alınmıştır (BKNZ Bölüm 4.3.2.1.2).

4.4.2.2.2. -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler

-Sınırlı edimsellik hâl türü eylemleri 29 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Geçici durum eylemleri de aynı sıklık değerine sahiptir. Bu sıklık değeri ile toplam sıklık değeri içinde -sınırlı edimsellik ve geçici durum hâl türü eylemleri dokuzuncu sırada yer almaktadır.

-Sınırlı edimsellik hâl türü eylemlerinin yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 11'de görülmektedir. Çizelge 11'e göre en sık kullanım %27,6 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci en yüksek değer 3,0-3,5 yaş aralığında %24,1 oranı ile, üçüncü en yüksek değer ise %17,2 oranı ile 2,5-3,0 ve 4,0-4,5 yaş aralıklarında görülmektedir. En az kullanım ise %13,8 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında gözlemlenmektedir (Çizelge 11).

Çizelge 11: -Sınırlı Edimsellik Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.2.2.3. Zaman Biçimbirimlerinin -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

İzleyen bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve oranlarının -sınırlı edimsellik hâl türü ulamındaki dağılımları yer almaktadır. Kullanım oranları.

Aşağıdaki TABLO 87'de sergilendiği gibi veri tabanında -sınırlı edimsellik hâl türü eylemleri 29 toplamla yalnızca –lyor biçimbirimi ile kullanılmaktadır. Bu sonuç -sınırlı edimsellik eylemlerinin doğası gereği ortaya çıkmaktadır.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lyor	8	5	7	4	5	29	100
Toplam	8	5	7	4	5	29	100

TABLO 87: Zaman Biçimbirimlerinin -Sınırlı Edimsellik Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.2.3. Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri

Bitirme eylemlerinin bir alt türü olan *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemleri [+sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık] ve [E+lyor] değer taşımaktadırlar. *Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemlerinde odak sonucun oluşumuna giden bir önceki aşamada olmaktadır. Sonnoktanın oluşmasına, *tamamlanmakta olan edimsellik* eylemlerinde olduğu gibi, gereksinim duyulmamaktadır. Bu çalışma çerçevesinde hem *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hem de *tamamlanmakta olan edimsellik*

eylemlerinin zamansal şemaları aynı olması nedeniyle *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü görünüşsel özelliklerine [+sonuç odaklı] özelliği eklenmiştir.

4.4.2.3.1. *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Eylemlerine İlişkin Niteliksel*

Gözlemler

Eylemlerin hâl türlerine göre dağılımlarına göre 107 kullanım sayısı ile ikinci sırada yer alan bitirme eylemleri veri tabanına 27 farklı eylemle yansımaktadır. Bu eylemler TABLO 88’de görülmektedir.

<i>Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Eylemleri</i>				
açıl-	çık-(dışarı)	gel-	koy-	yakalan-
al-	çıkart-	git-	öl-	yapıştır-
bak-	dökül-	götür-	sat-	yolla-
başla-	düş-	kaç-	tak-	
bit-	in-	kes-	teslim et-	
bitir-	geç-	kır-	ver-	

TABLO 88: *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri*

Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik hâl türü eylemleri arasında en sık kullanılan dört eylem gel- (14), kaç-(12), bit- ve çık- (7) ve geç- (5) eylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemlerinin kullanıldığı örnek tümceler yer almaktadır. Aşağıdaki örneklerde kullanılan tüm olaylar (bit-, gel-, düş-, kaç-, yakalan-) anlık olaylardır. Anlık olayların zamanda yayılma özelliği bulunmamaktadır. Bu eylemlerin zamanda yayılma özelliği bulunmamasına karşın

[E+lyor] değer taşıması, *kısıtlı bakış çerçevesinin* hem bitirme aşamasına hem de ondan önceki sonnoktaya erişmekte olan aşamaya uygulanabilmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır.

- 63 a. Benimki bitiyor
- b. Masal geliyor öğretmenim.
  - c. Düşüyoom
  - d. Enver trencik kaçıyor
  - e. Koşmaz, yakalanıyor.

4.4.2.3.1.1. *Sadece Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler*

Kullanılan veri tabanında yalnızca *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamında bulunan üç eyleme ulaşılmıştır. Bunlar teslim et- ve yakalan- eylemleridir.

4.4.2.3.1.2. *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler*

Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik hâl türü ulamında bulunan 24 eylem farklı hâl türü ulamlarında da bulunduğu tespit edilmiştir. Buldukları diğer hâl türü ulamlarında örnekler verilerek tartışılmış oldukları için burada tekrardan ele alınmayacaklardır. Bu hâl türü ulamları *bitirme* (Bölüm 4.4.1.31.2), *alışıl gelmiş durum* (Bölüm 4.3.2.1.2), *tamamlanmakta olan edimsellik* (Bölüm 4.4.2.1.1.2), *sınırlı*

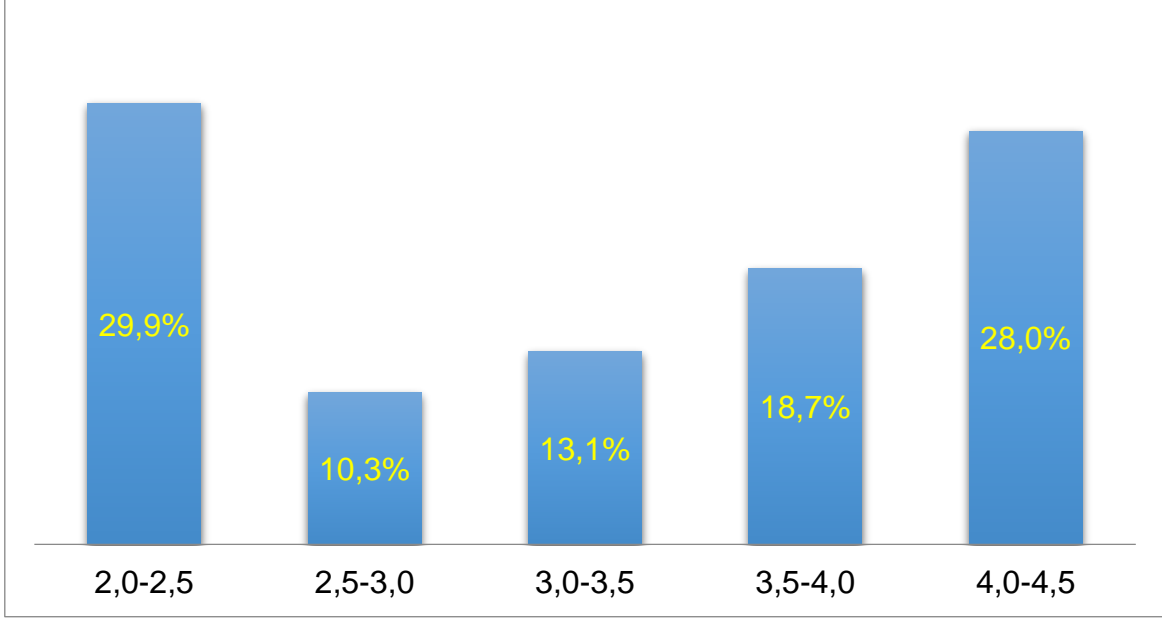
edimsellik (Bölüm 4.4.1.2.1.2), *tamamlama* (4.4.1.1.1.2) ve *kalıcılığı belirsiz* *durumdur* Bölüm 4.3.1.1.3).

Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Sonnokta Erişmekte Olan Edimsellik Eylemleri			
açıl-	çık-(dışarı)	gel-	öl-
al-	çık-	git-	sat-
bak-	dökül-	kaç-	tak-
başla-	düş-	kes-	ver-
bit-	in-	kır-	yapıştır-
bitir-	geç-	koy-	yolla-

TABLO 89: *Sonnokta Erişmekte Olan Edimsellik ve Diğer Hâl Türlerinde Bulunan Eylemler*

4.4.2.3.2. *Sonnokta Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Sonnokta erişmekte olan edimsellik hâl türü eylemleri 107 sıklık değeriyle veri tabanında yer almaktadır. Bu sıklık değeri toplam sıklık değeri içinde altıncı sıradadır. Bu hâl türünün yaş aralıklarına göre dağılım yüzdeleri aşağıda çizelge 12’de görülmektedir. Çizelge 12’ye göre en sık kullanım %29,9 oranı ile 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. İkinci en yüksek değer 4,0-4,5 yaş aralığında %28 oranı ile yer almaktadır. Üçüncü sırada %18,7 oranı ile 3,5-4,0, dördüncü sırada %13,1 oranı ile 3,0-3,5 yaş aralıkları yer almaktadır. En az kullanım %10,3 oranı ile 2,5-3,0 yaş aralığında görülmektedir. (Çizelge 12).

Çizelge 12: *Sonnoktaya Erişmekte Olan Hâl Türünün Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları*

4.4.2.3.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları*

Bu bölümde her bir biçimbirim için yaş aralıklarındaki kullanım sayısı ve oranlarının *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü ulamındaki dağılımları yer almaktadır. Aşağıdaki TABLO 90'da sergilendiği gibi veri tabanında *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü eylemleri 105 kez -lyor, iki kez de -lyorDI biçimbirimi ile kullanılmaktadır. Bu sonuç *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* eylemlerinin doğası gereği ortaya çıkmaktadır.

Bıçımbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lyor	32	11	14	19	29	105	98.1
-lyorDI	0	0	0	1	1	2	1.9
Toplam	32	11	14	20	30	107	100.0

TABLO 90: Zaman Bıçımbirimlerinin *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdeleri

4.4.2.4. *Yinelemeli Edimsellik (Sınırlı Yinelemeli Edimsellik) Hâl Türü Eylemleri*

Yinelemeli edimsellik eylemleri de tıpkı *-sınırlı edimsellik* eylemleri gibi [-sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik] ve [E+lyor] özellikleri ile belirlenmekte ve bir anlık olayın yinelenmesinden oluşmaktadır.

-Sınırlı edimsellik eylemleri ve *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin aynı özellikleri taşımasından dolayı ortaya çıkabilecek karışıklığı önleyebilmek amacı ile *yinelemeli edimsellik eylemlerinin* yinelenme özelliği göz önünde bulundurularak, bu hâl türü özelliklerine [+yinenmeli] özelliği eklenmesi bu çalışma çerçevesinde uygun görülmektedir. Buna göre, bu çalışmada *yinelemeli edimsellik* eylemleri [-sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik], [E-lyor] ve [+yinenmeli] özellikleri ile tanımlanacaktır.

4.4.2.4.1. *Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niteliksel Gözlemler*

KT edinmekte olan 2,0-4,5 yaşlar arasındaki Kıbrıs Türkü çocukların sözlü verisinde oluşan veri tabanının kullanıldığı bu çalışmada [E+lyor] ile kullanılan ve *yinelemeli edimsellik* eylemlerine rastlanılmamıştır. Ancak veri tabanında [E+lyor] ile kullanılmayan ve anlamsal açıdan *yinelemeli edimsellik* eylemleriyle örtüşen üç

eyleme ulaşılmıştır. Bunlar 4 kullanım sayısı ve 3 farklı eylem (alkışla-, sık-, çal-) ile karşımıza çıkmaktadır (TABLO 90). Bu çalışma çerçevesinde ortaya çıkan [-sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik], [E-lyor] ve [+yinenmeli] özelliklerini taşıyan hâl türü *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü olarak anılacaktır. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemleri *büyükçül bakışaçısı* çerçevesinde yer alacaktır.

<i>Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Eylemleri</i>	
alkışla-	Alkışlar böyle
sık-(el)	Sağar gibi sıkar elini
çal-	Çalar kapı

TABLO 90: *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Eylemleri*

Yukarıda TABLO 90'da yer alan üç *sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemi anlık olayların yinelenmesinden ortaya çıkmaktadır. Alkışla- eylemi el çırpma eyleminin yinelenmesinden; sık-(el) eylemi sağma eylemindeki gibi elin sıkılıp bırakılmasının yinelenmesinden; çal- eylemi ise kapıya vurma eyleminin yinelenmesinden meydana gelmektedir.

4.4.2.4.1.1. *Sadece Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan Eylemler*

TABLO 90'da izlenebilen üç *sınırlı yinelemeli edimsellik* eyleminin yalnızca bu ulamda kullanımına rastlanılmıştır.

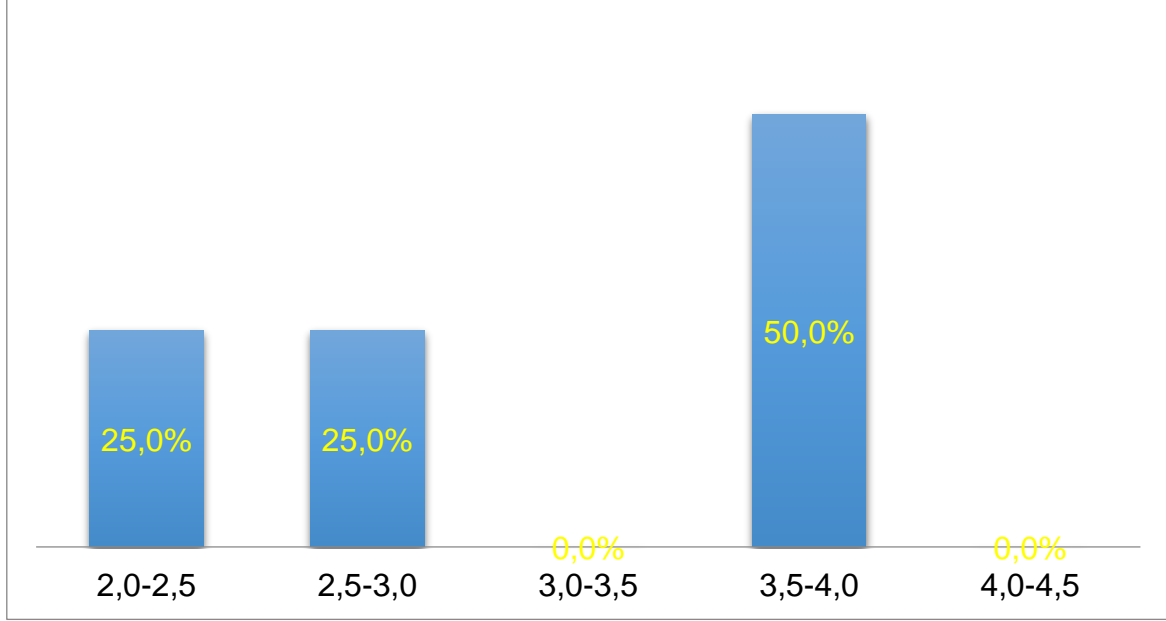
4.4.2.4.1.2. *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Ulamında Bulunan ve Diğer Hâl Türleri ile de Kullanılan Eylemler*

Kullanılan veri tabanından elde edilen *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamında bulunan eylemlerin başka bir hâl türü ulamında kullanımı tespit edilmemiştir.

4.4.2.4.2. *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Eylemlerine İlişkin Niceliksel Gözlemler*

Sınırlı yinelemeli edimsellik hâl türü eylemleri dört sıklık değeri ile en az kullanılan hâl türü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değer tüm veriye %0,1 oranı ile yansımaktadır. İncelenen beş ayrı yaş aralığı içerisinde en sık % 50 oranı ile 3,5-4,0 yaş aralığında kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 13)

Çizelge 13'e göre *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemleri 2,0-2,5 ve 2.5-3,0 yaş aralıklarında %25 oranında kullanılmaktadır. 3,0-3,5 ve 4,0-4,5 yaş aralıklarında *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemlerinin kullanımı bulunmamaktadır.

Çizelge 13: *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Eylemlerinin Yaş Aralıklarına Göre Kullanım Oranları

4.4.2.4.3. Zaman Biçimbirimlerinin *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri ile Kullanımları

İzleyen bölümde her bir biçimbirim için kullanım sayısı ve oranlarının *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamındaki dağılımları yer almaktadır. Aşağıdaki TABLO 91’de sergilendiği gibi veri tabanında *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemleri 4 toplamla yalnızca –lr biçimbirimi ile kullanıldığı görülmektedir.

Biçimbirim	Yaş Aralıkları					Toplam	%
	2,0-2,5	2,5-3,0	3,0-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5		
-lr	1	1		2		4	100.0
Toplam	1	1	0	2	0	4	100.0

TABLO 91: Zaman Biçimbirimlerinin *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri İle Kullanım Sayısı ve Yüzdelikleri

4.5. Zaman Belirteçleri

Zaman belirteçleri Vendler (1967)'den bu yana eylem türlerini belirlemede sıkça kullanılmaktadır. Ancak birçok çalışmada sadece -içinde (in-) ve -boyunca (for-) belirteçlerinin kullanıldığı görülmektedir. (Krifka 1992) -içinde belirteçinin, içsel olarak sonnoktası olan bir olayın tamamlanmak için gereksinim duyduğu zamanı belirttiğine ve [+bitmiş] değer taşıyan eylemlerle kullanıldığına dikkat çekmektedir (ör: beş dakika içinde bir bardak şarap içti). Diğer yandan, -boyunca belirteçinin ise başlangıç veya sonnoktası açıkça belirtilmemiş hâllerin süresini belirttiğine ve genellikle [-bitmiş] değer taşıyan eylemlerle kullanıldığına dikkat çekmektedir (ör: yarım saat boyunca şarap içti) (Kabakciev 2000: 256). Ancak -içinde (in-) ve -boyunca (for-) belirteçlerinin kullanımının her zaman yukarıda anlatıldığı gibi olmadığına, bunun dilden dile ve eylemden eyleme farklılaşabileceğine de dikkat çekmektedir. Kiefer (2009:247) ise birçok çalışmada -içinde belirteçinin *bitirme* eylemlerini belirlemede, -boyunca belirteçinin ise *tamamlama* eylemlerini belirlemede kullanıldığına, ancak bu tür ayırımların olayların içsel yapısını göz önünde bulundurulmadan yapıldığının da altını çizmektedir.

Bu çalışma çerçevesinde KT çocuk dili verisi kullanılarak elde edilen 277 farklı eylem, 4681 kullanm sayısı ile yer almaktadır. Eylemler Radden ve Dirven (2007)'in bilişsel dilbilgisi yaklaşımı esas alınarak kullanımbilimsel açıdan görünüşsel ulamlara ayrılmıştır. Smith (1997:112) zaman belirteçi ulamları her ne kadar anlambilimsel bir yaklaşım olsa da kullanımbilimsel sonuçlar elde etmeye izin verdiği göz önünde bulundurularak bu çalışmada KT çocuk dili verisindeki zaman belirteçi-hâl türü ilişkisini incelemek amacıyla yer almaktadır.

4.5.1. Smith (1991)

Smith (1991:112) *Zaman belirteçlerini* dört ana ulamda ele almaktadır. Bu ulamlar; Zaman odaklı belirteçler (locating adverbials): dün, Ali gitmeden önce. Sürelik belirteçleri (duration adverbials): bir saat için, saat 1'den 3'e kadar Tamamlama belirteçleri (completive adverbials): bir saat içinde, bir saatte. Sıklık belirteçleri (frequency adverbials): sık sık, asla, haftada üç kez, her hafta. Smith (1991:112) bu dört tür belirtecin genellikle tüm dillerde görüldüklerinin altını çizmekte ve hepsinin de doğrudan görünüş sistemi ile etkileştiklerine değinmektedir. Smith'in dörtlü sınıflamasında yer verilen *zaman belirteçleri* türlerine şöyle bir bakıldığında en temel özellikleri aşağıdaki biçimde özetlenebilmektedir:

Smith (1991:112) *zaman belirteçlerini* dört ulama ayrılmakta ve bu dört ulamın nerdeyse tüm dillerde bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar: Zaman odaklı belirteçler (locating adverbials), süreç belirteçleri (duration adverbials), tamamlama belirteçleri (completive adverbials) ve sıklık belirteçleri (frequency adverbials), olarak alanyazında yer almaktadır. Smith (1991:112) yukarıda söz geçen dört ulamdaki belirteçlerin dilsel zaman ile kullanımlarının, hâlin zamansal yerleşimini belirginleştirerek, tümcede görünüşsel anlamı vurguladığına dikkat çekmektedir.

a. Zaman odaklı belirteçler: Bu tür belirteçler olayın bitmiş olduğuna dikkat çekmektedirler. Birlikte kullanıldıkları eylemin belli bir zaman diliminde gerçekleştiği anlamını taşımaktadırlar (ör: akşam, ayrılmadan önce, dün).

“Saat 12’de vardık” örneğinde belirteç bir zaman noktasını belirtmekte, olayın gerçekleşmesi için ise sürece gereksinim duyulmamaktadır.

“Saat 12’de yürüyorduk” örneğinde de belirteç bir zaman noktasını belirtmekte ancak bakış açısı [-bitmişlik] ve [+sürer] değer taşıyan bir olay bulunmaktadır.

Bu gibi durumlarda zaman belirteci olayın gerçekleşmesini sağlayan anlardan bir tanesini belirtmektedir.

- b. Süreç belirteçleri: Bir olayın gerçekleşme süresini gösterirler (ör: iki saat içinde, 3'den 5'e kadar. Smith (1991:113) süreç belirteçlerinin [+sürer,-bitmişlik] değer taşıyan (örnek a) ve [+durağan] (örnek b) değer taşıyan eylemlerle uyumlu olduğunu, ancak [+sürer, +bitmişlik] (örnek c) değer taşıyan eylemlerle uyumlu olmadığını belirtmektedir.

a. Neşe iki saat boyunca yazdı

b. Annem iki gündür burdaydı

c. Asistan iki saat boyunca bu raporu yazdı.

Bennet (1981) sürerlik belirteçlerinin eylemin yinelenme özelliğini belirttiğini vurgulamakta ve yinelenme özelliğinin vurgulandığı eylemlerde [+durağan] özelliğinin taşınamayacağına dikkat çekmektedir. Smith (1991:62) ise basit sürerlik belirteçlerinin *bitirme* eylemleri ile kullanılamayacağına dikkat çekmektedir.

- c. Tamamlama belirteçleri: Tamamlanan eylemin zamansal aralığını belirtmektedir. Smith (1991:114) tamamlama belirteçlerinin genellikle [+bitmişlik] değeri taşıyan eylemlerle birlikte kullanıldıklarını, ancak –sonnokta taşıyan eylemlerle kullanımına da rastlandığını belirtmektedir (Ör: Bir saat içinde, iki saatte).

- d. Sıklık belirteçleri: Sıklık belirteçleri birlikte kullanıldığı eylemin belirli zaman aralığında yinelenme sıklığını göstermekte ve alışkanlık durumunu belirtmektedir (Smith 1991:Erguvanlı-Taylan 1996: Gökmen 2004). (ör: Hasan her gün kahvaltı yapar, her yaz köye gideriz, çocukken her gün süt içerdim). Diller arası çalışmalarda sıklık belirteçlerinin daha fazla bitmemişlik eylemleri ile kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ancak sıklık belirteçlerinin geçmiş zaman ile

kullanımlarında da rastlanmaktadır (Lenci ve Bertinnetto 2000), ör: Her düştüğünde kalktı.

4.5.2. Kiefer (2009)

Kiefer (2009:242) Macar dilini incelediği çalışmasında *zaman belirteçlerini* beş ulamda ele almaktadır. Kiefer (2009)'un çalışmasında beş ulam bulunmasının nedeni incelenen dilin Macarca olması olarak gösterilmektedir. Bu beş ulam: Zaman aralığı belirteçleri (time span adverbials), sürerlik-sınırlılık belirteçleri (durative-delimitative adverbials), zaman noktası belirteçleri (time point adverbials), sonuç aşaması uzunluğu belirten belirteçler (adverbials denoting the length of a resulting state) ve sonnoktaya işaret eden belirteçler (adverbials denoting an endpoint of a process or activity).

- a. Zaman aralığı belirteçleri: Sürmekte olan bir olayın uzunluğunu gösterirler (ör:iki saat boyunca).
- b. Sürerlik-sınırlılık belirteçleri: Sonlanan bir işlem veya edime işaret eden belirteçler (ör: iki saat içinde).
- c. Zaman noktası belirteçleri: Anlık bir olayın zamanını belirleyen belirteçler (ör: Saat 14:00'da).
- d. Sonuç aşaması uzunluğu belirten belirteçler: Macarcaya özgü olduğu belirtilen bu belirteç, İngilizce'de *for-* ve Türkçede *-boyunca* belirtecinin sadece sonuç aşaması için kullanılan bir şeklidir. Macarca'da zaman aralığı belirteçleri *ke't o'ra'n a't*, sonuç aşaması uzunluğu belirten belirteçler ise *ke't o'ra'ra* şeklinde yazılmaktadır.
- e. Sonnoktaya işaret eden belirteçler: Bir işlem veya edimin sonnoktasına işaret eden belirteçler (Saat 14:00'e kadar).

Aşağıdaki TABLO 92’de Kiefer (2009)’un Macar dilini incelediği araştırmasında, belirteç hâl türü ilişkisi bağlamında vardığı sonuçları göstermektedir.

Macarcada Belirteç Hâl Türü İlişkisi					
BELİRTEÇLER	Durum	Edimsellik	Tamamlama	Bitirme	Anlıkgerçekleşim
Zaman aralığı	+	+			+
Sürerlik-sınırlılık			+	+	
Zaman noktası	+	+	+	+	+
Sonuç aşaması uzunluğu					
Sonnoktaya işaret eden	+	+	+	+	+

TABLO 92: Kiefer (2009) Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

Kiefer (2009:248) çalışmasının sonucunda *durum* ve *edimsellik* hâl türü eylemlerinin zaman aralığı belirteçleri, zaman noktası belirteçleri veya sonnoktaya işaret eden belirteçler ile kullanılabildiği sonucuna varmıştır. *Tamamlama* eylemlerinin ise sürerlik-sınırlılık belirteçleri, zaman noktası belirteçleri ve sonnoktaya işaret eden belirteçler ile kullanılabildiğini bulgulamıştır. *Bitirme* eylemlerinin ise sürerlik-sınırlılık belirteçleri, zaman noktası belirteçleri ve sonnoktaya işaret eden belirteçler ile kullanımının yaygın olduğu sonucuna varmıştır. *Anlıkgerçekleşim* eylemlerinin ise zaman aralığı, zaman noktası ve sonnoktaya işaret eden belirteçlerle kullanıldığını saptamıştır (2009:248).

4.5.3. Türkçede Belirteç-Hâl Türü İlişkisi Çalışmaları

Türkçede *zaman belirteçleri* için yukarıdaki çalışmalardaki gibi alt ulamların bulunmadığı bilinmektedir (Demirgüneş 2008:281). Ancak Türkçe için, hâl türü-zaman belirteci etkileşimini inceleyen çalışmalarda Smith (1991:112)’in *zaman belirteçleri* için yapmış olduğu dört alt ulam sıklıkla kullanılmaktadır (ör: Gökmen 2003: Gökmen 2004: Demirgüneş 2008b: Esmer 2008: Ortaköylüoğlu 2015).

Demirgüneş (2008a), Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005) ve Özkan (2007) Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birlikte Kullanımları ve Eşdizimliliği adlı

doktora çalışmasının sonuçlarını veri tabanı olarak inceleyerek Türkçedeki zaman belirteçlerinin sınıflaması ve dökümü üzerine yaptığı çalışmada Türkçedeki zaman belirteçlerini sınıflamıştır. Çalışmanın sonucunda Türkçede yaklaşık 2644 belirteç bulunduğunu, bu toplam sayının 295'inin zaman belirteci olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca zaman belirteçlerini Smith (1991)'in önerdiği dört ulama göre yerleştirdiğinde, Türkçede 118 adet *sıklık belirteçleri*, 93 adet *zaman odaklı belirteç*, 58 adet *tamamlama* belirteci, 26 adet *süreç belirteci* bulunduğu sonucuna varmıştır.

Gökmen (2003) Türkçedeki *zaman belirteçlerinin* hangi hâl türüyle kullanıldıklarına ilişkin betimlemeye dayalı bir ön-tür oluşturmak amacıyla çocuk dili verisi üzerinden incelemiştir. Kullanılan çocuk dili verisinden elde edilen zaman belirteçlerini Smith (1991)'in önerdiği dört ulam açısından sınıflamasını yaparak, sözcüksel görünüşün belirlenmesindeki etkilerini incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda sıklık belirteçlerinin tüm hâl türleri ile görüldüğü, sadece *tamamlama belirteçlerinin edimsellik* eylemleri ile kullanımına rastlanmadığı sonucu elde edilmiştir. Smith (1991)'in önerdiği dört ulamın hâl türleri ile kullanım sıklığı ise aşağıdaki gibidir:

Smith (1991)'in dört zaman belirteçi ulamında bulunan *sıklık*, *sürerlik*, *tamamlama* ve *zaman odaklı belirteçlerin*, Gökmen (2003)'ün çalışmasında en sık *tamamlama* hâl türü eylemleri ile kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. *Anlıkgerçekleşim* eylemleri bu çalışmada ele alınmamaktadır. Kullanılan veri tabanında en sık kullanım alan zaman belirteçi ulamı ise *zaman odaklı belirteçlerdir*.

Gökmen (2004) Türkçedeki *zaman belirteçlerini* Smith (1991)'in önerdiği dört ulam açısından, yetişkin dili sözlü anlatı metinlerinden elde ettiği veriyi kullanarak, betimlemeye dayalı bir ön-tür oluşturmak amacıyla ele almıştır. Sonuç olarak, dört ulamdan biri olan sıklık belirteçlerinin tüm hâl türleri ile görüldüğü, sadece

tamamlama belirteçlerinin edimsellik eylemleri ile kullanımına rastlanmadığı ortaya çıkmaktadır (TABLO 93). Bu bulgular Gökmen (2003)'ün çocuk dili verisi kullanarak yaptığı çalışmanın bulgularıyla tamamen örtüşmektedir.

Gökmen 2003, 2004 Belirteç-Hâl Türü İlişkisi					
BELİRTEÇLER	Durum	Edimsellik	Tamamlama	Bitirme	Anlıkgerçekleşim
Zaman odaklı	+	+	+	+	+
Sürerlik	+	+	+	+	+
Tamamlama	+		+	+	+
Sıklık	+	+	+	+	+

TABLO 93: Gökmen (2003, 2004) Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

Bu dört zaman belirteci ulamının hâl türleri ile kullanımda ortaya çıkan en yüksek kullanım sayıları aşağıdaki gibidir: *Sıklık belirteçleri* 10 kullanım sayısı ile *tamamlama* eylemleri ile; *sürerlik belirteçleri* 18 kullanım sayısı ile, *tamamlama belirteçleri* dört kullanım sayısı ile ve *zaman odaklı belirteçler* 184 kullanım sayısı ile *durum* hâl türü eylemleri ile kullanılmıştır. Kullanılan veri tabanında en sık kullanım alan zaman belirteci ulamı 545 toplam belirteç kullanım sayısının 488'i ile *zaman odaklı belirteçler* olmaktadır.

Esmer (2008), ergen yazılı anlatı metnindeki zaman belirteçlerinin, Smith (1991)'in önerdiği dört ulama dayalı bir sınıflamasını yaparak bu tür belirteçlerin bir tümce içinde yer alan eylemin sözcüksel görünüşünü belirlemedeki etkilerini ve bu metinlerde zaman belirteci türlerinin hangi hâl türleriyle kullanıldığını incelemiştir. Ergen yazılı anlatı metinlerinden elde edilen veriye dayalı yapılan çalışmanın sonucunda *sıklık* ve *sürerlik belirteçleri* ile *tamamlama* eylemlerinin kullanılmadığını;

sürerlik belirteçlerinin ayrıca *bitirme* eylemleri ile de kullanımına rastlanılmadığı ortaya konmaktadır (TABLO 94).

Esmer 2008 Belirteç-Hâl Türü İlişkisi					
BELİRTEÇLER	Durum	Edimsellik	Tamamlama	Bitirme	Anlıkgerçekleşim
Zaman odaklı	+	+	+	+	+
Sürerlik	+	+			+
Tamamlama	+	+	+	+	+
Sıklık	+	+		+	+

TABLO 94: Esmer (2008) Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

Bu dört zaman belirteci ulamının hâl türleri ile kullanımda ortaya çıkan en yüksek kullanım sayıları aşağıdaki gibidir: *Sıklık belirteçleri* üç kullanım sayısı ile *edimsellik* ve *durum* eylemleri ile; *sürerlik belirteçleri* dört kullanım sayısı ile *edimsellik* eylemleri ile; *tamamlama belirteçleri* dört kullanım sayısı ile ve *zaman odaklı belirteçler* 29 kullanım sayısı ile *durum* hâl türü eylemleri ile kullanılmıştır. Kullanılan veri tabanında en sık kullanım alan zaman belirteci ulamı 104 toplam belirteç kullanım sayısının 84'ü ile *zaman odaklı belirteçler* olarak ortaya çıkmaktadır.

Ortaköylüoğlu (2015), çocuk öykü kitaplarından elde ettiği veriyi inceleyerek yaptığı çalışmanın bir bölümünde eylemlerin hâl türleri ve belirteç kullanımını betimlemiştir. Smith (1991)'in önerdiği dört ulamın hâl türleri ile kullanımda ortaya çıkan en yüksek kullanım sayıları aşağıdaki gibidir: *Sıklık belirteçleri* üç kullanım sayısı ile *tamamlama* ve *bitirme* eylemleri ile kullanılmış, *edimsellik* eylemleri ile kullanımına rastlanmamıştır. *Sürerlik belirteçleri* iki kullanım sayısı ile *bitirme* eylemleri ile kullanılmış, *durum* ve *tamamlama* eylemleri ile kullanımına rastlanmamıştır. *Tamamlama belirteçleri*, dört kullanım sayısı ile yalnızca *durum* hâl türü eylemleri ile kullanılmış, *edimsellik*, *tamamlama* ve *bitirme* eylemleri ile

kullanımına rastlanmamıştır (TABLO 95). Veride en sık kullanım alan *zaman belirteci* ulamı 134 toplam belirteç kullanım sayısının 20'si ile ortaya çıkmaktadır.

Ortaköylüoğlu 2015 Belirteç-Hâl Türü İlişkisi					
BELİRTEÇLER	Durum	Edimsellik	Tamamlama	Bitirme	Anlıkgerçekleşim
Zaman odaklı	+	+	+	+	+
Sürerlik		+		+	+
Tamamlama	+				
Sıklık	+		+	+	+

TABLO 95: Ortaköylüoğlu (2015) Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

Demirgüneş (2008b), Türkçe 1. sınıf ders kitabından elde ettiği veri tabanındaki eylemler, bu eylemlerin üye yapıları, biçimbirimleri ve belirteçleri saptamış ve bu yapıların birbirleriyle olan etkileşimlerini kullanım sıklıklarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Belirteçlerin kullanım sayılarının sunulmadığı çalışmada, kısıtlı sayıda belirteç ulaşılmış, bunların çoğunun da *zaman odaklı belirteç* olduğu saptanmıştır.

Yukarıda sözü geçen Türkçe için yapılmış çalışmaların tümünde (Gökmen 2003, Gökmen 2004, Esmer 2008, Ortaköylüoğlu 2015, Demirgüneş 2008a, Demirgüneş 2008b) incelenen belirteçler içerisinde *zaman odaklı belirteçlerin* en yoğun kullanılan zaman belirteci olduğu sonucuna varılmaktadır. *Zaman odaklı belirteçlerin* en yoğun *durum* hâl türü eylemleri ile birlikte kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır (Gökmen 2003, Gökmen 2004, Esmer 2008, Ortaköylüoğlu 2015). Gökmen (2003, 2004) ve Ortaköylüoğlu (2015)'nin çalışmalarında *edimsellik* hâl türü eylemleri ile *tamamlama belirteçlerinin* birlikte kullanımına rastlanmamaktadır. Esmer (2008)'in çalışmasında ise *edimsellik* hâl türü eylemleri ile *tamamlama belirteçlerinin* kullanımı

bulunmaktadır. Esmer (2008)'de *tamamlama* hâl türü eylemleri ile *sürerlik* ve *sıklık belirteçlerinin* kullanımına da rastlanmamaktadır. Ayrıca *bitirme* eylemlerinin de *sürerlik belirteçleri* ile birlikte kullanımı görülmemektedir. Ortaköylüoğlu (2015)'nin sonuçlarına göre de *tamamlama belirteçleri* sadece *durum* hâl türü eylemleri ile kullanılmış, *edimsellik*, *tamamlama*, *bitirme* ve *anlıkgerçekleşim* eylemleri ile kullanımına rastlanmamıştır. Ayrıca *durum* ve *tamamlama* hâl türü eylemlerinin *sürerlik belirteçleri* ile kullanımına rastlanmamaktadır. *Edimsellik* hâl türü eylemlerinin *sıklık belirteçleri* ile kullanımı bulunmamaktadır.

4.5.4. Kıbrıs Türkçesi Edinen Çocukların Kullandıkları Belirteçler ve Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

2,0-4,5 yaş aralığında bulunan, KT'si edinen çocukların dil kullanımlarından elde edilen verinin kullanıldığı bu çalışmada ulaşılan zaman belirteçleri aşağıda TABLO 96'da görülmektedir.

Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçler			
artık	bugün	hep (her zaman)	o zaman
akşam	bugün da	her gün	önce
akşamları	çok uzun zaman önce	her gece	şimdi/şimdik
aniden	dün	her gün her gün	sonra
artık	geceleri	her gün sabah	vaktinde
başka bir gün	gene	hiç (asla)	yazda
bir gün	hafta sonu	kışları	

TABLO 96: Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçler

Veri tabanında kullanımı bulunan belirteçler Smith (1991)'in önerdiği dört ulama göre dağılımı aşağıdaki gibidir (TABLO 97).

Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçlerin Smith (1991) Zaman Belirteçi Ulamlarına Göre Dağılımı							
Zaman odaklı	SD	Sıklık	SD	Tamamlama	SD	Sürerlik	SD
akşam	1	gene	16	aniden	2		
akşam akşam	2	hep (her zaman)	30	artık	17		
başka bir gün	1	her gün	7	vaktinde	1		
bir gün	20	her gün her gün	3	şimdi/şimdik	20		
bugün	5	her gün sabah	1				
bugün da	1	hiç (asla)	1				
çok uzun zaman önce	1	geceleri	1				
dün	10	her kış	1				
hafta sonu	5						
o zaman	4						
önce	2						
sonra	12						
yazda	2						
TOPLAM	66		60		40		0
YÜZDE	45.21%		41.10%		27.40%		0.00%

TABLO 97: Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçlerin Smith (1991) Zaman Belirteci Ulamlarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki TABLO 97’de 2,0-4,5 yaş aralığında bulunan, KT’si edinen çocuklardan elde edilen veride ulaşılan zaman belirteçlerinin Smith (1991)’in dört zaman belirteçi ulamına göre dağılımını göstermektedir. Bu dağılıma göre *zaman odaklı belirteçlerin* diğer ulamlara göre daha fazla çeşitlendiği ve %45,20 değeri ile en sık kullanım oranına sahip olduğu görülmektedir. En sık ikinci kullanım %40,41 değeri ile *sıklık belirteçleri* ulamında görülmektedir. En az kullanım ise %27,39 değeri ile *tamamlama belirteçleri* almaktadır. *Sürerlik belirteçlerinin* ise kullanımına rastlanmadığı görülmektedir. Aşağıdaki çalışmaların tümünde zaman odaklı belirteçler en sık kullanım alan belirteçler olarak yer almaktadır: Gökmen (2003)’ün çalışmasında zaman odaklı belirteçler %81,3, Gökmen (2004)’de %90 kullanım sıklığı sergilemektedir. Bu oran Esmer (2008)’de %80,77, Ortaköylüoğlu (2015)’de %60 ve Demirgüneş (2008b)’de %98 olarak saptanmıştır.

Smith (1991)'in dört zaman belirteçi ulamına göre dağılımı yapılan veri tabanındaki zaman belirteçlerinin, hâl türlerine göre dağılımları şöyledir: *Edimsellik* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü eylemlerinin sadece *zaman odaklı belirteçler* ile; *bitirme* hâl türü eylemlerinin sadece *tamamlama belirteçleri* ile; *tamamlama, anlıkgerçekleşim, -sınırlı edimsellik* ve *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemlerinin sadece *zaman odaklı* ve *tamamlama belirteçleri* ile; *alışlagelmiş durum eylemlerinin* sadece *zaman odaklı* ve *sıklık belirteçleri* ile; *geçici alışlagelmiş durum eylemlerinin* sadece *sıklık belirteçleri* ile; *kalıcılığı belirsiz durum eylemlerinin* ise *zaman odaklı, tamamlama* ve *sıklık belirteçleri* ile kullanıldıkları ortaya çıkmaktadır (TABLO 98).

HÂL TÜRLERİ	BELİRTEÇLER			
	Zaman odaklı	Sürerlik	Tamamlama	Sıklık
+Sınırlı Edimsellik	+			
Tamamlama	+		+	
Bitirme			+	
Anlıkgerçekleşim	+		+	
Alışlagelmiş Durum	+			+
Geçici Alışlagelmiş Durum				+
Belirsiz Kalıcı Durum	+		+	+
Geçici Durum				
Değişemeyen Durum				
-Sınırlı Edimsellik	+		+	
Tamamlanmakta Olan Edimsellik	+		+	
Sonnokataya Erişmekte Olan Edimsellik	+			
Yinelemeli Edimsellik				

TABLO 98: Belirteç-Hâl Türü İlişkisi

Bu çalışmanın zaman belirteci-hâl türü ilişkisi sonuçlarını TT için yapılmış çalışmaların zaman belirteci-hâl türü ilişkisi sonuçlarıyla karşılaştırılması

yapıldığında, TT için yapılmış yukarıdaki çalışmaların tümüyle uyumlu olarak, bu çalışmada da *zaman odaklı belirteçlerin* %45.1 değeri ile en sık kullanılan zaman belirteci olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada en yüksek ikinci değer %41.10 ile sıklık belirteci kullanımında ortaya çıkmaktadır. TT için yapılmış çalışmalardan farklı olarak *zaman odaklı belirteçler* en yoğun *durum* hâl türü ile değil, *tamamlama* hâl türü eylemleri ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Esmer (2008)'in çalışmasında olduğu gibi *tamamlama* hâl türü eylemleri ile *sürerlik ve sıklık belirteçlerinin* kullanımına; *bitirme* eylemleri ile de *sürerlik belirteçlerinin* kullanımına rastlanmamaktadır. Ortaköylüoğlu (2015)'in sonuçlarıyla ortaya çıkan tek benzerlik *edimsellik* hâl türü eylemlerinin *sıklık belirteçleri* ile kullanımının bulunmamasıdır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu bölüm 2,0-4,5 yaşlar arasındaki Kıbrıs Türkü çocukların altı ay boyunca doğal kreş ortamında ve olağan öğretim programında ürettikleri eylemlerden oluşan veri tabanındaki 277 farklı eylemin (TABLO 12, S 105) Radden ve Dirven (2007)'in hâl türü ulamlarına göre dağılımı, eylemlerin birlikte kullanıldıkları belirteçler, biçimbirimler ve sıklık değerlerinin belirlenmesi ile elde edilen sonuçların araştırma sorularını yanıtlamada kullanımlarını, KT'ne ilişkin sonuçları ve Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımına ilişkin sonuçları içermektedir.

5.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

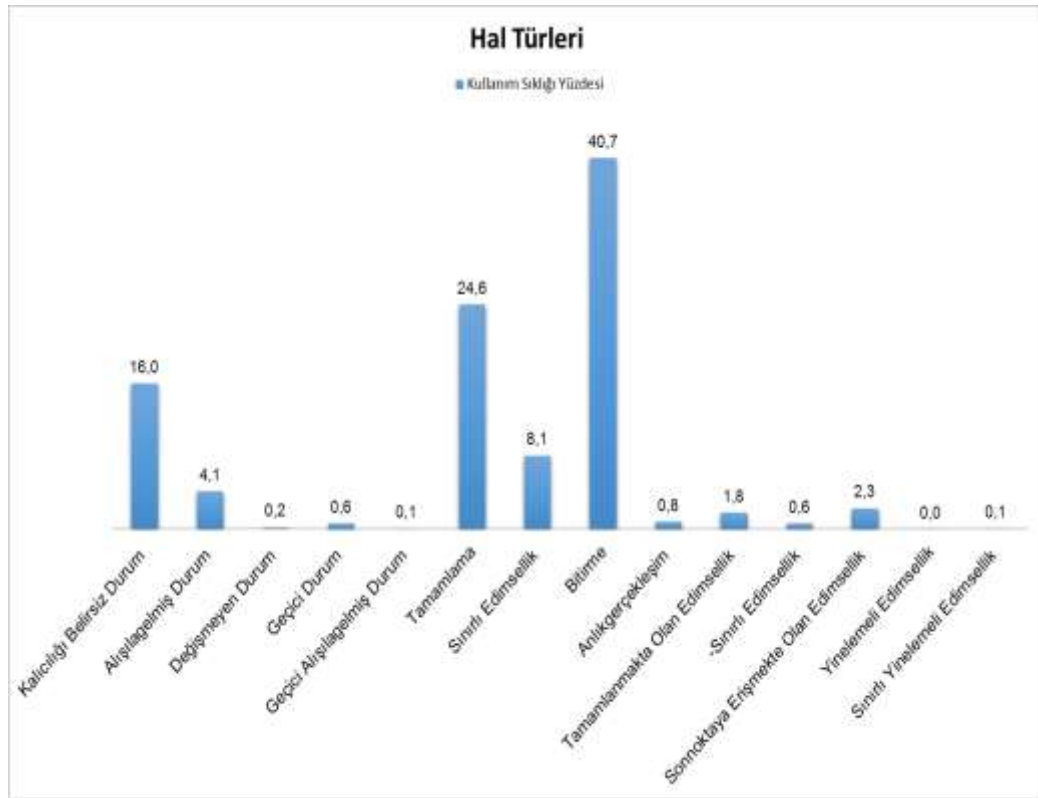
5.1.1. Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Çalışmanın birinci araştırma sorusu KT'sini edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerin hâl türlerine göre dağılımlarının nasıl olduğuydu. Veri tabanındaki 277 farklı eylemin yinelemelerle birlikte 4681 kez kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yinelemelerle birlikte 4681 eylem kullanımı *kalıcılığı belirsiz durum, alışlagelmiş durum, değişmeyen durum, geçici durum, geçici alışlagelmiş durum, tamamlama, sınırlı edimsellik, bitirme, anlıkgerçekleşim, tamamlanmakta olan edimsellik, -sınırlı edimsellik, sonnoktaya erişmekte olan edimsellik ve yinelemeli edimsellik* hâl türü olmak üzere ulamlara ayrılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde KT çocuk verisinde bulunan bazı eylemlerin Radden ve Dirven (2007)'in hâl türü ulamlarına yerleştirilememesi nedeniyle yukarıdaki hâl türlerine *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü de eklenmiştir Bunun sonucunda eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları aşağıdaki gibidir:

- *Kalıcılığı belirsiz durum* Hâl Türü Eylemleri: Veri tabanında 84 *kalıcılığı belirsiz durum* özelliği taşıyan eylemin 747 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır.

- *Alışlagelmiş Durum* Hâl Türü Eylemleri: Veri tabanında 54 *alışlagelmiş durum* hâl tür eyleminin 194 kez tekrarlanarak kullanıldığı saptanmıştır.
- *Değişmeyen durum* Hâl Türü Eylemleri: 4 *değişmeyen durum* özelliği taşıyan eylemin 10 sıklık değeri ile kullanıldığı saptanmıştır.
- *Geçici Durum* Hâl Türü Eylemleri: Kullanılan veri tabanı çerçevesinde yedi geçici durum özelliği taşıyan eylem 30 kez tekrarlanarak kullanılmıştır.
- *Geçici Alışlagelmiş Durum* Hâl Türü Eylemleri: Kullanılan veri tabanı dört *geçici alışlagelmiş durum* özelliği taşıyan eylemin dört sıklık değeri ile kullanıldığı saptanmıştır.
- *Tamamlama* Hâl Türü Eylemleri: *Tamamlama* hâl türü eylemleri veri tabanında 1143 kullanım sayısı ve 45 farklı eylem ile karşımıza çıkmaktadır.
- *Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri: 63 sınırlı *edimsellik* özelliği taşıyan eylemin 388 kullanım sayısı ile veri tabanında yer almaktadır.
- *Bitirme* Hâl Türü Eylemleri: *Bitirme* hâl türü eylemleri veri tabanında 1904 kullanım sayısı ve 93 farklı eylem ile yer almaktadır.
- *Anlıkgerçekleşim* Hâl Türü Eylemleri: 13 *anlıkgerçekleşim* hâl türü eylemi 37 kullanım sıklığı değeri ile veri tabanında yer almaktadır.
- *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri: 11 *tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eyleminin 84 sıklık değeri ile kullanıldığı tespit edilmiştir.
- *-Sınırlı Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri: *-Sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri 29 kullanım sıklığı değeri ve 14 farklı eylem ile veri tabanında yer aldığı bulgulanmıştır.
- *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Eylemleri: 107 kullanım sayısı ve 27 farklı eylem ile veri tabanında yer aldığı bulgulanmıştır.

- *Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Eylemleri*: Kullanılan veride bu hâl türü ulamına ait hiçbir eyleme ulaşılamamıştır.
- *Sınırlı yinelemeli edimsellik Hâl Türü Eylemleri*: *Sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemleri dört kullanım sayısı ve dört farklı eylem ile veri tabanında yer aldığı bulgulanmıştır (Çizelge 14).

Çizelge 14: Hâl Türlerine Göre Eylem Kullanım Sıklığı ve Eylem Sayıları

Yukarıdaki çizelge 14'te izlenebileceği gibi Radden ve Dirven (2007)'in eylem ulamları arasında bulunan *yinelemeli edimsellik* hâl türüne ait eylemler kullanılan veride yer almamaktadır. *Yinelemeli edimsellik* hâl türü yerine bu çalışmada kullanılmak üzere oluşturulan *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türünün özellikleri bölüm 4.2.2.4'te yer almaktadır.

Bu araştırmada *bitirme* hâl türü eylemleri en yüksek kullanım sayısına (1904) sahip hâl türü olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu *tamamlama* hâl türü eylemleri 1143 ve *kalıcılığı belirsiz durum* 747 kullanım sayısı ile izlemektedir. Eylem çeşitliliği bakımından veri tabanına bakıldığında *bitirme* hâl türü eylemleri 93 farklı eylem ile temsil edilmektedir. Bu rakamı 84 farklı eylem ile *kalıcılığı belirsiz durum* eylemleri, 63 farklı eylem ile *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri izlemektedir.

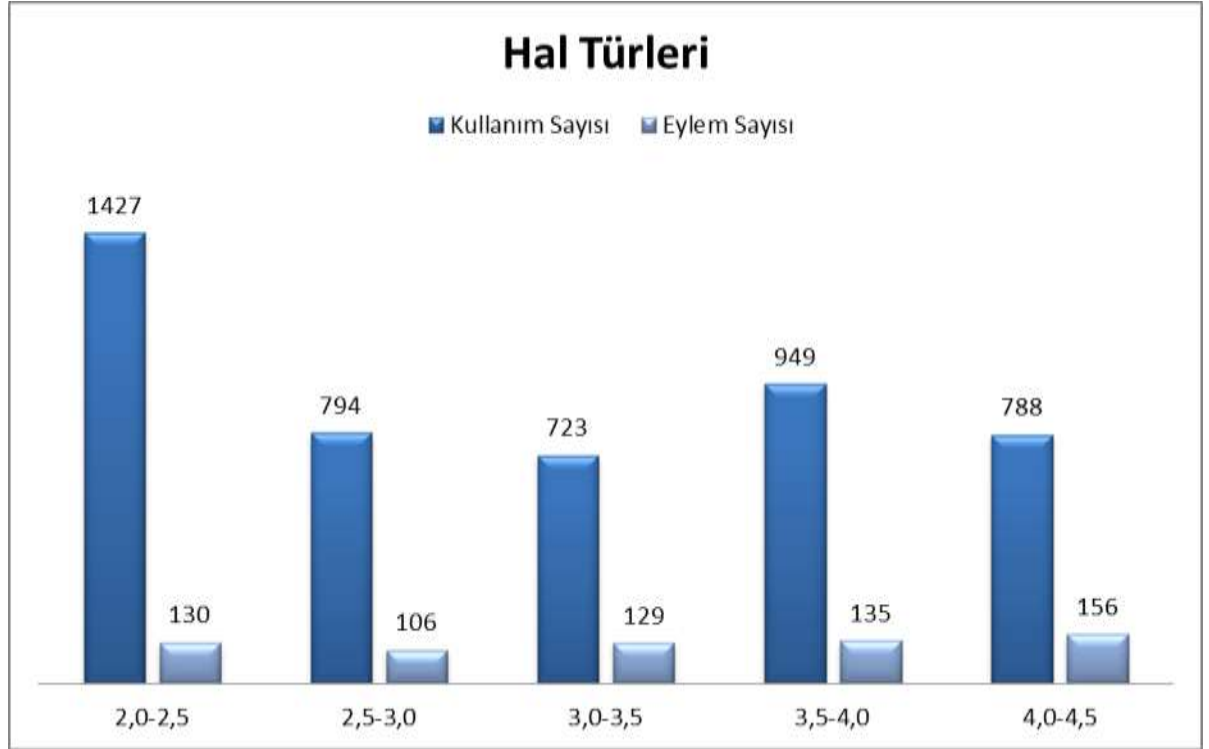
Çizelge 14'deki sonuçların *büyükçül bakış çerçevesi* ve *kısıtlı bakış çerçevesine* göre yorumlanmasında elde edilen sonuçlar şöyledir: Büyükçük bakış çerçevesinde bulunan eylem ulamlarının toplam kullanımının %94,6 değeri ile, *kısıtlı bakış çerçevesinde* bulunan eylem ulamlarının toplam kullanımının ise %5,4 oranında olduğu görölmektedir. Bu sonuca göre temelde –DI ve –Ir biçibirimi ile kullanılan *büyükçül bakış çerçevesindeki sınırlı olaylar* (*tamamlama, sınırlı edimsellik, bitirme, anlıkgerçekleşim*) ve *kalıcı durumların* (*kalıcılığı belirsiz durum, alışlagelmiş durum, değişmeyen durum*) toplam kullanımı *kısıtlı bakış çerçevesinde* –lyor biçimbirimi ile kullanılan –*sınırlı olaylar* ve geçici durumların kullanımının çok üstünde olduğu ortaya çıkmaktadır. KT'ye dönük bu çalışmadaki veride en sık kullanılan üçüncü hâl türü olan *sınırlı edimsellik* eylemleri –Ir biçimbirimi ile kullanılmaktadır. Yukarıdaki sonuçlar, KT ile yazılan gazete makalelerinden elde edilen pilot çalışmanın sonuçlarına göre KT'de –lyor biçimbiriminin kullanım kısıtlılığı olduğunun desteklenmesidir.

5.1.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İkinci araştırma sorusu KT'si edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerinin yaş aralıklarına göre dağılımlarını sorgulamaktadır. Bu soruların yanıtları ışığında yaş aralıklarına göre eylemlerin kullanımlarında herhangi bir artışın ortaya çıkıp

çıkmadığı araştırılacaktır. Aşağıda yaş aralıklarına göre eylem kullanım sayıları izlenebilmektedir.

- 2,0-2,5 yaş aralığındaki 15 çocuk toplam 130 farklı eylemi 1427 kez kullanmıştır.
- 2,5-3,0 yaş aralığında 106 farklı eylem 794 kez kullanılmıştır.
- 3,0-3,5 yaş aralığında 129 farklı eylem 723 kez kullanılmıştır.
- 3,5-4,0 yaş aralığında 135 eylemin 949 kez kullanılmıştır.
- 4,0-4,5 yaş aralığında 156 farklı eylem 788 kez kullanılmıştır.

Çizelge 15: Yaş Aralıklarına Göre Eylem Kullanım Sayıları ve Eylem Sayıları

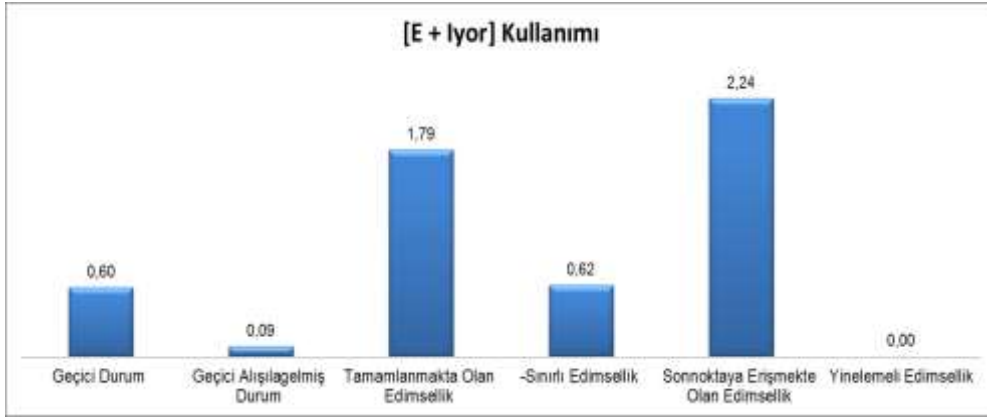
Yukarıda çizelge 15'deki bulgulara göre farklı eylem kullanımı açısından en büyük sayısal değer en büyük yaş aralığı olan 4,0-4,5 yaş aralığında bulunmaktadır. Bu sonuç, kullanılan veri tabanı çerçevesinde yaş aralığı büyüdükçe eylem

çeşitlenmesinin arttığı yorumunu getirmektedir. Eylem kullanım sayılarına bakıldığında ise en yüksek kullanım sayısı en küçük yaş aralığı olan 2,0-2,5 yaş aralığında görülmektedir. Bu sonuca göre yaş aralığı büyüdükçe eylem kullanım sayısının arttığı yorumu getirilememektedir. Bunun nedeninin KKTC'deki kreşlerde kullanılan eğitim sisteminin olduğu, veri toplamak için yapılan video kayıtlarına dayanarak açıklanmaktadır (Bölüm 4.2.1.).

5.1.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

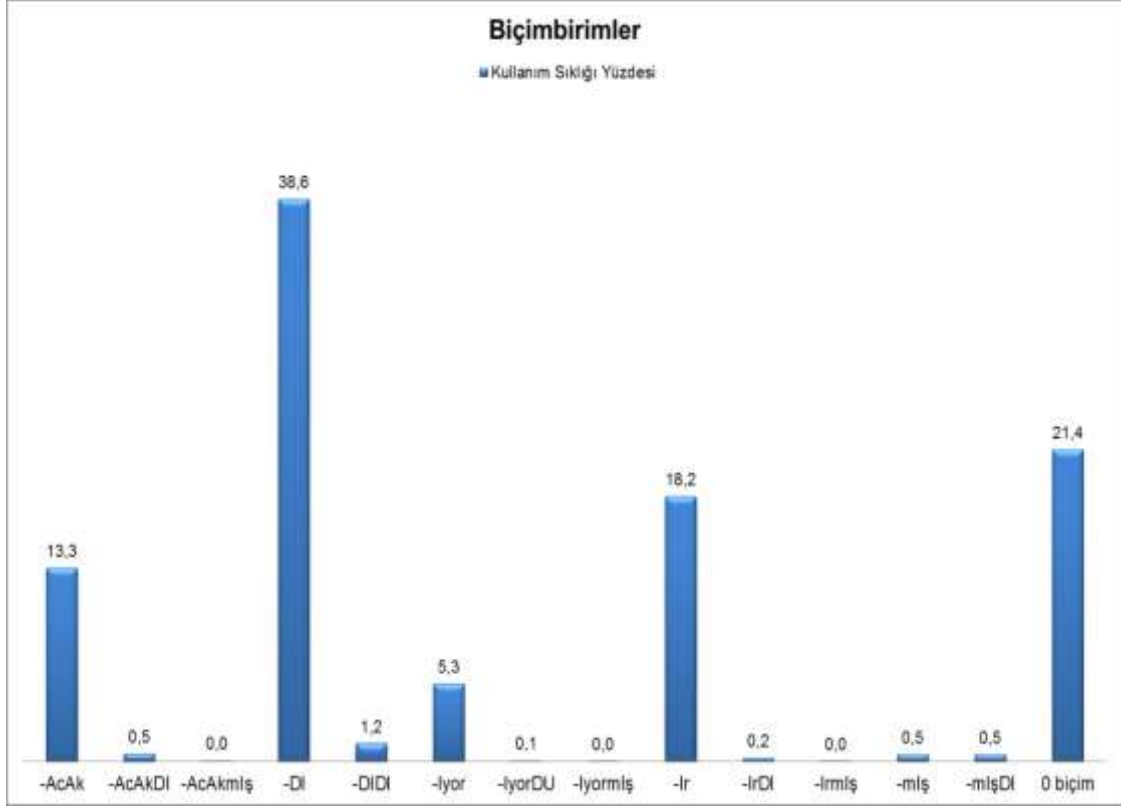
Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu şu şekildeydi: “TT’de sürerlik (zamanda yayılma görünüşü) –lyor biçimbirimi ile kodlandığı kabul edilmektedir. Bu yapı KT edinen çocukların eylem kullanımlarından elde edilen veride nasıl bir etkileşim içerisindedir? Çalışmanın birinci sorusu yanıtlanırken ortaya çıkan hâl türlerinin kullanım sayılarına ilişkin bulgular, bu sorunun yanıtlanmasına da ışık tutmaktadır. Radden ve Dirven (2007)’in hâl türü ulamları *sınırlı* ve *-sınırlı olaylar*, *kalıcı* ve *geçici durumlar* olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. *-Sınırlı olaylar* ve *geçici durumlar*, kısıtlı bakış çerçevesinde [E+lyor] ile işaretlenmekte ve sürerlik bakış açısı görünüşünü temsil etmektedir. *-Sınırlı olaylar: tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamlarından oluşmaktadır. *Geçici durumlar: Geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü ulamlarını içermektedir. Kullanılan tüm veri içerisinde *tamamlanmakta olan edimsellik* %1,79 oranında kullanım sıklığı ile, *-sınırlı edimsellik* %0,26 oranında kullanım sıklığı ile, *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* %2,24 kullanım sıklığı ile yer almaktadır. *Geçici durum* %0,60 sıklık değeri ve *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü eylemlerinin % 0,09 oranında sıklık değeri ile kullanıldığı saptanmıştır. –lyor biçimbirimi ile kullanımı beklenen *yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemleri, kullanılan veri tabanında

yer almamaktadır. *Yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemlerine örnek olarak gösterilen eylemler (Ör: Kapı çal-) kullanılan veri tabanında –Ir biçimbirimi ile kullanılmaktadır. –Ir biçimbirimi kullanımı, hâl türünü *büyükçül bakış çerçevesinde* sınırlı olaylar ulamına yerleştirmekte ve adının *sınırlı yinelemeli edimsellik* olmasına neden olmaktadır (BKNZ Bölüm 4.2.2.4).

Çizelge 16: -*Sınırlı Olay ve Geçici Durum* Hâl Türlerinde Kullanılan –Iyor Biçimbiriminin Tüm Veriye Göre Kullanım Yüzdeleri

Bu sonuca göre –Iyor biçimbirimi KT edinen çocukların eylem kullanımlarında %5,3 oranında sürelik görünüşü özelliği taşıyan *tamamlanmakta olan edimsellik*, *-sınırlı edimsellik*, *son noktaya erişmekte olan edimsellik*, *geçici durum* ve *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri ile kullanılmaktadır (Çizelge 17).

Çizelge 17: –lyor Biçimbiriminin Toplam Kullanım Yüzdesi

Yukarıdaki çizelgeye göre –lyor biçimbirimi %5,3 kullanım oranı ile diğer biçimbirime göre beşinci en sık kullanılan biçim olarak görülmektedir. Bu sonuç, Radden ve Dirven (2007)'nin *–sınırlı olay* hâl türlerinden (*tamamlanmakta olan edimsellik, son noktaya erişmekte olan edimsellik, –sınırlı edimsellik, yinelemeli edimsellik*) biri olan ve –lyor biçimbirimi ile kullanılan *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin veri tabanındaki yokluğunun yansıması olarak yorumlanabilmektedir.

TT için yapılan ve yazılı iletişim verisi kullanılan çalışmalarda –lyor biçimbirimi oranı Ortaköylüoğlu (2015)'de %8,75, Demirgüneş (2008) ise %7,62 olarak belirtilmektedir. Ortaköylüoğlu (2015)'nin çalışmasında –lyor biçimbirimi *durum, edimsellik ve bitirme* hâl türü eylemleri ile kullanıldığı bulgulanmıştır. Demirgüneş (2008)'in çalışmasında *bitirme, durum, edimsellik ve tamamlama* hâl türü eylemleri ile kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar KT çocuk dili sözlü iletişim verisi kullanılan bu çalışmanın

sonuçlarına göre elde edilen -lyor kullanımından yaklaşık %2 oranında bir fazlalığa dikkat çekmektedir. TT için yazılı iletişim verisi kullanılmasına karşın, sonuçların karşılaştırılması –lyor biçimbiriminin KT çocuk verisinde kısıtlı kullanımını desteklemektedir. İleriki çalışmalarda hem TT hem de KT için aynı tür veri kullanılan çalışmaların sonuçlarının karşılaştırılması uygun görülmektedir.

Çizelge 17'deki sonuçlara göre elde edilen diğer bir çıkarım da –AcAkDI, -AcAkmlş, -lyorDI, -lyormlş, -lrDI, -lrmlş, -mlşDI gibi bileşik zamanların kullanımlarının %0,0 ve %1,2 oranında kullanıldığıdır. Bu çıkarım 2,0-4,5 yaş aralığındaki çocukların dil edinim düzeyinin bileşik zamanları yetkin bir biçimde kullanamayacak seviyede oldukları yönünde ip ucu vermektedir.

5.1.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Dördüncü araştırma sorusu veri tabanında ulaşılan eylemlerin hâl türü-biçimbirim etkileşiminin nasıl olduğunu araştırmaktadır. Çocuk dili verisinde ulaşılan hâl türlerinin hangi biçimbirimler ile kullanıldığı aşağıdaki gibi listelenmektedir:

- *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü eylemleri en sık –DI biçimbirimi ile %44.4 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır (kullanımı %1'nin altında kalan biçimbirimler dahil olmayacaktır): -lr (%38,7), -AcAk (%6,0), 0 biçim (%5,4), -DIDI (%2,1) ve -lyorDI (%1,1).
- *Alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri en sık –lr biçimbirimi ile %96,9 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *alışlagelmiş durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır: 0 biçim (%1,0), -lrDI (%1,0), -AcAk (%1,0).

- *Değişmeyen durum* hâl türü eylemleri sadece –Ir biçimbirimi ile %100 oranında kullanılmaktadır.
- *Geçici durum* hâl türü eylemleri en sık –Iyor biçimbirimi ile %93,3 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *geçici durum* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır: -IyorDI (%3,3) ve –Iyormuş (%3,3).
- *Geçici alışıl gelmiş durum* hâl türü eylemleri yalnızca –Iyor biçimbirimi ile %100 oranında kullanılmaktadır.
- *Tamamlama* hâl türü eylemleri en sık –DI biçimbirimi ile %57,4 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *tamamlama* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır (kullanımı %1'nin altında kalan biçimbirimler dahil olmayacaktır): -AcAk (%19,2), 0 biçim (%12,2), -Ir (%7,0) ve -AcAkDI (%2,2).
- *Sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri en sık –Ir biçimbirimi ile %51,3 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır (kullanımı %1'nin altında kalan biçimbirimler dahil olmayacaktır): -AcAk (%25,8), 0 biçim (%20,1) ve -DI (%1,8).
- *Bitirme* hâl türü eylemleri en sık –DI biçimbirimi ile %41,1 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *bitirme* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır (kullanımı %1'nin altında kalan biçimbirimler dahil olmayacaktır): 0 biçim (%39,0), -AcAk (%13,4) ve -Ir (%3,9).
- *Anlıkgerçekleşim* hâl türü eylemleri en sık –DI biçimbirimi ile %73,0 oranında kullanıldığı belirlenmiştir. Azalan sıraya göre *bitirme* hâl türü eylemleri ile kullanılan biçimbirimler şunlardır: -Ir (%21,6), 0 biçim (%2,7) ve -DIDI (%2,7).

- *Tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemleri yalnızca –lyor biçimbirimi ile %100 oranında kullanılmaktadır.
- *-Sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri yalnızca –lyor biçimbirimi ile %100 oranında kullanılmaktadır.
- *Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü eylemleri yalnızca –lyor (%98,1) ve -lyorDI (%1,9) biçimbirimi ile kullanılmaktadır.
- *Yinelemeli Edimsellik* hâl türü eylemleri veri tabanında yer almamaktadır.
- *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* hâl türü eylemleri yalnızca –lr biçimbirimi ile %100 oranında kullanılmaktadır.

Yukarıda ulaşılan bulgular, Radden ve Dirven (2007)'nin hâl türü-biçimbirim etkileşimi ile uyum göstermektedir. Bu çalışmada Radden ve Dirven (2007)'nin hâl türü ulamlarından, yalnızca –lyor biçimbirimi ile kullanılan *yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamı özellikleri taşıyan eylem bulunmamaktadır. Onun yerine yukarıdaki bulgulara göre yalnızca –lr biçimbirimi ile kullanılan *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamı kullanılmaktadır. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemleri ve özellikleri bölüm 4.2.2.4'de yer almaktadır.

5.1.5. Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Beşinci araştırma sorusu KT adına çıkarımlar elde edebilmek için KT edinen çocukların hâl türleri ile hangi belirteçleri, ne sıklıkta kullandığını sorgulamaktadır. Smith (1991) zaman belirteçi ulamları anlambilimsel bir yaklaşım olmasına karşın kullanımbilimsel sonuçlar elde edilmesine izin vermektedir.

2,0-4,5 yaş aralığında bulunan, KT'si edinen çocuklardan elde edilen veride ulaşılan zaman belirteçlerinin, hâl türlerine göre dağılımları şöyledir:

- *Edimsellik ve son noktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü eylemlerinin sadece *zaman odaklı belirteçler* ile;
- *Bitirme* hâl türü eylemlerinin sadece *tamamlama belirteçleri* ile;
- *Tamamlama, anlıkgerçekleşim, -sınırlı edimsellik ve tamamlanmakta olan edimsellik* hâl türü eylemlerinin sadece *zaman odaklı ve tamamlama belirteçleri* ile;
- *Alışlagelmiş durum eylemlerinin* sadece *zaman odaklı ve sıklık belirteçleri* ile;
- *Geçici alışlagelmiş durum eylemlerinin* sadece *sıklık belirteçleri* ile;
- *Kalıcılığı belirsiz durum eylemlerinin* ise *zaman odaklı, tamamlama ve sıklık belirteçleri* ile kullanıldıkları ortaya çıkmaktadır.

Veri tabanında ulaşılan belirteçlerin kullanım sıklığı aşağıdaki gibidir:

- *Zaman odaklı belirteçler*: *Zaman odaklı belirteçlerin* 13 belirteç ve 66 kullanım sıklığı ile diğer ulamlara göre daha fazla çeşitlendiği ve %45,20 oranı ile en sık kullanım oranına sahip olduğu görülmektedir.
- *Sıklık belirteçleri*: En sık ikinci kullanım %40,41 oranı ile *sıklık belirteçleri* ulamında görülmektedir. Veri tabanında sekiz *sıklık belirteçinin* 60 kez kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- *Tamamlama belirteçleri*: Dört *tamamlama belirteçinin* 40 kullanım sıklığı değerine sahip olduğu bulgulanmıştır. %27,39 oranı ile *tamamlama belirteçleri* en az kullanım alan belirteç ulamı olduğu sonucuna varılmıştır.
- *Sürerlik belirteçleri*: *Sürerlik belirteçlerinin* ise kullanımına rastlanmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

TT için yapılan belli başlı çalışmaların sonuçları ile yukarıdaki sonuçlar karşılaştırıldığında, bu çalışmaların tümünde zaman odaklı belirteçlerin en sık kullanım alan belirteçler olarak yer aldığı görülmektedir. TT için yapılan çalışmalarda zaman odaklı belirteçlerin kullanım sıklığı oranları aşağıdaki gibidir: Gökmen (2003)'ün çalışmasında zaman odaklı belirteçler %81,3, Gökmen (2004)'de %90 kullanım sıklığı sergilemektedir. Bu oran Esmer (2008)'de %80,77, Ortaköylüoğlu (2015)'de %60 ve Demirgüneş (2008b)'de %98 olarak saptanmıştır. KT için bu oran %45,20 olarak tespit edilmiştir. Niteliksel olarak sonuçlara bakacak olursak, çalışmanın en sık ikinci kullanım değerine sahip olan (%40,41) *sıklık belirteçleri* ulamında dikkat çeken nokta *her zaman, hiçbir zaman veya asla* belirteçlerinin kullanımına rastlanmamasıdır. Bu belirteçlerin yerine *her zaman için hep* ve *hiçbir zaman veya asla için hiç* belirteçleri kullanılmaktadır (Tablo 99). Elde edilen diğer bir sonuç veri tabanında sürerlik belirteçlerinin kullanımına rastlanmamasıdır. Bu sonuç sürerlik görünüşünü kodlayan –lyor biçimibirimin kısıtlı kullanımı ile uyum göstermektedir.

Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçlerin Smith (1991) Zaman Belirteçi Ulamlarına Göre Dağılımı							
Zaman odaklı	SD	Sıklık	SD	Tamamlama	SD	Sürerlik	SD
akşam	1	gene	16	aniden	2		
akşam akşam	2	hep (her zaman)	30	artık	17		
başka bir gün	1	her gün	7	vaktinde	1		
bir gün	20	her gün her gün	3	şimdi/şimdik	20		
bugün	5	her gün sabah	1				
bugün da	1	hiç (asla)	1				
çok uzun zaman önce	1	geceleri	1				
dün	10	her kiş	1				
hafta sonu	5						
o zaman	4						
önce	2						
sonra	12						
yazda	2						
TOPLAM	66		60		40		0
YÜZDE	45.21%		41.10%		27.40%		0.00%

TABLO 99: Veri Tabanında Ulaşılan Belirteçlerin Smith (1991) Zaman Belirteci

Ulamlarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki beş araştırma sorusunun yanıtlarından KT için elde edilen çıkarımlar şöyledir: Çocuk dili verisinden elde edilen 277 farklı eylem 4681 kez kullanılmıştır. Farklı eylem kullanımı en yüksek 4,0-4,5 yaş aralığında (156 farklı eylem ile), yinelemelerle birlikte en sık eylem kullanımı ise 2,0-2,5 yaş aralığında (1427 tekrar ile) bulunmaktadır. En sık kullanılan hâl türü, 1904 kullanım sayısı ile *bitirme* eylemleridir.

–lyor biçimbiriminin kullanımına TT'deki kullanımına göre %2 oranında daha az, %5,4 oranı ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Demir (2002, 2008)'in KT'de –lyor biçimbiriminin olmadığı varsayımının aksine KT'de –lyor biçimbiriminin kullanımı olduğunu göstermektedir. Niceliksel verinin sonuçlarına göre, TT kullanımından %2 oranında az bir kullanım oranı taşıması da –lyor ile kullanılan *yinelemeli edimsellik* hâl türüne veride ulaşılamaması olarak açıklanabilmektedir.

Belirteç kullanımlarında ise TT'de olduğu gibi KT'de de en sık *zaman odaklı belirteçlerin* kullanıldığı tespit edilmiştir (%45,20). Belirteç kullanımlarında öne çıkan noktalar *sıklık belirteçleri* (%40,41 kullanım oranı) ve *sürelik belirteçleri ile ilgilidir*. TT'de kullanılan *her zaman* sıklık belirteci için KT'de *hep* belirteci kullanılmaktadır. *Hiçbir zaman* veya *asla* belirteçleri için de *hiç sıklık* belirteçinin kullanıldığı tespit edilmiştir. *Sürelik belirteçlerinin* kullanımına rastlanmaması sürelik görüşü kodlayan –lyor biçimbirimin kısıtlı kullanımını destekler niteliktedir. Örnekleme yer alan çocukların yaş aralığı göz önünde bulundurulduğunda ise *zaman belirteçleri* bağlamında edinim hiyerarşisine uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Eve (1971)'in çalışmasında belirttiği üzere geçmiş zaman anlatan zaman belirteçleri ilk edinilen belirteçler olmaktadır. Veri tabanında bu belirteçlerin sıklığı bu çıkarımı desteklemektedir.

5.2. Sonuç

Bu bölümde KT'ne ilişkin sonuçlar ve Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımına ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

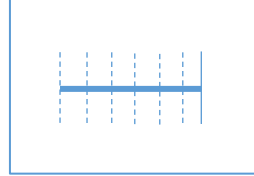
5.2.1. KT'ne İlişkin Sonuçlar

2,0-4,5 yaşlar arasındaki Kıbrıs Türkü çocukların sözlü kullanımlarındaki eylemlerden oluşan veri tabanında *yinelemeli edimsellik* eylemlerine rastlanılmamıştır. Ancak veri tabanında [E+lyor] ile kullanılmaması nedeniyle *yinelemeli edimsellik* ulamında yer almayan üç eyleme ulaşılmıştır. Bu eylemler alkışla-, el sık-(süt sağar gibi) ve çal-(kapı) eylemleridir. Bu eylemlerin kullanıldıkları biçimbirim ve görünüşsel özellikler açısından yeni bir hâl türü ortaya çıkmaktadır. Bu üç eylemin *yinelemeli edimsellik* hâl türü eylemleriyle aynı özellikleri taşıması ama [E+lyor] ile kullanılmaması, *büyükçül bakışaçısı* çerçevesindeki *sınırlı olaylar* ulamına yerleştirilmesine yol açmıştır. Bu eylemlerin *sınırlı olaylar* ulamına yerleştirilmesi de adının *sınırlı yinelemeli edimsellik* olarak değiştirmiştir (TABLO 100). Bu çalışma çerçevesinde, mevcut hâl türü ulamlarına ek olarak ortaya çıkan *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü [-sonnokta], [+sürerlik], [-bitmişlik], [+sınırlılık] [E-lyor] ve [+yinenmeli] özelliklerini taşımaktadır.

Hâl Türleri	
Büyükçül Bakış Çerçevesi [E-lyor]	Kısıtlı Bakış Çerçevesi [E+lyor]
Sınırlı Olaylar	-Sınırlı Olaylar
Tamamlama: Annesi bebeğin bezini değiştirdi.	Tamamlanmakta Olan Edimsellik : Annesi bebeğin bezini değişişiyordu.
Sınırlı Edimsellik: Annesi bebeği kucakladı.	-Sınırlı Edimsellik: Annesi bebeği kucaklıyordu.
Bitirme: Bebek uyuyakaldı.	Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik: Bebek uyuyakalıyordu.
Anlıkgerçekleşim: Bebek hıçkırdı.	Yinelemeli Edimsellik: Bebek hıçkırdı.
Sınırlı Yinelemeli Edimsellik: Kapı çalar.	
Kalıcı Durumlar	Geçici Durumlar
Kalıcılığı Belirsiz Durum: Yeni işin nasıl gider?	Geçici Durum: Yeni işin nasıl gidiyor?
Alışılğelmiş Durum: Bir barda çalışır.	Geçici Alışılğelmiş Durum: Bir barda çalışıyor
Değişmeyen Durum: Kıbrıs Akdenizdedir.	-

TABLO 100: Hâl Türleri Tablosunda *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü

Bu çalışma çerçevesinde *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türünün zamansal şeması aşağıda (Şema 18)'de görüldüğü gibi oluşturulmuştur. Bu şemadaki yatay çizginin ucunda ek olmaması sonlanmaya doğru bir ilerleme içermediğini; yatay çizgiyi kesen ince yatay çizgi sınırını; noktalardan oluşan ince dikey çizgiler ise [+yinelenebilir] özelliğini göstermektedir (Şema 18).

Şema 18: *Sınırlı Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şeması

Bu hâl türünde kullanılan eylemlerin kullanıldığı örnek tümceler aşağıdaki gibidir:

Alkışla- eylemi için örnek: Bak bebecik alkışlar.

Çal- eylemi için örnek: Kapı çalar, duyan?

Sık- eylemi için örnek: Sıkar elini sağar gibi.

Yukarıda örneklenen üç eylem de –Ir biçimlemi ile kullanılmaktadır. Radden ve Dirven (2007)'in yaklaşımında önerildiği gibi -lyor biçimlemi ile kullanılmamalarının

nedenlerini araştırmak için kuramda -lyor biçimbirimi ile kullanılan diğer olay eylemlerinin özelliklerine bakıldığında ulaşılan çıkarımlar şöyledir: *Tamamlanmakta olan edimsellik ve sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türleri *tamamlama ve bitirme* eylemlerinin alt türleri oldukları için sonnoktaları olduğu belirtilmektedir. Bu iki hâl türünde bulunan eylemlerde sonnoktaya doğru bir hareket bulunmaktadır (eylemin ilerlemesi-iç aşamalar) ama olayın sonnoktaya varışı beklenilmemektedir. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemlerinde sonnokta bulunmamakta dolayısı ile de sonnoktaya doğru bir hareket içermemektedir. Bunun yerine eylem sıklıkla yinelenmektedir. Bu yinelemeleri Radden ve Dirven (2007) anlık olayların hızlıca gerçekleşiminin, tekli sürer bir olay oluşturması olarak nitelendirse de ortada *tamamlanmakta olan edimsellik ve sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türlerinde bulunan sonnoktaya doğru bir ilerleme bulunmamaktadır. Örneğin “Bir tabak yemek yiyorum” tümcesinde yemeğin miktarı belirtildiği için bir tabak yemeğin bitirilmesini hedefleyen bir hareket içermektedir. Bu hareket, sonnoktaya varılmasa bile sonnoktaya doğru ilerlemektedir. “Kapı çalar” tümcesinde ise herhangi bir sonnokta veya sonnoktaya doğru ilerleme bulunmamaktadır. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemleri o anda yinelenen ama sonnoktası veya sonnoktaya eğilimi olmayan eylemler olarak tanımlanmaktadır.

-*Sınırlı edimsellik* hâl türü eylemleri zamanda yayılan tek bir eylem (serial act) olarak tanımlanmaktadır. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* eylemleri ise çok sık yinelenen eylemlerden oluşmaktadır.

KT'ne özgü bu yeni hâl türünün ortaya çıkıp, özelliklerinin tanımlanması KT'de -lyor biçimbiriminin TT'ye göre ortalama %3 oranında daha az kullanımının açıklanmasında da aydınlatıcı olmaktadır. Ayrıca KT çocuk dili verisinde sürerlik belirteçlerinin kullanım sayısının sıfır olmasını da açıklayabilmektedir.

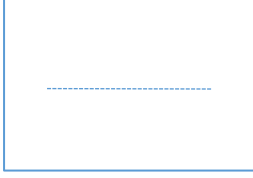
5.2.2. Radden ve Dirven (2007)'nin Yaklaşımına İlişkin Sonuçlar

Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımı temel alınarak KT'sini edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları yapılırken bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorun farklı hâl türlerinin aynı görünüşsel özellikler ile işaretlenmesidir: *Alışlagelmiş durum* ve *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü eylemleri [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Ayrıca *geçici alışlagelmiş durum*, *yinelemeli edimsellik* ve *sınırlı edimsellik* hâl türü eylemlerinin hepsi de [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. *Tamamlanmakta olan edimsellik* ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türlerinin her ikisi de [-sınırlı], [+sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri taşımaktadır. Farklı hâl türlerinin aynı görünüşsel özellikler ile işaretlenmesinin nedeni Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımının zaman şemalarını temel almasıdır ama eylemlerin farklı görünüşsel özellik taşımalarının hâl tür ulamlarını belirlemede ayrıca bir kolaylık sağlayabildiğine inanılarak bu çalışma çerçevesinde hâl türü özelliklerine [±vazgeçilebilir], [±yinelenebilir] ve [±bitirme noktası odaklı] özellikleri dâhil edilmiştir.

5.2.2.1. *Alışlagelmiş Durum ve Kalıcılığı Belirsiz Durum Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuç*

Radden ve Dirven (2007) *alışlagelmiş durum* hâl türünü [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E-lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. *Kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü de aynı özelliklere sahip olmakla birlikte, zaman şemaları farklıdır. *Alışlagelmiş durum* eylemleri aslında tekrarlanan eşdeğer hâllerin birbirini izlemesi olarak açıklanmaktadır. Aşağıda şema 19'da da görüleceği gibi *alışlagelmiş durum* eylemleri tekrarlanan düzenli davranışlar olarak görülmektedir, bu da zaman şemasında kesik çizgilerle gösterilmektedir. Kesik çizgilerin ince olması [E-lyor]

özelliğini, dikey çizgilerin yokluğu da [-sınırlı] ve [-sonnokta] özelliklerine işaret etmektedir (ör: Her zaman bebeğini emzirir).

a. Alışlagelmiş Durum

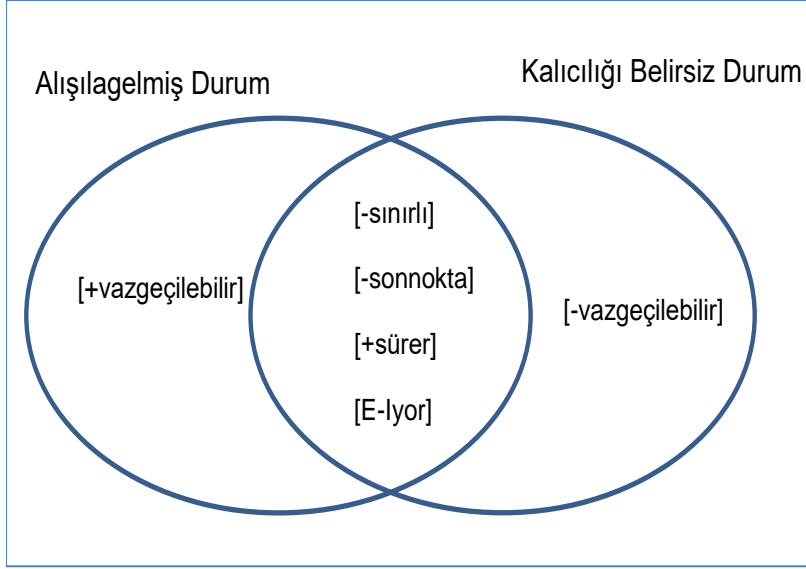

b. Kalıcılığı Belirsiz Durum

Şema 19: (a) *Alışlagelmiş Durum* ve (b) *Kalıcılığı Belirsiz Durum* Hâl Türü Zaman Şemaları

Yukarıda şema 19'da *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü şemasında (b), yatay çizginin ince olması [E-lyor] özelliğini görselleştirmektedir (ör: Pembe yakında nişanlısını görmeyi umar). Bu hâl türü belirsiz bir zaman boyunca kalıcı olan ama er geç kalıcılığı sonlanacak olan durum olarak açıklanmaktadır.

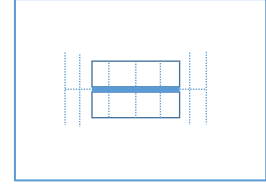
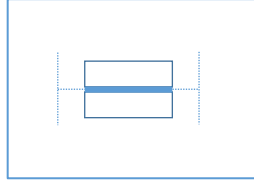
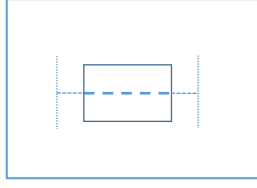
Zaman şemaları karşılaştırıldığında iki hâl türünün farkı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında bu iki hâl türünün farkının daha kolay görülebilmesi için, ayırıcı nitelik taşınması nedeniyle [+vazgeçilebilir] özelliği eklenmiştir. Bu özelliğin kullanımı ile *alışlagelmiş durum* hâl türü [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer], [E-lyor] ve [+vazgeçilebilir] özellikleri ile tanımlanırken *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer], [E-lyor] ve [-vazgeçilebilir] özellikleri ile tanımlanmaktadır (Şema 20). Radden ve Dirven (2007)'in kuramındaki görünüşsel özelliklere böylesi bir ek görünüşsel özellik katılması ile *alışlagelmiş durum* ve *kalıcılığı belirsiz durum* hâl türü arasındaki farkın daha belirgin kılınacağı düşünülmektedir.

Şema 20: *Alışıl gelmiş Durum* ve *Kalıcılığı Belirsiz Durum* Hâl Türü Özellikleri

5.2.2.2. *Geçici Alışıl gelmiş Durum, –Sınırlı Edimsellik ve Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Radden ve Dirven (2007) *geçici alışıl gelmiş durum* hâl türünü [-sınırlı], [-sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bu tanım *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* eylemleri için de geçerli olmakta, ancak *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin farklı zaman şemaları bulunmaktadır (Şema 21). *Geçici alışıl gelmiş durum* eylemleri alışkanlığa bağlı olan *durumların* [E+lyor] ile kullanımları olarak açıklanmaktadır. Durumun çok kısa zaman önce oluştuğu anlamını da içermektedir (ör: Annem maliyede çalışıyor). *-Sınırlı edimsellik* eylemleri ise tamamlanmaya eğilimi olmayan eylemler olarak açıklanmaktadır (ör: Kardeşini kucaklıyordu). *Yinelemeli edimsellik* eylemleri ise anlık olayların hızlıca gerçekleşiminin, tekli sürer bir olay oluşturması olarak açıklanmaktadır (ör: Bebek hıçkırıyor).

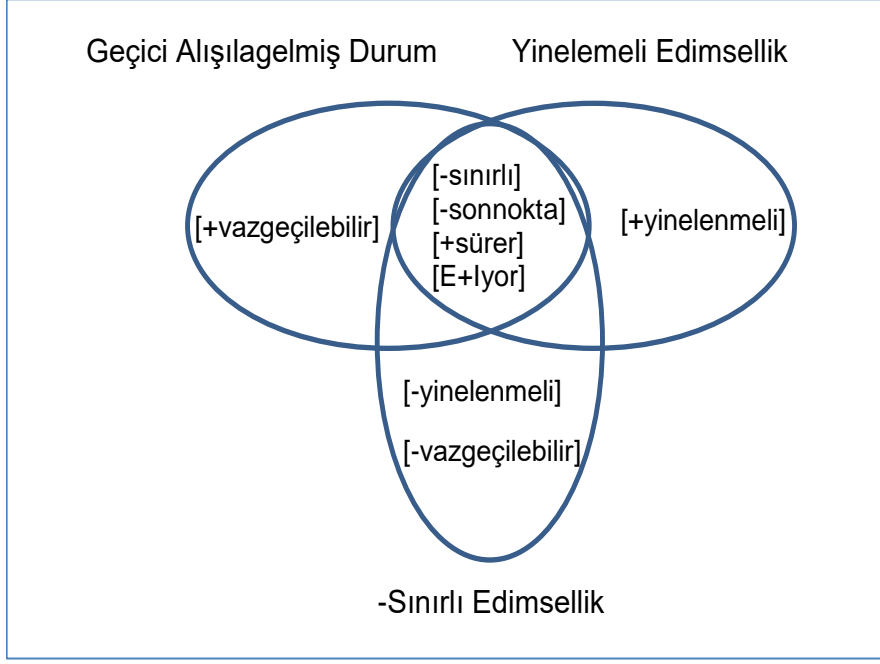
(a) *Geçici Alışlagelmiş Durum*

(b) *-Sınırlı Edimsellik*

(c) *Yinelemeli Edimsellik*

Şema 21: (a) *Geçici Alışlagelmiş Durum*, (b) *-Sınırlı Edimsellik* ve (c) *Yinelemeli Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şemaları

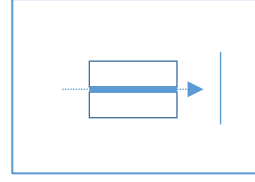
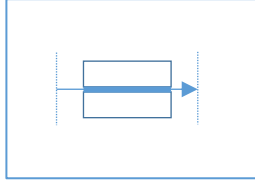
Bu çalışma kapsamında bu üç hâl türünün farkının daha kolay görülebilmesi için $[\pm\text{vazgeçilebilir}]$ ve $[\pm\text{yinelenebilir}]$ özelliği ayırıcı nitelik taşıması nedeniyle eklenmiştir. Bu özelliklerin kullanımı ile *geçici alışlagelmiş durum* hâl türü $[-\text{sınırlı}]$, $[-\text{sonnokta}]$, $[\text{+sürer}]$, $[\text{E+lyor}]$, $[\text{+vazgeçilebilir}]$ ve $[-\text{yinelenebilir}]$ özellikleri ile tanımlanırken, *-sınırlı edimsellik* hâl türü $[-\text{sınırlı}]$, $[-\text{sonnokta}]$, $[\text{+sürer}]$, $[\text{E+lyor}]$, $[-\text{vazgeçilebilir}]$ ve $[-\text{yinelenebilir}]$ özellikleri ile ve *yinelemeli edimsellik* hâl türü $[-\text{sınırlı}]$, $[-\text{sonnokta}]$, $[\text{+sürer}]$, $[\text{E+lyor}]$, $[\text{+yinelenebilir}]$ ve $[-\text{vazgeçilebilir}]$ özellikleri ile tanımlanmıştır (Şema 22). Böylelikle *geçici alışlagelmiş durum*, *-sınırlı edimsellik* ve *yinelemeli edimsellik* hâl türleri arasındaki ayrımın görünüşsel özellikler açısından belirginleştiği düşünülmektedir.

Şema 22: Geçici Alışlagelmiş Durum, –Sınırlı Edimsellik ve Yinelemeli Edimsellik Hâl Türü Özellikleri

5.2.2.3. Tamamlanmakta Olan Edimsellik ve Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Tamamlanmakta olan edimsellik ve sonnoktaya erişmekte olan edimsellik hâl türleri, Radden ve Dirven (2007)'de [-sınırlı], [+sonnokta], [+sürer] ve [E+lyor] özellikleri ile tanımlamaktadır. Bu aynı görünüşsel özellikleri taşıyan hâl türü farklı zaman şemaları ile gösterilmektedir (Şema 23)

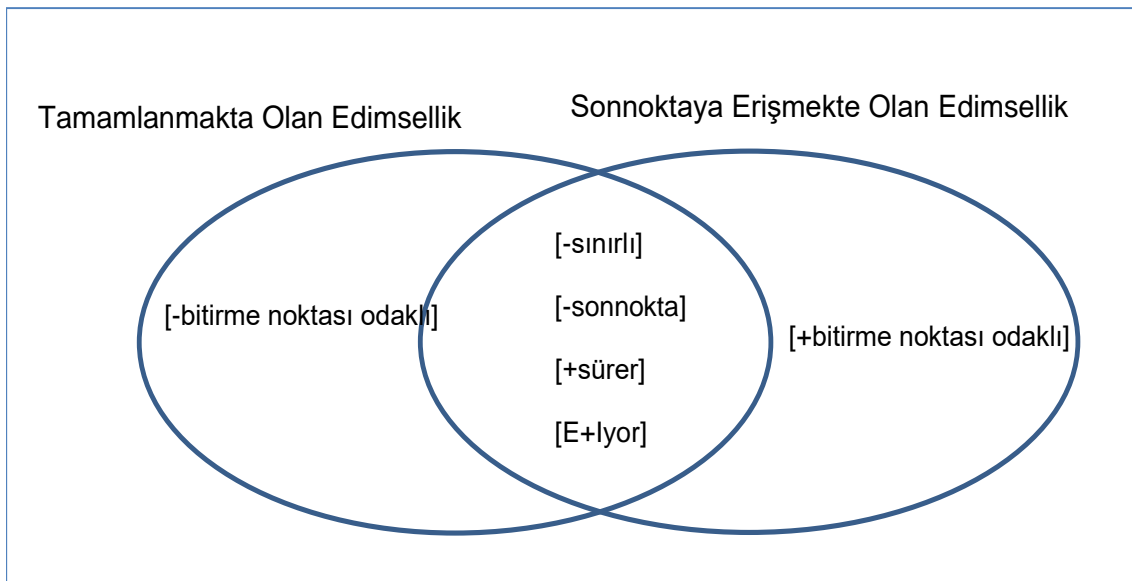
(a) *Tamamlanmakta Olan Edimsellik*

(b) *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik*

Şema 23: (a) *Tamamlanmakta Olan Edimsellik* ve (b) *Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik* Hâl Türü Zaman Şemaları

Bu iki hâl türünü birbirinden ayırmayı kolaylaştırmak amacıyla Xiao ve McEnery (2004)'ün *bitirme* eylemleri için önermiş olduğu [+bitirme noktası odaklı] görünüşsel özelliğinin *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türü için kullanılması uygun görülmüştür (Şema 24). *Sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türünün *bitirme* hâl türünün bir alt ulamı olması bu kararı almada etkili olmuştur.

Tamamlanmakta olan edimsellik ve *sonnoktaya erişmekte olan edimsellik* hâl türleri arasındaki farkın belirgin kılınmasını sağlayan özelliğın bitirme noktası odaklı olma durumu ile tanımlanmasının uygun olduğuna inanılmaktadır.

Şema 24: Tamamlanmakta Olan Edimsellik ve Sonnoktaya Erişmekte Olan Edimsellik Hâl Türü Özellikleri

5.3. Öneriler

Öneriler bölümü veri toplama yöntemine ilişkin öneriler, Radden ve Dirven (2007) görünüşsel özelliklerine yönelik öneriler ve KT hâl türü çalışmalarına yönelik önerilerden oluşmaktadır.

5.3.1. Veri Toplama Yöntemine İlişkin Öneriler

Bu çalışmadaki veri çocukların doğal ortam etkileşimlerindeki dil kullanımlarından doğrudan gözlem yöntemiyle elde edilmiştir. Verinin doğrudan gözlem yöntemiyle elde edilmesine Bar-Shalom (2002) ve Stroms-Word (1996)'ın bu konudaki çıkarımları etkili olmuştur. Bu çıkarımlara göre çocukların kendi aralarında ve bakıcıları/kreş öğretmenleri ile etkileşimlerinde kullandıkları dilin, doğal konuşmadaki zamansal ve görünüşsel özellikleri gözlemlemeye olanak sağladığını vurgulanmaktadır. Ayrıca boylamsal konuşma verisinin katılımcıların gelişimsel açıdan gözlemlenmesine ve eylemlerle birlikte kullanılan biçimbirimlerin kullanımlarının karşılaştırılmasına da olanak verdiğini saptamıştır. Stroms-Word (1996) yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış çalışmaların çocuğun doğal dil kullanımlarını sınırlayacağını, bundan dolayı doğal ortamda veri toplama sürecinin yeğlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ancak, "Sevgi Çiçeği" adlı kreşe devam çocukların olağan eğitim öğretim programı akışı çerçevesinde video kamera ile toplanan verinin yaş aralıkları ve kullanım sayısına göre dağılımına bakıldığında en yüksek kullanım sayısının (1427 kez), en küçük yaş aralığı olan 2,0-2,5 yaş aralığında olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni

büyük yaş aralıklarında konu işleyişinde ve sınıf ortamındaki düzenlemelerin artması (parmak kaldırma, söz alma için bekleme, çocukların kendi aralarında konuşmasına izin verilmemesi) nedeniyle çocukların konuşma süresinin kontrol altına alınarak kısıtlanması olarak gözlemlenmiştir. Özellikle en büyük yaş aralıklarında nerdeyse ilkokul sınıf ortamı denginde bir ortam oluşturulmuş olması, öğretmenin tutumu ve konuşma süresi çocukların konuşma süresini kısaltmakta, buna bağlı olarak da eylem üretimini azaltmaktadır. Küçük yaş aralıklarında ise konu işleyişinde ve sınıf ortamında yapılandırmanın az olması veya uygulanamaması (çocukların öğretmenle ve kendi aralarında hiç parmak kaldırmadan ve söz almayı beklemeden rahat konuşmaları) nedeniyle, çocukların büyük yaş aralıklarına oranla daha özgür bir şekilde daha uzun bir konuşma zamanına sahip oldukları saptanmıştır. Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı konu işlenmeden, ortam yapılandırılmadan, söz alma gerektirmeyen ortamlarda yapılabilecek bir çalışmada daha farklı sonuçların elde edilebileceği öngörülmektedir. İleriki çalışmalarda daha doğal, daha az yapılandırılmış ortamların seçilmesinin daha sağlıklı veri ortaya çıkarabileceği de dikkate alınmalıdır.

Bar-Shalom (2002) ve Stroms-Word (1996)'ın çocukların kendi aralarında ve bakıcıları/kreş öğretmenleri ile etkileşimlerinde kullandıkları dilin, doğal konuşmadaki zamansal ve görünüşsel özellikleri gözlemek için uygun olduğu önerisi, önerinin yapılmış olduğu ülkenin kreş ortamına göre de değişim gösterebilmektedir. Önerinin kaynağını oluşturan ülkelerde kreş ortamlarının KKTC'de bulunan kreşlerde uygulanan eğitim sisteminin farklı olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu çıkarımlara göre ilerde yapılacak çalışmalar için izlenecek önerilerin geçerliliğinin kullanılacak örnekleme göre sorgulanması gerektiği önerilmektedir. Dahası kullanılacak önerilerin hedef örnekleme sosyo-kültürel açıdan benzer çalışmalardan

çıkarımlanan öneriler olmasına dikkat edilmelidir. Bu çalışma için alanyazın taramasında sosyo-kültürel açıdan benzer çalışmalardan çıkarımlanan önerilere ulaşılmaması sonucunda Bar-Shalom (2002) ve Stroms-Word (1996)'ın çıkarımları kullanılmıştır.

5.3.2. Radden ve Dirven (2007) Görünüşsel Özelliklerine İlişkin Öneriler

Radden ve Dirven (2007)'nin yaklaşımı temel alınarak KT'sini edinmekte olan çocukların kullandıkları eylemlerin hâl türlerine göre dağılımları yapılırken, farklı hâl türlerinin aynı görünüşsel özellikler ile işaretlenmesi sorunu ile karşılaşmıştır. Bu sorunları çözebilmek için Radden ve Dirven (2007) görünüşsel özelliklerine [$\pm$ bitirme noktası], [$\pm$ yinelenmeli], ve [$\pm$ vazgeçilebilir] özellikleri eklenmiştir. Bu görünüşsel özelliklerin hâl türlerini birbirlerinde ayırmayı kolaylaştırması açısından dikkate alınarak ileriki çalışmalarda da kullanılması önerilmektedir.

5.3.3. KT Hâl Türü Çalışmalarına Yönelik Öneriler

Bölümde 5.2.1.de tartışıldığı gibi, bu çalışmada *yinelemeli edimsellik* eylemleri [-sonnokta], [+sürerlik], [-sınırlılık], [-bitmişlik], [E+lyor] ve [+yinelenmeli] özellikleri ile tanımlanmıştır. KT çocuk dili verisinin kullanıldığı bu çalışmada *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü ilk kez kullanılmıştır. *Sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türünün KT için yapılacak ileri çalışmalarda da önemli olduğu düşünülerek, mevcut hâl türü ulamlarına eklenerek kullanılması önerilmektedir.

Sınırlı yinelemeli edimsellik hâl türü eylemlerinin işaretlendiği –Ir biçimbirimi ile kullanımları %51,3 oranındadır. KT'de sürerlik görünüşünün hem çocuk hem yetişkin dilinde işaretlenmesinde hangi biçimbirimlerin kullanıldığının daha ileri araştırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ayrıca TT'de sözlü veri kullanılarak sürerlik görünüşü-

biçimbirim ilişkisinin araştırılması ve sözlü veride *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türün varolup, olmadığının araştırılması da ayrı bir araştırma konusu olabilmektedir.

Önerileri özetleyecek olursak, Radden ve Dirven (2007)'nin kuramındaki görünüşsel özelliklere [$\pm$ yinelenmeli], [$\pm$ vazgeçilebilir] ve [$\pm$ bitirme noktası] görünüşsel özellikleri eklenmiştir. Bu özelliklerin eklenmesi bölüm 5.2.2.'de belirtilen, birbiri ile aynı görünüşsel özellikleri taşıyan hâl türlerini ayırıcı özellik taşıması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle ileri çalışmalarda da göz önünde bulundurulması önemlidir.

Bölüm 5.2.1.'de özellikleri anlatılan *sınırlı yinelemeli edimsellik* hâl türü ulamı bu çalışma çerçevesinde oluşturulmuş ve tanımlanmıştır. Radden ve Dirven (2007)'in 13 hâl türü ulamına eklenerek, KT için yapılacak ileri çalışmalarda kullanılması KT yetişkin diline yönelik *ön-biçimleme* çalışmalarına fayda sağlaması açısından önemli olacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akcan, P.İ.(2005). Edinim Sürecinde Görünüş: İlköğretim İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarındaki Eylemler, Durum Türleri ve Görünüş Etkileşimi. *Dil Dergisi* 130, 7-17.
- Akıntuğ, N. (2007). Halk Dili Karşılaştırması Örneği: Karadeniz Bölgesi-Kıbrıs. *Halkbilimi*, 55.
- Aksan, D. (1998). *Anlambilim*, Engin Yayınları, Ankara
- Aksan, D. (2000). *Türkçenin Sözcükleri*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Aksan, Y. (2003). Türkçe’de Durum Değişikliği Eylemlerin Kılınış Özellikleri [Aspectual Properties of Change of State Verbs in Turkish]. *Dilbilim Araştırmaları 2003*,1-14. İstanbul: Boğaziçi University Publication.
- Aksan, Y., Kayadelen T.,Yücel, Ö.(2010). Olay Anlambilimi Açısından Türkçe Durum Eylemleri Üzerine Kimi Gözlemler [Event semantics and some properties of state verbs in Turkish] *XXIIIth National Linguistics Conference*, 251-269. Gazimağusa.
- Antinucci, F. & Miller, R., (1976). How Children Talk About What Happened. *Journal of Child Language* 3, 167-189.
- Andersen, R. W., & Shirai, Y. (1994). Discourse Motivations For Some Cognitive Acquisition Principles. *Studies in Second Language Acquisition*, 16, 133– 156.

Bar-Shalom, E. (2002). Tense and Aspect in Early Child Russian. *Language Acquisition*, 10-4, 321-327.

Bauer, G. (1970). The English 'Perfect' Reconsidered. *Journal of Linguistics* 6. 189–198.

Benzer, A. (2008). *Türkçede Zaman Görünüş Kip ve Kiplik*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Bennet, M. & Partee, B. (1978). *Toward The Logic of Tense and Aspect*. Indiana University Linguistics Club.

Bennett, M. (1981). Of tense and aspect: One analysis. *Syntax and Semantics*, 14, 13-29.

Brinton, L. (1988). *The Development of English Aspectual Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Carlson, G. (1977). Bare plurals and the English kind. *Linguistics & Philosophy* 1. 413–457

Carlson, G.N. (1977). Amount Relatives, *Language* 53/3, 520-42.

Carlson, G.N (1981). *The Distribution of Free-Choice any*,
Seventeenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, CLS.

Chierchia, G. (1995). *Individual-level predicates as inherent generics*. Carlson, G. &
Pelletier, F. (eds.), *The generic book*. Chicago: University of Chicago Press.
176–223.

Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge. Cambridge University Press.

Croft, W. (2012). *Verbs: Aspect and Causal Structure*. Oxford: Oxford University
Press.

Demir, N. (2002). “Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar”. *Lars Johanson Armağanı*.
Turan F. & Demir, N. Edts. 100-110. Ankara. Grafiker Yayınları.

Demir, N. (2008). “Kıbrıs'ta Türkçe”. *Suya Düşen Sancak. Kıbrıs Türk Kültürü
Üzerine İncelemeler*, 60-79. 47 Numara Yayıncılık. İstanbul.

Demirgüneş, S. (2008a). Türkçedeki Zaman Belirteçlerinin Sınıflaması ve Dökümü
Üzerine Bir Deneme. *Turkish Studies International Periodical For the
Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 3/2.

Demirgüneş, S. (2008b). Türkçede Görünüş ve Dilbilgisel Zaman: Türkçe 1. Sınıf

Ders Kitabı Örneğinde Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi. *Dil Dergisi*, 140, 52-66.

Demirgüneş (2010) Yazılı Girdilerde Görünüş Hipotezi: Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı Örneği. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*.

Dilaçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 83-145.

Dilaçar, A. (1974). Türk fiilinde "Kılınış'la görünüş" ve dilbilgisi kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 159-171.

Dowty, D.(1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67/3,547-619.

Dowty, D. (1977). Towards a semantic analysis of verb aspect and the english 'imperfective' progressive. *Linguistics and Philosophy*, 1, 45-77.

Dowty, D. (1979). *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Reidel.

Dowty, D.(1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67/3,547-619.

Eren, H. (1964). Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili. *DTCF Türkoloji Dergisi*, 1, 1.

- Eren, H. (1971). Kıbrıs Ağzının Kökeni. *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri, Kongresi*, 347-359.
- Erguvanlı-Taylan, E. 1996. The Parameter of Aspect in Turkish. İçinde A. Konrot (Ed.) *Modern Studies in Turkish Linguistics: Proceedings of the 6 th International Conference on Turkish Linguistics*. 153-168
- Esmer E. (2008). Ergen Dili Yazılı Anlatı Metinlerinde Zaman Belirteci-Hal Türü Etkileşimi. *Dil Dergisi* 142, 18-31.
- Esmer E.(2011). İlköğretim 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Anlatı Metinlerinde Bakış Açısı Görünüşü-Hal Türü Etkileşimi ve Ön-Arka Plan Düzenlenişi. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature* 8/2, 19-37.
- Garey, H. (1957). Verbal Aspect in French. *Language* 33. 91–110.
- Güven (2006). The Semantics of artık vs. hâlâ as ‘Change of State’ Adverbs in Turkish. S. Yağcıoğlu, A. Cem-Değer ve başkaları (haz.) *Advances in Turkish Linguistics*. (12. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri, 151-163. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. 9 Eylül Yay.
- Güven, M. (2007). Türkçede Çevrik Yapıların Görünüş Özellikleri. *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Haz. Yeşim Aksan ve Mustafa Aksan. Mersin: Mersin Üniversitesi Yay. 79-88.
- Güven, M. (2012). On the Linguistic Realization of Situation Types in Turkish. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 /1, 177-194.

Gökçeoğlu, M. (2009). *Kıbrıs Türk Küme Sözler Sözlüğü I-II*. Gökçeoğlu Yayınları.

Lefkoşa.

Gökmen, S. (2000). *Çocuk Dilinde Hâl Türleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gökmen, S. (2003). Görünüş Kuramı Çerçevesinde Zaman Belirteci-Hal Türü Etkileşimi: *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, ed. A., (Eziler) Kiran, E., Korkut ve S., Ağıldere, Multilingual Yay., 82-97, İstanbul,

Gökmen, S., Lexical Aspect of Child and Adult Language in Turkish and Korean: *Inquiries into Korean Linguistics I*, ed. S.O. Lee, S. H. You, J. Y. Han and M.E. Gökmen, 77-99, Thaehaksa Press, Seoul, 2004.

Göksel, A. & Kerslake, C. (2005). *Turkish*. London: Routledge.

Graham, D. (1980). 'States and Performances: Aristotle's Test'. *The Philosophical Quarterly*. 117,30.

Hakeri, B. H. (1982). *Kıbrıs'ta Halk Ağzından Derlenmiş Sözcükler Sözlüğü*. Lefkoşa

Hakeri, B. H. (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. SAMTAY Vakfı Yayınları.

Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar*. London.

- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen*. Upsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Johanson, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. In R.Thieroff and J.Ballweg (eds), *Tense systems in European languages (247-266)*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Johanson, L. 2000. Turkic indirectives. In L. Johanson ve B. Utas (Eds.) *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages, 61-88*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kabakciev, K.(2000). *Aspect in English: a 'common-sense' view of the interplay between verbal and nominal referents*. Dordrecht: Kluwer.
- Kabataş, O. (2005). Kıbrıs Türk Ağzlarında Korunan Eski Sözcükler Üzerine. *Türk Dili*, 639, 223-238.
- Kabataş, O. (2009). *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. Acar Basım. İstanbul.
- Karabacak, E. (2005). Kıbrıs Ağzından Birkaç Kelime Üzerine. *Halkbilimi*, 53, 159-161.
- Kenny, A. (1963). *Action, Emotion and Will*. Humanities Pres. N.Y.
- Kerslake, C (2001). Does Turkish prefer events to states? *Turkic Languages* 5. 198-215.
- Kiefer, F. (2009): Types of temporal adverbials and the fine structure of events. içinde: É. Kiss, K. (ed.): *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces*.

Berlin: Mouton de Gruyter, 244-268.

Krifka, M. (1986). *Nominalreferenz. und Zeitkonstitution. Zur Semantik van Massentermen, Pluraltermen und Aspektklassen*. Doctoral dissertation, Universitat Munchen.

Krifka, M. (1992). Thematic relations as links between nominal reference and temporal constitution. İçinde: Ivan Sag and Anna Szabolcsi (eds.), *Lexical Matters*, 29-53. Stanford.

Leech, G. (1971). *Meaning and the English Verb*. London: Longman.

Lenci, A., & Bertinetto, P. M. (2000). Aspect, adverbs and events: habituality vs. perfectivity. In: J. Higginbotham, F. Pianesi, & A. C. Varzi (Eds.), *Speaking of events*, 245–287. Oxford: Oxford University Press.

Lyons, J. (1977). *Semantics, II*. Cambridge University Press, Cambridge.

Lyons, J. (1995) *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge, UK: Cambridge University Press,

Lys, F. & Mommer, K. (1986). The problem of aspectual verb classification: a two-level approach. In Farley, A., Farley, P. & McCullough, K. (eds.), *Papers from the 22nd Regional Meeting, Chicago Linguistic Society (CLS 22, Part 1)*. *Chicago Linguistic Society*, 216–230.

Moens, M. (1987) *Tense, Aspect and Temporal Reference*. Ph.D. thesis. Centre for Cognitive Science, University of Edinburgh, Edinburgh, Scotland.

Mourelatos, A. P (1978). Event, Processes and States. *Linguistics and Philosophy* 2, 415- 434.

Mourelatos, A.P (1981) *Events, Processes and States*, in Tedeschi and Zaenen, pp. 191-211.

Ortaköylüoğlu (2015). Türkçede Görünüş: Okul Öncesi Hikâye Kitaplarında Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi. *International Journal of Language Academy*. 3/1, 224-240.

Öztürk, R. (2000). Kıbrıs Ağzının Kelime Hazinesindeki Değişmeler. *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 2, 27-45.

Pehlivan, A. (2000). KKTC İlkokul Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Görülen Kıbrıs Ağzına Ait Sesbilimsel Özellikler. *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 2, 1-13.

Pehlivan, A. (2003). *Aya İrini'den Akdeniz'e Kıbrıs Ağzının Değişimi*. Adım Yayınları. Lefkoşa.

Radden, G. ve Dirven, R. (2007). *Cognitive English Grammar*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.

Rothstein S. (2004) *Structuring Events: A study in the semantics of lexical aspect*.

Blackwell Publishing. Oxford

Ryle, G. (1949) *The Concept of Mind*. University of Chicago Press. Chicago.

Salaberry, R. & Shirai, Y. (eds.) (2002). *The L2 acquisition of tense-aspect morphology*. Amsterdam: John Benjamins.

Saraçoğlu, E. (1996). Kıbrıs Ağzının Fonotik Özellikleri. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, 329-340.

Saraçoğlu, E. (2004). *Kıbrıs Ağzı*. KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Lefkoşa.

Saraçoğlu, E. (2005). *Kıbrıs Masallarında Görülen Fonotik Özellikler*. Halkbilimi, 53, 10-14.

Schaaik, G. V. (2001). Periphrastic tense/aspect/mood. In E. Erguvanlı- Taylan (Ed.), *The verb in Turkish*, 47-59. John Benjamins. Amsterdam.

Sezer, E.(2001). Finite Inflection in Turkish. In Eser Ergüvanlı Taylan (ed.), *The Verb in Turkish*, 1–46, Philadelphia: John Benjamins.

Shirai, Y. & Andersen, R.W. (1995). The acquisition of tense-aspect morphology: A prototype account. *Language*, 71, 743-762.

Smith, C., S. (1991). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht. Kluwer Academic Publishers.

Smith, C., S. (1993). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht. Kluwer Academic publishers.

Smith, C., S. (1997). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht. Kluwer Academic Publishers.

Siewierska, A. (1991). *Functional Grammar*. London: Routledge.

Tenny, C. (1994). *Aspectual roles and the syntax-semantics interface*. Dordrecht: Kluwer.

Uzun, L. & E. Z. Emeksiz (2002). "Türkçede–Ar Biçimbiriminin Sözdizimsel ve Anlambilimsel Yapısı Üzerine." *18. Türk Dilbilim Kurultayı*, Hacettepe Üniversitesi: 129-145.

Van Voorst, J. (1988). *Event Structure*. Amsterdam: John Benjamins.

Vendler, Z. (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review*, 66,2. 143-160. Duke University Press.

Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca and London. Cornell University Press.

Verkuyl, H.J. (1972). *On the Compositional Nature of the Aspects*, Reidel, Dordrecht.

Verkuyl, H.J.(1989). Aspectual Classes and Aspectual Composition. *Linguistics and*

Philosophy 12, 39-94.

Verkuyl, H. J. 1993. A Theory of Aspectuality. The Interaction between Temporal and Atemporal Structure. *Cambridge Studies in Linguistics*, 64. Cambridge: Cambridge University Press.

Xiao Z., A. McEnery (2004). A corpus-based two-level model of situation aspect. *Journal of Linguistics*, 40,2, 325-363. Kluwer Academic Publishers.

ÖZET

Bu çalışmada Radden ve Dirven (2007)'in yaklaşımında belirlenen 13 hâl türü ulamı esas alınarak, Kıbrıs Türkçesindeki durum ve olaylar hâl türlerine göre ulamlara ayrılmış ve hâl türleri bağlamında, doğrudan gözlem yöntemiyle elde edilen çocuk dili verisi üzerinden sınıflanmıştır. Kıbrıs Türkçesinde eylemlerin çocuk dili verisine göre hangi görünüş biçimimleri ile işaretlendikleri, hangi belirteçler ile kullanıldıkları belirlenmiştir. Bu çalışma KT'de –lyor biçimbiriminin kullanım kısıtlılığını belirlemesi ve bu kısıtlılıklar için yeni bir hâl türü önermesi açısından önemlidir. Bu çalışmanın sonuçları KT yetişkin dili için ön-biçimleme çalışmaları için bir başlangıç oluşturulmuştur.

Ulaşılan en büyük üç hâl türü ulamındaki *bitirme* (%40,7), *tamamlama* (%24,6) ve *kalicılığı belirsiz durum* (%16,0) eylemlerinin en sık –DI biçimbirimi ile kullanıldığı saptanmıştır. Dördüncü en büyük ulam olan *sınırlı edimsellik* (% 8,1)eylemleri en sık –Ir biçimbirimi ile kullanılmaktadır. En az kullanım sıklığı *sınırlı edimsellik* dışında kalan tüm *edimsellik* ve *geçici durum* eylemlerinin toplamı (%5,3) –lyor biçimbirimi ile kullanılmıştır. Bu saptamalar Kıbrıs Türkçesinde –lyor biçimbiriminin kısıtlı kullanımına işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında Radden ve Dirven (2007)'in yaklaşımındaki görünüşsel özelliklere üç yeni özellik eklenerek hâl türlerinin ayırıcı özelliklerinin saptanmasına katkıda bulunulmuştur. Ayrıca TT'de -lyor biçimbirimi ile kullanılan *yinelemeli edimsellik* eylemlerinin kt çocuk dili verisinde –Ir biçimbirimi ile kullanılması sonucunda *sınırlı yinelemeli edimsellik* adını alan yeni bir hâl türü oluşturulmuştur. Anahtar Sözcükler: Görünüş, hâl türleri, Kıbrıs Türkçesi, -lyor, *sınırlı yinelemeli edimsellik*, ön-biçimleme.

ABSTRACT

Naturalistic observation is used to investigate aspectual formation and aspectual morphology of Cypriot Turkish speaking children in their daycare setting. Radden ve Dirven's (2007) *maximal* and *restricted viewing frames*, in addition to the time schemas and aspectual features were used to classify statives and actives according to situation types. Situation types of the verbs, morphemes and adverbials in Cypriot Turkish were specified. Based on Radden and Dirven's (2007) approach, this study could act as an onset for the proto-type studies of adult language in Cypriot Turkish.

The largest aspectual classes reached in this research were *achivements* (%40,7), *accomplishments* (%24,6) and *indefinetly lasting states* (%16,0). According to children language data, the situation types mentioned above were marked with –DI. The fourth largest group, which is *bounded activites* (% 8,1) were marked with –Ir. The smallest group composed of all the *activities* (except *bounded activites*) and *temporary states* (%5,3) were marked by –lyor. These findings points out to the restricted usage of –lyor in Cypriot Turkish. In this study, three new aspectual features were added to the aspectual features of Raden and Dirven (2007) to provide more distinctive features for the aspectual classes.

Moreover, a new aspectual class is added in order to accommodate some verbs that cannot be cclassified by the approach used in the study (*bounded iterative activities*).

Key Words: Aspect, situation types, Cypriot Turkish, -lyor, *bounded iterative activities*, proto-type.